

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Kristina Zábrowská

**Gastronomie jako součást životního stylu
na stránkách českých celostátních tištěných
médií v období první Československé republiky**

Gastronomy as a part of life style in the Czech national print media in
the period between the wars in Czechoslovak Republic

Dizertační práce

Praha 2021

Autor práce: **PhDr. Kristina Zábrowská**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2021**

Hodnocení:

Bibliografický záznam:

ZÁBRODSKÁ, Kristina. *Gastronomie jako součást životního stylu na stránkách českých celostátních tištěných médií v období první Československé republiky*, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Mediální studia a žurnalistika, Mediální studia, Praha, 2021, 222 stran, vedoucí dizertační práce doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Abstrakt

Dizertační práce *Gastronomie jako součást životního stylu na stránkách českých celostátních tištěných médií v období první Československé republiky* představuje výsledky osmiletého výzkumu gastronomické žurnalistiky v prvorepublikovém tisku. První republika bývá nahlížena idealisticky přes filtr pozitivního sentimentu jako moderní, demokratický a prosperující státní útvar. Realita tomuto pohledu však zcela neodpovídá. Tato práce představuje úzký výsek prvorepublikového životního stylu na příkladu gastronomie, která odráží ekonomickou a sociální úroveň společnosti, a kriticky ji konfrontuje s historickými fakty. Vychází přitom z předpokladu, že gastronomii jakožto nedílné součásti života se média pravidelně věnovala.

Obsahová analýza prokázala, že gastronomická žurnalistika měla své pravidelné rubriky ve sledovaných denících, ačkoliv se tak tehdy nenazývala. Analýza zahrnuje pět celostátních deníků vycházejících po celé období první republiky – Lidové noviny, Národní politiku, České slovo, Právo lidu a Venkov – a Rudé právo vzniklé v roce 1920. Svým obsahem listy postihují celé společensko-politické spektrum publika a lze se tak domnívat, že představují téměř kompletní pluralitu názorů.

Do analýzy jsou zahrnuta pouze víkendová vydání ve vybraných letech signifikantních pro vývoj mladé republiky – od skončení války v říjnu 1918 po podepsání Mnichovské dohody v září 1938. Poválečný vývoj reprezentuje rok 1919, rozkvět rok 1924, důsledky hospodářské krize rok 1933.

V prvních poválečných letech se v tisku objevují především zprávy o zásobování, přidělu a cenách potravin, o případech lichvy i nedostatku a hladu. Ve dvacátých letech přibývá článků o výživě, různých potravinách, nechybí ani recepty, dobré rady pro hospodyňky a jídelníčky na týden, především v rubrikách určených ženám. Ve třicátých letech pokračují nastolené trendy, zdůrazňuje se i štihlost a různé diety. Výběr receptů, použitých surovin, představovaných výživových směrů a tón textů odráží zaměření listu a jeho publikum. Analýza tedy prokázala, že gastronomická žurnalistika se liší v jednotlivých listech i v průběhu sledovaného období.

Výsledky zjištění jsou zasazeny do kontextu života za první republiky, především s akcentem stravování a vaření. Druhá část práce vychází z teorie mikrohistorie a každodennosti. Text tak kombinuje přístupy mediální analýzy s výzkumem všednodennosti, aby poskytl ucelený obraz prvorepublikové gastronomie v dobovém tisku.

Abstract

The doctoral thesis *Gastronomy as a part of life style in the Czech national print media in the period between the wars in Czechoslovak Republic* presents the results of eight years long research of food journalism in the Czech press between 1918 and 1938. This period called First Republic is often seen, due the positive sentiment, as a modern, democratic and prosperous state. The reality is a different.

This text presents just a little part of picture of life style during First Republic which is gastronomy. That mirrors the economic and social level of the society. This text reflects critically the historical facts. The assumption, that print media pay regularly attention to the gastronomy as an integral part of life is important idea of this research.

The content analysis proofs, that food journalism had its own section in the analyzed daily print, although media didn't used this kind of terminology. Five national newspapers (Lidové noviny, Národní politika, České slovo, Právo lidu and Venkov) were issued in the period 1918–1938 and newspapers Rudé právo established 1920 are included in the analysis. The selection of these (media) reflects the whole social-political spectrum of the audience. It could be assumed, that the selected newspapers represent the whole plurality of opinions.

The analysis focuses only on the weekend issues in significant years in the short history of the First Republic – from the end of the First World War in October 1918 to the Munich Agreement in September 1938. The postwar restoration is represented by the year 1919, the rise and prosperity period by the year 1924, the consequences of Great Depression by the year 1933.

In the first two postwar years print media mainly focused on the news about supplies – deliveries, sort of supplies, ration and price of goods, usury, shortage and hunger. In the 20s there were more articles about nutrition, new trends and various foodstuff and also recipes, household tips and menus for the week. Most of the articles occurred in the women section of the print media. In the 30s these established trends continued, more articles focused on diet and healthy life style appeared. The recipe selection, used ingredients, presented nutrition way and tonality of the texts reflected interests of newspapers' audience. The analysis thus proofed, that the food journalism differs in each daily press and throughout the observed period.

The results of the analysis are described in the context of everyday life in the young First Republic, especially in the field of cooking and eating habits. The second part of the thesis is built on the theory of microhistory. The final text combines the approaches of media analysis and the research of everydayness in order to create the complete image of the First Republic's gastronomy in the printed media between the wars in the Czechoslovakia.

Klíčová slova

životní styl, stravování, gastronomická žurnalistika, první republika, ČSR, denní tisk, Venkov, Lidové noviny, České slovo, Národní politika, Rudé právo, Právo lidu, obsahová analýza, historická analýza, dějiny všednodennosti, každodennost

Key words

life style, eating habits, food journalism, Czechoslovakia, 1918–1938, newspapers, Venkov, Lidové noviny, České slovo, Národní politika, Rudé právo, Právo lidu, content analysis, historical analysis, history of everyday life, microhistory

Počet stran: 222

Počet znaků včetně mezer: 567 654

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou dizertační práci na téma *Gastronomie jako součást životního stylu na stránkách českých celostátních tištěných médií v období první Československé republiky* vypracovala samostatně, v souladu s platnými vnitřními předpisy FSV UK a dalšími metodickými pokyny a normativními dokumenty, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30. června 2021

Kristina Záborská

Poděkování

Vznik této práce významnou měrou podpořil grant č. 1638314 na výzkumný projekt *Mediální zobrazování životního stylu na příkladu gastronomie v tištěných médiích v období první republiky* od Grantové agentury Univerzity Karlovy v letech 2014–2016. Velký dík, pro který slova nestačí, patří mé vedoucí práce doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc., která mi poskytovala cenné rady, doporučení, zajímavé podněty a hlavně podporu i ve chvílích tápání po celé roky výzkumu i psaní. Za dohledání zdánlivě neexistujících publikací a vydání novin děkuji pracovníkům Národní knihovny ČR v Klementinu, Marcele Halabrinové a jejím spolupracovníkům v oddělení časopisů Národního muzea, Ivetě Tůmové z Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, Davidovi Lipovskému z depozitáře FSV UK Krystal a pracovníkům Badatelny Archivu hl. m. Prahy. Cenné statistiky mi poskytli Mgr. Radek Valenta z Českého statistického úřadu a PhDr. Hana Příbylová a Ing. Jiří Kopáček, CSc. z Českomoravského svazu mlékárenského. Dobré rady, jak vyhodnotit získaná data v Excelu, mi s vtipem a velmi návodně předal Ing. Pavel Kasík. Za jazykovou korekturu anglického abstraktu děkuji Kateřině Procházkové a Vladimíru Röselovi. Ráda bych poděkovala i své rodině a Tomášovi Zilvarovi. Za setrvalou podporu jsem ze srdce vděčná Pavlovi Zábrodskému.

Obsah

OBSAH.....	9
1 ÚVOD	12
2 TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ.....	16
2. 1 ŽIVOT OBYČEJNÉHO ČLOVĚKA	16
2. 2 ŽIVOTNÍ STYL MINULOSTI	19
2. 3 DĚJINY GASTRONOMIE	20
2. 4 ČESKÁ CESTA VÝZKUMU STRAVOVÁNÍ	24
3 METODOLOGIE – VÝZKUM ŽIVOTNÍHO STYLU V DOBOVÉM TISKU	28
3. 1 NOVINY JAKO ZRCADLO DOBY	28
3. 2 POPIS ZVOLENÉ METODY	30
3. 3 POPIS VÝZKUMNÉHO VZORKU	31
3. 4 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	32
3. 5 OMEZENÍ ZVOLENÉ METODY.....	33
4 GASTRONOMICKÁ ŽURNALISTIKA	34
4. 1 DEFINICE GASTRONOMICKÉ ŽURNALISTIKY	34
4. 2 HISTORIE PSANÍ O JÍDLE	35
4. 3 GASTRONOMICKÁ ŽURNALISTIKA ZA PRVNÍ REPUBLIKY	37
4. 3. 1 <i>Venkov</i>	38
4. 3. 1. 1 Gastronomická žurnalistika	39
4. 3. 1. 1. 1 Témata.....	42
4. 3. 1. 1. 2 Lokalita.....	43
4. 3. 1. 1. 3 Rubriky.....	44
4. 3. 1. 1. 4 Autoři	45
4. 3. 1. 1. 5 Žánr	45
4. 3. 1. 2 Shrnutí psaní o jídle ve Venkově	46
4. 3. 2 <i>Lidové noviny</i>	47
4. 3. 2. 1 Gastronomická žurnalistika	49
4. 3. 2. 1. 1 Témata.....	50
4. 3. 2. 1. 2 Lokalita.....	50
4. 3. 2. 1. 3 Rubriky.....	50
4. 3. 2. 1. 4 Autoři	51
4. 3. 2. 1. 5 Žánr	52
4. 3. 2. 2 Shrnutí psaní o jídle v Lidových novinách	52
4. 3. 3 <i>Národní politika</i>	53
4. 3. 3. 1 Gastronomická žurnalistika	54
4. 3. 3. 1. 1 Témata.....	54
4. 3. 3. 1. 2 Lokalita.....	55
4. 3. 3. 1. 3 Rubriky.....	55
4. 3. 3. 1. 4 Autoři	56
4. 3. 3. 1. 5 Žánr	57
4. 3. 3. 2 Shrnutí psaní o jídle v Národní politice	57
4. 3. 4 <i>Právo lidu</i>	58
4. 3. 4. 1 Gastronomická žurnalistika	59
4. 3. 4. 1. 1 Témata.....	59
4. 3. 4. 1. 2 Lokalita.....	60
4. 3. 4. 1. 3 Rubriky.....	60
4. 3. 4. 1. 4 Autoři	61
4. 3. 4. 1. 5 Žánr	61
4. 3. 4. 2 Shrnutí psaní o jídle v Právu lidu	62
4. 3. 5 <i>České slovo</i>	62
4. 3. 5. 1 Gastronomická žurnalistika	63

4. 3. 5. 1. 1 Témata.....	64
4. 3. 5. 1. 2 Lokalita.....	65
4. 3. 5. 1. 3 Rubriky.....	65
4. 3. 5. 1. 4 Autoři.....	66
4. 3. 5. 1. 5 Žánr.....	66
4. 3. 5. 2 Shrnutí psaní o jídle v Českém slově.....	67
4. 3. 6 <i>Rudé právo</i>	68
4. 3. 6. 1 Gastronomická žurnalistika.....	69
4. 3. 6. 1. 1 Témata.....	69
4. 3. 6. 1. 2 Lokalita.....	70
4. 3. 6. 1. 3 Rubriky.....	70
4. 3. 6. 1. 4 Autoři.....	70
4. 3. 6. 1. 5 Žánr.....	70
4. 3. 6. 2 Shrnutí psaní o jídle v Rudém právu.....	70
4. 3. 7 <i>Pojetí gastronomie v prvorepublikovém tisku</i>	71
4. 3. 8 <i>Vyhodnocení výzkumných otázek a hypotéz</i>	73
5 ŽIVOT ZA PRVNÍ REPUBLIKY.....	78
5. 1 SOCIÁLNÍ STRUKTURA OBYVATELSTVA.....	78
5. 1. 1 <i>Národnostní příslušnost</i>	79
5. 1. 2 <i>Místo k životu</i>	80
5. 1. 3 <i>Způsob obživy</i>	82
5. 2 OD NADŠENÍ K ÚLEKU.....	86
5. 2. 1 <i>Rok 1918: Vznik Československé republiky</i>	86
5. 2. 2 <i>Rok 1919: Postupný návrat k běžnému životu</i>	87
5. 2. 3 <i>Bouřlivá dvacátá léta</i>	89
5. 2. 3. 1 Přerozdělení půdy.....	89
5. 2. 3. 2 Rostoucí drahota.....	91
5. 2. 3. 3 Nálada ve společnosti 1920–1929.....	93
5. 2. 3. 4 Volný čas jako známka blahobytu.....	96
5. 2. 4 <i>Rok 1933 – propad hospodářství a návrat hladu</i>	97
5. 2. 5 <i>Rok 1938 – republika mezi mlýnskými kameny</i>	99
5. 3 BĚŽNÝ JÍDELNÍČEK ZA PRVNÍ REPUBLIKY.....	101
5. 3. 1 <i>Poválečný hlad a bída</i>	101
5. 3. 1. 1 Klíč k republice: Obilní ústav.....	102
5. 3. 1. 2 Přídělový systém.....	105
5. 3. 1. 3 Záchrana ze zahraničí.....	110
5. 3. 1. 4 Hladové bouře.....	111
5. 3. 1. 5 Pomoc státu i jednotlivců.....	112
5. 3. 1. 6 Nejtěžší zločin: lichva.....	114
5. 3. 1. 7 Pokrmy prvních mírových měsíců.....	118
5. 3. 2 <i>Rozmanitější jídelníček v prvním poválečném roce?</i>	119
5. 3. 2. 1 Od přidělu k volnému trhu.....	130
5. 3. 3 <i>Prostřený stůl ve 20. a 30. letech</i>	132
5. 3. 3. 1 Spory o chléb.....	136
5. 3. 3. 2 Mléko pro zdraví.....	139
5. 3. 3. 3 Cenné maso.....	141
5. 3. 3. 4 Nákupy potravin ve 20. letech.....	147
5. 3. 3. 5 Nabídka potravin v roce 1933.....	151
5. 3. 4 <i>Zlepšení stravování ukončila další válka</i>	159
5. 3. 5 <i>Trendy ve výživě</i>	166
5. 3. 5. 1 Pestrá strava rodiny vizitkou moderní ženy.....	168
5. 3. 5. 2 Více zeleniny pro zdraví.....	170
5. 3. 5. 3 Ovoce místo cukrátek i při dietě.....	174
5. 3. 5. 4 Krásná žena je štíhlá nebo kyprá?.....	175
5. 3. 6 <i>Lahůdky pro mlsné jazyčky</i>	176
5. 3. 6. 1 Vánoční hostina.....	178
5. 3. 6. 2 Hospody i mezinárodní restaurace.....	180
5. 3. 6. 3 Alkohol: metla blahobytu.....	184
5. 3. 7 <i>Aby děti netrápil hlad</i>	185
5. 4 DOMÁCÍ KRÁLOVSTVÍ.....	187

5. 4. 1 Podoba kuchyně.....	188
5. 4. 2 Kuchyňské spotřebiče.....	192
5. 4. 3 Stolování základ výchování.....	194
5. 4. 4 Umění vařit	196
5. 4. 4. 1 Kurzy vaření	196
5. 4. 4. 2 Kuchařky	199
5. 4. 4. 3 Specializované rubriky v novinách	200
6 ZÁVĚR.....	201
PRAMENY A LITERATURA	204
ANALYZOVANÁ MÉDIA.....	204
<i>Noviny</i>	204
<i>Časopisy</i>	204
POUŽITÁ LITERATURA	205
<i>Publikace</i>	205
<i>Závěrečné práce</i>	212
<i>Internetové zdroje</i>	212
JMENNÝ REJSTŘÍK	215
<i>Novináři a novinářky</i>	215
<i>Ostatní významné osobnosti</i>	216
PŘÍLOHY	218
REJSTŘÍK TABULEK A GRAFŮ	218
GRAFY.....	219

1 Úvod

„Ze všech lásek nejupřímnější je láska k jídlu.“

George Bernard Shaw

Známý irský dramatik se takto vyznal pravděpodobně ke konci 19. století, kdy překonal nuzné poměry, do kterých se narodil a docela úspěšně se živil literaturou. V té době probíhala na starém kontinentu průmyslová revoluce a měnila se nejen společnost, ale i stravování celých skupin obyvatel.

Ačkoliv jídlo hrálo ve společnosti ústřední roli odnepaměti, teprve v posledních 100–150 letech se dostává do centra pozornosti lidí z různých sociálních skupin, proniká do rozhovorů i do médií. Jídlo, jeho příprava a konzumace získává masovou oblibu a stává se novým náboženstvím. Hovory o způsobech získání potravy se posunuly k diskusím o přípravě a hledání delikates. Gastronomie se stává fetišem moderní civilizace, stratifikuje společnost a vyplňuje volný čas. Důkazem je množství úspěšných titulů zaměřených na jídlo, nápoje a vaření, celosvětově úspěšná televize Food Network a dominance kuchařek v žebříčcích nejprodávanějších knih. Recepty, rozhovory s šéfkuchaři, portréty kuchařů, výrobců a zemědělců a recenze restaurací tvoří dnes běžnou součást časopisecké tvorby, denního tisku i rozhlasových pořadů. Televize přitahují diváky kulinárními show. Blogeri a blogerky se stávají celebritami, které vydávají vlastní kuchařky, a influencery.

„Soudě dle prostoru, který jídlo (pozn. aut.) získává v médiích, dle množství nových kuchařek a průvodců po restauracích, konverzace přátel – je to téměř jistě téma číslo jedna. O restauracích se dnes mluví se stejným zaujetím jako před deseti lety o filmech. Kuchyňské přístroje – mixéry, mlýnky, parní hrnce, mikrovlnné trouby a další – si získávají pozornost, kterou dříve přitáhla pouze auta,“ psal profesor Joseph Epstein¹ v roce 1978 v časopise *American Scholar*. O padesát let později se toho příliš nezměnilo, snad jen s tím rozdílem, že lidé se stále více zajímají o původ surovin a recepty našich babiček, z tzv. zlaté éry české kuchyně, z období první republiky.

---

¹ J. Epstein (Aristides): *Foodstuff and nonsense*, *American Scholar*, 1978, roč. 47, č. 2, s. 157–158 In S. W. Mintz a Ch. M. Du Bois: *The Anthropology of Food and Eating*, *Annual Review of Anthropology*, 2002, roč. 31, s. 99–119

Jídlo provází lidstvo už od jeho počátku. Je jednou z primárních potřeb podle amerického psychologa Abrahama Maslowa², které musí být uspokojeny, aby se člověk dokázal soustředit na další aspekty svého bytí (hledání bezpečí, navazování sociálních kontaktů aj.). Stravování tvoří součást kultury a dějin jednotlivých civilizací, je s nimi neoddělitelně spjato. Přesto se jeho historii nevěnovali vědci v takové míře jako ostatním oblastem z dějin lidstva, například politickým událostem či umění. Naštěstí se situace v poslední době mění a výzkum historie gastronomie získává na oblibě, jak mezi vědci z různých oborů, tak mezi studenty. Na mnoha amerických i evropských univerzitách lze studovat gastronomii jako sociálněkulturní disciplínu v samostatném studijním oboru (tzv. food studies). V Česku se o tento přístup pokoušeli na Technické univerzitě v Liberci na Fakultě umění a architektury, ale studijní program aristologie³ nakonec vůbec neotevřeli. Studiu vlivu gastronomie ve společnosti se lze věnovat na oboru etnografie, antropologie, sociologie, kulturologie, historie nebo i mediální studia. „*Food studies* či *antropologie jídla v našich zemích svou podobu teprve nacházejí, a proto ani utváření moderní národní a kulturní identity v kontextu dějin gastronomie nepředstavuje dosud výrazněji zpracované téma širší odborné diskuse.*“⁴

Právě z pohledu mediálních studií jsem se na gastronomii jakožto jeden z ukazatelů životního stylu podívala. To, co lidé jedí, nebo naopak nejedí, co vaří, nakupují, jak o jídle přemýšlejí i mluví, určuje roli pokrmů a nápojů ve společnosti a její životní styl. Noviny tento životní styl zpravidla reflektují a nastavují zrcadlo doby, kterou lze skrze ně zkoumat a do jisté míry oživit. Cílem této práce je odhalit gastronomii první republiky na základě analýzy českého dobového tisku a zasadit ji do kontextu výzkumu životního stylu minulosti.

Tématu jsem se věnovala již ve své diplomové práci *Gastronomie na stránkách prvorepublikového tisku v Čechách* (FSV UK, 2012), ve které jsem popsala období první republiky z pohledu politického, hospodářského a společenského a objevovala jsem, co lidé tehdy jedli a vařili na základě článků v dobových časopisech určených ženám a v novinách. Do obsahové analýzy jsem zahrnula deníky Lidové noviny, Národní listy, Český deník a Venkov a osm ženských časopisů (Žena, Ženské listy, Ženský list, Ženské noviny, Rozsévačka, Česká Žena, Ženský svět a Kalendář paní a dívek Československá žena), které vycházely ve sledovaném období po celém území mladé republiky. Zkoumala jsem články s tématem gastronomie

---

² A. Maslow: *A Theory of Human Motivation*, Psychological Review, 1943, roč. 50, č. 4, s. 370–396

³ „*Tento obor nikdy nebyl otevřen,*“ napsala mi 20. 2. 2018 paní Eva Konopová z TUL.

⁴ M. Lenderová, M. Kouba, A. Kozár, I. Říha: „*Spanilost Vaše cizozemcům se líbí...*“: české kuchařské knihy v 19. století, 2017, s. 12

z významných událostí v roce (Vánoce, masopust, Velikonoce, další svátky a poutě, sklizeň a její oslava, svatomartinská husa) v osmi signifikantních letech první republiky (1918 – její vznik, 1919 – poválečná konsolidace hospodářství, 1921 – stabilizace vývoje společnosti a růst životní úrovně obyvatel, 1924 – počátek „zlatých let“, 1929 – nejbláhobytnější rok pro většinu obyvatel v ČSR, 1933 – hluboká hospodářská krize a růst nezaměstnanosti, 1935 – nárůst fašismu v republice, 1938 – ohrožení celistvosti republiky ukončené Mnichovskou dohodou). Výzkum jsem dále prohloubila v rigorózní práci *Životní styl za první republiky na příkladu gastronomie v českém dobovém tisku* (FSV UK, 2014). Z diplomové práce vychází, ale obsahově ji zužuje, aby vynikla detailnější analýza dat. Ženské časopisy rozšiřuje jediný tehdejší časopis pro pány Gentleman – Revue moderního muže.

Tato dizertační práce pokračuje v tematickém zaměření obou závěrečných prací, avšak výsledky obsahové analýzy denního tisku zasazuje do kontextu dějin každodennosti, výzkumu životního stylu a moderního vědeckého diskursu studia jídla. Do obsahové analýzy jsou zahrnuty články s tématem gastronomie z šesti celostátních deníků z celého politického a společenského spektra – Venkov, Lidové noviny, Právo lidu, Národní politika, České slovo a Rudé právo, z pěti významných let první republiky – vzniku v roce 1918, poválečné konsolidace v roce 1919, období blahobytu v roce 1924, hluboké krize v roce 1933 a zápasu o svou integritu a mír v roce 1938. Kritériem výběru analyzovaných listů byla sice jejich celostátní působnost, ale v analýze jsou zahrnuta pouze pražská vydání, případně brněnská vydání Lidových novin, protože v Praze a Brně listy sídlily a měly zde nejpočetnější čtenářskou základnu. Analýza je tak zvoleným vzorkem pragocentrická a obraz prvorepublikové gastronomie mírně zkresluje více k městské kuchyni. Skladba stravy a pokrmů v týdnu se lišila v jednotlivých vrstvách společnosti a měnila se dle hospodářského vývoje a úrovně blahobytu. Nelze tedy popsat jedinou podobu gastronomie za první republiky. Rozšířená představa bohatě prostřeného stolu plného delikates, jak ji ráda prezentují současná média, však skutečnosti vůbec neodpovídá, jak prokázala analýza dobových tištěných médií a kuchařek.

Předkládaná práce v sobě spojuje historickou analýzu s přesahem do mediálních studií a zároveň její výsledky začleňuje do širšího kontextu historie všednodennosti a navazuje tak na současný interdisciplinární vědecký diskurz. Zároveň i upravuje i notně zkreslený obraz prvorepublikové gastronomie v současných médiích. Završuje osmiletý výzkum gastronomie za první republiky, který jsem začala v době, kdy se tématu nikdo nevěnoval a souhrnná publikace k dějinám tuzemského stravování ve 20. století chyběla. Od odpovědí na otázky: Co

lidé jedli? A jak o tom tehdy média psala? jsem se posunula k definici gastronomické žurnalistiky, byť ji tehdy autoři pravděpodobně nevnímali jako svébytný žánr, ani ji tak nenazývali, a k hlubší analýze denního tisku jakožto nositele aktuálních informací a tendencí a začlenění výsledků zkoumání do kontextu oboru tzv. food studies. Ve výzkumu jsem pokračovala díky grantovému projektu GAUK na téma *Mediální zobrazování životního stylu na příkladu gastronomie v tištěných médiích v období první republiky (2014–2016)*.

Text je rozčleněn do dvou oddílů. První shrnuje dosavadní poznání tématu, výzkum každodennosti, koncepty životního stylu a způsob výzkumu gastronomie. Na teoretické ukotvení navazuje popis metodologie – jak provést výzkum životního stylu v dobovém tisku včetně jeho omezení. Kapitola o gastronomické žurnalistice spojuje teoretickou část s výsledky analýzy a historickým popisem stravování za první republiky a jeho zobrazení v denním tisku. Závěr shrnuje výsledky výzkumu a uvažuje o dalších možnostech bádání. Součástí je i rejstřík zmíněných osob rozdělených na novináře a novinářky a další významné osobnosti.

Analýza zkoumá hlavní celorepublikové listy, zejména pražská vydání. Důvodem je jejich největší rozšíření i sídla redakcí v Praze, případně v Brně (Lidové noviny na začátku 20. let, než měly i pražskou redakci). Jejich zpravodajství, především z trhů a podniků, je tak silně pragocentrické, případně brněnské v Lidových novinách. Výsledky analýzy je proto třeba interpretovat v kontextu městského obyvatelstva. Pravopis citací je zachován dle originálu.

2 Teoretické zakotvení

„Ačkoliv pojem národní kuchyně či typicky národního pokrmu je možné v běžném užívání doložit mnoha příklady, představu o jeho reálném a věcném obsahu překrývá množství sociálních konstruktů.“⁵

Milena Lenderová

Poskládat obraz životního stylu v minulosti tak, aby co nejvíce odpovídal skutečnosti a co nejméně ho rozostřovala nostalgie, je úkol vzrušující a zároveň nesnadný. Životní styl určuje mnoho aspektů, které ovlivňuje mnoho rozdílných vlivů, od událostí přes prostředí až po okolnosti a často ho nedokáží definovat ani sami aktéři, kterých se týká. Při pátrání v dobách minulých jsme odkázáni na dostupné prameny a schopnost je poskládat co nejkomplexněji. Výzkum gastronomie jakožto součásti životního stylu na základě dobového tisku v sobě spojuje několik vědeckých metod a přístupů ke zkoumání minulosti a všednodennosti. Tato kapitola je stručně představuje a shrnuje teoretické východisko pro zvolenou metodiku.

2. 1 Život obyčejného člověka

„Všechno to, co bytí dodávalo barvitost,“ definuje každodennost Hans Jürgen Teuteberg⁶.

Život žije každý člověk od narození až do smrti a během něj ovlivňuje své okolí a okolí ovlivňuje jeho. Někdo se stane králem, jiný významným vojevůdcem, další prožije život jako sedlák v malé vesnici. Každý však přetváří své okolí, a tak i běh dějin. *„Opravdové dějiny nejsou jen dějinami vládců a vítězných bitev, ale především naprosto obyčejných lidí, kteří musí nést své životní břímě a vypořádávat se s běžnými starostmi často ve velmi obtížných podmínkách.“⁷*

Po zmapování významných historických událostí se vědci začali zajímat i o jedince a jeho život. Zaměřili se na zkoumání jednotlivých jevů i běžných činností. Mezi prvními⁸ byl italský historik

---

⁵ M. Lenderová, M. Kouba, A. Kozár, I. Říha: *„Spanilost Vaše cizozemcům se líbí...“: české kuchařské knihy v 19. století*, 2017, s. 11

⁶ O. Pickl, H. Feigl (eds.): *Methoden und Probleme der Alltagsforschung im Zeitalter des Barock*, 1992, s. 13

⁷ M. Boštík: *Spasitel všednosti Quido Šimek*, 2007, s. 5

⁸ M. Boštík řadí mezi historiky všednodennosti už Voltaira (1694–1778).

Carlo Ginzburg⁹, který využil antropologické, sociologické a historické metody ve zkoumání všedního života obyčejného člověka. Na příběhu italského středověkého mlynáře ukázal fungování čarodějnických procesů a z prostého dějepisného hesla vytvořil událost, kterou si může čtenář představit. S trochou nadsázky lze říci, že oživil a zatraktivnil historii odhalením všedních věcí, dějů a zážitků lidí v minulosti. Carlo Ginzburg se oprostil od faktografické analýzy dat a zkoumanou skutečnost čtivě zasadil do kontextu doby za použití narativních prvků. Položil tak základ výzkumu životního stylu v minulosti¹⁰.

V Německu zkoumal všední život jedince jakožto střípek společnosti historik Alf Lüdtke: *„Spojení mezi jednáním a významem a důraz na třídu a kulturu je téma historie každodennosti. Umožňuje zkoumat normy, postoje a chování určité skupiny lidí a kategorizovat je dle společných znaků do sociálních skupin či tříd.“*¹¹

Obrat od velkých událostí k životu obyčejného člověka popisuje historik Georg G. Iggers jako postmoderní obrat historiografie a nový směr zkoumání historie, každodennost vnímá jako koncept všednodennosti. *„Všednodennost se podle něj stávala předmětem studia zejména pro ty historiky, kteří usilovali o „zohlednění lidského rozměru“ v minulosti.“*¹²

Definici pojmu každodennost a jeho začlenění do kontextu zkoumání dějin představuje historik Petr Sedlák¹³ v rozsáhlé stati *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*. Obvyklé pojetí všedního dne „malého člověka“ v minulosti překračuje a navrhuje vlastní koncepci každodennosti jako *„poznávání historické reality jako dynamicky se projevující souvztažnosti dobově a místně daných společensko-politických struktur a jednání historických aktérů. Tento koncept staví(m – v orig. pozn. aut.) na uchopení každodennosti jako kontextu, v němž lidé ze středu svých životů bezprostředně vnímají a prožívají okolní realitu a prostředí, stejně jako se spolupodílejí na jejím utváření a přetváření.“*¹⁴ Dokumentuje ji příklady zkoumání období komunismu a nacismu z pohledu aktérů žijících v nedemokratických represivních režimech. V podstatě vychází z principů historického bádání historiků Josefa Pekaře a Josefa Šusty. Pekař tvrdí, že historik má chápat dobu, kterou zkoumá, z její podstaty

---

⁹ Carlo Ginzburg (1939, Itálie) založil obor mikrohistorie a nové kulturní dějiny, stěžejní je jeho publikace *Sýr a červy* (1976, česky 2000), po které vydal ještě mnoho odborných knih.

¹⁰ V českém prostředí srov. V. Úlehla: *Jičín na konci 19. století*, 2006

¹¹ A. Lüdtke (eds): *Alltagsgeschichte Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungen und Lebensweisen*, 1989, s. 24

¹² G. G. Iggers: *Dějepisectví ve 20. století*, 2002, s. 125

¹³ P. Sedlák: *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*, Soudobé dějiny, 2013, roč. XX, č. 1–2, s. 120

¹⁴ P. Sedlák: *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*, Soudobé dějiny, 2013, roč. XX, č. 1–2, s. 124

a optikou lidí z tehdejší doby. Teprve, když pozná a procítí ducha doby, může ji spolehlivě popsat, a to tak, aby jeho popis tvořil příběh, který dobu autenticky přiblíží současným čtenářům.¹⁵ Zároveň tak umožňuje významný osobní vklad badatele, stejně jako historik Josef Šusta, který svým filozofickým pojetím provázal jednotlivé historické události do plynutí dějin. Každodennost je vázaná na společnost se silnými sociálními vazbami.¹⁶ Dotýká se tak všech oblastí lidského života a lze ji zkoumat z různých oborových hledisek (mj. antropologie, sociologie, etnografie, historie, filozofie, sémiotiky, lingvistiky, kulturologie i médií).

V italském a německém výzkumu historie se ujalo pojetí historie každodennosti, mikrohistorie a (nové) sociální historie, ve Velké Británii se používá spíše kulturní historie, ve Francii nová sociální historie¹⁷ a stejně jako v USA i historická antropologie. Různé názvy však často označují studie provedené podobným způsobem nebo využívající stejné metody či zdroje.¹⁸ Historik Peter Burke¹⁹ popisuje zaměření sociálních dějin na studium lidské společnosti z hlediska jevů a procesů. Zahrnuje tak hospodářské dějiny, demografii, statistiky, kulturní dějiny, dějiny každodennosti i antropologii. Od historické antropologie však sociální dějiny odlišuje pět kritérií: kvalitativní případové studie, prostorově ohraničené výzkumné pole, způsob „těsného popisu“, analýza rituálů udržujících kontinuum světa, odkaz na antropologické a kulturněvědní teoretickou tradici.²⁰ Legitimizací interdisciplinarity ve vědeckém zkoumání tak inicioval změnu výzkumného diskurzu a spíše než skrze objekt zájmu ji definuje použitými metodami. Moderní antropologie se sbližuje s etnografií, „odrážející současnou tzv. postmoderní intelektuální situaci civilizace.“²¹ Etnografie zkoumá kulturu z pohledu jedince, zejména folklór a tradiční (mizející) společnosti. Etnograficky orientovaní historici jako například Milena Lenderová, Marie Macková nebo Tomáš Jiránek²² každodennost rozšiřují na všechny oblasti života lidí, které zkoumají a každodennost používají ke zdůvodnění politických událostí. Podobně ji vnímá i průkopník každodennosti Alf Lüdtke, který ji stejně jako Peter Borscheid

---

¹⁵ srov. J. Pekař: *O smyslu českých dějin*, 1929/2013 a J. Šusta: *Úvahy o všeobecných dějinách*, 1999

¹⁶ P. Sedlák: *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*, Soudobé dějiny, 2013, roč. XX, č. 1–2, s. 130

¹⁷ sdružená kolem časopisu *Annales d'histoire économique et sociale*, a proto občas nazývaná škola analů, srov. Kyri W. Claflin, Peter Scholliers (ed.): *Writing Food History. A Global Perspective*. 2012, London / New York, Berg, s. 59–60

¹⁸ podrobně k definici jednotlivých směrů viz K. Zábrowská: *Using Gastronomy Heritage as a Part of Lifestyle Studies*, Athens Journal of Tourism, September 2017, s. 238–240

¹⁹ P. Burke: *Co je kulturní historie?*, 2011

²⁰ J. Tanner: *Historische Anthropologie zur Einführung*, 2004, s. 20–21

²¹ I. T. Budil. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, 1998, Praha, s. 19

²² M. Lenderová, T. Jiránek, M. Macková. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, 2010

definuje i rutinizací činností vyplňující den. Sociální dějiny se zaměřují na zmapování životního stylu v minulosti na základě sociálního zařazení, pohlaví, věku, zaměstnání, zájmů a dalších určujících znaků. Za průkopníka lze považovat francouzského sociologa Pierrea Bourdieu, který na základě zkoumání francouzské poválečné společnosti redefinoval pojmy sociální kapitál, habitus a status a ukázal, jak životní styl ovlivňuje hodnotu a pozici jedince ve společnosti. Zahrnul do něj mj. i stravování: „*způsoby nakládání s jídlem, jeho servírování, prezentace a předkládání ... vypovídají mnohem více než suroviny, z kterých je připraveno.*“²³ Obrátil tak pozornost sociologů na rituály každodennosti a běžné součásti života jedince.

2. 2 Životní styl minulosti

Životní styl popisuje většinové chování a postoje jednotlivce nebo skupiny lidí. Definují ho zvyky, společenské normy, vzorce chování, očekávání ostatních i sebe sama, vlivy prostředí i sociální zařazení.²⁴ Lze jej snadno identifikovat, protože uvedené jevy se opakují, nebo jsou jeho charakteristiky velmi výraznou součástí jedince či společnosti, tvoří jeho kulturu. Životní styl je tak definován skrze aktivitu jedince opakující se v čase. Do jisté míry vychází z každodenních činností a je tak součástí studia každodennosti. „*Soudě podle nejčastěji užívaných vyjádření a obrátů, ke každodennosti patří zvláště prostorový a časový rozměr. Je to místo, kde lidé žijí a prožívají své všední životy, a zároveň neustávající běh dnů, v němž se tyto životy odvíjejí a jež vyplňují svými rutinními projevy. Každodennost sestává z toho, co je na denním pořádku. (...) Pro četné autory historických či jiných textů každodennost jednoduše zůstává běžnou náplní všedních dnů lidí či jejich specifických skupin v určitém období.*“²⁵

Lingvisté odhalují životní styl skrze používanou řeč, její nuance a význam pojmenování. V jazyce jsou zakotveny dobové společenské normy, co je považováno za dobré a co za špatné, jazyk dává klíč k porozumění zvolenému období, a proto je třeba ho zkoumat, ať už ve formě mluveného slova nebo psaných textů. Sociologové se zaměřují na komunity, specifické skupiny ve společnosti, jednotlivé společenské jevy zakotvené v čase a prostoru a jejich komparaci v čase (to je doména zejména historické sociologie). Historici používají koncept každodennosti

---

²³ „*the ways of treating food, of serving, presenting and offering it... are infinitely more revelatory than even the nature of the products involved.*“ P. Bourdieu: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge, 2010, s. 193

²⁴ srov. *Koelner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. Sonderheft 51/2011, *Lebenstil / Lebensstilforschung*, s. 23 a 37

²⁵ P. Sedlák: *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*, Soudobé dějiny, XX, 1–2, s. 122

a mikrohistorie při výzkumu zdrojů osobní povahy a jejich zasazení do širšího dobového kontextu. Životní styl popisují dějiny (hmotné) kultury a sociální dějiny, které se z mikrohistorie postupně vyvinuly. Dějiny každodennosti tvoří obraz minulosti na základě zkoumání života jedince a jeho vnímání situací, z dochovaných předmětů či dokumentů, vzpomínek a osobních zápisků.²⁶ „Pro 20. století stále chybí historicko-antropologické či kulturně historické uchopení problematiky (ženských témat – pozn. aut.).“²⁷ Chybí také komplexní zpracování dějin stravování na našem území a ukotvení české národní kuchyně.²⁸

2. 3 Dějiny gastronomie

Kuchařské knihy se poprvé objevily ve 14. století²⁹, recepty se v časopisech a novinách tisknou od druhé poloviny 19. století, vařit se začalo na televizních obrazovkách poměrně záhy po jejím masovém rozšíření. Je proto překvapivé, že se vědci kuchařskému diskurzu začali věnovat teprve ke konci druhé poloviny 20. století.

Již v 19. století si významu jídla, jeho přípravy a konzumace všímali američtí antropologové, jak ukazují emeritní profesor antropologie Sidney W. Mintz a jeho kolegyně Christine M. Du Bois³⁰. Německý historik umění Karl Friedrich von Rumohr³¹ napsal v roce 1822 knihu *Geist der Kochkunst*, ve které shrnul dosavadní znalosti o vaření, stravování a kultuře u stolu z pohledu vědy, historie a umění a zasadil je do kontextu národní identity.

Větší zájem o výzkum jídla projeví až etnografové a antropologové v 60. letech 20. století, kdy si začali všímat role jídla a stravování ve zkoumané kultuře. Shánění potravin, jejich úpravu, konzumaci, stravovací rituály a směnu jídla zkoumali zejména u afrických a

---

²⁶ srov. J. Hollows a D. Bell: *Historicizing Lifestyle: Mediating Taste, Consumption and Identity from the 1900s to 1970s*, 2006

²⁷ M. Lenderová, B. Kopičková, J. Burešová, E. Maur (eds.): *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 2009, s. 636

²⁸ „Skutečnost, že antropologie jídla ve své mezioborové perspektivě u nás nemá výraznější tradici, ospravedlňuje dílčím způsobem faktickou absenci stěžejních příruček z oboru dějin stravování.“ In M. Lenderová, M. Kouba, A. Kozár, I. Říha: „Spanilost Vaše cizozemcům se líbí...“: české kuchařské knihy v 19. století, 2017, s.12

²⁹ První dochovanou kuchařku napsal lékař Apicius – *Ostrea ut diu durent*, spis o dobrém jídle je i starořecký *Deipnosophistae*. V Evropě se za první kuchařku považuje *Llibre de Sent Soví* (1324), v polovině 14. století vyšlo *Le Viandier*, v roce 1390 *The Forme of Cury. A Roll of Ancient English Cookery* od šéfkuchaře krále Richarda III. v Anglii. V roce 1535 vyšla první kuchařka na území českých zemích s názvem *Kuchařství, to jest knížka o rozličných krmiech*. Viz H. Švarcová, *Nejstarší česká kuchařka* In O. Fejtová, V. Ledvinka, J. Pešek: *Dobrou chuť, velkoměsto*, 2007

³⁰ S. W. Mintz a Ch. M. Du Bois: *The Anthropology of Food and Eating*, *Annual Review of Anthropology*, 2002, roč. 31, s. 99–119

³¹ Karl Friedrich von Rumohr (1785-1843), historik umění, spisovatel

jihoamerických národů. Své poznatky získávali přímo od příslušníků vybrané komunity, přímým pozorováním, terénním výzkumem a dotazováním. Někteří zjištěná fakta porovnávali s minulostí či je zasadili do kontextu regionu, ale ve většině případů šlo o popis současných stravovacích zvyklostí, případně minulých na základě vzpomínek respondentů³². V roce 1965 upravil antropolog Claude Lévi-Strauss³³ optiku výzkumu a představil jídlo a jeho konzumaci ze strukturalistického pojetí jakožto významnou část kultury a jejího nositele. Britský etnolog a antropolog Jack Goody³⁴ se při výzkumu kuchyně afrických národů zaměřil na její dějiny a poprvé v historii antropologie i na společné a rozdílné body s kuchyněmi z jiných oblastí. Zároveň do analýzy zahrnul i hledisko třídy, neboli rozdělení společnosti dle určitých znaků. Z antropologické studie vytvořil fundamentální text kulturní historie a sociologie.

Od 80. let je jídlo už hlavním tématem a dostává se mu pozornosti v samostatných publikacích³⁵. Zpracovávají historii jednotlivých kuchyní a surovin, stravování v různých společenských skupinách i při významných událostech, v době hojnosti i nedostatku. „*Přesto se zdá, že sociologové se tématem zabývali mnohem více než antropologové,*“ uzavírají svůj přehled významných studií o stravování a roli jídla ve společnosti antropologové Sidney W. Mintz a Christine M. Du Bois³⁶.

Ačkoliv antropologové zkoumali jídlo a stravování ve vybraných kulturách v současnosti i minulosti, v historickém diskursu se tento typ výzkumu prosazoval velmi opatrně. Za pionýry lze označit britskou historičku Reay Tannahill³⁷, která popsala zkulturnění jednotlivých plodin a jejich místo ve stravování různých národů a zpopularizovala tak historii jídla, a italského historika Massima Montanariho³⁸, který v 80. letech 20. století publikoval svou mikrohistorickou³⁹ studii o jídle ve středověké Evropě a položil tak základ studia stravování

---

³² srov. S. W. Mintz a Ch. M. Du Bois: *The Anthropology of Food and Eating*, Annual Review of Anthropology, 2002, roč. 31, s. 101–102 a s. 107

³³ C. Lévi-Strauss: *Strukturální antropologie*, 2006, a *Mythologica I: Syrové a vařené*, 2006

³⁴ J. Goody: *Cooking, Cuisine and Class: A Study in Comparative Sociology*, 1982

³⁵ srov. S. W. Mintz a Ch. M. Du Bois: *The Anthropology of Food and Eating*, Annual Review of Anthropology, 2002, roč. 31, s. 110–111; Margaret L. Arnott: *Gastronomy: The Anthropology of Food and Food Habits*, 1975

³⁶ S. W. Mintz a Ch. M. Du Bois: *The Anthropology of Food and Eating*, Annual Review of Anthropology, 2002, roč. 31, s. 111

³⁷ R. Tannahill: *Food in History*, 1973

³⁸ Massimo Montanari (1949, Itálie) zkoumá dějiny stravování, zejména ve středověku, spoluzaložil odborný časopis *Food & History*, jako první popsal stravování ve středověku v knize *L'alimentazione contadina nell'alto Medioevo* (1979), následovalo mnoho publikací na podobné téma, s Jean-Louisem Flandrinem editoval *Food: A Culinary History from Antiquity to the Present* (1999), česky vyšlo *Hlad a hojnost: dějiny stravování v Evropě* (2003)

³⁹ Winfried Schulze upozorňuje, že koncept mikrohistorie popsal jako první Fernand Braudel v roce 1960 (in W. Schulze (eds.): *Sozialgeschichte, Alltagsgeschichte, Mikro-Historie. Eine Diskussion*, 1994, s. 40) a také Friedrich

v kontextu historie. Na přelomu 80. a 90. let se objevovaly populárně naučné publikace⁴⁰, následně se výzkumu gastronomie začali věnovat i vědci a vznikaly studie o historii chuti, národní kuchyně, zpracování potravin atd.⁴¹ Přehled evropských dějin stravování od starověku po současnost *Histoire de l'alimentation* od Jeana-Louise Flandrina a Massima Montanariho z roku 1996 je považován za milník ve výzkumu historie jídla a ukotvení ve vědeckém diskursu. Vědci se v názoru na tuto knihu různí, někteří ji vnímají jako kanonické dílo v oblasti kulinární historie, jiní upozorňují na argumentační nejasnosti, ale její výjimečnost spočívá v širokém záběru zkoumaného období a použitých pramenů – od kuchařek a napsaných receptů přes účty domácností a jídelní lístky v restauracích po statistiky a archeologické nálezy.

Jídlo v sobě nese význam a poselství doby a „při jeho zkoumání si musíme všímát jeho vztahu k pěti hlavním kulturním procesům: produkci, regulaci, reprezentaci, identitě a spotřebě.“⁴²

Sociologové se zaměřovali zejména na definici pozice stravování a přípravy jídla ve společnosti jako součásti kultury i způsobu komunikace a utváření společenských vazeb. Všímali si jednotlivých aspektů jídla – nákupu potravin, jejich výběru, úpravy, servírování pokrmů a jejich rozdělení v rodině či při hostinách, vliv poznatků z výživy i kultu těla a ideálu krásy, role muže a ženy v přípravě a konzumaci jídla, významu kuchařských knih a jejich tvorby apod.⁴³.

S rostoucím zájmem sociologů si jídla a stravování začali všímát i kulturologové a kulturní historici. Přístup kulturních studií k výzkumu jídla a jejich interdisciplinaritu shrnují Bob Ashley, Joanne Hollows, Steve Jones a Ben Taylor takto: „*Od sémiotiky Rolanda Barthesa a*

Nietzsche v roce 1882 v díle *Die fröhliche Wissenschaft*, ve kterém se podivoval, proč nikdo nezkoumá dějiny všednodenních činností (O. Pickl, H. Feigl (eds.): *Methoden und Probleme der Alltagsforschung im Zeitalter des Barock*, 1992, s. 11). Mezinárodně uznanou disciplínou se mikrohistorie stala v 70. letech 20. století (viz J. Schlumbohm (eds.): *Mikrogeschichte- Makrogeschichte komplementär oder inkommensurabel?*, 1998, Göttingen: Wallstein Verlag: Göttinger Gespräche zur Geschichtswissenschaft, Band 7, s. 11)

⁴⁰ srov. M. Visser. *Much Depends on Dinner: The Extraordinary History and Mythology, Allure and Obsessions, Perils and Taboos of an Ordinary Meal*, 1986; R. Sokolov. *Why We Eat What We Eat: How the Encounter between the New World and the Old Changed the Way Everyone on the Planet Eats*, 1991 a M. Elkort. *The Secret Life of Food: A Feasts of Food and Drink in History, Folklore and Fact*, 1991

⁴¹ srov. S. W. Mintz. *Sweetness and Power: The Place of Sweetness in Modern History*, 1985 a shrnující studie zejména amerického výzkumu gastronomie in G. J. Fitzgerald a G. M. Petrick. *In Good Taste: Rethinking American History with Our Palates*, *The Journal of American History*, September 2008, s. 392–404

⁴² B. Ashley, J. Hollows, S. Jones and B. Taylor. *Food and Cultural Studies*, 2004, Londýn, Preface, s. vii

⁴³ srov. A. Beardsworth a T. Keil: *Sociology on the Menu: An Invitation to the Study of Food and Society*, 2002; Wm. A. McIntosh: *Sociologies of Food and Nutrition*, 1996; W. C. Whit: *Food and Society: A Sociological Approach*, 1995; S. Mennell, A. Murcott a A. H. van Otterloo: *The Sociology of Food: Eating, Diet and Culture*, 1992

*antropologie Claude Lévi-Strausse se posunuly k historické analýze Norberta Eliase a studiu vztahu mezi jídlem, spotřebou a kulturní identitou Pierra Bourdieua.*⁴⁴

Peter Scholliers odlišuje dvě hlavní tendence výzkumu stravování v období 1900–1960: ekonomickou historii a folklor. „*Ekonomičtí historici se zabývali zásobováním, hladem a cenami, zatímco folkloristé studovali regionální varianty pokrmů, chování u stolu a nádobí.*“⁴⁵

Zhruba od konce 90. let 20. století se interdisciplinární přístupy studií stravování v historii scházejí v proudu tzv. food studies⁴⁶, které se jako svébytný obor objevily v Austrálii (v roce 2002⁴⁷) a posléze i v Evropě (2004⁴⁸) a v USA (2006⁴⁹). V Česku tento obor zatím chybí (viz výše v Úvodu).

Vědci kriticky zhodnocují jídlo v kontextu vědy, umění, historie, společnosti, ekonomie, společenských věd a kulturních studií a dalších oblastí a řadí jej do studií populární kultury.⁵⁰

„Studium jídla je v současnosti interdisciplinární, zahrnuje historii, antropologii a literární kritiku a v poslední době i stále více dalších humanitních věd jako filozofii a kulturní studia.“⁵¹

Interdisciplinarita se stává žádoucí a jedním, ne-li jediným způsobem, jak relativně objektivně a komplexně popsat život v minulosti. Na rozdíl od medicíny, výživy, zemědělství či gastronomie vytváří studium diskurz jídla a včleňuje je do vědeckých disciplín zkoumajících lidský život⁵². Připojují se k nim i další obory jako např. výživa člověka, public relations či mediální studia. „*Proč je jídlo ústředním tématem našeho vnímání sebe sama a jakým způsobem ho využíváme nejen k zachování našeho organismu, ale k vyjádření naší identity,*“⁵³

---

⁴⁴ B. Ashley, J. Hollows, S. Jones a B. Taylor: *Food and Cultural Studies*, 2004, s. 1, srov. C. Counihan a P. Van Esterik: *Food and Culture: A Reader*, 2012; M. Montanari: *Food Is Culture*, 2006; B. W. Higman: *How Food Made History*, 2011; E. N. Anderson. *Everyone Eats: Understanding Food and Culture*, 2005; P. Freedman. *Food: The History of Taste*, 2007; S. Katz (ed.) *Encyclopedia of Food and Culture*. 3 vols., 2003

⁴⁵ K. W. Clafin, P. Scholliers (ed.). *Writing Food History. A Global Perspective*. 2012, s. 59–60

⁴⁶ za všechny např. K. F. Kiple, K. Coneè Ornelas: *The Cambridge World History of Food*, 2000

⁴⁷ viz B. Santich: *The Study of Gastronomy: A Catalyst for Cultural Understanding*, *The International Journal of the Humanities*, 2007, roč. 5, č. 6, s. 53–58

⁴⁸ První byla University of Gastronomic Sciences v Pollenzu, viz: A. Chrisafis. *First Course*, *The Guardian*, publikováno 22. 10. 2003, <https://www.theguardian.com/education/2003/oct/22/highereducation.uk>, cit. 5. 7. 2018

⁴⁹ M. Nestle a A. W. McIntosh: *Writing the Food Studies Movement*, *Food, Culture and Society*, červen 2010, roč. 13, č. 2, s. 159–179

⁵⁰ R. Franks, D. L. Brien: *‘Take the Most Tender Part of the Kangaroo’: Locating archival and other food studies resources in Australian public collections*, *Australasian Journal of Popular Culture*, 2012, roč. 2, č. 1, s. 108

⁵¹ T. Morton, *Food Studies in the Romantic Period: (S)mashing History*, *Romanticism*, 2006, roč. 12, č. 1, s. 3

⁵² srov. Warren Belasco, Sidney Mintz, Cargill, Nestle a MacIntosh, Scholliers, Duran a MacDonald nebo časopis *Food, Culture and Society*

⁵³ „(...) why food is such a central issue to our sense of self and how it is used on an everyday basis not just to sustain our physical being but also to express our essential identity.“ P. Bradley (ed.). *Food, Media and Contemporary Culture*, 2016, s. 1

ptá se lektorka mediální teorie na Bournemouthské univerzitě Peri Bradley v úvodu sborníku věnovanému zobrazování jídla médií a jeho roli v současné kultuře. Výzkum mediálních obsahů s tématem gastronomie, ať už ve formě inzerce a jejího vlivu na konzumenty, článků v tištěných médiích a na blozích či televizních pořadů probíhá už posledních dvacet let. Jídlo jako nedílnou součást života jedince i společnosti média reflektují i ovlivňují jeho podobu a percepci publikem. Výzkum médií tak nastavuje zrcadlo zkoumané době, odhaluje vzájemné působení jedince a společnosti, trendů i jejich vývoje v čase. Cílem studia jídla by mělo být zasazení pokrmů a národní gastronomie do kulturního kontextu národa či společenské třídy a ne pouze výzkum jednotlivých jídel a jejich konzumace.

2. 4 Česká cesta výzkumu stravování

Zájem o to, co lidé jedli a snaha postihnout mizející kuchyni, stravovací zvyklosti a zároveň definovat národní kuchyni na základě výzkumu gastronomie ve vymezené lokalitě a dobových pramenů, projevil dávno před italskými vědci profesor kulturní historie a etnograf Čeněk Zíbrt⁵⁴ na přelomu 19. a 20. století.

V meziválečném období zkoumala venkovskou kuchyni Marie Úlehlová-Tilschová⁵⁵, která v ní viděla poslední zbytky původní stravy na území české kotliny a chtěla ji zdokumentovat a zároveň použít jako východisko moderní zdravé stravy i pro městské obyvatelstvo. „*Souborného díla o naší stravě lidové dosud nemáme; pokusila jsem se o tento úkol, opírajíc se o starší práce historické nebo národopisné, často po časopisech roztroušené. Neznamená to však, že by moje kniha byla prací historickou nebo lidopisnou, a také si nečiním po této stránce nároku na úplnost,*“⁵⁶ vysvětluje v předmluvě své knihy *Česká strava lidová*. Vycházela z národopisné literatury, vlastního výzkumu, pamětí babičky paní Anny Markové, „*proslulé moudrostí v celém boskovickém kraji,*“⁵⁷ z dotazníkového šetření a výzkumu oblíbených

---

⁵⁴ Čeněk Zíbrt (vl. jm. Vincenc Jan Zíbrt, 1864–1932) byl docentem všeobecné kulturní historie na české Filozofické fakultě UK, specializoval se na československou lidovou tradici a folklor, r. 1892 založil kulturněhistorický a národopisný sborník *Český lid*. Vydal mnoho publikací, z historie stravování je to *Česká kuchyně za dob nedostatku před sto lety / nyníjším hospodyňkám na vybranou podává Čeněk Zíbrt* (1917), *Staročeské umění kuchařské: S původními obrázky* (1927), *Hoj, ty štědrý večere: Od vánoc koledou do Nového roku* (1910), *Listy z kulturních dějin městských pivovarů v zemích Českých* (1911), *Staročeský perník: 170 návodů z rukopisů a knih kuchařských staročeských* (1916).

⁵⁵ M. Úlehlová-Tilschová, *Česká strava lidová* (1945)

⁵⁶ M. Úlehlová-Tilschová: *Česká strava lidová*, 2011, s. 9

⁵⁷ M. Úlehlová-Tilschová: *Česká strava lidová*, 2011, s. 9

pokrmů⁵⁸ uveřejněném v Lidových novinách v roce 1940, který pořádala jako anketu „a která našla takový ohlas, že mne (ji – pozn. aut.) k této souborné práci inspirovala.“⁵⁹ Lokální stravě se věnoval i lékař Ladislav Kaizl⁶⁰, zejména v Podkrkonoší a všímal si především její skladby, zvláštností, historické kontinuity i novinek. Stravování zemědělců porovnal s jídelníčkem úředníků, zřízců a dělníků Antonín Slanina⁶¹, který postupoval metodou etnografického výzkumu v terénu. Sociolog venkova Tomáš Čep⁶² zkoumal spotřebu potravin třiceti zemědělských rodin v období hospodářské krize (1928–1933) a propočítával optimální a životní standardy.

V období komunismu směřoval historický výzkum spíše do středověku, práce k tématu stravování jsou zpravidla formou zhodnocení a doporučení dalšího vývoje především od autorů z Výzkumného ústavu obchodu (například pojízdné prodejny⁶³, struktura pohostinství⁶⁴, požadavky dělníků na závodní stravování⁶⁵), nebo studie o lidovém stravování z jednotlivých oblastí⁶⁶. Poněkud překvapivě se objevují práce na téma stravování dělníků v období první republiky. Prostředí plzeňské Škodovky ve 20. a 30. letech 20. století si pro svou dizertaci vybrala Jiřina Todorovová, vedla ji Mirjam Moravcová, spoluautorka knihy *Stará dělnická Praha*⁶⁷, která představuje všední život pražských dělníků až do začátku druhé světové války na základě rešerše archivních materiálů a etnografického výzkumu.

Na etnografickou tradici navázaly až historička Milena Lenderová⁶⁸, zabývající se postavením ženy a dějinami všednodennosti v 18. a 19. století, Jiřina Langhammerová⁶⁹, zkoumající lidové

---

⁵⁸ anketa Hledáme kořeny lidové výživy

⁵⁹ M. Úlehlová-Tilschová: *Česká strava lidová*, 2011, s. 9

⁶⁰ Ladislav Kaizl (1898–1957) pracoval jako lékař, okresní konzervátor Památkové péče a podkrkonošský etnograf. Publikoval na 150 studií a knihy, pro nás zajímavou *Lidová výživa: význam lidové stravy, její zvláštnosti, návrat k lidové stravě a dnešní doba* (1944)

⁶¹ A. Slanina: *Stravování zemědělců u srovnání se stravováním úředníků, zřízců a dělníků*, 1933

⁶² T. Čep. *Životní spotřeba zemědělské rodiny jako sociologický problém*, 1934

⁶³ A. Vankeová: *Pojízdné stravování*, 1977

⁶⁴ S. Rožumberk, O. Vaništová: *Problematika struktury sítě pohostinství*, 1975

⁶⁵ A. M. el Asfahani: *Nutriční požadavky vybrané skupiny dělníků a jejich realizace v závodním stravování* (referát dizertace), 1977

⁶⁶ M. Ludvíková: *Lidová strava na Kloboucku a Ždánicku*, 1967; M. Ludvíková: *Lidová strava na Brněnsku*, 1961; J. Štika: *Lidová strava na Valašsku*, 1980

⁶⁷ A. Robek, M. Moravcová, J. Šťastná a kol.: *Stará dělnická Praha: život a kultura pražských dělníků 1848–1939*, 1981

⁶⁸ Milena Lenderová (1947) je historička specializující se na dějiny každodennosti, česko-francouzská historická spojení a gender studies, stravování zmiňuje v knize, kterou napsala s kolegy: kol. autorů M. Lenderová, T. Jiránek, M. Macková: *Z dějin české každodennosti*, 2009

⁶⁹ Jiřina Langhammerová (1939) studovala etnografii, folkloristiku a české dějiny a věnuje se zejména českému národopisu. O lidových zvycích ve stravování píše v knihách *Čtvero ročních dob v lidové tradici*, 2008 a *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, 2004

zvyky a obyčeje, a Lydia Petráňová⁷⁰, která se věnuje tradiční lidové kultuře a dějinám kultury. Venkovské každodennosti se věnuje také historik Pavel Novák⁷¹ nebo Věra Dvořáková-Janů⁷², která stravování zkoumá z hlediska sociologie a kulturologie napříč staletími s akcentem venkova a produkční složky. Všechny práce vycházely z vlastního pozorování a dotazování nebo z výzkumů dobových kuchařek, vzpomínek pamětníků, hospodářských zápisů či dobových statistik. Média jako očití svědci doby nehrála v uvedených publikacích žádnou či jen zanedbatelnou roli.

Jako jeden ze zdrojů dobových informací je využil sociolog a historik Stanislav Holubec⁷³, který zkoumal životní styl pražského dělnictva mezi světovými válkami. Různým oblastem stravování zejména v druhé polovině 20. století se věnuje historik Martin Franc⁷⁴. Profesorka historie Jana Burešová se zaměřuje na proměnu role ženy v českých zemích a tím i na ženskou činnost jako vaření a péči o domácnost.⁷⁵

V září 1995 se v Časté-Píle konalo mezinárodní sympozium na téma Všední život ve městech ve střední Evropě od středověku do konce 19. století⁷⁶, kde historici diskutovali nejen výsledky svých studií, ale i způsob zkoumání životního stylu v minulosti. Metodologie se od 70. let s příchodem mikrohistorie příliš nezměnila a stále chybí i teoretické zakotvení: „*Konzistentní pojetí těchto dvou témat není možné, protože každé charakterizují intuitivní odlišnosti a rozdíly v chápání a přístupu jednotlivých autorů.*“⁷⁷ Jistou teoretickou kotvu nabízí kulturní historie, která klade důraz na objekt výzkumu a na základě něj volí metodu, případně koncept sociálních dějin mapující společenský jev v soukolí historie. Pokud přijmeme tezi, že jídlo je kultura společnosti a zároveň zohledníme hledisko odlišnosti stravování různých skupin ve společnosti, lze tuto práci zahrnout do obou oblastí.

---

⁷⁰ D. Oddy, L. Petráňová: *Diffusion of Food Culture – Cookery and Food Education in Europe since the Eighteenth Century*, 2003

⁷¹ Pavel Novák (1960), historik a ředitel Národního zemědělského muzea v Kačíně, napsal *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*, 2007

⁷² V. Dvořáková-Janů: *Lidé a jídlo*, 1999

⁷³ S. Holubec: *Lidé periferie: Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, 2009

⁷⁴ M. Franc: *Z kuchyně přátel. Česká společnost a kulturní transfer z gastronomií SSSR a zemí sovětského bloku (1948–1989)*, *Soudobé dějiny*, 2010, roč. 17, č. 3; *Rumfordská polévka a jiné pochoutky. Stravování chudých v habsburské monarchii v 1. polovině 19. století* IN Z. Hojda, M. Ottlová, R. Prah: *Útisk-charita-vyloučení: sociální 19. století*, 2015

⁷⁵ M. Lenderová, B. Kopiczková, J. Burešová, E. Maur: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 2009

⁷⁶ International Symposium *Everyday Life in the Cities in Middle Europe from the Middle Age to the End of 19th century*, Častá-Píla, 11.–14. září 1995

⁷⁷ V. Čičaj, O. Pickl (eds.): *Städtisches Alltagsleben in Mitteleuropa vom Mittelalter bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*, 1998, International Symposium *Everyday Life in the Cities in Middle Europe from the Middle Age to the End of 19th century*, Častá-Píla, 11.–14. září 1995, Academic Electronic Press, s. 9

V říjnu 2004 pořádal Archiv hlavního města Prahy ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy dvoudenní konferenci na téma *Dobrou chuť, velkoměsto*. Účastníci se věnovali stravování v různých společenských vrstvách v různých obdobích, převážně středověku a své poznatky shrnuli ve stejnojmenném sborníku⁷⁸. Vycházeli především z dobových pramenů úřední povahy nebo osobních písemností.

---

⁷⁸ O. Fejtová, V. Ledvinka, J. Pešek (ed.): *Dobrou chuť, velkoměsto*, 2007

3 Metodologie – výzkum životního stylu v dobovém tisku

Různé vědní obory používají k výzkumu životního stylu různé přístupy, které však v této práci nelze použít. Většina z nich vychází z komunikace s respondenty, jejichž životní styl zkoumají, to však při výzkumu období, jehož pamětníci byli tehdy dětmi, pokud ještě žijí, nepodá relevantní data. V historiografii se lze inspirovat čtením archivních pramenů, tedy dobových záznamů úřední i osobní povahy. David Machin navrhuje použít etnografický výzkum v mediálních studiích k zjištění vztahu lidí k médiím. „*Tento etnografický přístup zahrnuje provedení tzv. sestavené etnografie. To znamená, že po sběru dat, můžeme říci po jejich vyjmutí z každodenního života, si musíme dát stejnou práci je znovu složit tak, aby se objevily zajímavé a relevantní detaily, které poskytnou informace o životním stylu v malém i velkém měřítku. Malé měřítko zahrnuje okamžité sociální interakce, velké měřítko se zabývá dostupným kulturním repertoárem.*“⁷⁹ Výsledky však předkládají spíše obraz životního stylu respondentů a jejich vztah ke konzumaci médií, než popis minulosti. Stejný způsob lze uplatnit i obráceně a z výsledků analýzy médií usoudit na chování / životní styl jejich čtenářů. Proto jsem za stěžejní metodu zvolila obsahovou analýzu zveřejněných článků v denním tisku zahrnujícím celé názorové spektrum a s celorepublikovou působností. Obsahová analýza odhaluje hlavní témata, která rezonovala ve společnosti, názorové rámce novinářů i čtenářů i popisuje vybrané časové období prizmatem tehdejších současníků.

3. 1 Noviny jako zrcadlo doby

Životní styl vypovídá o charakteru dobu, o tehdejší kultuře a prioritách. V moderní době, především od 19. století ho zobrazují i média, která jej reflektují, ovlivňují a často i utvářejí. Ukazují trendy doby a mapují důležitá aktuální témata.

Období první republiky lze bez nadsázky označit za zlatý věk tištěných médií. Televize ani internet neexistovaly, rozhlas se teprve rozvíjel⁸⁰ a radiopřijímače se postupně objevovaly v domácnostech. Noviny a časopisy se od národního obrození už naplno zabydlely v české (i německé) společnosti a sloužily k informování, zábavě, poučení i politické osvětě. Až do 40. let

---

⁷⁹ D. Machin: *Ethnographic Research for Media Studies*, 2002, s. 3

⁸⁰ Rozhlas se v Československu poprvé ozval 28. října 1919, pravidelné vysílání bylo zahájeno 18. května 1923, až v roce 1937 byl zaregistrován milionový koncesionář a majitel rozhlasového přijímače. Viz M. Krupička, D. Křížová: *Historie rozhlasu v Kostce*, online <https://temata.rozhlas.cz/historie-rozhlasu-v-kostce-7983541>, cit. 10. 2020

byla tištěná média hlavním a de facto jediným zdrojem informací a požívala velkou důvěru od svých čtenářů. Vycházelo jich velké množství, v roce 1920 jen novin zhruba 2 250, v roce 1930 téměř 4000, časopisů na tisíce.⁸¹ „*Pestrost a množství, v jakém periodika v meziválečném období vycházela, nesnese srovnání s žádným obdobím existence naší společnosti předtím a ani poté. Z hlediska rozvoje novinové a časopisecké produkce bylo meziválečné období zlatým věkem.*“⁸²

Na základě současných výzkumů životního stylu⁸³ a čtenosti médií lze předpokládat, že i dříve lidé s podobnými zájmy či stejným sociálním zázemím inklinovali ke stejnému tisku. Zároveň je třeba říci, že zprávy v tisku nelze považovat za zcela objektivní zdroj informací. Ačkoliv objektivita, pravdivost a aktuálnost patří mezi hlavní zpravodajské hodnoty a novináři se jich nejspíš snažili držet, vydavatelé měli své vlastní zájmy a vydávání tiskovin bylo jednak jejich podnikáním, ale také sférou vlivu. „*Noviny a časopisy plnily dvě hlavní funkce. Mají poslání informativní a zpravodajské; současně usilují o názorové, ideové a politické ovlivnění. Základním znakem novin je informace, přičemž často jde o vysvětlení faktů. Nutnost tohoto vysvětlení spočívá přímo v podstatě informace, vysvětlení je zase naopak projevem určitého stanoviska.*“⁸⁴ Lze se však domnívat, že v oblasti gastronomie tlak vydavatelů či úmyslné zkreslení informací není tak velké. Ve výzkumu jsem se jej dále snažila eliminovat zahrnutím listů z celého společenskopolitického spektra. Denní tisk a časopisy pro ženy z 20. a 30. let 20. století tak v této práci tvoří primární zdroj informací o dobovém stravování a gastronomii. Lidé se inspirovali i v kuchařských knihách, které tehdy hojně vycházely. Jejich analýza však není předmětem zájmu tohoto textu a kuchařky ze své podstaty vycházejí pro delší časové období a neodrážejí rychlé změny. Obrázek o tehdejších stravování si lze udělat i ze školních učebnic vaření, které měly k dispozici dívky v kurzech vaření, vedení domácnosti nebo přímo ve výuce vaření ve škole.⁸⁵ Ručně psané sešitky hospodyněk a paměti osobností z období první republiky dokládají, co lidé skutečně jedli. Problémem je však jejich dostupnost (často bývají v neroztříděných pozůstalostech v oblastních muzeích, v osobních archivech, náhodně v antikvariátech), čitelnost a v pamětech častá absence popisu běžného stravování.

---

⁸¹ J. Končelík, P. Večeřa, P. Orság, *Dějiny českých médií 20. století*, 2010, s. 41

⁸² J. Čeňková, J. Cebe (ed.), *Meziválečná česká a slovenská žurnalistika (1918–1938)*, 2019, s. 7–8

⁸³ viz *Koelner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. Sonderheft 51/2011, *Lebenstil / Lebensstilforschung*

⁸⁴ V. Bůžek a kol: *Úvod do studia historie*, 1994, s. 45

⁸⁵ Viz kurzy vaření v kapitole 5.4.4.1

Základ práce tedy tvoří kvalitativní obsahová analýza novinových a časopiseckých článků s tématem gastronomie v šesti významných prvorepublikových celostátních denících z celého politického spektra ve vybraných letech v období první československé republiky (1918–1938) – Venkova, Lidových novin, Českého slova, Národní politiky, Rudého práva a Práva lidu.

3. 2 Popis zvolené metody

První republika trvala bez pár dní 20 let, od vyhlášení 28. října 1918 do Mnichovské dohody 29. září 1938. Mladá republika čelila mnoha výzvám – fungování v demokratickém zřízení, poválečné obnově, soužití s jinými národy, budování exportu, krizím hospodářským, sociálním i politickým i mezinárodním tlakům. Ve stínu událostí celostátního významu i politických pŕetek a diskusí žili lidé svůj všední život a snažili se v něm obstát, jak nejlépe uměli. Noviny tehdy vycházely zpravidla dvakrát denně a ranní vydání mívala dle listu zhruba 10–20 stran (v některých i více), odpolední zhruba 4–10 stran, což představuje stovky tisíc stran po celé sledované období. Pro provedení analýzy jsem proto zvolila klíčové roky, které fungování prvního československého státu významně ovlivnily.

Při výběru milníků jsem vycházela z publikací o dějinách první republiky autorů Zdeňka Kárníka⁸⁶, Věry Olivové⁸⁷, Miloše Trapla⁸⁸ a Josefa Bartoše⁸⁹, které jsem následně doplnila dalším výzkumem archivních materiálů (ročenek, statistik, tematických publikací).

V říjnu 1918 Československo vzniklo, v roce 1919 se konsolidovala poválečná politická, hospodářská i sociální situace, rok 1924 lze považovat za počátek rozkvětu československé společnosti, blahobyt rostl a republika se vyvíjela přirozeně, v roce 1933 se naplno projevila celosvětová hospodářská krize, která vyústila v druhou světovou válku a okleštění územní celistvosti mladé republiky Mnichovskou dohodou 29. září 1938.

I přes množství zkoumaných pramenů nelze obraz všedního dne v jednotlivých vrstvách společnosti vykreslit ostře, protože k mnoha aspektům života se dobové dokumenty buď nedochovaly, nebo ani nepořizovaly. „*Jak se ukázalo, proměna každodennosti je oproti vývoji*

---

⁸⁶ Prof. PhDr. Zdeněk Kárník, DrSc. (25. 6. 1931–30. 9. 2011), český historik, autor mj. trilogie *České země v éře První republiky*.

⁸⁷ Prof. PhDr. Věra Olivová, DrSc. (13. 11. 1926–7. 3. 2015), česká historička, autorka mj. knihy *Dějiny První republiky*.

⁸⁸ Prof. PhDr. Miloš Trapl, CSc. (15. 1. 1935), český historik, spoluautor mj. útlejší a na běžný život zaměřené knihy *Československo 1918–1938*.

⁸⁹ Doc. PhDr. Josef Bartoš, DrSc. (1931–2005), český historik, spoluautor mj. útlejší a na běžný život zaměřené knihy *Československo 1918–1938*.

*politického života jen velmi pomalá a i v případě moderní společnosti je během 20 let jen obtížně zachytitelná, sledujeme-li ji s odstupem osmi desítek let,*⁹⁰ popisuje Stanislav Holubec v knize *Lidé periferie: Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*. S odstupem sta let se situace ani s dalším výzkumem příliš nezměnila.

3. 3 Popis výzkumného vzorku

Cílem této práce je popsat, zda a jakým způsobem denní tisk předkládal svým čtenářům informace o jídle a pití a jakým gastronomickým tématům se věnoval. Analýza zahrnuje celostátní noviny ze všech částí politického spektra, které vycházely po celé období první republiky, tedy od 28. října 1918 do 29. září 1938. Výjimku tvoří list Rudé právo, který byl založen až v roce 1920. Nicméně kvůli jeho zaměření na dělnictvo, které v období první republiky tvořilo až 50 % práceschopného obyvatelstva, jej považuji za výrazný list, který v analýze nemohl chybět. Doplnuje jej pět dalších listů – Venkov reprezentující zájmy agrární strany a venkovského obyvatelstva, Lidové noviny jakožto zástupce demokratického proudu, Národní politika cílící na střední vrstvy společnosti, sociálnědemokratické Právo lidu a národně sociální list České slovo. Do analýzy jsou zahrnuta pouze víkendová vydání, protože v nich se pravidelně objevovala rubrika pro ženy s tematickými zprávami. S ohledem na množství vydání jsem jejich výběr zúžila na analýzu jednoho víkendu v každém měsíci, pokud bylo v měsíci víkendů pět, zahrnula jsem i ten pátý. Kvůli možnosti vzájemné komparace jsou v každém měsíci analyzována vždy stejná vydání všech deníků – v lednu první víkend, v únoru druhý víkend, v březnu třetí víkend, v dubnu čtvrtý víkend, v květnu první víkend, v červnu druhý víkend, v červenci třetí víkend, v srpnu čtvrtý víkend, v září první víkend, v říjnu druhý víkend, v listopadu třetí víkend, v prosinci čtvrtý víkend plus Vánoce (Štědrý den až Silvestr). Ve zkoumaném období se ve vybraných médiích objevilo zhruba 1700 článků s tematikou jídla a pití (přesná kritéria výběru vzorku viz kapitola 4. 1). Nejprve proto představím jednotlivé listy a jejich pojetí gastronomické žurnalistiky a na základě výsledků obsahové analýzy sestavím obraz prvorepublikové gastronomie.

---

⁹⁰ S. Holubec: *Lidé periferie: Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, 2009, s. 21

3. 4 Výzkumné otázky

Analýze denního tisku předcházelo sestavení výzkumných otázek, které poslouží k zmapování podoby stravování v období první republiky a jeho mediálního zobrazení.

Výzkumné otázky zní:

- V1. O jakých gastronomických tématech noviny psaly?
- V2. Jak často se gastronomické zprávy objevovaly?
- V3. Jak byly články řazeny? Existuje samostatná rubrika pro tento typ článků?
- V4. Lze vysledovat určitý okruh autorů článků?
- V5. Je patrný vývoj novinových textů o gastronomii během období první republiky?
- V6. Lišily se gastronomické články v jednotlivých titulech svým obsahem?
- V7. Projevovala se v článcích skrytá reklama?

Na základě výzkumných otázek lze postulovat i hypotézy, které provedená analýza potvrdí, vyvrátí či zkoriguje.

- H1. Noviny psaly zejména o dostupných potravinách, jejich cenách, původu a možnostech zpracování.
- H2. Zprávy s gastronomickou tematikou se objevovaly pravidelně v každém víkendovém vydání⁹¹, alespoň jednou.
- H3. S postupující strukturalizací listů se formalizovalo i řazení gastronomických zpráv, které měly vlastní rubriku, zpravidla v rámci části listu určené ženám.
- H4. Gastronomické žurnalistice se věnoval neměnný, redakčně vymezený okruh autorů. V listu ji měly na starosti vždy jedna až dvě novinářky, převážně tedy ženy.
- H5. Zejména v článcích určených ženám doporučovali autoři konkrétní výrobky, jednalo se tedy o skrytou reklamu.
- H6. S měnící se sociální a ekonomickou situací obyvatel se měnil i obsah článků. Výběr témat i receptů reflektoval aktuální ekonomickou situaci.

---

⁹¹ Na základě předběžné analýzy pěti listů (České slovo, Lidové noviny, Venkov, Právo lidu, Národní politika) bylo zjištěno, že články s gastronomickou tematikou vycházejí nejčastěji v rubrikách pro ženy ve víkendovém vydání, proto jsou do analýzy zahrnuta jen víkendová vydání. I v Rudém právu se objevuje tento typ článků ve víkendovém vydání, ale nemá vlastní rubriku.

H7. Socialistické listy (Právo lidu, Rudé právo, České slovo) předkládaly svým čtenářům levnější druhy potravin a jednodušší způsoby jejich zpracování, listy určené městské střední a vyšší třídě (Lidové noviny, Národní politika) informovaly více o gastronomii ve světě a restauracích a předkládaly náročnější recepty (surovinově i časově).

Zodpovězení výzkumných otázek a vyhodnocení pravdivosti hypotéz je uvedeno v podkapitole 4. 3. 8 Vyhodnocení výzkumných otázek a hypotéz.

3. 5 Omezení zvolené metody

Konstrukce obrazu minulosti z dnešního pohledu může zkreslovat několik faktorů. V období dvaceti let nelze zanalyzovat všechny dostupné dokumenty, je třeba z nich vybrat relevantní výzkumný vzorek. Do výběru se i přes maximální snahu o objektivitu promítá osoba výzkumníka, který vytváří výběrová kritéria obsahové analýzy. Dále je třeba brát v potaz, že denní tisk ze své podstaty informuje o věcech nových, zajímavých nebo senzačních. Všední život popisuje spíše útržkovitě, jako kulisu k významným událostem. Z tónu článků v rubrikách pro ženy se však lze domnívat, že čtenářkám skutečně radí, co mají dělat, co mohou dělat, jak mohou vylepšit svou situaci. Do analýzy jsou zahrnuta především pražská vydání deníků, výjimku tvoří Lidové noviny, které sídlily v Brně. Z tohoto důvodu je zpravodajství silně pragocentrické a orientované především na městské obyvatelstvo. Je pravděpodobně, že situace v regionech se lišila, stejně jako nabídka potravin byla nejspíš chudší a jejich skladba jiná. Z ohledem na rozsah však nebylo možné zahrnout do analýzy všechny regionální mutace všech deníků a podrobně popsat situaci ve městě, na venkově a v pohraničních oblastech. Práce tak předkládá obraz městské gastronomie, které se však s největší pravděpodobností snažili i lidé na venkově přiblížit. Veškeré citace z dobového tisku jsou uvedeny v původním zápise, z dnešního pohledu tedy mohou obsahovat gramatické chyby, překlady či nejasnosti. Pro snazší pochopení souvislostí jsou jiné než analyzované citované noviny krátce popsány v poznámce pod čarou.

4 Gastronomická žurnalistika

„Rozvoj žurnalistiky úzce souvisí s rozvojem životních a společenských forem, žurnalistika citlivě reaguje na hospodářské změny i na proměny společnosti. Žurnalistika představuje kus národní/regionální historie a kultury. Její kvalitativní a kvantitativní podíl v různých dobách může být různý, může působit iniciativně, či jen jako zesilovač společenského dění nebo jen jako pouhý pozorovatel a glosátor. Míra jejího vlivu je různá. Obecně vzato, zhruba od poloviny 19. století představují dějiny žurnalistiky věrné zrcadlo společnosti.“⁹²

Z premisy žurnalistiky jakožto zrcadla společnosti a novinářů referujících (a komentujících) o aktuálním dění a trendech doby vychází tato práce. Analýza životního stylu na stránkách prvorepublikového tisku proto nejprve definuje předmět svého výzkumu – gastronomickou žurnalistiku v dobovém tisku – a poté předloží její výsledky.

4. 1 Definice gastronomické žurnalistiky

Ačkoliv jídlo a jeho zobrazování provází lidstvo od nepaměti a historie žurnalistiky je přesně zmapovaná, dějinám gastronomické žurnalistiky se dosud nikdo nevěnoval. Rozhodně by si zasloužila samostatný výzkum, který však není součástí této práce. V tomto textu poslouží její definice a stručné shrnutí její historie k ukotvení tématu v rámci mediálních studií.

Gastronomická žurnalistika je specifická oblast lifestylové žurnalistiky⁹³ (žurnalistiky životního stylu) zaměřující se na jídlo a pití. V současné době zahrnuje veškeré texty, rozhlasové a televizní příspěvky a fotografie s tématem jídla a pití, jeho výroby, konzumace, hodnocení a výživy. Řadí se sem různé žánry, od receptů a rad, přes recenze, komentáře a analýzy, až po

---

⁹² M. Rataj: *Německá žurnalistika a opavští Němci v ČR*, 2016, s. 14–15

⁹³ „jasně odlišená oblast žurnalistiky, která se primárně obrací na své publikum jako na spotřebitele, kterým dodává fakta a rady, zpravidla zábavným způsobem, o zboží a službách, které mohou využívat ve svém každodenním životě,“ popisuje Folker Hanusch, editor publikace *Lifestyle Journalism* (In Donna Harrington-Lueker, *Book Review: Lifestyle Journalism*, edited by Folker Hanusch, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 2014, roč. 91, č. 2), resp. „novinářské pokrytí expresivních hodnot a činností, které pomáhají vytvořit a definovat specifickou identitu v konzumu a každodenním životě,“ definují lifestyle žurnalistiku Hanusch a Hanitzsch (2013, s. 947) In S. Lonsdale: „Roast seagull and other quaint bird dishes.“ *The development of features and „lifestyle“ journalism in British newspapers during the First World War*, *Journalism Studies*, 2015, roč. 16, č. 6, s. 802

zpravodajství seriózního a bulvárního typu, zjednodušeně lze říci psaní o jídle⁹⁴. Přesná definice však stále chybí.

Ačkoliv se tato práce věnuje gastronomické žurnalistice za první republiky, v tomto období tento pojem známý nebyl⁹⁵. Pro účely tohoto výzkumu vycházím z pojetí gastronomické žurnalistiky jako novinářských článků věnujících se tématu gastronomie, tj. surovinám, jejich popisu, využití a zpracování, výživě, zpravodajství z restaurací, informacím o pokrmech, nápojích a potravinách, které hrály zejména v poválečném období a v časech hladu významnou roli. Patří sem i nákupy potravin a jejich (ne)dostatek.

4. 2 Historie psaní o jídle

Články o jídle, potravinách a pití se do novin přesunuly z beletrie, podobně jako se v 18. století stávali ze spisovatelů novináři. Steve Jones a Ben Taylor⁹⁶ datují novinářskou gastronomickou produkci do období po Velké francouzské revoluci a dávají ji do kontextu sociální změny. Souvisí s tím i vznik restaurací a nový zvyk chodit se najíst ven místo pořádání večeří doma a snaha o zajištění informací o nových podnicích.

Na území českých zemí byla situace poněkud odlišná. Tehdy tu vycházely dvakrát týdně české *Sobotní (resp. Úterní) pražské poštovské noviny z rozličných zemí a krajin přicházející* a posléze *Krameriusovy císařské královské vlastenské noviny*⁹⁷ a podle dostupných informací se v nich o jídle nepsalo⁹⁸.

Od svého vzniku obsahovaly noviny zprávy o politických událostech i zajímavosti z okolí, jídlo jakožto součást života však pro tisk nebylo dostatečně zajímavé. Zlom nastal po změně struktury periodického tisku, jakmile se v novinách objevila rubrika pro ženy a záhy i samostatné ženské a společenské časopisy. Po Velké francouzské revoluci a především v první polovině 19. století se začaly ženy více emancipovat a zapojovat do veřejného života, ať už

---

⁹⁴ V anglickém jazyce se spíše používá termín food writing nebo food journalism místo přesnějšího gastronomy journalism. Srov. Viz K. Albala: *Routledge International Handbook of Food Studies*, 2013

⁹⁵ Ačkoliv v roce 1889 ve Francii vznikl průvodce motoristů Michelin Guide s popisem zajímavých restaurací vhodných k návštěvě a od roku 1926 označoval hvězdičkou restaurace vhodné k zajiždce, což lze za projev gastronomické žurnalistiky vnímat. Zároveň už tehdy se v médiích objevovaly zprávy o jídle.

⁹⁶ S. Jones a B. Taylor: *Food journalism* In B. Turner and R. Orange: *Specialist Journalism*, New York: Routledge, 2013, s. 98 a F. F. Forné: *Food Journalism: Building the discourse on the popularization of gastronomy in the twenty-first century*, 2017, s. 24

⁹⁷ J. Kubíček a kol.: *Česká retrospektivní bibliografie (CERBI)*, Řada 1: Noviny, Díl 1: Noviny České republiky od počátku do roku 1918, Část 1: Bibliografie, Vydává Sdružení knihoven České republiky, 2008

⁹⁸ Nenašla jsem o tom žádné informace v ostatních publikacích a bohužel se mi nepodařilo list vypůjčit k nahlédnutí.

nejdříve četbou novin a posléze tvorbou jejich obsahu. Ženy se zajímaly o složení potravin, jejich vliv na zdraví, dobré vychování u stolu a nové recepty. „*Gastronomická žurnalistika se vyvinula ze zpráv v rubrikách pro ženy v novinách,*“ souhlasí David Bell a Gill Valentine⁹⁹. Zprávy o jídle se objevily v novinách na obou stranách Atlantiku. V americkém deníku The New York Times měl své stálé místo sloupek s názvem domácnost, resp. nápady pro domácnost¹⁰⁰ již od 40. let 19. století¹⁰¹. Tento směr urychlila první světová válka, kdy se téma stravování a vaření stalo běžnou součástí hovorů a následně i obsahu novin, protože potravin ubývalo a ženy musely v omezených podmínkách zvládnout dobře nasytit rodinu, případně širší příbuzenstvo. Zhruba od 80./90. let 19. století se v redakcích také objevovaly ženy-novinářky¹⁰², které zpravidla psaly rubriky pro ženy – o módě, výchově, domácnosti i vaření. Prvním listem určeným ženám v českých zemích byly *Ženské listy*, které v roce 1871 vyšly jako příloha časopisu Květy. Brzy však zanikly, ale po dvou letech byly pod stejným názvem a vedením Elišky Krásnohorské obnoveny (1873). Ve čtvrtém čísle se jeden článek věnuje popisu kuchyně jakožto centru domácnosti a jak ji prakticky a vkusně zařídit¹⁰³. Zmínky o gastronomii se však objevily už předtím v časopise *Moravská Orlice*, která vycházela od roku 1863 v Brně. Autoři článků vzpomínají na své cesty, co tam viděli, jedli a pili¹⁰⁴, což přesně nesplňuje definici gastronomické žurnalistiky. Naopak zprávy, které se objevily v časopise *Přítel dělníků*, který vycházel každou druhou neděli v Moravské Ostravě od roku 1884 a cílil na dělnické rodiny, za příklad gastronomické žurnalistiky považovat lze. V roce 1885 popisoval autor běžný život amerických dělníků¹⁰⁵, v roce 1886 chválil zázračný Succioho likér, po kterém není třeba jíst¹⁰⁶. Denní tisk se podle závěrů zevrubné analýzy tématu stravování nevěnoval až do období první republiky, inzerci na kakao, Maggiho koření a alkohol se však nevyhýbal.

⁹⁹ D. Bell a G. Valentine: *Consuming Geographies*, 1997 In F. F. Forné: *Food Journalism: Building the discourse on the popularization of gastronomy in the twenty-first century*, 2017, s. 28

¹⁰⁰ orig. *The Household, Hints for the Household a Timely Hints for a Household*

¹⁰¹ S. M. Gilbert, R. J. Porter (eds.): *Eating Words: A Norton Anthology of Food Writing*, 2015, R. Reichl Publishing, LLC, s. neznámá

¹⁰² P. Bednařík, J. Jiráček, B. Köpplová: *Dějiny českých médií*, 2011, s. 137

¹⁰³ NESG. *Domácnost. Kuchyně, Ženské listy*. Časopis pro záležitosti žen a dívek československých, 1873, roč. 1, č. 4, datum vydání 1. 4. 1873, Praha: F. A. Urbánek, s. 35

¹⁰⁴ NESG. *Denní zprávy: Čechové v Benátkách*, Moravská orlice, 14. 7. 1863, roč. 1, č. 103, s. 3

¹⁰⁵ NESG. *O poměrech lidu dělnického v Americe*, Přítel dělníků. Týdenník pro zábavu a poučení dělníků a jich rodin, 26. 4. 1885, roč. 2, č. 17, s. 1

¹⁰⁶ NESG. *Jídlo naprostou zbytečností*, Přítel dělníků. Časopis pro zábavu a poučení dělníků a jich rodin, 9. 7. 1886, roč. 3, č. 14, s. 5

4. 3 Gastronomická žurnalistika za první republiky

„Smyslem a posláním novin je zpravodajství, a čest tohoto řemesla je především v čestnosti, tj. pravdivosti a objektivnosti tohoto zpravodajství.“

Arnošt Heinrich¹⁰⁷

První republika byla tiskovou velmocí, nejen co se četnosti titulů novin a časopisů týče, ale i jejich dosahem a vlivem. Noviny a časopisy mohl vydávat každý, kdo získal koncesi. Mnoho titulů vycházelo jen krátkou dobu, nebo lokálně, ale existovala přinejmenším desítky celorepublikových tiskovin. Celostátní působnost měl především stranický tisk, který financovaly politické strany¹⁰⁸. Pravidelný odběr zajišťovaly i stranické příspěvky. Některé strany přímo zasahovaly do obsahu listu, ať už články od čelních představitelů strany, účastí v redakční radě nebo výběrem a schvalováním témat, jiné ponechávaly obsah listu na redakci. Významné deníky vycházely ve všední dny zpravidla ve dvou vydáních – ranním a odpoledním. Některé listy vydávaly odpoledne tzv. večerník, který míval menší rozsah, shrnoval nejdůležitější zprávy dne i přinášel nové informace, došlé do redakce po uzávěrce ranního vydání. Často míval bulvárnější charakter, protože cílil na jiné publikum než ranní, dražší a serióznější vydání. Tisk se dělil podle čtenářů, na dělnický a buržoazní. Dnešní dělení na seriózní a bulvární média se tehdy nepoužívalo. Přísně se ani nerozlišoval žánr, žurnalistickou vytríbenost v tomto ohledu představovaly Lidové noviny, ve kterých vznikl sloupek nebo baja, ale z dnešního pojetí se až příliš často vměšovaly publicistické prvky do zpravodajských obsahů. Barbora Osvaldová definuje žánr jako obsah s určitými specifickými společnými vlastnostmi a znaky, se společnými formálními kritérii, podle kterých jej lze klasifikovat a také odlišit.¹⁰⁹

Autoři se pod svými články ve většině případů nepodepisovali, nebo pouze zkratkou. Nebývali uvedeni ani v tiráži, je proto poměrně složité je dohledat. Jako odrazový můstek k jejich identifikaci lze použít Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře, který vyšel v roce

¹⁰⁷ A. Heinrich v úvodníku Lidových novin *Po čtyřiceti letech*, 1. 1. 1933 In J. Pernes, *Svět Lidových novin*, s. 61

¹⁰⁸ Podle tehdejších zákonů nesměly politické strany vlastnit nemovitý majetek, a tedy listy vydávat. Čelní představitelé stran proto zpravidla byli i vydavateli tisku, nebo spoluvlastníci vydavatelství.

¹⁰⁹ B. Osvaldová. *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami se zaměřením na Lidové noviny* In J. Čenková, J. Cebe (ed.), *Meziválečná česká a slovenská žurnalistika (1918–1938)*, 2019, s. 46

1973. Prvorepublikoví novináři z demokratických listů zde však z politických důvodů uvedeni nejsou. Výjimku tvoří Samuel Verner z Národní politiky s pseudonymem S. V..

V této kapitole jsou představeny jednotlivé analyzované deníky a jejich pojetí gastronomické žurnalistiky podle výsledků obsahové analýzy vydaných článků s tematikou gastronomie (kritéria výběru viz kapitola 4.1). Analýza zahrnuje šest celostátních prvorepublikových deníků. – agrární Venkov, nezávislé Lidové noviny s podporou Hradu, nezávislou Národní politiku, sociálně demokratické Právo lidu, národně socialistické České slovo a komunistické Rudé právo.

4. 3. 1 Venkov

List Venkov vznikl v roce 1906 jako ústřední tiskový orgán Československé strany agrární¹¹⁰. Mezi spoluzakladatele novin patřil Antonín Švehla¹¹¹, který se o tři roky později stal předsedou agrární strany. Ta se stala jednou z nejvlivnějších a po celé období první republiky byla součástí všech vládních koalic. Deník Venkov¹¹² vydávaly Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, později Československé podniky tiskařské a vydavatelské, od 1. ledna a od 22. srpna 1930 tiskařské a nakladatelské podniky Novina spjaté s Agrární bankou. Ústřední redakce sídlila v Praze, filiální redakce fungovaly v Brně, Olomouci, Přerově, Opavě a Vídni, lokální vydání se proto od sebe lišila. List přinášel zpravodajství a komentáře z oblasti politiky, hospodářství a společenského života a praktické informace pro život na venkově, včetně zemědělského zpravodajství (od novinek v setbě a chovu zemědělských zvířat, přes aktuality a akce až po zajímavosti ze světa a praktické rady do domácnosti pro hospodyňky a selské manželky). Články o kultuře nebo o dění v zahraničí nebyly hojné. Určen byl drobným a středním zemědělci i velkostatkářům po celé republice. Díky postavení agrární strany ve vládě byl i list Venkov považován za vlivné médium, ačkoliv mezi jeho novináře nepatřily

---

¹¹⁰ Strana vznikla jako Česká strana agrární v lednu 1899, v roce 1905 se přejmenovala na Československou stranu agrární. V roce 1919 se prezentovala jako Republikánská strana československého venkova, v roce 1922 se znovu přejmenovala na Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu, po celé období první republiky se jí však říkalo strana agrární a jejím členům agrárníci.

¹¹¹ Hostivařský statkář, místopředseda Sdružení českých zemědělců, předválečný poslanec českého zemského sněmu se v roce 1909 stal předsedou výkonného výboru v Agrární straně. Za první světové války se účastnil odboje, na jejím sklonku stál v čele Maffie a vzápětí zakládal Národní výbor. Jeden z pěti mužů 28. října byl až do své smrti v roce 1933 předsedou Agrární strany a celkem tří vlád.

¹¹² Od 1. května 1919 měly noviny podtitul Ústřední list Republikánské strany čs. venkova, od 1. července 1922 Ústřední list Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu až do 19. listopadu 1938, kdy podnázev zmizel a 1. dubna 1939 se změnil na List Národního souručenství a 8. srpna 1940 na List českého zemědělského lidu.

významné osobnosti jako například v Lidových novinách (za výjimku lze považovat F. X. Šaldu). V roce 1928 vycházel ráno v nákladu 96 000 kusů, v polovině 30. let v nákladu 30 000 kusů. V roce 1918 stál list ve všední den 20 haléřů, v neděli a ve svátek 25 haléřů, za měsíční předplatné se platilo 5 Kč a za čtvrtletní 15 Kč. V roce 1938 stálo sobotní vydání 70 haléřů a nedělní ještě o 10 haléřů více, rozsah však často přesahoval dvacet stran. List nevycházel v pondělí. Jeho odpolední mutací byl list Večer.

Šéfredaktoři se rekrutovali z řad čelných představitelů strany – deník vedl Antonín Švehla, pak Josef Vraný a Rudolf Halík. Ti určovali směřování listu – od silně nacionalistického tónu přes demokratický a provládní za první republiky až po proněmecké orientování za Vladimíra Krychtálka během protektorátu. List zanikl v roce 1945, ale již v období protektorátu vycházel v omezené podobě v rámci Národního souručenství.

4. 3. 1. 1 Gastronomická žurnalistika

V deníku Venkov se články na téma gastronomie objevovaly po celé sledované období, ale mírně se měnil jejich obsah. V pondělí 28. října 1918 list nevyšel, analýza proto pokračuje až počátkem listopadu. Do konce roku 1918 převažovalo zpravodajství o zajištění zásobování obyvatelstva, list přinášel konkrétní informace, kde lze kdy koupit jaké potraviny či uhlí, i vládní informace o organizaci přidělu potravin¹¹³ a jejich odběru od zemědělců či výrobců. Mezi stálíce patřily články o lichvářích, keřasech a nepoctivých prodejcích¹¹⁴. Ty text zpravidla jmenoval plným jménem a adresou provozovny. Obvykle končil výzvou čtenářům, aby lichvu netolerovali a naopak ji oznámili úřadům. Svoji rubriku měly i zprávy ze zemského obilného ústavu v Praze, pražských trhů a jednotlivých výdejen potravin v pražských čtvrtích.

Rok 1919 pokračoval v nastolených tématech – zprávy o nedostatečném zásobování potravinami (začátkem roku chyběla mouka na vaření, proto se přidělovala mouka chlebová)¹¹⁵, dovozu potravin¹¹⁶ a jejich nedovolené či předražené prodávání střídalý výtky politikům, že nečiní dostatečná opatření¹¹⁷, a obhajoby zemědělců jakožto živitelů státu¹¹⁸,

---

¹¹³ NESG. *Zemská úřadovna pro zeleninu a ovoce v Praze II..* Venkov, 2. 11. 1918, roč. XIII, č. 255, s. 7

¹¹⁴ NESG. *Výnosné obchody Červeného kříže v Praze.* Venkov, 8. 11. 1918, roč. XIII, č. 260, s. 2

¹¹⁵ NESG. *Náhlé revise ve velkozávozech řeznických, uzenářských a pražských mlýnech.* Venkov, 12. 1. 1919, roč. XIV, č. 11, s. 7

¹¹⁶ NESG. *Vyživovací vyhlídky naší republiky do budoucna.* Venkov, 11. 5. 1919, roč. XIV, č. 111, s. 6 a NESG. *Pomoc Ameriky při zásobování obyvatelstva našeho státu.* Venkov, 3. 8. 1919, roč. XIV, č. 182, s. 5 a 6

¹¹⁷ NESG. *Zajistěte co nejrychleji dovoz masa a sádla.* Venkov, 19. 1. 1919, roč. XIV, č. 17, s. 1

¹¹⁸ NESG. *Rolnictvo podává pomocnou ruku ku potírání lichvy.* Venkov, 12. 1. 1919, roč. XIV, č. 11, s. 11

což vyplývá ze zaměření listu. Ostatní témata se objevovala nahodile bez vztahu k sezoně – například v dubnu vyšel článek o citronech a pomerančích v rubrice Z přírody, který pojednává o citrusech z botanického pohledu i jejich zpracování k jídlu. „*Připisujeme tyto řádky oněm malým občanům našeho státu, kteří letos poprvé obdivují svítivě žluté a červené plody slunečního jihu, které skoro po pět let byly vyloučeny z našeho trhu.*“¹¹⁹ Výjimku tvoří nadcházející židovský svátek Pesach, během kterého se jí pouze nekvašené pečivo. „*Družstvo dělnických pekáren (soc.-dem.) pronajalo židům pekárnu, nalézající se při filiálce v Žižkově, Husova tř. 76, v domě dr. Lüftnera. Zde pekou se již 4 týdny macesy a dováží se sem každý druhý den povoz mouky – ovšem pěkně bílé. Denně skládají se zde prázdné bedny a plné nakládají se a odváží do neznámých míst. Při tom máme na Žižkově přiděl mouky stále opožděný (byli jsme stále o 3 týdny pozadu), dávku sníženou a tento týden dostáváme ještě polovinu ovsu a na vydané lístky přídatkové pro těžce pracující se nic nedostane. Ministerstvo pro zásobování zakazuje pekařům péci nám chléb z přinesené mouky, i když jsme se vzdali chlebenek. Jsme žádostiví, jak se k nám zachová p. ministr zásobování k nastávajícím svátkům, když tolik ohledu má k rituálním zvykům židů!*“¹²⁰ Protižidovský tón je patrný v celém sledovaném období, v 30. letech však navzdory sílícím protižidovským náladám v okolních zemích, nesílí.

V roce 1924 hospodářství vzkvétalo a zlepšovala se sociální situace všech skupin. V novinách se začaly objevovat pozvánky na akce – na mykologickou vycházku s prof. Smotlachou¹²¹. V dubnu se otevírala lázeňská sezona, a tak lázně zvaly hosty na léčebné a ozdravné pobyty i informovaly, kteří významní hosté již dorazili¹²². Noviny dokonce vytvořily novou rubriku – Z československých lázní. Obzory čtenářů rozšiřovaly zajímavosti ze světa i z domova – například o zácpě v Paříži v důsledku přemíry čokolád připojených k novoročním přáním¹²³, o výrobě umělého mléka ze sóji a arašídů¹²⁴ nebo chlebové peci ve Starém Táboře¹²⁵. Nechyběly však ani praktické informace jako ceny potravin na Staroměstské tržnici v Praze, které se uveřejňovaly zpětně – v neděli za právě končící týden, nebo co vařit a jak se starat o

¹¹⁹ Prof. Dr. Aug. Bayer. *Citrony a pomeranče*. Venkov, 6. 4. 1919, roč. XIV, č. 83, s. 12

¹²⁰ NESG. *Mouky dost – na macesy!*. Venkov, 12. 4. 1919, roč. XIV, č. 88, s. 7

¹²¹ NESG. *Houbařskou vycházku*. Venkov, 26. 4. 1924, roč. XIX, č. 99, s. 4

¹²² NESG. *Z Luhačovic*. Venkov, 26. 4. 1924, roč. XIX, č. 99, s. 4

¹²³ NESG. *Pomsta čokolády*. Venkov, 5. 1. 1924, roč. XIX, č. 5, s. 6

¹²⁴ NESG. *Umělé mléko*. Venkov, 26. 4. 1924, roč. XIX, č. 99, s. 7

¹²⁵ F. Obrtel. *Chlebová pec ve Starém Táboře z roku 1420*. Venkov, 11. 10. 1924, roč. XIX, č. 240, s. 2

domácnost v rubrice Odbory pro zájmy venkovských žen, které však uveřejňovaly spíše krátké zprávy, pozvánky na kurzy zavařování a vaření¹²⁶ nebo na zápis do rodinných škol apod.

Hospodářská krize v roce 1933 není na zpravodajství a dalších člancích o jídle a výživě obyvatelstva nijak patrná. Recepty a rady, jak hospodařit a starat se o domácnost a děti se stále týkají aktuální sezony (např. ovoce léčí, jaké ovoce je v sezoně a jak jej upravit¹²⁷, o konzumaci skopového masa v různých zemích apod.). Oblíbené byly zajímavosti ze světa – například o nález 4000 let staré pšenice¹²⁸, využití a pěstování kokosových ořechů¹²⁹ nebo stravování v letadle¹³⁰. Tématem ledna a února byl Mléčný týden¹³¹, který se konal 19.–26. února 1933. Po celé období se k němu vztahovaly různé články v rubrice Národní Hospodář i Žena – Domov – od pozvánky na akci přes její program až po roli mléka v kuchyni a výživě. Od jara do podzimu se začaly objevovat články na téma prospěšnost zeleniny a jak ji zařadit do jídelníčku dospělých i dětí¹³².

V roce 1938 si noviny více všímají zahraničněpolitické situace a jejího vlivu na domácí dění, gastronomii je věnována menší pozornost, ale po obsahové stránce zůstává podobná jako v roce 1933 – recepty dle sezony, zdravější životní styl (zahrnutí ovoce, zeleniny, hub, pitný režim) a skloubení péče o domácnost a zaměstnání. Větší důraz je kladen na bydlení, výchovu dětí, zdraví a módu, což bylo možná dáno i akcí Týden péče o zdraví venkova, která se konala od 3. do 10. dubna 1938. Nesl podtitul „Lepší bydlení pro zdraví lidu“ a v jeho rámci se pořádaly besedy v obcích a objevovaly se poučné články o bydlení, stravování, péči o domácnost, děti a zdraví.¹³³ O měsíc a půl později v listu vyšla obsáhlá příloha Elektřina v zemědělské domácnosti¹³⁴, ve které autoři popisovali výhody elektřiny a možnosti jejího využití včetně představení praktických novinek – elektrického sporáku Praga, elektrického

---

¹²⁶ např. kurs zaváření ovoce a moučných jídel: NESG. *Do Velké Prahy*. Venkov, 24. 8. 1924, roč. XIX, č. 200, s. 5

¹²⁷ Stachová, L. *První ovoce a ovoce léčí*. Venkov, 3. 7. 1938, roč. XXXIII., č. 155, s. 22; L. Stachová. *O skopovém mase*. Venkov, 10. 7. 1938, roč. XXXIII., č. 161, s. 8.

¹²⁸ NESG. *4000 let stará pšenice, chléb a ovoce*. Venkov, 15. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 13, s. 2

¹²⁹ NESG. *Kokosovník*, Venkov, 15. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 13, poslední strana nečíslováno

¹³⁰ L. S. *Jak se jí v letadlech*. Venkov, 29. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 25, s. 3

¹³¹ NESG. *Mléčný týden v ČSR*. Venkov, 8. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 7, s. 10; NESG. *Několik zajímavých podrobností o „Mléčném týdnu“*. Venkov, 4. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 30, s. 7

¹³² Marta Mašková. *Naučme děti jíst zeleninu*. Venkov, 16. 4. 1933, roč. XXVIII, č. 91, s. 10; NESG. *Léčivost zeleniny*. Venkov, 7. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 107, s. 13; NESG. *Podporujte zeleninu domácího původu*. Venkov, 21. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 119, s. neuvedeno; L. Stachová. *Více zeleniny – více zdraví*. Venkov, 28. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 125, s. 13; NESG. *Propagace zeleniny v rozhlase*. Venkov, 25. 6. 1933, roč. XXVIII, č. 148, s. neuvedeno

¹³³ NESG. *Selská kuchyně*. Venkov, 3. 4. 1938, roč. XXXIII, č. 79, s. 4,

¹³⁴ Ing. J. Veselý. *Elektřina v zemědělské domácnosti*. Venkov, 22. 5. 1938, roč. XXXIII, č. 120, s. 6

vaříče Praga, ledničky a kuchyňského strojeku. Mnohastránková příloha s dlouhými texty s doprovodnými fotkami a ilustracemi působí dosti inzertně.

4. 3. 1. 1. 1 Témata

Ve sledovaném období se nejvíce zpráv věnovalo informacím o zásobování potravin, výdeji na poukázky, nabídce obchodů a trhů. Zhruba o polovinu méně zpráv se týkalo lichvy a zabavování nepříznaných potravin. To může být dáno tím, že v poválečných letech 1918 a 1919 představovalo získání potravin hlavní náplň dne většiny obyvatel a informace o dodávkách potravin a jejich výdeji byly v přidělovém systému velice cenné a užitečné. V tomto období se také hojně objevují vládní informace o dovozu potravin, jejich cenách, vysvětlení systému přidělových poukázek a jejich změn a nová vládní nařízení a zákony týkající se zásobování.

Druhým nejčastějším tématem zpravodajství byly informace o potravinách a výživě, především od 30. let. Tehdy chemici objevili v potravinách vitaminy¹³⁵ a lékaři začali doporučovat konzumaci čerstvého ovoce a zeleniny jakožto nositele vitaminů. Recepty tvořily zhruba desetinu zpráv o jídle, soustředily se zejména do rubriky pro ženy, která pravidelně vycházela také až od 30. let, oblíbené byly také rady k vaření a do domácnosti nebo informace o akcích, zejména kurzech vaření, pečení a zavařování¹³⁶, mykologických vycházkách¹³⁷ či veletrzích vybavení domácnosti¹³⁸.

Zajímavosti o potravinách a stravování se objevují až od roku 1924, jako by s rozkvětem hospodářství a dosažení blahobytu, resp. nasycení, si lidé o jídle chtěli i číst a ne ho jen konzumovat. Deník Venkov čerpá zejména z historie, představuje například dějiny vaření piva v Plzni¹³⁹, pečení chleba ve Starém Táboře¹⁴⁰ nebo ve starém Egyptě¹⁴¹. Sbírá zajímavé střípky ze zahraničí¹⁴² nebo informuje o denním stravování různých skupin obyvatelstva, například

---

¹³⁵ Např. v roce 1912 vitamin B a v roce 1928 vitamin C.

¹³⁶ NESG. *Kuchařský kurs tříměsíční*, Venkov, 5. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 55, s. 5 nebo NESG. *Kurs zavařování ovoce*, Venkov, 2. 7. 1933, roč. XXVIII, č. 153, s. 5

¹³⁷ NESG. *Houbařský kurs s výstavkou*, Venkov, 6. 9. 1924, roč. XIX, č. 211, s. 3

¹³⁸ NESG. *Vítá Vás Hospodářská výstava*, Venkov, 20. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 118, s. 1

¹³⁹ NESG. *Právová věc v Plzni*, Venkov, 5. 1. 1924, roč. XIX, č. 5, s. 6

¹⁴⁰ F. Obrtel: *Chlebová pec ve Starém Táboře z roku 1420*, Venkov, 11. 10. 1924, roč. XIX, č. 240, s. 4

¹⁴¹ NESG. *4000 let stará pšenice, chléb a ovoce*, Venkov, 15. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 13, s. 2

¹⁴² L. S.: *Chlebenky ve Francii*, Venkov, 17. 2. 1924, roč. XIX, č. 41, s. 4

vojáků¹⁴³, sokolských cvičenců¹⁴⁴ či venkovské hospodyně¹⁴⁵. Lidé zajímalo i to, co jedí pasažéři v letadle.¹⁴⁶

Ačkoliv se prezident Tomáš Garrigue Masaryk a zejména jeho dcera Alice výrazně angažují v protialkoholní lize, v listu *Venkov* není alkoholismus téma. Za celé sledované období se objevují jen zprávy o prohibici v Americe¹⁴⁷ a vývozu českého piva do světa¹⁴⁸ a z počátku roku 1919 jeden komentář o škodlivosti konzumace alkoholu¹⁴⁹.

4. 3. 1. 1. 2 Lokalita

Převážná většina zpráv informuje o dění na území Československa. Zejména v prvních poválečných letech je doplňují zprávy o dovozu potravin ze zahraničí¹⁵⁰, zejména z USA přes Německo nebo ze států Dohody. Některé články zdůrazňovaly špatnou situaci v bývalém Rakousku–Uhersku¹⁵¹ a všeobecný hlad a sílící nepokoje, jiné naopak vyzdvihovaly nepoctivost zejména vídeňských obyvatel, kteří pašují potraviny vlakem z Čech a draze je prodávají. Podobná polarita panovala i v člancích o zásobování Němců¹⁵².

V druhé polovině dvacátých let a na počátku třicátých let seznamovali novináři své čtenáře s exotickými rostlinami (káva¹⁵³, kakao, čaj¹⁵⁴, kokos¹⁵⁵), nebo popisovali konzumaci dovozových lahůdek¹⁵⁶. V kontextu doby působí překvapivě zpráva o znovuzavedení chlebových poukázek ve Francii¹⁵⁷ s odůvodněním, že se chlebem plýtvá a peče se lehčí z jemnější mouky, avšak prodává se stejně draze jako běžný chléb.

¹⁴³ Bc.: *8.50 Kč stojí denní výživa britského vojáka*, *Venkov*, 6. 2. 1938, roč. XXXIII, č. 31, s. 5

¹⁴⁴ Nesg. *Stravování dorostenců na sletišti*, *Venkov*, 26. 6. 1938, roč. XXXIII, č. 149, s. 2

¹⁴⁵ A. S.: *23.400 bochníků chleba napeče venkovská hospodyně za 30 let*, *Venkov*, 1. 4. 1933, roč. XXVIII, č. 78, s. 3

¹⁴⁶ L.S.: *Jak se jí v letadlech*, *Venkov*, 29. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 25, s. 3

¹⁴⁷ ČTK: *Americký senát pro zrušení prohibice*, *Venkov*, 18. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 42, s. 1

¹⁴⁸ NESG. *Očekává se velký vývoz piva a vína z Evropy do Ameriky*, *Venkov*, 9. 4. 1933, roč. XXVIII, č. 85, s. 3

¹⁴⁹ dr. Alois Velich: *Poznámky k úvahám o škodlivých následcích zneužívání lihovin*, *Venkov*, 21. 12. 1919, roč. XIV, č. 298, s. 2

¹⁵⁰ ČTK: *Potraviny pro československý stát jsou již na cestě*, *Venkov*, 24. 11. 1918, roč. XIII, č. 274, s. 3 aj.

¹⁵¹ ČTK: *Zmenšená dávka chlebová ve Vídni*, *Venkov*, 1. 2. 1919, roč. XIV, č. 28, s. 9

¹⁵² NESG. *Aš a Drážďany dožadují se potravin z československého státu*. *Venkov*, 7. 12. 1918, roč. XIII, č. 285, s. 4

¹⁵³ NESG. *Kakao a káva*. *Venkov*, 16. 2. 1924, roč. XIX, č. 40, s. 5; Bohumil Pospíšil. *Plantáže cukrové třtiny a kávy na Jávě*. *Venkov*, 22. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 19, s. nečíslováno

¹⁵⁴ ba. *Z dějin čaje*. *Venkov*, 11. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 36, s. 2

¹⁵⁵ Prof. Zd. Stach. *Kokosovník*. *Venkov*, 15. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 13, s. poslední strana nečíslováno

¹⁵⁶ L. S.: *Jak pít burgundské víno*, *Venkov*, 9. 4. 1933, roč. XXVIII, č. 85, s. 3

¹⁵⁷ L.S.. *Chlebenky ve Francii*. *Venkov*, 17. 2. 1924, roč. XIX, č. 41, s. 4

4. 3. 1. 1. 3 Rubriky

Ve sledovaném období dvaceti let se podoba novin výrazně změnila. Zatímco na začátku 20. let následovaly zprávy hustě za sebou a oddělovaly je jen nadpisy, v druhé polovině 20. let se novinové stránky stávaly přehlednějšími. Články byly také čím dál častěji řazeny do rubrik, které byly od sebe a zbylého obsahu listu výrazně odděleny.

Zhruba čtvrtina zpráv neměla svou vlastní rubriku, v největším počtu se zprávy o zásobování a lichvě objevovaly v rubrice Různé zprávy (později Ze dne), v menší míře v rubrice Národní hospodář „Venkova“ (později Hospodářství).

Rady k vaření¹⁵⁸, výživě a recepty¹⁵⁹ si mohly čtenářky přečíst v rubrice Žena–Domov, kterou po celé období první republiky řídila L. Stachová. Poprvé se objevila v listopadu 1926, někdy byla jednostránková, jindy dvoustránková. V roce 1938 bývala dvoustránková pravidelně. Téměř v každém vydání byly články o nákupech potravin, vaření a stolování (např. ovoce léčí, jaké ovoce je v sezoně a jak jej upravit¹⁶⁰, o konzumaci skopového masa v různých zemích apod.). Zprávy z oblasti gastronomie se nejčastěji objevovaly právě v této rubrice, zejména se jednalo o recepty, informace o potravinách a výživě a rady¹⁶¹. Z rozřazení článků do rubrik a jejich počtu vyplývá, že vaření a stravování bylo vnímáno jako výhradní činnost (a starost) ženy. „Výborně vařit není věc nezáslužná. Dnešní hospodyně nemají úkol kuchařský pranic snadný. Je třeba, aby znaly složení všech živin a dovedly sestavovat jídelníčky tak, aby se lidskému organismu dodávaly všechny látky, jichž potřebuje, a to ve správném poměru i množství. Přistoupí-li k těmto podmínkám ještě nutnost spořiti, je úkol kuchařky řádně tvrdým oříškem. Většina žen dovede znamenitě všem těmto nutnostem vyhověti a vaří nejen zdravotně a úsporně, ale i velmi chutně,“¹⁶² popisuje autor článku *Je vaření výhradně ženským oborem?* na jaře 1938 (v ženské rubrice Žena-Domov). V následujícím odstavci si však odpovídá, že žena nemůže být labužnicí, a proto je profesionálním kuchařem vždy muž. „Že je labužnictví převážně mužskou vlastností, vidíme i z toho, že vyskytuje-li se u žen, bývá to skoro vždy jen u ženských intelektuálů.“¹⁶³

¹⁵⁸ Ing. Anna Stýblová: *Proč a jak používáme tvarohu v kuchyni*, Venkov, 19. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 43, s. 1

¹⁵⁹ M. V.: *O chřestu*, Venkov, 8. 5. 1938, roč. XXXIII, č. 108, s. 6

¹⁶⁰ Stachová, L. *První ovoce a ovoce léčí*. Venkov. 3. 7. 1938, roč. XXXIII., č. 155, s. 22; L. Stachová. *O skopovém mase*. Venkov. 10. 7. 1938, roč. XXXIII., č. 161, s. 8.

¹⁶¹ La.: *Jak poznáme nefalšované potraviny*, Venkov, 13. 2. 1938, roč. XXXIII, č. 37, s. 5

¹⁶² Luculus Archestratos: *Je vaření výhradně ženským oborem?*, Venkov, 27. 3. 1938, roč. XXXIII, č. 73, s. 10

¹⁶³ Luculus Archestratos: *Je vaření výhradně ženským oborem?*, Venkov, 27. 3. 1938, roč. XXIII, č. 73, s. 10

4. 3. 1. 1. 4 Autoři

Více než polovina článků není podepsána, zbylé jsou označeny zpravidla zkratkou. V rubrice Různé zprávy (později Ze dne) se ve většině případů objevují zprávy přejaté z ČTK. Prostor dostává i Ministerstvo pro zásobování lidu a hlasy čtenářů, ať už podepsané jako čtenářský dopis, jedna hospodyně nebo zvl. tel. z venkova.

V rubrice Žena-Domov bylo naopak podepsáno téměř dvě třetiny článků. Většinou se jedná o ženy, rubriku řídila po celé období první republiky L. Stachová, která některé texty také psala. Mezi její spolupracovnice patřily M. Bíková, A. Matoušková, Vlasta Wiesnerová, Oldřiška Zemanová, Marta Mašková, Marta Smělá-Šípková, Anna Stýblová, Marie Schneiderová, A. Böhmová. Muži se věnovali obvykle zdravotně¹⁶⁴ nebo techničtějším tématům¹⁶⁵. Pravidelně do rubriky Žena-Domov přispíval Ing. Dr. Jan Korecký, Prof. Zd. Stach nebo J. Kopš. Ostatní autoři a autorky se podepisovaly jedno- či dvoupísmennou zkratkou a nepodařilo se mi je odhalit¹⁶⁶.

Mužští autoři přispívají spíše do rubriky Různé zprávy / Ze dne nebo Národní Hospodář „Venkova“ / Hospodářství.

V prvních poválečných letech se objevují zprávy zpravidla nepodepsané, nebo z Ministerstva zásobování. Od roku 1919 do novin přispívají i odborníci z různých oblastí, kteří prezentují svůj názor pod svým jménem¹⁶⁷. Četnější podpis článků je možné vysledovat od roku 1930 se vznikem rubriky Žena-Domov.

4. 3. 1. 1. 5 Žánr

Rozdělení článků v rubrikách napovídá o způsobu jejich zpracování. Nezúčastněné objektivní zpravodajství tak, jak ho známe dnes, se tehdy příliš nepoužívalo. Častější bylo zpracování formou komentáře, zdůraznění stanoviska autora, resp. listu nebo osobní hodnocení a reakce na událost či její zpracování v jiném listu. Nejčastěji se objevovaly odkazy na články v Právu lidu či Lidových novinách, proti kterým stál list Venkov v opozici¹⁶⁸. Obvykle článek gradoval

¹⁶⁴ Docent Dr. Josef Prokš: *O másle a jeho výživné hodnotě*, Venkov, 19. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 43, s. 1

¹⁶⁵ Ing. Dr. Jan Korecký: *Sterilizace vody stříbrem*, Venkov, 9. 2. 1930, roč. XXV, č. 35, s. 1 nebo *Kulturní dějiny cukru*, Venkov, 5. 1. 1930, roč. XXV, č. 5, s. 1

¹⁶⁶ V tomto období se nepsali všichni spolupracovníci do tiráže.

¹⁶⁷ prof. Dr. Gustav Kabrhel: *K otázce výroby umělého medu, "ovocných" krémů a cukerního sirupu*, Venkov, 9. 11. 1919, roč. XIV, č. 263, s. 2

¹⁶⁸ viz NESG. *Pravda o stavu a vývoji našeho zásobování*. Venkov, 23. 11. 1918, roč. XIII, č. 273, s. 6

do ironického zhodnocení či sarkastické poznámky¹⁶⁹, ačkoliv nebýval podepsán. Sarkasmus se objevoval často v článcích o zásobování, lichvě či nedostatku potravin¹⁷⁰. Většinový typ článků lze označit za komentované zpravodajství. Tato tendence je ještě výraznější v rubrice Žena–Domov, ve které autorky vystupovaly jako rádkyně a přítelkyně žen–čtenářek a zásobovaly je dobrými radami, tipy, jak ušetřit, zajímavými informacemi z oblasti výchovy a péče o domácnost. Zpravidla se na čtenářky obracejí oslovením Vy nebo venkovská žena či hospodyně.

4. 3. 1. 2 Shrnutí psaní o jídle ve Venkově

Deník Venkov reprezentoval zájmy venkovského lidu a zároveň cílil na podnikatele v zemědělství. Obsáhlé politické zpravodajství a komentáře z pohledu agrární strany doplňovala v menší míře lifestyleová žurnalistika v podobě zpráv a článků o jídle, výživě, stravování a zajímavostech ze zahraničí i tuzemské historie.

Zatímco v prvních poválečných letech převažovaly servisní informace o zásobování, lístkovém systému a lichvě, s rozkvětem hospodářství se dostávaly do novin i články zábavnější, výzkumy z oblasti výživy a výroby potravin a nejrůznější recepty a rady pro usnadnění péče o domácnost. Počátkem 30. let vznikla rubrika Žena-Domov, určená ženským čtenářkám listu, ať už svým obsahem nebo složením redakce. Články tu bývaly podepsané – buď celým jménem nebo zkratkou, ve většině případů se jednalo o ženy.

Přes polovinu analyzovaných článků však nemá podpis, zhruba desetina přiznává informace z ČTK. Autoři se podepisují zpravidla zkratkami.

Články bývaly rozsáhlejší, dvě třetiny přesahovaly tři odstavce. Především se jednalo o tematické články zejména v rubrice Žena-Domov, nebo v rubrice Rozpravy zdravotnické, v sobotní příloze Správní obzor „Venkova“ nebo v rubrice Z přírody. Naopak rozsah jednoho

---

¹⁶⁹ NESG. *Zajistěte co nejrychleji dovoz masa a sádla*. Venkov, 19. 1. 1919, roč. XIV, č. 17, s. 1 (stát apeluje na rolníky, aby odevzdávali maso pro dobro republiky a zlepšení reputace ve světě a tím i snazšího dosažení půjček od dohody, ale tím ubývá dobytka, až žádný nebude)

¹⁷⁰ NESG. *Co si může dovolit dělník tabákové továrny*. Venkov, 13. 9. 1919, roč. XIV, č. 216, s. 7 („ukazují tyto řádky hodonínskému „Slovenského Kraje. (...) Ale podivuhodným zjevem zajisté je dělník nebo dělnice, jenž prý má v tabákové továrně týdenní mzdy nejvýše 53, nejméně 11 K, má rodinu, platí nájem z bytu, chodí oblečen..., ale při tom ne náhodou, ale pravidelně vysedává při všech produkcích v nejdražších křeslech, v nádherných toaletách, s diamantem na prstech, v uších a na krku; platí u řezníka týdně jen za maso syrové 400 K, v delikatesním obchodě denně za „frugální“ večeři nejméně 100 K, za „malou svačinku“ jako kratičké odpolední pozastavení, když se jde z práce domů...“)

až dvou odstavců dosahovaly především zprávy v rubrice Různé zprávy (později Ze dne), týkaly se buď kriminálních činů, lichvy, pozvánek na kurzy vaření nebo zásobování.

V roce 1924 se objevila první ilustrace ke gastronomickému článku¹⁷¹ – k historii vaření piva v Plzni. První fotografie doprovodila text o výrobě chleba¹⁷² v Obrazové příloze na jaře 1933. V následujících letech se ilustrace a fotografie u textu o gastronomii objevily, především v rubrice Žena-Domov. Jídla se tehdy neprezentovala fotografií, ale kresbou.

V rubrice Žena-Domov vycházely pravidelně recepty, které reflektovaly aktuální sezonu¹⁷³ i ekonomické možnosti žen. Představovaly úpravu běžně dostupných surovin na hlavní jídlo, polévku či moučník. Recepty byly vybírány tematicky, například jahodové v sezoně jahod¹⁷⁴ nebo zvěřina na podzim. Jejich titulek zněl zpravidla Pro změnu kuchyně nebo Z naší kuchyně a pod ním následoval seznam receptů. L. Stachová se v rubrice Žena-Domov snažila výběrem témat čtenářky vzdělat, ulehčit jim práci v domácnosti i v hospodářství, přivést k zamyšlení o výchově dětí i informovat o aktuální módě.

4. 3. 2 Lidové noviny

V roce 1893 založil v Brně advokát Adolf Stránský Lidové noviny jako Orgán strany Lidové na Moravě¹⁷⁵. V červnu 1898 koupil Vydavatelské družstvo a stal se tak výhradním majitelem Lidových novin. Navázal jimi na své Moravské listy, které vydával od roku 1889, s cílem získat silnou čtenářskou a voličskou základnu česky hovořících Moravanů pro Moravskou lidovou stranu a aktivně tak prosadit své politické záměry o větší samostatnosti Čechů na Moravě. V parlamentu ve Vídni a v moravském zemském sněmu zasedal od roku 1895 až do rozpadu monarchie. Dne 25. října 1918 ustanovil Moravský národní výbor, v jehož čele řídil moravský převrat 29. října, o den později než v Praze, protože první zpráva o vyhlášení samostatné republiky přišla do brněnské redakce až 28. října večer.¹⁷⁶ V Lidových novinách zpráva vyšla v ranním vydání. Ranní vydání stálo v roce 1918 deset haléřů, po obědě vycházelo od pondělí do soboty odpolední vydání s menším počtem stran, v neděli vycházelo pouze jedno, ranní¹⁷⁷,

---

¹⁷¹ NESG. *Právovárečná vrata v Plzni*, Venkov, 5. 1. 1924, roč. XIX, č. 5, s. 6

¹⁷² Zdeněk Rón: *Chléb náš vezdejší*, Venkov, 5. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 55, s. neuvedeno

¹⁷³ Mab: *Sezonní předpisy*, Venkov, 5. 1. 1930, roč. XXV, č. 5, s. 1

¹⁷⁴ NESG. *Dobroty z jahod*, Venkov, 26. 6. 1938, roč. XXXIII, č. 149, s. 6

¹⁷⁵ S tímto podtitulem vycházely Lidové noviny až do roku 1908.

¹⁷⁶ J. Pernes. *Vůdce převratu v Brně* In P. Zídek a kol., *Budovatelé státu*, 2018, s. 100

¹⁷⁷ Ranní vydání vyšlo poprvé 15. 12. 1905 jako doplněk hlavního odpoledního vydání. Mělo čtyři strany, stálo dva haléře a obsahovalo jen krátké aktuální zprávy s fotografií na titulní straně.

nejrozsáhlejší vydání. V roce 1918 mělo sobotní vydání čtyři strany, nedělní osm stran, z toho tři případně inzerce. V roce 1933 zdražilo sobotní ranní vydání na 80 haléřů, odpolední na 40 haléřů, nedělní vydání na 90 haléřů a mívalo 20–24 stran.¹⁷⁸ Od 1. ledna 1937 vycházely noviny čtyřikrát denně a o rok později dokonce pětkrát. Nejdříve je tiskla tiskárna Antonína Odehnala v Brně, po deseti letech už vlastní Lidová tiskárna, od roku 1936 i tiskárna v Praze, aby oproti jiným celostátním deníkům nemusely mít noviny dřívější uzávěrku podle odjezdů vlaků z Brna. Filiální redakce fungovaly už od počátku Lidových novin, od roku 1894 v Olomouci a v Přerově, od 20. let i v Plzni, Českých Budějovicích, Liberci, Znojmě, Českém Těšíně, Jihlavě, Bratislavě, Košicích a Užhorodě. Zahraniční zprávy psali stálí korespondenti z evropských metropolí. V roce 1920 vznikla v Praze filiální redakce Lidových novin¹⁷⁹, která ve volném sepetí tvořila pražskou a českou mutaci brněnského deníku. Obě redakce dbaly na vysokou úroveň zpravodajství a jeho aktuálnost a kulturní rubriky, jejími členy byli i význační literáti tehdejší doby. Pražskou redakci řídil do roku 1929 Karel Zdeněk Klíma, poté Arnošt Heinrich, od roku 1933 Eduard Bass. Redakce sídlila od roku 1936 v budově Topičova nakladatelství na Národní třídě, které majitelé Lidových novin zakoupili po nakladatelství Borový. Lidové noviny vycházely do roku 1945.

Každý rok byla patrná úhlednější úprava, větší rozestupy mezi texty, grafická sjednocenost. V porovnání s ostatními listy platily Lidové noviny za graficky nejzdařilejší, působily noblesně a zároveň přehledně. Vycházelo to z rozvržení textů na stranu, písma titulků i jasného řazení článků do rubrik a jejich jednotného označení. Lidové noviny se prezentovaly jako nezávislý list, který však svým obsahem a vyzněním článků sympatizoval s Hradem a prezidentem T. G. Masarykem, který provoz novin občas dotoval.¹⁸⁰ „*Lidové noviny se staly jedním z nejvýznamnějších nástrojů vytváření politické kultury první republiky a nemalou měrou obohatily i duchovní svět českého národa.*“¹⁸¹ Názorově blízko měly i k České straně národně sociální, jejímž poslancem byl Jaroslav Stránský, syn zakladatele a později i vydavatel Lidových novin. K této politické straně se však list hlásil jen v letech 1925–1928.

---

¹⁷⁸ V roce 1919 zdražilo ranní všední vydání na 12 haléřů a počet stran se zvýšil na šest a k tomu se občas přidávaly dvě strany inzerce. Nedělní vydání vyšlo v roce 1919 na 20 haléřů, v květnu už na 24 haléřů. V červnu došlo k dalšímu podražení – sobotní vydání stálo 28 haléřů, nedělní 40 haléřů. V roce 1924 mělo sobotní ranní vydání 12 stran a stálo 70 haléřů, odpolední 4 strany a 20 haléřů a nedělní stálo 80 haléřů.

¹⁷⁹ Nejprve sídlila ve Štěpánské 59, v roce 1924 se přestěhovala do Jindřišské a v roce 1928 na Národní třídu 117, v roce 1936 do vlastního domu na Národní třídě 1010/9.

¹⁸⁰ Z. Kárník. *České země v éře První republiky*, 2000, s. 337

¹⁸¹ J. Pernes. *Svět Lidových novin*, 1993, s. 5

O úspěchu listu svědčil i denní náklad, v roce 1937 činil ve všední den 44 000 výtisků ráno a 64 000 odpoledne¹⁸², jiný zdroj uvádí 57 000 výtisků odpoledne a 76 000 kusů v neděli.¹⁸³ List si předplácelo 32 000 lidí, zpravidla učitelů, bankéřů a dalších z řad inteligence.

4. 3. 2. 1 Gastronomická žurnalistika

Články o jídle se v listu objevovaly po celé sledované období. Nejvíce článků se věnovalo zásobování v prvních poválečných letech (dodávky základních potravin, výše dávek, doprava potravin), byť lichvy se týkalo jen pár zpráv. První zprávou vůbec je výzva hostinským, aby své žádosti o pomocníky adresovali kanceláři Otakar v Brně.¹⁸⁴ List vyzývá i čtenáře, aby se zásobili zeleninou, protože trh se díky vysoké úrodě uvolnil.¹⁸⁵ Zajímavé je, že i po zhroucení Rakouska-Uherska je zpravodajství z Vídně stejně časté jako z Prahy, což bezpochyby souvisí s geografickou blízkostí Brna a Vídně. Hlavním tématem závěru roku 1918 je mobilizace výživy 24. listopadu a její dopady. Krátce po skončení války se už otevřely podniky, jak dokazuje City bar v Brně, jehož majitel zdůraznil, že „podnik je a bude český, že anglickým plakátem pouze naznačuje, že bar jako zařízení anglického veřejného života bude veden v anglickém způsobu a duchu.“¹⁸⁶

Od roku 1924 převažovaly recepty a články o potravinách a výživě. Ty přesahovaly více odstavců, jeden až dva odstavce mívaly častěji recepty. List připomíná čtenářům, že už rostou houby, nebo doporučuje vybranou kávu, čaj¹⁸⁷, kakao¹⁸⁸ či dánské máslo¹⁸⁹. Nechybí ani pojednání o výživnosti ústřic¹⁹⁰, nebo popis vánočních pokrmů ve Španělsku¹⁹¹. Od roku 1933 zakotvily recepty především v rubrice Móda a společnost v nedělním vydání nebo v Nedělní příloze. Zde byl pravidelně uveřejňován i jídelní lístek na týden s návrhem oběda a večeře na každý den. Začátkem roku 1938 vyšla soutěž Nejlepší předpisy o recepty čtenářů. Recepty

¹⁸² https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, cit. 27. 12. 2020

¹⁸³ „Údaje o nákladech prvorepublikových novin a časopisů jsou mnohdy nespolehlivé, neboť byly z inzertních důvodů nadsazovány.“ J. Končelík, P. Večeřa, P. Orság. *Dějiny českých médií 20. století*, 2010, s. 39

¹⁸⁴ Nesg. *Hostinským!*, Lidové noviny, 9. 11. 1918, roč. 26, č. 308, s. 3

¹⁸⁵ Nesg. *Zásobte se zeleninou!*, Lidové noviny, 10. 11. 1918, roč. 26, č. 309, s. 4

¹⁸⁶ Nesg. *City bar*, Lidové noviny, 21. 12. 1918, roč. 26, č. 350, s. 3

¹⁸⁷ Nesg. *Čaj nejjemnějších směsí*, Lidové noviny, 3. 5. 1924, roč. 32, č. 222, s. 4

¹⁸⁸ Nesg. *Kakao pravé holandské*, Lidové noviny, 31. 5. 1924, roč. 32, č. 273, s. 5

a Nesg. *Kakao holandské a tuzemské*, Lidové noviny, 31. 5. 1924, roč. 32, č. 273, s. 5

¹⁸⁹ Nesg. *Dánské máslo*, Lidové noviny, 30. 8. 1924, roč. 32, č. 436, s. 9

¹⁹⁰ a. d. *Výživnost ústřic*, Lidové noviny, 19. 7. 1924, odpoledne, roč. 32, č. 360, s. 1

¹⁹¹ m. *Vánoce ve Španělsku*, Lidové noviny, 20. 12. 1924, odpoledne, roč. 32, č. 367, s. 1

doplňovaly různé zajímavosti ze světa – například jídelníček Angličana¹⁹², hospodyně v Paříži¹⁹³, historie zmrzliny¹⁹⁴, hollywoodská dieta¹⁹⁵ apod.

4. 3. 2. 1. 1 Témata

Nejvíce článků se věnovalo zásobování v prvních poválečných letech, od roku 1924 převažovaly recepty a články o potravinách a výživě. V letech 1919 a 1924 se jednalo zejména o vládní a ekonomické informace, ve třicátých letech popisovaly noviny jednotlivé potraviny a jejich účinky na zdraví. Nejvíce zajímavostí se objevilo v roce 1938, neoznačených reklam či doporučení výrobků v roce 1924, v poválečných letech ani v roce 1938 se v analyzovaných vydáních tato doporučení nevyskytují. Na akce zvaly noviny zřídka a pouze v druhé polovině sledovaného období. Tehdy se dostalo na stránky i téma alkoholismu. Krimi gastronomické zprávy jsou zřídka a rozložené do sledovaného období.

4. 3. 2. 1. 2 Lokalita

Převážná většina článků se věnovala zpravodajství z Československé republiky. V ojedinělých případech bylo v článku zmíněno mimo Československa i zahraničí – Evropa nebo USA, zhruba desetina zpráv pokrývala témata ze zahraničí, ať už zajímavosti, nebo situaci v zásobování v prvních poválečných letech.

4. 3. 2. 1. 3 Rubriky

Nejvíce zpráv s tématem gastronomie se objevilo v rubrice Denní zprávy, zejména v prvních dvou poválečných letech, kdy přinášely důležité informace o tom, co kde koupit. Bývaly krátké a informačně bohaté (rozsahem do dvou odstavců), zpravidla ve formě zpravodajství, v menší míře v publicistickém pojetí. Lichvě se noviny téměř nevěnovaly. Hodně zpráv také nebylo zařazeno do žádné rubriky. Ekonomické informace podávala rubrika Národní hospodář a Denní zprávy, kde se však objevovaly jen čistě praktické informace ve zpravodajském formátu. Rubrika Z obecnosti sloužila k propagaci především zboží inzerentů listu, střídaly se zde informace o čaji, kávě, kakau a mnichovském pivu. Články o dění v restauračním a hotelovém segmentu vycházely v rubrice Denní zprávy – například Hostinští proti uvolnění výroby piva,

---

¹⁹² HTS. *Co jí a pije Angličan*, Lidové noviny, 28. 5. 1938, odpoledne, roč. 46, č. 269, s. 2

¹⁹³ M. Ú.. *Paříž hospodyním*, Lidové noviny, 11. 6. 1938, odpoledne, roč. 46, č. 293, s. 9

¹⁹⁴ M. Ú.. *Ice cream-Morožnoje*, Lidové noviny, 31. 7. 1938, roč. 46, č. 380, s. 6

¹⁹⁵ M. Ú.. *Hollywoodská kura v československém vydání*, Lidové noviny, 1. 5. 1938, roč. 46, č. 219, s. 4

Nové podniky v Praze, Kavárny v Brně během závodů městského okruhu, v téže rubrice se velmi sporadicky objevovaly i pozvánky na akce. Tematické články v zahraniční rubrice Ze světa slouží k poučení i pobavení, lze je označit za zajímavosti. Mívaly i střední rozsah tří až šesti odstavců. Čtenáři se dočetli například o výživnosti ústřic, Vánocích ve Španělsku, o pěstování vanilky, vlivu mléka na účinek černé kávy, žvýkání gum nebo co jí a pijí Američané. V roce 1923 se objevila rubrika Domácnost s recepty, tipy na sezonní suroviny a vaření, v roce 1930 se tytéž zprávy přesunuly do nové Nedělní přílohy do rubriky Móda a společnost, ve které v roce 1933 vycházely od ledna do června a od září do října. Od poloviny října do Vánoc 1933 se nacházely v rubrice Nedělní příloha. Ta byla od léta 1933 tematická a zahrnovala společnost, módu, domácnost, děti, auta, cesty, šachy a další zájmy, kterým list ani čtenáři ve všední den nevěnovali pozornost. V roce 1938 zakotvily zábavnější zprávy v rubrice Nedělní příloha a praktické rady v rubrice Dobrá domácnost. Zatímco v rubrice Móda a společnost převažovaly kratší články do dvou odstavců, i když v menší míře se objevovaly i rozsáhlejší články, zejména recepty a informace o výživě a potravinách, v rubrice Domácnost a Dobrá domácnost tvořily většinu dlouhé články s více odstavci. Jednalo se zpravidla o recepty a tomu odpovídala i zvolená forma textu. V sobotním vydání vycházela pravidelná rubrika Žena a její svět, ve kterém se ale neprobíralo vaření ani výživa. Ženskou rubriku vedla a hojně i psala Marie Fantová (od roku 1922, kdy nastoupila do Lidových novin), rubriku Móda a společnost vedla Marie Tilschová. V rubrice Hlasy z obecnstva, od roku 1924 jen Z obecnstva, vycházely drobné inzertní texty zpravidla s osobní zkušeností či nabídkou zboží.

4. 3. 2. 1. 4 Autoři

Šéfredaktor Arnošt Heinrich dbal na to, aby i ta nejkratší zpráva byla podepsána jménem autora, nebo alespoň jeho zkratkou, protože se domníval, že pouze vlastní odpovědnost autorů a jejich čest povede k co nejlepšímu zpravodajství. To bylo po celé období první republiky v jiných listech nevídané. *„Žurnalista z povolání, který nestojí osobně za každým svým projevem, je mravně pochybný subjekt a jeho žurnalistická legitimace je zbrojní lístek, vydaný kriminálníkovi. ... Jen naprostá osobní odpovědnost novinářova může být jádrem jeho stavovské cti,...“* psal Arnošt Heinrich v úvodníku *Nečisté tajemství* z 26. 8. 1923.¹⁹⁶ Analyzovaných článků však byla podepsána jen polovina. Zlomek zpráv pocházel

---

¹⁹⁶ J. Pernes. *Svět Lidových novin*, 1993, s. 62

z Československé tiskové kanceláře, Korespondenční kanceláře, agentury United Press nebo z listu Welt am Montag. Zařazeny byly do rubriky Denní zprávy, nebo neměly určenou rubriku. Nejvíce článků napsala novinářka Marja Boučková (Marja) a autorka se zkratkou M. Ú. do rubrik pro ženy: Příloha, Móda a společnost, Dobrá domácnost, Nedělní příloha, Žena a její svět. Marja Boučková vedla ve 20. letech rubriku Domácnost¹⁹⁷. Zkratku M. Ú. mohla používat Marie Úlehlová Tilschová. Přispěla i Fráňa Zemínová¹⁹⁸, národně socialistická poslankyně, ženským tématům se krátce věnovala i Milena Jesenská.

4. 3. 2. 1. 5 Žánr

Téměř polovinu článků tvořilo zpravodajství, reportáž se ve sledovaném období objevila v analyzovaných vydáních pouze jednou (o zásobování Vídně v roce 1919), rozhovor nikdy. Receptů a podrobných tipů dostaly především čtenářky dvakrát více než publicistických článků, hlavně v letech 1933 a 1938. V poválečných letech se téměř nevyskytovaly, reklamní sdělení formou publicistického článku vyšlo pouze v roce 1924. Zpravodajsky byly zpracovány články o zásobování, vládní informace, o lichvě, o potravinách a výživě, z hotelů, restaurací a kaváren, což vyplývá z tématu.

4. 3. 2. 2 Shrnutí psaní o jídle v Lidových novinách

Lidové noviny věnovaly článkům s tematikou gastronomie prostor konstantně. V prvních poválečných letech se jednalo hlavně o informace o zásobování, od roku 1924 se objevují i recepty, články o výživě, zajímavosti a praktické rady. Řazeny byly zejména do Nedělní přílohy do rubrik Móda a společnost, Dobrá domácnost a Žena a její svět, ale i do jiných v celém listu. Záleželo na tématu. Vaření a stravování se věnovaly především novinářky Marja Boučková (Marja) a pravděpodobně Marie Úlehlová Tilschová (M. Ú.).

Dvě třetiny článků byly krátké v rozsahu 1–2 odstavce, velkých článků s více než 7 odstavci bylo dvakrát více než středních článků s 3–6 odstavci. Recepty, reklamní doporučení, ekonomické zprávy a informace o zásobování se zpravidla vešly do 1–2 odstavců, střední rozsah míval obvykle jídelní lístek s návrhem pokrmů na týden. Zprávy o cenách potravin, podrobnější články o surovinách, zvycích a výživě, případně recepty byly nejrozsáhlejší.

---

¹⁹⁷ L. Penkalová, *Rubriky pro ženy v denním tisku 20. let 20. století a jejich autorky: Olga Fastrová, Marie Fantová, Milena Jesenská, Staša Jílovská a Zdena Wattersonová*, dizertační práce, FSV UK, 2011, s. 57

¹⁹⁸ Více o jejím životu a působení v politice viz D. Musilová: *Život pro politiku: Františka Zemínová* In P. Vošahlíková, J. Martínek a kol.: *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*, Praha, 2010, s. 92–112

Analyzované články nebývaly ilustrovány ani doplněny fotografií, v poválečných letech vůbec, od roku 1924 sporadicky. Jeden obrázek se vyskytl v deseti případech, dva obrázky ve třech a pět v jediném. Jednalo se především o vyobrazení popisovaného pokrmu či suroviny nebo karikatura – například v článku *Náleží muž do kuchyně?*

4. 3. 3 Národní politika

Národní politika vznikla v roce 1882 v Praze jako česky psaná příloha Česká politika německého listu Politik. Později změnila název na Národní politiku. Za první republiky patřila mezi nejúspěšnější titul, ať už z pohledu čtenářské obliby nebo finanční výkonnosti. „*Během týdne se náklad pohyboval kolem 100–120 000 výtisků, velmi oblíbené nedělní vydání dosahovalo nákladu okolo 400 000 výtisků. Jediný deník, který mohl Národní politice konkurovat, bylo od 30. let melantrišské České slovo, především ve svém odpoledním vydání (Večerní České slovo).*“¹⁹⁹ Důvodem tak masového úspěchu byla její apolitičnost²⁰⁰, typografická jasnost a živost a zábavné přílohy plné praktických tipů. Vydávalo ji družstvo Politika a o ekonomickou nezávislost se starala silná inzerce, která oslovovala hlavně nižší střední a nižší třídu²⁰¹, obsah však cílil na střední třídu. Na rozdíl od politických listů se nemohla spolehnout na povinné předplatné či čtenáře z řad členů politických stran, ale musela zaujmout svým obsahem.

Ve všední dny, od úterý do soboty, vycházela ve dvou vydáních – ranním, označovaném jako polední, které bylo obsáhlejší, a menším odpoledním. Každé vydání se lišilo v Praze a na venkově, ačkoliv ji četli zejména Pražané a lidé z okolí Prahy a velkých českých měst. V neděli bylo jen jedno vydání, které doplňovala Nedělní zábavná a poučná příloha o čtyřech stranách. Například v roce 1918 mělo dopolední vydání šest stran, odpolední jen dvě, v roce 1919 už mělo odpolední vydání čtyři strany. Tehdy také začalo vycházet nedělní vydání dvakrát denně – předplatné na měsíc stálo v Praze 4,20 K, s donáškou 5 K, na venkově ve filiálkách bez donášky 3,60 K a poštou 4 K. V roce 1924 mělo nedělní vydání 16 stran a dvě přílohy – Hospodář a Nedělní zábavná a poučná příloha, jejíž součástí byly i rady pro domácnost. Zajímavé je, že odpolední vydání se mimo Prahu nedodávalo do filiálek, ale bylo možné si jej

---

¹⁹⁹ J. Cebe, *Národní politika jako příklad úspěšného deníku první republiky* In J. Čeňková, J. Cebe (ed.), *Meziválečná česká a slovenská žurnalistika*, 2019, s. 62

²⁰⁰ Ačkoliv ve 20. letech souzněla s Karlem Kramářem a jeho Národní demokracií a ve 30. letech s pravicovým Národním sjednocením a vystupovala z pozice silného nacionalismu jako častý kritik hradní politiky. Viz výše

²⁰¹ J. Končelík, P. Večeřa, P. Orság, *Dějiny českých médií 20. století*, 2010, s. 42

objednat s ranním vydáním donáškou poštou. Dopolední sobotní vydání v roce 1933 mělo 14 stran, nedělní 12 stran. V neděli se přestaly objevovat zprávy o jídle, recepty měly své místo v sobotním vydání. Rok 1938 zdražil ranní vydání ve všední dny (tehdy i v sobotu) na 50 haléřů, nedělní se Zábavnou a poučnou přílohou na 60 haléřů a polední na 20 haléřů.

V roce 1938 se ani Národní politice nevyhnuly cenzurní zásahy, které vydání pozdržely, například nedělní číslo 12. června vyšlo po konfiskaci jako druhé opravené vydání. Redakce sídlila na Václavském náměstí 21 v Praze. Šéfredaktory listu byli postupně V. Beneš, známý jako Šumavský, Josef Janda, Lev Borský a Stanislav Nikolau.

4. 3. 3. 1 Gastronomická žurnalistika

Nejvíce tematických článků vyšlo v Národní politice v roce 1919, zhruba dvakrát více než v ostatních analyzovaných letech. Je třeba však zohlednit, že v roce 1918 byly analyzovány pouze dva měsíce a v roce 1938 jen devět měsíců. Ihned po skončení války informovaly noviny převážně o hladu, lichvě, vládních nařízeních o dovozu, vývozu a vydání potravin, zásobovací situaci v zahraničí, ale radily také, jak se starat o domácnost. Následující rok přibýlo zpravodajství z pražského masného trhu s cenami jednotlivých druhů masa. To pokračovalo i v roce 1924, kdy je doplnily krátké recepty na zpracování ovoce a zeleniny v sezoně, doporučené jídelní lístky a zajímavosti o potravinách (například o cayenském pepři, o výživnosti syrového mléka). Ačkoliv se jednalo o nejblahobytnější období první republiky, přesto se objevovaly zprávy o vysokých cenách potravin a jejich nedostatku. V krizovém roce 1933 naopak dominovaly informace z pražského trhu potravin a sezonní recepty, roku 1938 k nim přibýly i texty o potravinách a doporučení k samozásobitelství.

Přes dvě třetiny článků měly rozsah jednoho až dvou odstavců, ve zbylé třetině článků převažovaly dlouhé články s více než sedmi odstavci. Drtivou většinu článků nedoprovázel obrázek, fotografie ani grafika, pouze v jednom případě text ilustrovaly čtyři a pět fotografií, které ukazovaly pěstování rýže v Orientu a město sýra Alkmaar. Záběr z cukrářské výstavy v Libni informoval o jejím zahájení.

4. 3. 3. 1. 1 Témata

Nejvíce článků vyšlo k tématu zásobování, které bylo v prvních poválečných letech životně nezbytné. S tím souvisí i velká četnost článků o vládních informacích o plodinách i zprávy o lichvě. Velkou většinu tvořily krátké jedno- až dvouodstavcové články, mezi ekonomickými

informacemi o plodinách se rovnoměrně objevovaly středně dlouhé i delší texty s více odstavci. Recepty představují sice třetí nejčastější téma, ale tvoří méně než desetinu všech článků. Zpravidla byly zpracovány ve formě víceodstavcových sloupců, co recept to odstavec. Oblíbeným čtením byly také zajímavosti ze zahraničí, popis surovin a představení nových výživových poznatků, zpravidla ve formě dlouhých textů. Překvapivé je, že v roce 1933 ve sledovaných vydáních nebyla ani zmínka o zásobování, ačkoliv probíhaly různé stravovací a zásobovací akce nezaměstnaných. Naopak vládní informace o potravinách se objevovaly rovnoměrně po celou první republiku, stejně jako zajímavosti nebo výživové poznatky a pozvánky na akce. O kuchařce se psalo pouze jednou – fejeton na téma *Proč byla napsána „Kuchařka“ Magdaleny Dobromily Rettigové*, alkoholismus se probíral třikrát – dvakrát v roce 1919 a jednou v roce 1938. Neoznačená reklama se objevila pouze jednou v roce 1919 s výzvou „sušte ovoce a houby“.

4. 3. 3. 1. 2 Lokalita

Téměř všechny články informovaly o událostech z Československa. Zhruba šestina zpráv popisovala i dění v zahraničí – v evropských státech, pár zpráv se věnovalo i zámoří. Články o zásobování v prvních poválečných letech zmiňovaly více lokalit podle toho, odkud se k nám potraviny dovážely.

4. 3. 3. 1. 3 Rubriky

Nejvíce zpráv vyšlo v rubrice Výživa a zásobování lidu, především o dodávkách potravin, jejich prodeji, cenách a o lichvě. Zprávy zpravidla nebyly podepsané, nebo pocházely z ČTK.²⁰² Vládní informace o plodinách a potravinách vycházely také v rubrice Národní hospodář. Téma jídla, stravování a potravin se objevovalo často i v rubrice Různé zprávy a Pro domácnost a hospodářství, od roku 1919 součástí Nedělní zábavné přílohy Národní politiky. Témata byla zastoupena rovnoměrně, v Různých zprávách vycházely spíše praktické informace o zásobování, cenách potravin, o lichvě a dalších kriminálních skutcích, rubrika Pro domácnost a hospodářství přinášela od roku 1919 spíše podrobnější informace o surovinách a výživě, o vybavení domácnosti a vaření na venkově. Recepty měly své místo v rubrice Pro kuchyni, která se objevila v roce 1924. Většina článků byla zařazena do rubrik, tematické zprávy se objevovaly

---

²⁰² Československá tisková kancelář vznikla hned se založením republiky 28. 10. 1918.

i v rubrikách Poslední zprávy (1918–1919), Směs (1919–1933) a Telegrafické zprávy (pouze v roce 1919).

Rubrika Různé zprávy vycházela do roku 1933, Výživa a zásobování lidu pouze v poválečných letech, stejně jako Poslední zprávy. Od roku 1924 byla součástí listu rubrika Pro kuchyni. Nejvíce článků v ní vyšlo v roce 1933, což může být dané i zkrácením sledovaného období v roce 1938 o tři měsíce. Psali ji různí autoři, například C.-ová, S. V. a V. Ž., jednou Anuše Kejřová, učitelka vaření v Hradci Králové. V rubrice Národní hospodář se objevilo nejvíce tematických zpráv v roce 1924.

Krátké, jedno- až dvouodstavcové články byly téměř všechny v rubrice Výživa a zásobování lidu. Většinu tvořily i v rubrice Různé zprávy, Směs a Národní hospodář. V Národním hospodáři se objevily i články s více než sedmi odstavci. Ty mírně převážily nad krátkými zprávami v rubrice Pro domácnost a hospodářství / Nedělní zábavná příloha Národní politiky. Jiný typ než dlouhé články se nevyskytoval v rubrice Pro kuchyni. Ty se naopak neobjevovaly vůbec v rubrice Směs, Poslední zprávy, Telegrafické zprávy a Různé zprávy. Z rozsahu článků vyplývá, že krátké články informovaly povětšinou o zásobování, dostupnosti potravin a jejich prodeji a lichvě a tlumočily vládní informace o surovinách. Zajímavosti, recepty a analýzy hospodářského stavu byly zpracovány do dlouhých, víceodstavcových článků.

4. 3. 3. 1. 4 Autoři

Články s gastronomickou tematikou psalo do Národní politiky překvapivě velké množství autorů, ve sledovaném období přes šedesát. Číslo je třeba vnímat v kontextu doby. Polovina zpráv nebyla označena, zpravidla v rubrikách Výživa a zásobování lidu, Různé zprávy a Národní hospodář. Zhruba osminu článků dodala ČTK, především do rubriky Výživa a zásobování lidu, pár dalších zahraniční média, případně zvláštní telefonní zpravodajové (i ze zahraničí, Vídně, Peště, Innsbrucku, Frankfurtu nad Mohanem). Z autorů přispívali častěji Samuel Verner (S. V.), Marie Kučerová, nejspíš i pod zkratkou M. K., Olga Fastrová (O. F.), Oldřiška Zemanová (oz)²⁰³ a další pod pseudonymy C-ová, M. N., ok, Ú. T. K a Ž. V.

Olga Fastrová založila ženskou rubriku v Národní politice již před první světovou válkou, nejprve pod názvem Ženská hlídka, v druhé polovině 20. let ji spojila s módní rubrikou do Kapitál pro ženy v nedělním vydání.

---

²⁰³ L. Penkalová, *Rubriky pro ženy v denním tisku 20. let 20. století a jejich autorky: Olga Fastrová, Marie Fantová, Milena Jesenská, Staša Jílovská a Zdena Wattersónová*, dizertační práce, FSV UK, 2011, s. 192

C. ová se specializovala na rubriku Pro kuchyni, ve které se střídala už v roce 1933 s V. Ž. či Ž. V., v roce 1938 ji přebrala S. V.

Marie Kučerová (M. K.) psala dobré rady pod titulkem Hospodyně, víte, že...? v roce 1938 a další v roce 1933 v rubrice Pro domácnost a hospodářství / Nedělní zábavná příloha. Oldřiška Zemanová informovala o cenách na pražském trhu. Bohužel bližší informace o lidech, kteří se za pseudonym skrývají, se mi nepodařilo zjistit.

4. 3. 3. 1. 5 Žánr

Přes dvě třetiny článků vyšly ve formě nezaujatého zpravodajství. Jejich četnost je během zkoumaných let stabilní. Výjimku tvoří rok 1923, kdy bylo zpravodajských článků nejméně a zároveň nejvíce návodných textů. Co se četnosti týče, v letech 1924–1938 se objevovalo nejvíce zpravodajských textů a pak návodných. Jednalo se zejména o uvádění cen na pražském potravinovém trhu a běžné zprávy a recepty, u kterých lze předpokládat stejný způsob zpracování. V prvních poválečných letech se zpravodajské články týkaly zejména zásobování a jeho zajištění nebo zpráv o lichvě a ty tvořily většinu publikovaných textů. Odpovídá to i zařazení článků do rubrik – zpravodajsky zpracované se objevily zejména v rubrice Výživa a zásobování lidu, v menší míře pak v rubrice Národní hospodář a Různé zprávy, případně Směs. Texty byly zpracovány i jako návody, především v rubrice Pro kuchyni a Pro domácnost a hospodářství ve formě receptu, v menší míře publicistiky a reportážně. Publicistika se objevila ve všech uvedených rubrikách mimo Poslední zprávy a Telegrafické zprávy, reportáž nefigurovala ani v rubrikách Směs, Pro kuchyni a Národní hospodář.

V nemnoha textech se objevilo i doporučení či výzva k akci, v rubrikách nevěnující se zpravodajství jako Poslední zprávy, Směs, Telegrafické zprávy a Národní hospodář, což odpovídá tematickému zaměření i žánrovému zpracování. Neoznačená reklama vyšla pouze jednou, stejně jako prozaický text s jídelní tematikou. Rozhovor, analýza nebo komentáře se v tomto listu s tímto tématem nepojí.

4. 3. 3. 2 Shrnutí psaní o jídle v Národní politice

Gastronomické články tvořily nedílnou součást Národní politiky po celé sledované období. Jejich zaměření kopírovalo hospodářský vývoj a sociálně-politické dění. Od zpráv ryze organizačního typu k zajištění potravin se ve 20. letech přesunuly k nabídce receptů, rozšíření obzorů na poli dalších surovin a k dobrým radám. Hospodářská krize 30. let zdůraznila cennost

informací o cenách potravin a jejich úsporném využití ve formě receptů a jídelníčků. Texty byly řazeny do rubrik, což napomáhalo orientaci v tisku. Ženám byla určena rubrika Ženská hlídka, později Kapitoly pro ženy v nedělním vydání, kterou vedla Olga Fastrová. Recepty vycházely v rubrice Pro kuchyni, dobré rady pod titulkem Hospodyně, víte, že...?. Rubrika Pro domácnost a hospodářství, později Nedělní zábavná příloha patřily zajisté mezi oblíbenou četbu.

4. 3. 4 Právo lidu

List s mottem Vlastní silou vznikl v roce 1892 v Kuklenách, čtvrti v Hradci Králové. Nejprve vycházel jako čtrnáctideník, pak v Humpolci jako týdeník. Po pěti letech se přestěhoval do Prahy a stal se ústředním orgánem Československé sociálně demokratické strany dělnické. Ve všední dny (od úterý do soboty) vycházel dvakrát – v šest hodin ráno a o půl čtvrté odpoledne, v neděli pouze jednou s rozšířeným počtem stran a přílohou Dělnická besídka, která měla vlastní formát – dvě strany na novinovou stranu a jednu stranu věnovala čtení dětem. Redakce sídlila na adrese Hybernská 7 a list tiskla Lidová knihtiskárna Antonína Němce a spol. Ve všední dny stály noviny 14 haléřů a měly osm stran, večerník měl čtyři strany, v neděli stály noviny 20 haléřů a měly 12 stran plus dvě strany přílohy. V roce 1919 mělo nedělní vydání jen 10 stran. V roce 1924 stál večerník 20 haléřů a vycházel každý den mimo neděli o 13. hodině. Odpovědným redaktorem byl Josef Stivín. V roce 1933 stálo nedělní vydání 80 haléřů, ranní všednodenní 60 haléřů a mělo osm stran. Večerník měl šest stran a stál 30 haléřů. Od dubna 1933 bylo součástí nedělního vydání Zábavná a obrázková příloha Táčky od rotačky.

Oproti Lidovým novinám nebo Venkovu mělo Právo lidu mnohem méně inzerce. Ve večerníku, který vycházel odpoledne, se část zpráv z ranního vydání opakovala, často však byla přepsána polopaticky a jednodušším, bulvárnějším, stylem. Výrazové prostředky byly ve večerníku expresivnější a tón agresivnější. Zprávy jsou často nečitelné, text je nahuštěný na sebe ve čtyřech odstavcích, jednotlivé zprávy odděluje jen prvních pár slov tučným fontem, ve slovech chybějí písmena. Od roku 1924 je patrná snaha o úhlednost listu, větší oddělení textů a zvýrazněné titulky. Vyskytuje se také více spolkových rubrik a zpráv. V roce 1938 se změnila grafika, články získaly více prostoru, objevuje se více fotografií a obrázků. List skončil v roce 1948.

4. 3. 4. 1 Gastronomická žurnalistika

Právo lidu se stravování věnovalo hojně, zejména v prvních mírových měsících informovalo denně o zásobování, dovozu potravin a jejich dostupnosti a cenách. V roce 1919 a poměrně i v roce 1918 vyšlo nejvíce článků k tématu. Důvodem velkého množství článků je však i to, že noviny uváděly každou zásobovanou čtvrť vlastním titulkem, takže se každý text počítal jako jedna kódovaná jednotka, zatímco ostatní listy zveřejňovaly všechny čtvrtě, případně všechny informace o zásobování v jednom článku. Tomu odpovídá i statistika z let 1924–1938, v jednotlivých analyzovaných letech vyšel zhruba stejný počet článků, v roce 1933 nepatrně více. Novináři často upozorňovali na špatnou jakost chleba, nedostatečné příděly mouky, mléka a masa, vysoké ceny potravin a kvůli zemědělců, kteří potraviny schválně zadržují. I při všeobecném zlepšení životních podmínek si v roce 1924 stěžují na drahotu, akcentují zejména drahé pohoštění v podnicích a vykořisťování číšníků, stávky dělníků v mlýnech, pekárnách i pivovarech, nedostatek zásob. V roce 1933 se objevují recepty, tipy pro zjednodušení vaření, ceny potravin i nové výživové poznatky – například alkoholismus u dětí, dietní chyby. Příděly nezaměstnaným list zmiňuje až v roce 1938, recepty jsou levnější a jednodušší než v předchozích letech.

Převažují krátké články s jedním až dvěma odstavci, čemuž odpovídá jejich tematické zaměření. Středně dlouhých a dlouhých článků přes sedm odstavců bylo zhruba stejné množství s lehkou převahou rozsáhlejších textů. Obrazový doprovod se téměř nevyskytoval, poprvé až v roce 1938. Čtyři články měly jeden obrázek, více ilustrací se objevilo pouze u článku o dějinách párátka, který vyšel na pokračování v srpnu a září 1938.

4. 3. 4. 1. 1 Témata

Jak už ukázala četnost zpráv podle let, nejvíce jich vyšlo v roce 1919 a většina z nich se věnovala tématu zásobování nebo vládním informacím o surovinách a plodinách. Třetím nejčastějším obsahem byla lichva. V roce 1918 se jiné zprávy ani neobjevily. Po celé sledované období vycházely ekonomické zprávy o cenách a dostupnosti potravin, nejvíce v roce 1919 a v roce 1933, což může být dáno zvýšenou intervencí státu zajistit dostatek potravin pro nízkopříjmové skupiny. Zprávy o lichvě se objevily ještě v roce 1924, ale v krizovém roku 1933 nikoliv. V tomto roce patřilo mezi oblíbené články informace o výživě a nových či zajímavých potravinách a zejména recepty. Ty vycházely i v roce 1938, tehdy list poprvé informoval o jediné publikaci – Alkohol v ČSR. Alkoholismu se věnovalo pár článků v letech 1924 a 1933. Na

akce list příliš často nezval. O restauracích, kavárnách a dalších podnicích informoval v každém roce mimo těsně po skončení války a spíše zdůrazňoval vysoké ceny a nízké mzdy. Zajímavosti se objevily až ve vydání z let 1933 a 1938. Co se týče četnosti témat, nejvíce se jich týkalo zásobování, zhruba v polovičním množství pak vládních informací o plodinách a surovinách, případně lichvě a výživě či představení surovin a receptů. Zajímavé je, že v roce 1924 vyšlo více článků o drahotě v rozsahu delším než sedm odstavců.

4. 3. 4. 1. 2 Lokalita

Většina článků pojednávala o situaci v Československu, v několika případech k ní vztáhla i zahraniční země z Evropy a ze světa, typickým příkladem je zajištění zásobování a dovoz potravin ze států Dohody. V ojedinělých případech se objevily i články o situaci v zahraničí, jak zvládají poválečné zásobování, bídu a hlad.

4. 3. 4. 1. 3 Rubriky

Nejplnějš byla rubrika Zásobování a výživa, ve které vycházely zprávy o zásobování, lichvě a cenách potravin. V roce 1919 sice skončila, ale i za pouhé dva měsíce roku 1918 a rok 1919 obsahovala nejvíce zpráv ze všech. Jednalo se především o krátké zprávy o jednom až dvou odstavcích. V menší míře se články o zásobování nacházely zrovna tam, kde bylo místo, bez zařazení do rubriky. Nezařazené zprávy tvořily zhruba šestinu z analyzovaných článků. Stravování a jídlo se řešilo také v rubrikách Žena a rodina a Různé zprávy (například zprávy z restaurací a podniků), v menší míře pak v rubrice Hospodářství, Národní hospodář a Sociální politika a národní hospodářství. Ekonomické zprávy, například i o demonstracích se pravidelně objevovaly v rubrikách Zásobování a výživa lidu, Různé zprávy a Žena a rodina, jednou či dvakrát vyšly ve všech zmíněných rubrikách. Recepty vycházely jen v rubrice Žena a rodina, naopak zprávy o výživě, potravinách a výzkumech se objevovaly ve všech zmíněných rubrikách mimo Telegramy, Sociální politika a národní hospodářství, Náš venkov a Hospodářství, kam se tematicky nehodily. Rubrika Různé zprávy se objevila jen v analyzovaných letech 1919, 1924 a 1933 a obsahovala převážně krátké zprávy, rubrika Národní hospodář jen v roce 1919 a 1924 a Telegramy v roce 1919. Od roku 1922 do roku 1938 vycházela rubrika Sociální politika a národní hospodářství, od roku 1933 nazývaná jen Sociální politika, ve dvacátých letech se krátce nazývala Sociální politika, družstevnictví a národní hospodářství. Rubrika Hospodářství se objevila v roce 1929 a pokračovala do roku 1938. Rubrika Žena a rodina vycházela od roku

1922, kdy ji řídila Vilma Meisnerová²⁰⁴. Na přelomu let 1928 a 1929 se přesunula do vložené přílohy ve formátu časopisu Pestré květy, poté byla opět součástí listu. Od roku 1933 ji řídila Josefa Severýnová. Tím, že v listu převažovaly krátké zprávy v rozsahu jednoho až dvou odstavců, tvořily tyto zprávy většinu textů i v uvedených rubrikách. Výjimkou byla rubrika Národní hospodář, která téma zpracovala obsírněji, v dlouhých, více odstavcových textech. Dlouhé texty se objevily i v rubrice Žena a rodina a Hospodářství, ale spíše výjimečně.

4. 3. 4. 1. 4 Autoři

Většina článků nebyla signována, ze zbylé menšiny pocházelo nejvíce zpráv z Československé tiskové kanceláře. Přetisk informací z Ministerstva pro zásobování lidu byl takto označen. Jen malé množství článků bylo podepsáno jménem nebo alespoň zkratkou. Jména se neopakovala, podepsané články nebyly zpravidla ani zařazeny do rubriky. Nejvíce podepsaných textů se nacházelo v rubrice Žena a rodina, do které přispívala Josefa Severýnová, J. Petrák a autor(ka) se zkratkou P. S..

4. 3. 4. 1. 5 Žánr

Zpravodajské a publicistické články se objevovaly po celé sledované období víceméně s podobnou četností, výjimku tvoří rok 1919 s převahou objektivních informací o zásobování v rubrice Zásobování a výživa, což odpovídá tematickému zaměření i zařazení většiny článků do této rubriky. Díky tomu objektivní zpravodajství zahrnuje přes dvě třetiny článků. Publicistických textů s názorem byla zhruba šestina, zejména v rubrice Zásobování a výživa lidu, což je však dáno jejich převahou, v rubrice Různé zprávy a Žena a rodina. Lichva byla trestána zákonem, články ji proto odsuzovaly a převažovaly ty publicistické nad prostým informováním. Menšinu textů tvořily rady, návody a doporučení, zejména v letech 1933 a 1938 a především v rubrice Žena a rodina ve formě receptů. Reportáž se objevila čtyřikrát – třikrát v roce 1919 a jednou v roce 1938 a popisovala podvody zemědělců při prodeji brambor a mouky.

Tón textů je hodně útočný, list brojí proti bohatým občanům a zejména agrárníkům, hájí zájmy dělníků a často upozorňuje na chudé obyvatele, nezaměstnané, na bídu a drahotu.

---

²⁰⁴ L. Penkalová, *Rubriky pro ženy v denním tisku 20. let 20. století a jejich autorky: Olga Fastrová, Marie Fantová, Milena Jesenská, Staša Jílovská a Zdena Watterssonová*, dizertační práce, FSV UK, 2011, s. 212

4. 3. 4. 2 Shrnutí psaní o jídle v Právu lidu

Právo lidu se pasovalo do role obránců dělníků, chudiny, sociálně slabých a vykořisťovaných zaměstnanců a většinu publikovaných zpráv rámovalo tímto prizmatem. Odpovídá tomu výběr zpráv i tón zpracování. Poválečné zprávy o zásobování vyzdvihují špatnou kvalitu potravin a jejich drahotu, vysoké ceny jsou tématem i v roce 1924. List častěji upozorňuje na špatnou situaci místo toho, aby nabízel řešení, nebo čtenářkám poskytl dobrou radu. Recepty se objevují až v roce 1933 a z použití prostších surovin a jejich jednoduché úpravy se lze domnívat, že jsou určeny spíše ženám, které s vařením začínají.

4. 3. 5 České slovo

Tento list vydávala Česká strana národně sociální²⁰⁵, posléze Československá strana národně socialistická v letech 1907–1945 jako svůj ústřední orgán v nakladatelství Melantrich²⁰⁶ v Praze. České slovo souznělo s politikou Hradu, ale hájilo zájmy dělníků a střední třídy. Do roku 1918 vycházelo jednou denně mimo pondělí v pět hodin ráno, poté dvakrát. Ranní a večerní vydání se lišila počtem stran i odpovědným redaktorem²⁰⁷, ranní vydání bývalo obsažnější a serióznější než večerní, které shrnovalo nejdůležitější denní zprávy, přidávalo novinky z odpoledne a bulvárnější články. Večerní mutace se nazývala Večerní České slovo, které mělo jen čtyři strany, poslední zaplňovala rubrika Malý oznamovatel. Inzerovaly zejména zábavní podniky, např. koncertní kavárna Passage, kabaret Červená sedma²⁰⁸, kavárna a vinárna s koncerty Rokoko²⁰⁹, nebo zboží, které se prodávalo mimo lístkový systém jako víno²¹⁰, marmeláda²¹¹ či koření²¹². Ve 20. letech vycházelo večerní České slovo v nákladu

²⁰⁵ Založena v roce 1897 jako „strana vlastenecky smýšlejících dělníků a nižších středních vrstev.“ V roce 1918 se přejmenovala na Českou stranu socialistickou, od října 1918 do roku 1926 nesla název Československá strana socialistická, poté Československá strana národně socialistická. Jejími členy byl například Václav Klofáč, Edvard Beneš nebo Fráňa Zemínová. Viz http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_csns.php, online cit. 1. 1. 2021

²⁰⁶ Za první republiky byla akciová společnost Melantrich největším vydavatelstvím.

²⁰⁷ V letech 1918–1919 a 1923 byl odpovědným redaktorem Jiří Pichl, 1920–1921 Karel Nový, 1922–1923 Vlasta Borek, 1923–1928 Otakar Skýpala, 1928–1929 Jan Dlabač. Ranní vydání: 1929 – J. Šmejkal, 1929–1938 dr. J. Kopecký a zároveň 1930–1932 Karel Jíše, Emil Pokorný, 1932–1933 Josef Danda, K. Z. Klíma, 1934 K. Z. Klíma a 1936–1939 Karel Jíše, dr. Ant. Houdek a Fr. Meloun. Za večerní vydání odpovídali 1929–1931 Rudolf Kepka, 1931–1932 Luděk Stránský, 1933–1935 Vlad. Brejtník, J. Dréman-Nerad a 1936–1940 Ant. Finger, J. Dréman-Nerad.

²⁰⁸ Inz. Červená sedma – Hotel Central a Koncertní kavárna Passage, České slovo, 29. 10. 1918, roč. X, č. 13, s. 4

²⁰⁹ Inzerce. Kavárna: denně koncerty, České slovo, 3. 11. 1918, roč. X, č. 19, s. 8

²¹⁰ Inzerce. Víno – dalmatské v sudech, České slovo, 29. 10. 1918, roč. X, č. 13, s. 4

²¹¹ Inzerce. Marmeláda – prodáváme volně pro aprovisace a staré zákazníky, České slovo, 3. 11. 1918, roč. X, č. 19, s. 7

²¹² Inzerce: Kmín, nové koření, papriku, bobkový list a jiné za nejlevnější cenu, České slovo, 7. 12. 1918, roč. X,

80 000 kusů, nedělní v počtu 380 000 kusů²¹³, v roce 1935 mělo ranní vydání nákladu 20 000 kusů, Večerní České slovo v nákladu 530 000 kusů.²¹⁴

V roce 1919 stálo běžné vydání 10 haléřů, nedělní 20 haléřů. Ve všední den míval list 12 stran, sobotní vydání mívalo jen 4 strany. V neděli obsahoval přílohu Ženské slovo, které bylo určeno ženám. V roce 1924 sobotní vydání zdražilo na 50 haléřů a rozšířilo se na osm stran a nedělní podražilo na 70 haléřů.

Podoba novin se během dvaceti let první republiky proměňovala. Strany byly stále úhlednější, články měly výraznější odstavce a byly viditelně odděleny od sebe. V roce 1924 už texty nebyly nahuštěné na sobě, čímž byly čitelnější. Rozšířilo se kulturní zpravodajství (v rubrice Kulturní hlídka a Divadla) i praktické rady čtenářům (Sociální rozhledy, Právní rádce, Zdravotnictví), nechybělo sportovní zpravodajství. V roce 1938 byl název České slovo vyveden v barvě – červené a počet stran se zvýšil na 12, v neděli občas až na 32. Součástí byla i dětská příloha Kvítko. List se i nadále věnoval především politickému a hospodářskému zpravodajství, které doplňovaly soudničky, vyhlášky, události ze sportu a kultury i nová rubrika Auto-moto-aero se zajímavostmi z automobilového a leteckého průmyslu. V dubnu 1938 se zprávy z Prahy vyčlenily do zvláštní rubriky Pražské události.

Redakci Českého slova vedl Jiří Pichl, pak Otakar Sýpal a od roku 1930 Karel Zděnek Klíma (bývalý šéfredaktor Lidových novin).

4. 3. 5. 1 Gastronomická žurnalistika

Nejvíce článků s tématem gastronomie se objevilo v roce 1924, kdy se hospodářství dařilo a společnost vzkvétala, nejméně jich vyšlo v roce 1938, což lze přičítat zkrácenému analyzovanému období (pouze 9 měsíců místo 12), ale zejména skutečnosti, že v roce 1938 téma vaření ustoupilo aktuálním politickým událostem a tématům módy, výchovy dětí a bydlení. Zajímavé je, že za pouhé dva zimní měsíce roku 1918 vyšlo 24 článků k tématu, zejména o zásobování, vládních informacích o potravinách a lichvě, zatímco v celém následujícím roce vyšlo 41 článků, především o zásobování a lichvě, objevil se jen jeden recept a jedna zmínka o alkoholismu. V roce 1933 vyšla polovina článků co v roce 1924, sledovaly stejná témata, receptů však bylo více. Týkaly se úpravy masa, zeleniny, dezertů, z výběru

---

č. 48, s. 4

²¹³ J. Šalda: *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace*, 2001, s. 176

²¹⁴ Viz M. Beránková, A. Křivánková, F. Ruttkay, *Dějiny československé žurnalistiky*, III. díl, 1988, s. 163

surovin i zpracování je patrné, že je nejspíš využije zkušená hospodyně. Současně však v období rozkvětu vycházejí články o drahotě i hladu. Nechybí ani pozvánka na mykologickou výstavu a vycházku, varování před alkoholismem a nepřístojnostem v restauraci. V roce 1938 se do popředí dostávala témata hladu, drahoty potravin a nutnosti zásobit se.

Téměř tři čtvrtiny článků měly malý rozsah, nepřesáhly jeden až dva odstavce v jednom sloupci. Dlouhých článků přes sedm odstavců a více bylo dvakrát více než článků středních (o délce 3–6 odstavců). Nejdelší články se věnovaly ekonomickým informacím o dovozu, rozdělování potravin, drahotě a výživě. Výjimku tvoří pojednání o obývacích kuchyních²¹⁵ a ovoci na vánoční stromeček.²¹⁶ Dvanáct dlouhých článků vyšlo v příloze *Ženské slovo*, kde jinak vycházely zejména krátké články s jedním až dvěma odstavci. V rubrice *Zásobování*, *Denní zprávy* a v menší míře i v *Národním hospodáři* se také objevovaly zejména krátké zprávy. Téměř pětina článků však nebyla zařazena do žádné rubriky, což výsledky trochu zkresluje.

Pouze pět článků bylo doprovázeno fotografií či ilustrací. Nejvíce – sedm – jich doplňovalo báseň o povolání číšníka²¹⁷, v šesti fotografiích ukazoval Československý červený kříž trpící lidi²¹⁸, fotografie ilustrovaly i výrobu chleba²¹⁹ a výkrm hus²²⁰.

4. 3. 5. 1. 1 Témata

Od začátku sledovaného období, tedy od zrodu republiky (a jistě i během války), poskytovaly noviny denně praktické informace, v jaké části Prahy se co vydává za lístky, co lze koupit a za jakou cenu. Sloužila k tomu rubrika *Zásobování*, ve které se také objevilo nejvíce článků (v roce 1918 a 1919). Jinde se zprávy během těchto dvou let o jídle nevyskytovaly. V období blahobytu v roce 1924 vyšlo v *Českém slově* nejvíce zpráv s tematikou jídla.

Zhruba čtvrtina článků se věnovala zásobování, o trochu méně představovaly zdravé, nebo sezonní potraviny, případně nové výživové směry a recepty. Informace jsou prezentovány převážně ve formě rad – pozor na uzeniny, jak upravit brambory, proč pít kefír, jak používat Papinův hrnec, jak poznat zdravá vejce nebo využít borůvky jako lék. Noviny informovaly také o zajímavostech z oblasti gastronomie, například o historii cukru, vlivu hladu na podobu, jak

---

²¹⁵ NESG. *Obývací kuchyně*, *České slovo*, 30. 3. 1924, roč. XVI, č. 77, s. 13

²¹⁶ Viktor Jedlička, *Ovoce na vánočním stromku*, *České slovo*, 24. 12. 1933, roč. XXV, č. 301, s. nečíslováno

²¹⁷ Syžok, *O stavu číšnickém*, *České slovo*, 16. 11. 1924, roč. XVI, č. 272, s. 5

²¹⁸ NESG. *Čs. Červený kříž v boji s bídou lidu*, *České slovo*, 1. 10. 1933, roč. XXV, č. 231, s. 8

²¹⁹ Bš. *Chléb náš vezdejší, dejž nám dnes*, *České slovo*, 30. 7. 1933, roč. XXV, č. 177, s. 15

²²⁰ NESG. *Pták našich posvícení*, *České slovo*, 28. 8. 1938, roč. XXX, č. 201, s. 20

vaří v Anglii muži a v poválečných letech i o lichvě. Recepty vycházely jen v letech 1924 a 1933, v roce 1919 vyšel jeden recept na využití bramborové kaše. Výběr receptů odpovídá sociální a ekonomické situaci čtenářů listu, převažovaly masité pokrmy - například skopové s rýží, španělské ptáčky, škvarkový koláč, vepřový rosol, sekaná haše. Vycházejí z levnějších surovin – jahel, nudlí, krupek, luštěnin a mouky. Objevují se především hlavní chody a sladká jídla, ať už jako hlavní chod nebo dezert. O gastronomických akcích noviny příliš neinformovaly, buď proto, že se v analyzovaném období nekonal, nebo že se jich obecně nekonal tolik, nebo je noviny nepovažovaly za tak důležité, aby o nich psaly. Pozornost si získala houbařská a cukrářská výstava, kursy vaření Hvězdy a Mléčný týden. Proti drahotě se list vymezuje rokem 1924, kdy se společnosti všeobecně dařilo.²²¹

4. 3. 5. 1. 2 Lokalita

Převažovaly lokální zprávy z území celé republiky. Mnoho zpráv se týkalo zásobování a dovozu potravin z jiných zemí, především z Evropy. Články ze vzdálenějších zemí představovaly spíš místní suroviny nebo zajímavosti.

4. 3. 5. 1. 3 Rubriky

Nejvíce článků vyšlo v příloze Ženské slovo, zejména v letech 1924 a 1933, kdy se čtenářky dozvídaly informace o nových potravinách, jak je upravovat, o trendech i tipy na úsporné vaření. Přes pětina zpráv nebyla zařazena v žádné rubrice a objevovaly se víceméně rovnoměrně po celé sledované období. Hojně jsou zastoupeny také rubriky Zásobování (pouze do roku 1924) a Denní zprávy, což odpovídá většímu množství zpráv o zajištění potravin, jejich nákupu a distribuci v prvních poválečných letech. Tematické gastronomické zprávy se vyskytovaly i v rubrikách Drobnosti, Ze světa, Národní hospodář, Sociální rozhledy, Odevšad, Různé zprávy, Zdravotnictví a Pražské události. Vláda informovala o cenách potravin v různých částech listu, především v rubrice Denní zprávy a Národní hospodář.

Od roku 1919 vycházela v neděli příloha Ženské slovo, které bylo určeno ženám. Řídila ji Božena Kubíčková. Články se věnovaly ženské práci, zaměstnání, domácnosti a její organizaci, ale nikoliv vaření nebo výchově dětí. V květnu 1919 se v příloze objevila malá rubrika Boj proti alkoholismu se zprávami o hrozných následcích a životě s alkoholikem. Od druhé poloviny roku

---

²²¹ NESG. *K otázkám drahoty*, České slovo, 24. 8. 1924, roč. XVI, č. 200, s. 4 nebo ap. *V čem vězí drahota?*, České slovo, 30. 8. 1924, roč. XVI, č. 205, s. 2

1923 vychází v příloze *Ženské slovo* pravidelně rubrika Pro hospodyně. Objevují se v ní praktické rady²²² i krátké jednoduché recepty i recepty pro diabetiky²²³ nebo informace z časopisu *Mazdaznan* věnující se novému způsobu stravování. Od poloviny roku 1924 se příloha *Ženské slovo* rozšířila na dvě strany a pojednávala více i o výchově dětí, módě, péči o domácnost a vaření a zároveň vedla ženy k větší politické a sociální angažovanosti prostřednictvím různých výzev z politické strany nebo místních politických organizací. O tehdejším životě dělníků si lze udělat představu i z článků v rubrice Sociální rozhledy, která vycházela od roku 1921, a popisovala běžné starosti, které rodiny řešily – jak vyžít ze mzdy, jak získat podporu v nezaměstnanosti, kolik co stojí a kde lze ušetřit.²²⁴

V roce 1930 se v příloze *Ženské slovo* už natrvalo zabydlela rubrika Co vařit?, která nahradila rubriku Z naší kuchyně. Obě vedla Anna Drahošová, učitelka vaření. Připravovala v ní jídelní lístek, recepty a praktické rady. Recepty doplňuje výzva jako inzerce: Kupujte domácí výrobky²²⁵ nebo inzerát na Rozsypalův prášek na pečení.²²⁶ V závěru první republiky (v roce 1938) ustupuje zájem o vaření ve prospěch módy, bydlení, výchovy dětí a správného vychování a zprávy o jídle se objevují už jen sporadicky.

4. 3. 5. 1. 4 Autoři

Více než polovina článků nebyla signována. Zbylé články podepisovali autoři celým jménem nebo zkratkou. České slovo přebíralo také zprávy z Československé tiskové kanceláře (v sedmi případech) a Wolffs Telegraphisches Bureau (v jednom případě), citovalo i časopis *Vesmír* a noviny *Národní listy*. Nejvíce článků patří Anně Drahošové, která psala do rubriky *Ženské slovo* recepty, ostatní autoři přispěli jedním článkem, v ojedinělých případech i třemi či pěti. Ve večerníku nebyli autoři uváděni vůbec.

4. 3. 5. 1. 5 Žánr

List se tónem svých článků zpočátku stavěl do pozice obrany zájmů dělníků a drobných řemeslníků, poukazoval na nešvary v zásobování a kvalitě potravin a žádal zjednaní nápravy.²²⁷

²²² NESG. *Jak používáme citronu?*, České slovo, 2. 3. 1924, roč. XVI, č. 53, příloha *Ženské slovo*, s. nečíslováno

²²³ NESG. *Recepty pro diabetiky*, České slovo, 22. 6. 1924, roč. XVI, č. 146, příloha *Ženské slovo*, s. nečíslováno

²²⁴ NESG. *K úpravě výměr podpor v nezaměstnanosti*, České slovo, 8. 3. 1924, roč. XVI, č. 58, s. 5

²²⁵ Anna Drahošová, *Co vařit?*, České slovo, 30. 7. 1933, roč. XXV, č. 177, příloha *Ženské slovo*, s. nečíslováno

²²⁶ Inzerce: *Moučník nejlépe upečete...*, České slovo, 1. 10. 1933, roč. XXV, č. 231, příloha *Ženské slovo*, s.

nečíslováno

²²⁷ Dr. Miháček, *Ke zvýšené dávce chleba a mouky*, České slovo, 8. 12. 1918, roč. X, č. 49, s. 3

Vystupoval proti zaměstnavatelům a lidem, kteří dělníkům dávají práci. Například článek *Zkušenosti služby* popisuje jen špatné zacházení od rodiny, dlouhou pracovní dobu a nedostatek peněz a volného času²²⁸, jedná se však o období před první světovou válkou, po ní služeb ubývalo²²⁹. V roce 1938 v ovzduší rostoucích politických tlaků a hrozeb novináři apelují na dělnictvo, jakožto základ státu, a mobilizují je k akci. Z článku číší údernost a rozhodnost. Téměř polovinu článků lze označit za objektivní zpravodajství, druhým nejčastějším stylem byla rada, návod a doporučení, jak něco provést, což odpovídá četnosti receptů i rad v domácnosti a informacích o zásobování. Publicistika je patrná v rozhořčených komentářích. Rozhovor se neobjevil vůbec, reportáže dvě – o výkrmu hus na posvícení (v srpnu 1938)²³⁰ a stravování v armádě (v srpnu 1924)²³¹. Rozložení žánrů v čase odpovídá skladbě článků v jednotlivých letech. V rubrice Zásobování se objevují pouze zpravodajské články a rady, jak co pořídit. Rubrice Denní zprávy dominuje také zpravodajství, ale čtyřikrát se objevila i publicistika a dvakrát doporučení. V Ženském slově se vyskytují všechny žánry mimo reportáž. Zajímavé je, že informace o kurzech vaření ve spolku Hvězda vyšly 1. 10. 1933 v rubrice Národní hospodář a o týden později v rubrice Ženské slovo a obojí lze vnímat jako reklamu, ačkoliv tak není označena.

4. 3. 5. 2 Shrnutí psaní o jídle v Českém slově

Články o jídle se v Českém slově objevovaly po celé sledované období, avšak lišilo se jejich zaměření. Zatímco v prvních poválečných letech se zabývaly zejména zásobováním, tepaly lichvu, nedostatek a drahotu, v roce 1924 převážily recepty a zprávy o výživě a surovinách. V tomto roce rozkvětu vyšlo nejvíce tematických zpráv, ale zároveň list upozorňoval na drahé potraviny. Recepty se inspirovaly čtenářky i v následujících letech, ačkoliv v závěru republiky ustoupil jejich četný výskyt ve prospěch zpráv o zajištění zásob, drahotě a pomoci v nezaměstnanosti, ale i výchově dětí a bydlení. Recepty upravují především maso, zeleninu a dezerty, což svědčí o dostatečném příjmu publika, které si tyto suroviny mohlo pravidelně dovolit.

---

²²⁸ M. N., *Zkušenosti služby*, České slovo, 20. 7. 1919, roč. XI, č. 165, s. 8

²²⁹ M. Lenderová popisuje, že služebné bývaly před první světovou válkou běžnou součástí i těch nejchudších domácností, u středostavovských rodin byly samozřejmostí, v průměrné rodině bývaly jedna až dvě. (viz M. Lenderová, *K hříchu i k modlitbě*, 2016, s. 125)

²³⁰ NESG. *Pták našich posvícení*, České slovo, 28. 8. 1938, roč. XXX, č. 201, s. 20

²³¹ Rudolf Kepka, *Břicho armády*, České slovo, 24. 8. 1924, roč. XVI, č. 200, s. 2

4. 3. 6 Rudé právo

Rudé právo vycházelo až od roku 1920, proto v analýze nejsou zahrnuty roky 1918 a 1919, ale pouze roky 1924, 1933 a 1938. První číslo vyšlo 21. září 1920 jako orgán Československé sociálně demokratické strany,²³² jako ústřední orgán komunistické strany v Československu ho založila Sekce III. Komunistické internacionály v Praze a první číslo vyšlo 19. května 1921. Politické strany nesměly tehdy vlastnit majetek a vydávat tudíž noviny, vydavatelem byl místo výkonného výboru strany jeho člen Antonín Zápotocký, odpovědným redaktorem se stal Bohuslav Novotný. Redakce sídlila v Myslíkově ulici 15, od května 1927 v Lidovém domě v Karlíně. Deník se tiskl v Grafiy, později v Hoffmannově tiskárně v Karlíně. Pod názvem Rudé právo nechybělo motto: Proletáři všech zemí, spojte se! Nad ním byl často nápis Po konfiskaci nové, opravené vydání. Z cenzurních důvodů k tomuto jevu u tohoto výrazně útočného listu docházelo často.²³³

List vycházel dvakrát denně mimo pondělí, ranní vydání bylo možné objednat předplatným (za 3,50 Kč týdně, resp. 14 Kč měsíčně v roce 1924), večerník jen koupit v trafikách. Večerník Rudého práva se od dubna 1928 do dubna 1934 jmenoval Rudý večerník. Mimo Prahu se deník posílal poštou – ranní vydání s přílohou Večerníku za 16 Kč měsíčně. Raník stál 50 haléřů, večerník 30 haléřů, nedělní vydání 70 haléřů, ranní a nedělní vydání mělo osm stran, večerník čtyři strany. V roce 1933 zdražilo nedělní vydání o 10 haléřů, ale zvýšilo rozsah na 12 stran. Počet stran varioval dle naplnění inzercí, například v nedělním vydání z 30. 4. 1933 bylo pět stran inzerce a rozsah listu dosahoval 20 stran. V lednu 1938 list zdražil na 1 Kč za nedělní vydání, avšak zlevnil ranní vydání ve všední den na 40 haléřů a zmenšil svůj rozsah na osm stran.

---

²³² M. Beránková, A. Křivánková, F. Ruttkay, *Dějiny československé žurnalistiky*, III. díl, 1988, s. 94 a 97

²³³ Fungování médií se řídilo zákonodárstvím převzatým z Rakousko-Uherska, v období první republiky vzniklo dalších 34 právních norem. Podle zákona č. 121/1920 Sb. byla zaručena svoboda tisku a zrušena předběžná cenzura, ale podle zákona č. 300/1920 Sb. se rušila při ohrožení republiky, ústavy, veřejného klidu a pořádku. Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. definoval nedovolené zpravodajství, na základě kterého bylo možné denní tisk zastavit na 1 měsíc. Zákon č. 124/ 1924 Sb. popisoval trestní odpovědnost za obsah tiskopisu, utrhaní a urážek na cti. Zákon č. 124/1933 Sb. prodloužil dobu zastavení deníků vycházejících alespoň 5x týdně na tři měsíce. Podle tiskového zákona také nesl veškerou trestní odpovědnost tzv. odpovědný redaktor listu.

Rudé právo bylo zastaveno 29. 10. 1928, 15. 7. 1929 a 20. 2. 1931 na jeden měsíc, 2. 10. 1933 a 13. 2. 1934 na tři měsíce, Rudý večerník ve stejný den v roce 1928 a 1929, 2. 3. a 4. 11. 1931²³⁴, Rudý pondělník nevyšel už 26. prosince a 3. ledna 1934 byl úředně zastaven.

I Rudé právo bylo rok od roku přehlednější, texty měly kolem sebe více místa a označovaly je titulky, avšak od roku 1938 se vytrácely rubriky. Strany nejsou číslovány.

4. 3. 6. 1 Gastronomická žurnalistika

Ve zvolených letech vyšlo k tématu gastronomie na stránkách Rudého práva jen velmi málo článků, v analyzovaných vydáních pouze 49, z toho přes polovinu v roce 1924 a nejméně v roce 1933. Týkaly se zdražování potravin, v roce 1924 hlavně mouky a piva, na dražší margarín, chléb, mléko a obilí si list stěžoval v roce 1938. Zbylé zprávy informovaly o otravách, špatných potravinách, cenách masa na trzích i aktuálních cenách ovoce a zeleniny.

Zhruba dvě třetiny článků se vešly do rozsahu jednoho až dvou odstavců a zahrnovaly všechna témata, nejméně bylo článků střední délky tří až šesti odstavců. Dlouhé články s více než sedmi odstavci popisovaly vládní opatření a ceny potravin a hotel Radio-Palace v Jáchymově. Povětšinou nebyly řazeny do rubrik, výjimkou je rubrika Různé zprávy, ve které vyšly dva dlouhé texty a jeden středně dlouhý, ačkoliv převahu měly zprávy krátké. Ty se objevovaly i v jiných rubrikách. Texty vycházely bez obrázků a fotografií, výjimku tvoří momentka ze Světové výstavy pšenice v roce 1938 a fotografie u textu *Je to dokument hladu?* z roku 1933.

4. 3. 6. 1. 1 Témata

Nejvíce článků informovalo o cenách potravin a vládních nařízeních či řešení zásobování.

Ve srovnání s jinými listy přinášelo Rudé právo více kriminálních zpráv a zvalo na akce. Recepty vůbec neuveřejňovalo, informace o výživě či surovinách jen výjimečně. Vůbec se neobjevují zprávy o lichvě, nejspíše z toho důvodu, že v druhé polovině 20. a v 30. letech k ní už nedocházelo, protože trh potravin byl volný. Tématem není ani alkoholismus a alkohol. Témata jsou v analyzovaných letech rozprostřena rovnoměrně s přihlédnutím k malému počtu článků v roce 1933.

---

²³⁴ „zastaveno výnosem Zemského úřadu v Praze ze dne 4. listopadu 1933, č. j. 41.526pr. podle paragrafu 34, čís. 1, odst. 3. zákona na ochranu republiky ze dne 19. března 1923, č. 50 Sb. z. a nař. a podle paragrafu 2 vládního nařízení ze dne 18. července 1933 č. 150 Sb. z. a nař. na dobu tří měsíců.“ Rudý pondělník, 6. 11. 1933

4. 3. 6. 1. 2 Lokalita

Zaměření listu na československé dělníky se odráží i v lokaci zpráv. Převažovaly články o dění v mladé republice, zprávy z Evropy informovaly o prohibici v Norsku, nedostatku potravin a chudobě v ostatních evropských zemích nebo nemorálním chování evropské buržoazie.

4. 3. 6. 1. 3 Rubriky

Články s tématem gastronomie se objevily v rubrice Různé zprávy, výrazně méně pak v rubrikách Národní hospodář a Na frontě práce, po jednom pak v rubrikách Telegramy, Drobnosti z ciziny, Denní zprávy a Zemědělská výstava SSSR. Více než polovina článků však nebyla zařazena do žádné rubriky. Nejvíce nezařazených zpráv vyšlo v roce 1938, kdy se tematické zprávy vyskytly jen v rubrikách Na frontě práce a Zemědělská výstava SSSR. V roce 1933 nahradila rubriku Různé zprávy Denní zprávy. Ostatní rubriky se objevily jen v roce 1924.

4. 3. 6. 1. 4 Autoři

Téměř všechny články nebyly signované. Jeden uvedl zdroj ČTK, tři byly podepsány zkratkou – k., st a vch. Ty nebyly zařazeny do žádné rubriky, kromě zprávy z ČTK v rubrice Telegramy.

4. 3. 6. 1. 5 Žánr

Novináři Rudého práva nevyužívali širokou škálu způsobu zpracování textu, omezili se jen na zpravodajství a publicistiku, v jednom případě vyšel komentář. Názorových textů byla polovina textů objektivního zpravodajství, což však může být dáno i tematickým zaměřením článků – zejména vládní informace o plodinách a jejich cenách, zásobování, pozvánka na trhy a líčení kriminálních činů. Ve všech uvedených rubrikách vyšly zpravodajské texty, publicistika se objevila pouze v rubrice Různé zprávy. Je třeba však přihlídnout k tomu, že přes polovinu textů nebylo do žádné rubriky zařazeno. Publicistický styl volili novináři u témat souvisejících s chudobou či zaměstnáním, například u diskusí o spropitné pro číšníky. Názorové texty jsou velmi útočné, osočují demokracii, buržoazii, inteligenci i agrárníky.

4. 3. 6. 2 Shrnutí psaní o jídle v Rudém právu

Komunistický tisk se tématu gastronomie věnoval jen velmi okrajově, pouze jako doklad špatné morálky a vykořisťování majitelů závodů na zpracování potravin, upozorňoval na

drahotu a přinášel zprávy spíše kriminálního charakteru. Jídlo zde není objektem zájmu, ale spíš kulisa sociální nerovnováhy.

4. 3. 7 Pojetí gastronomie v prvorepublikovém tisku

Noviny z celého názorového spektra se tématu jídla a stravování věnovaly po celé období první republiky. Nejvíce článků vyšlo v agrárním Venkově, zhruba o třetinu méně v Lidových novinách, Právu lidu a Národní politice, zhruba o polovinu méně v Českém slově. Výrazně méně, zhruba desetinu zpráv Venkova, uveřejnilo Rudé právo. Důvodem je jeho vydání až od roku 1920, kdy ve všech listech vycházelo nejvíce zpráv v prvních poválečných letech o zásobování, ale také absence snahy čtenářky vzdělávat ve vedení domácnosti i ve vaření.

Ve všech listech byly oblíbené pozvánky na houbařské výpravy i výstavy, kurzy vaření a hospodyňské výstavy. Kromě hladu, podpory v nezaměstnanosti a drahoty se hojně řešil i alkoholismus. Noviny se snažily své čtenářky vzdělávat v novinkách z oblasti výživy, diet, vaření i péče o domácnost a výchovy dětí.

Zpravodajství v letech 1918 a 1919 bylo ve všech listech velmi podobné. Vycházelo zřejmě ze stejného zdroje informací – Ministerstva zásobování, případně ČTK. Charakteristické rozdíly jsou patrné až v dalších letech. Venkov a Lidové noviny přinášely více zpráv ze světa, ať už se jednalo o zajímavosti nebo aktuality. U Lidových novin hrálo roli i umístění redakce v Brně, odkud je do Vídně blíže než do Prahy a časté zpravodajství z Vídně tento bonmot jen dokládá. Rok 1924 patřil k prvnímu vrcholu hospodářství mladé republiky, což se ve Venkově odráželo větším množstvím článků o vaření, surovinách a zařazením více receptů, stejně tak v Národní politice, která však upozorňovala na vysoké ceny potravin a jejich nedostatek, podobně jako Právo lidu. České slovo uveřejňuje recepty jen v letech 1924 a 1933. V krizovém roce 1933 s vysokou mírou nezaměstnanosti v důsledku rozvratu světového hospodářství přináší Národní politika hlavně zprávy o cenách potravin na pražském trhu a sezonní recepty, Právo lidu recepty a nové výživové poznatky. Přiděly nezaměstnaným zmiňuje až v roce 1938.

V publicistickém zpracování textů se také více projevuje názor listu, případně jeho příslušnost k politické straně. Agrární Venkov hájí zájmy zemědělců, kultivuje je a zároveň je brání proti výpadům novinářů Českého slova, Národní politiky a Rudého práva, kteří je osočují z podílu na nedostatku potravin či jejich drahotě. Právo lidu brání chudé vrstvy společnosti, zejména dělníky a nižší řemeslníky, České slovo k nim přidává i střední třídu. Na druhou stranu se ve

Venkově jako v jediném listu objevuje rubrika Z československých lázních, která informuje o dění v lázních a zve čtenáře k pobytu.

Ženské rubriky nebo přílohy měly své pravidelné místo v Lidových novinách (Domácnost, později Dobrá domácnost, Žena a její svět a Móda a společnost v Nedělní příloze), Venkově (Žena-Domov), v Národní politice (Pro domácnost a hospodářství v Nedělní zábavné a poučné příloze a Pro kuchyni), Právu lidu (Žena a rodina) a Českém slově (Ženské slovo v nedělním vydání s rubrikami Pro hospodyně a Co vařit?). Graficky nejzdařilejší byly Lidové noviny, vynikaly velkorysým členěním článků na straně, jejich rozdělením do rubrik, používáním typografie, zahrnutím obrázků, karikatur a fotografií. Zdatně jim sekundovala Národní politika. Postupem let se zvyšovala úroveň i Českého slova.

Ačkoliv šéfredaktor Lidových novin Arnošt Heinrich dbal na podepisování všech článků, z analyzovaných textů jich polovina podpis neměla a jasnější autorství najdeme v listu Venkov. V obou listech se však ženským tématům věnovaly hlavně ženy – Marie Fantová, Marie Tilschová a Marja Boučková (Marja) v Lidových novinách, L. Stachová, M. Bíková, A. Matoušková, O. Zemanová a další ve Venkově. Do Národní politiky přispívaly desítky autorů, kteří však používali zkratky, které se mi nepodařilo rozklíčovat. S jistotou lze určit Olgu Fastrovou, Marii Kučerovou a Samuela Verneru. Rubriku Žena a rodina v Právu lidu řídila Josefa Severýnová, přispívali do ní i J. Petrák a P. S. Ženský svět utvářela v Českém slově Anna Drahošová. V Rudém právu neexistuje ani rubrika pro ženy, ani výraznější stopa autorů.

Z provedené analýzy se lze domnívat, že listy vycházely vstříc zájmům svých čtenářů a zároveň je kultivovaly a tříbily, jak dovolila momentální hospodářská a společenská situace. Výběr článků se odvíjel od dění ve společnosti a ekonomických poměrů publika, i od sezony a nabídky trhu. Nezávislé listy jako Lidové noviny a Národní politika věnovaly více pozornosti na zlepšení života svých čtenářek, ať už širokým rozhledem nebo doporučeními ohledně vaření, výchovy dětí a módy, politické listy jako České slovo, Venkov a Právo lidu do textů často promítaly světonázor své strany a akcentovaly dobré rady a doporučení jako výchovu žen jakožto oporu státu. Rudé právo se v podstatě omezilo na výpady proti drahotě a boj za zlepšení podmínek dělníků.

4. 3. 8 Vyhodnocení výzkumných otázek a hypotéz

Provedená analýza umožnila zodpovědět výzkumné otázky a zhodnotit platnost hypotéz.

Výzkumné otázky:

V1. O jakých gastronomických tématech noviny psaly?

Noviny věnovaly pozornost gastronomickým zprávám pravidelně, v průběhu sledovaného období se však měnila jejich témata – od zajištění zásobování (v letech 1918–1919) přes recepty, výživu a představení různých potravin (od 20. let) až po zdravý životní styl a diety (ve 30. letech). Objevovaly se také pozvánky na kurzy vaření, na mykologické vycházky, zajímavé tematické akce nebo popis nových kuchyňských spotřebičů. Nechybí ani zajímavosti ze světa.

V2. Jak často se gastronomické zprávy objevovaly?

Gastronomické články se ve sledovaných novinách objevovaly po celé dvacetiletí v téměř všech víkendových vydáních (až na pár výjimek), které byly předmětem tohoto výzkumu.

V3. Jak byly články řazeny? Existuje samostatná rubrika pro tento typ článků?

Podoba novin se v průběhu dvaceti let výrazně zpřehlednila. Jednotlivé texty byly uvozeny nadpisem, občas i perexem, a od ostatních textů je viditelně odděloval volný prostor. Mnoho článků bylo zařazeno i do rubrik. V deníku Venkov neměla vlastní rubriku zhruba čtvrtina gastronomických zpráv a článků. Nejvíce zpráv o zásobování a lichvě se objevila v poválečných letech v rubrice Různé zprávy (později Ze dne), v menší míře v rubrice Národní hospodář „Venkova“ (později Hospodářství). Rady, recepty a výživová doporučení vycházely v rubrice Žena-Domov. V Lidových novinách se tento typ článků objevoval v rubrice Domácnost, od roku 1930 v rubrice Móda a společnost v nedělním vydání či v samostatné Nedělní příloze, zprávy o zásobování v rubrice Denní zprávy. Dodávky a distribuce potravin vycházely v Národní politice v rubrice Výživa a zásobování lidu, články o stravování, výživě a potravinách se objevovaly i v rubrice Různé zprávy a Pro domácnost a hospodářství, která byla součástí Nedělní zábavné přílohy. Od roku 1924 vycházely recepty v rubrice Pro kuchyni. Právo lidu určilo informacím o dodávkách potravin rubriku Zásobování a výživa, recepty a články o výživě a potravinách měly místo v rubrice Žena a rodina. České slovo soustředilo recepty, výživová doporučení a informace o surovinách do nedělní přílohy Ženské slovo, v prvních mírových měsících (roku 1918 a 1919) se zprávy o dodání potravin objevily v rubrice

Zásobování. Receptům a praktickým radám patřila rubrika Pro hospodyně a Z naší kuchyně, kterou v roce 1930 nahradila rubrika Co vařit? V Rudém právu vycházely gastronomické zprávy sporadicky, především v rubrice Různé zprávy, od roku 1933 Denní zprávy.

V4. Lze vysledovat určitý okruh autorů článků?

Zatímco běžné zprávy s tematikou gastronomie autoři často nepodepisovali, případně uváděli jen zkratku, texty ve specializovaných rubrikách bývaly podepsány. V deníku Venkov řídila po celou první republiku rubriku Žena-Domov L. Stachová, články z části psaly i jiné autorky a autoři – například M. Bíková, A. Matoušková, Vlasta Wiesnerová, Oldřiška Zemanová, Marta Mašková, Marta Smělá-Šípková, Anna Stýblová, Marie Schneiderová, A. Böhmová, zdravotním a technickým tématům se věnovali spíše muži - Ing. Dr. Jan Korecký, Prof. Zd. Stach nebo J. Kopš. Rubriku Móda a společnost v Lidových novinách, do které spadaly i články o vaření a výživě, vedla Marie Tilschová, texty psala i Marja Boučková, která vedla ve 20. letech rubriku Domácnost. V Národní politice jsou texty podepsány povětšinou zkratkami – nejčastěji C.-ová, S. V. a V. Ž. či Ž. V. Ženskou rubriku založila Olga Fastrová, která do ní i aktivně přispívala. V Právu lidu řídila rubriku Žena a rodina nejprve Vilma Meisnerová a od roku 1933 Josefa Severýnová. Do rubriky přispíval i J. Petrák a autor(ka) se zkratkou P. S.. Nedělní přílohu Ženské slovo vedla Božena Kubíčková, recepty psala učitelka vaření Anna Drahošová. V Rudém právu nebývaly texty s touto tematikou podepsány.

V5. Je patrný vývoj novinových textů o gastronomii během období první republiky?

Dva roky po skončení první světové války dominovalo zpravodajství o přídělech potravin a uhlí a jejich cenách, případně zprávy o lichvářích a nepoctivých obchodnících. V polovině 20. let se se všeobecně se zlepšující životní úrovní v novinách objevovaly pozvánky na mykologické vycházky, do lázní, na kurzy vaření nebo zápis do rodinných škol a převažují recepty a texty o potravinách a výživě. Hospodářská krize v letech 1930–1933 se v člancích příliš neodráží, noviny stále uveřejňují recepty (i z finančně náročnějších surovin), praktické rady, poznatky z výživy a zajímavosti ze světa. Úbytek zájmu o gastronomii je patrný v roce 1938, kdy tématem číslo jedna bylo udržení československé jednoty a obrana proti Německu.

V6. Lišily se gastronomické články v jednotlivých titulech svým obsahem?

Na venkovské obyvatelstvo ze střední a vyšší třídy cílil deník Venkov a přinášel mu zpravodajství a informace, které ho obohatily i zlepšily jeho zemědělskou produkci. Recepty reflektovaly aktuální sezonu a vycházely z běžně dostupných surovin, aby venkovská žena zvládla uvařit rodině plnohodnotné hlavní jídlo snadno, rychle a levně. V poválečných letech list Venkov akcentoval odevzdávání potravin zemědělci a jejich hlavní roli při zajištění výživy obyvatel. Lidové noviny v první řadě informovaly své čtenáře – proto se nejvíce gastronomických zpráv týkalo zásobování v prvních poválečných letech a jen minimum lichvy či nepravostí, a v druhém plánu čtenářky bavily a vzdělávaly – soudě dle uveřejněných receptů, výzkumů a výživových doporučení. Lidové noviny pravidelně uveřejňovaly i týdenní jídelníček s návrhem obědů a večeří, zejména sezonních. Jídelní lístek na týden s recepty vycházel i v Národní politice, včetně receptů. Ta si po celé trvání první republiky stěžovala na drahotu potravin a jejich nedostatek. V prvních poválečných letech upozorňovala na případy lichvy, podobně jako deník Venkov nebo Právo lidu. To i v období blahobytu akcentovalo drahotu, vykořisťování dělníků v potravinářských provozech nebo číšníků, podobně jako České slovo. Recepty přinášelo Právo lidu až od 30. let, spíše levnější a jednodušší s cílem vaření zrychlit a poskytnout návod i ženám ne zcela zkušeným. Sezonní recepty z levnějších surovin spíše masité nebo sladké předkládalo svým čtenářkám i České slovo a pouze mezi lety 1924 a 1933. Rudé právo popisovalo zdražování potravin, vládní nařízení a kriminální zprávy, receptům, ani výživě se nevěnuje.

V7. Projevovala se v člancích skrytá reklama?

Za skrytou reklamu lze považovat doporučení konkrétních výrobků, reportáže z konkrétních lázní, zápis do konkrétních kurzů vaření či rodinných škol. V Lidových novinách lze krátká doporučení zboží, zejména inzerentů, najít v rubrice Z obecnstva. V Českém slově obdobně fungovala rubrika Malý oznamovatel. V ostatních listech není skrytá reklama patrná.

Vyhodnocení platnosti hypotéz:

H1. Noviny psaly zejména o dostupných potravinách, jejich cenách, původu a možnostech zpracování.

Ano. V prvních poválečných letech přinášely noviny pravidelné zpravodajství o dostupných potravinách, jejich přidělu a cenách, od 20. let přibýly recepty, které do velké míry reflektovaly sezonu i ekonomické možnosti čtenářů a čtenářek. Ceny potravin na pražském trhu se objevovaly po celé sledované období ve všech pražských vydáních analyzovaných listů.

H2. Zprávy s gastronomickou tematikou se objevovaly pravidelně v každém víkendovém vydání²³⁵, alespoň jednou.

Ano. Ve všech pěti analyzovaných listech vycházely gastronomické články pravidelně každý víkend. Výjimkou je Rudé právo, kde se tento typ zpráv objevoval zcela výjimečně.

H3. S postupující strukturalizací listů se formalizovalo i řazení gastronomických zpráv, které měly vlastní rubriku, zpravidla v rámci části listu určené ženám.

Ano, každý list – mimo Rudé právo, jak již bylo uvedeno v předchozí hypotéze – řadil recepty, články o výživě a praktické rady do rubriky pro ženy. V deníku Venkov se jednalo o rubriku Žena-Domov, v Lidových novinách Domácnost a později Móda a společnost, v Národní politice Pro domácnost a hospodářství a Pro kuchyni, v Právu lidu Žena a rodina, České slovo mělo Ženské slovo s rubrikami Pro hospodyně a Z naší kuchyně, později Co vařit?. V prvních mírových letech měly vlastní rubriku i zprávy o dovozu a dostupnosti potravin, přidělech a cenách – Různé zprávy, později Ze dne ve Venkově, Denní zprávy v Lidových novinách, Výživa a zásobování lidu v Národní politice, Zásobování a výživa v Právu lidu, Zásobování v Českém slově. V Rudém právu se tento typ zpráv objevoval zřídka a pak v rubrice Různé zprávy. Články o potravinách se objevovaly i v jiných rubrikách.

H4. Gastronomické žurnalistice se věnoval neměnný, redakčně vymezený okruh autorů.

V listu ji měly na starosti vždy jedna až dvě novinářky, převážně tedy ženy.

---

²³⁵ Na základě předběžné analýzy všech listů bylo zjištěno, že články s gastronomickou tematikou vycházejí nejčastěji v rubrikách pro ženy ve víkendovém vydání, proto jsou do analýzy zahrnuta jen víkendová vydání.

Zpravidla ano. Ve většině listů však nebyla podepsaná ani polovina článků – výjimkou jsou Lidové noviny, ve kterých šéfredaktor Arnošt Heinrich vyžadoval podpis každého textu. I přesto dosahuje míra nesignovaných článků s gastronomickou tematikou 46 %. V Národní politice nebyla podepsána polovina článků, ve Venkově 56 %, v Českém slově 69 %. V Právu lidu bylo anonymních 79 % článků a v Rudém právu dokonce 92 %.

Rubriky pro ženy vedly ženy a také si vybíraly zpravidla autorky, odbornější témata psávali většinou muži. Seznam autorů je uveden u jednotlivých listů nebo u výzkumné otázky V4.

H5. Zejména v člancích určených ženám doporučovali autoři konkrétní výrobky, jednalo se tedy o skrytou reklamu.

Ne, doporučení konkrétních výrobků nebylo v analyzovaných vydáních obvyklé.

H6. S měnící se sociální a ekonomickou situací obyvatel se měnil i obsah článků. Výběr témat i receptů reflektoval aktuální ekonomickou situaci.

Do velké míry ano, ale rozdíly v obsahu článků a výběru receptů či návrhu jídelníčku vycházely spíše ze zaměření a publika listu než ze společensko-ekonomického vývoje. Například Rudé právo, České slovo a Právo lidu po celé období upozorňovaly na drahotu, nedostatek potravin a obtíže žen při nasycení rodiny. Na drahotu si stěžovala i Národní politika.

H7. Socialistické listy (Právo lidu, Rudé právo, České slovo) předkládaly svým čtenářům levnější druhy potravin a jednodušší způsoby jejich zpracování, listy určené městské střední a vyšší třídě (Lidové noviny, Národní politika) informovaly více o gastronomii ve světě a restauracích a předkládaly náročnější recepty (surovinově i časově).

Z části ano. Rudé právo se vařením a recepty nezabývalo. Právo lidu a České slovo přinášely levnější recepty z dostupných surovin. V Právu lidu převažovaly jednodušší recepty i pro méně zkušené ženy, v Českém slově spíše masité a sladké pokrmy. Nejvíce gastronomických článků vyšlo v Českém slově z analyzovaných let v roce 1924, kdy se československé ekonomice dařilo a většina společnosti si žila dobře.

Národní politika a Lidové noviny představovaly různé suroviny včetně zahraničních, nové výživové směry a doporučení, během hospodářské krize doporučovaly prostší jídla z lokálních sezonních surovin, jinak zařazovaly recepty spíše zdravější nebo vybranější. Národní politika akcentovala i drahotu.

5 Život za první republiky

První republika trvala bez měsíce dvacet let, od 28. října 1918 do 30. září 1938, a za tu dobu obnovila své fungování v oblasti politické, právní, sociální i ekonomické, zažila období rozkvětu i hluboké hospodářské krize, sociální nepokoje pramenící z nezaměstnanosti i nespokojenosti s vládou, rozvoj dělnického hnutí, několikery parlamentní i prezidentské volby, nárůst extremismu a nacionalismu, silný zahraniční export, krize v zemědělství i nebývalý kulturní rozkvět. Výrazně se také proměnila národnostní a sociální struktura obyvatelstva v důsledku politického vývoje okolních států i skladba jejich jídelníčku.

5. 1 Sociální struktura obyvatelstva

Československá republika vznikla na historickém území Čechů a Slováků v rámci bývalé rakousko-uherské monarchie, na kterém oba národy převažovaly. Vedle nich zde žilo také početné etnikum Němců a další národnostní menšiny. Koexistovaly spolu po mnoho desítek a stovek let a za tu dobu se jejich životní styly částečně sblížily. Způsob života určovalo zejména prostředí, způsob obživy a majetkové poměry z ní vyplývající, národnostní či náboženská příslušnost měly vliv spíše okrajový. „Většina českých rodin nacházela mezi svými předky a příbuznými vždy někoho z Němců, a u německých rodin tomu bylo s Čechy podobně. Navíc zvyklosti, každodenní styl života a pravidla společenských styků byly všem společné; rozdíly byly daleko spíš nikoli národní, ale sociální nebo regionální.“²³⁶

Během první světové války se snížila porodnost a zvýšila úmrtnost, po válce převyšoval počet žen nad muži více než obvykle. Úmrtnost se zvyšovala i po skončení války, zejména v důsledku nedostatku potravin, slabé úrody v roce 1918 a pandemii španělské chřipky, které současné výzkumy připisují 10x víc obětí než první světové válce²³⁷. V roce 1919 tak poprvé poklesl počet obyvatel na území Československa pod 10 milionů. Sčítání lidu v roce 1921 však přinesl celkový počet obyvatel 13 612 424 a v roce 1930 již 14 009 614²³⁸ (o 6,8 % více, zejména na slovenském

---

²³⁶ Z. Kárník, *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, 2000, s. 39

²³⁷ <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2412412-spanelska-chripka-vypukla-pred-100-lety-zabila-vic-lidi-nez-prvni-svetova-valka> - cit. 23. 9. 2018, v ČSR zemřelo 44–75 000 civilistů a zhruba 2–5 000 vojáků (viz H. Salfellner, *Španělská chřipka. Příběh pandemie z roku 1918*).

²³⁸ M. Kučera, V. Srb, *Atlas obyvatelstva ČSSR*, 1962, s. 31 a V. Srb, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, 2004, s. 28; Státní úřad statistický: *Statistická ročenka republiky Československé 1935, 1936*, s. 10 uvádí o 70 000 lidí více

území). Ženy mírně převažovaly nad muži (51–51,5 % populace) a polovinu obyvatel tvořili mladí lidé do věku 24 let²³⁹. Průměrná délka života se prodlužovala, v letech 1929–1932 se muži dožívali 52 let a ženy 55 let, v roce 1938 průměrný věk dožití stoupl – u mužů na 56,5 let, u žen na 60,8 let²⁴⁰. Porodnost se stabilně snižovala až do roku 1936, kromě krátkodobého zvýšení v roce 1921 (po odeznění španělské chřipky a poválečné krize) a v roce 1938 – z 1,43 průměrně narozeného dítěte jedné ženě na 0,81 dítěte v roce 1936. Důvodem byla rostoucí míra urbanizace a povědomí o ochraně před početím. Plánované rodičovství se objevilo ve 20. letech v německé měšťanské vrstvě a od 30. let i v české společnosti, více dětí se stále rodilo v zemědělských rodinách. Zároveň se snižoval i průměrný věk matek (z 30,2 let v roce 1920 na 27,8 let v roce 1938). V období konjunktury, v letech 1925–1927 se třetina dětí narodila do osmi měsíců po svatbě rodičů, pro ostatní období nejsou statistiky k dispozici. Mimo manželství se narodilo průměrně 11 % dětí²⁴¹.

Manželství bylo považováno za důležité, nejen jako sociální kotva a útočiště, ale i jako znak prestiže. „Dobré manželství bylo součástí sociálního statusu a „být v něm“ patřilo k znakům životního úspěchu.“²⁴² Během první republiky se ročně sezdalo průměrně 100 608 párů, v letech 1919–1922 to bylo více (nejvíce 135 714 v roce 1920²⁴³) a nadprůměrné bylo i období 1936–1939, zejména v pohraničí (až o 67 % v roce 1939)²⁴⁴. S rostoucí sňatečností se zvyšovala i rozvodovost – z 6,7 % v roce 1925 na 11 % v roce 1934²⁴⁵.

5. 1. 1 Národnostní příslušnost

V dokumentu o vyhlášení republiky²⁴⁶ jeho signatáři obyvatele nového státu nazývají československým lidem a určují tak jeho národnostní charakter. Při sčítání lidu v roce 1921 a 1930 se občané ČSR hlásí k československé národnosti²⁴⁷, ve statistikách se objevivší česká a

²³⁹ J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918 – 1938*, 2001, s. 9

²⁴⁰ J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918 – 1938*, 2001, s. 10

²⁴¹ viz Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785 – 2010, relativní údaje, Český statistický úřad (ČSÚ)

²⁴² L. Fialová a spol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, 1996, s. 292

²⁴³ Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785 – 2010, absolutní údaje, Český statistický úřad (ČSÚ)

²⁴⁴ L. Fialová a spol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, 1996, s. 331

²⁴⁵ Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 až 2010, Český statistický úřad (ČSÚ)

²⁴⁶ „Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných, svobodných, kulturních států světa.

Národní výbor, nadaný důvěrou veškerého lidu československého, přejal jako jediný a oprávněný a odpovědný činitel do svých rukou správu svého státu.“ Provolání Národního výboru Československého o samostatnosti československého státu a dále viz zákon č. 11/1918 Sb.

²⁴⁷ Národnost byla definována jako kmenová příslušnost daná jazykem. – viz ČSÚ, <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf>, cit. 23. 9. 2018

slovenská národnost odkazuje na národnostní příslušnost především na Slovensku. Mezi největší menšinu patřili Němci, k židovské národnosti (nikoliv vyznání²⁴⁸) se hlásilo méně lidí než k národnosti ruské, ukrajinské a maďarské, které tvořily spolu s Poláky další menšiny ve státě. Jejich počet však nepřesáhl 1 %.

Národnostní otázka se dostávala stále častěji do politických debat a v průběhu trvání první republiky se stávala lakmusovým papírkem zahraničně-politických vztahů i zostřovala spory se slovenskými politiky, to však není tématem této práce. Němci žili převážně na českém území a v pohraničí zhruba od 13. století a byť si obě etnika udržovala vlastní jazyk a kulturu, způsobem života se příliš nelišila a často se scházela ve smíšených manželstvích. Jejich přesný počet není známý, protože při sčítání lidu se každý mohl přihlásit k národnosti podle vlastního určení. Z dostupných statistik je však patrné, že Němci tvořili zhruba třetinu obyvatel (31 % v Čechách, 29 % na Moravě²⁴⁹, resp. 33,4 % v Čechách a 21,3 % na Moravě²⁵⁰). V pohraničí²⁵¹ jejich počet dalece převažoval nad Čechy (90 %²⁵², resp. 98 %²⁵³), dále jich nejvíce žilo ve Slezsku (39 %²⁵⁴, resp. 39,3 %²⁵⁵). Německé obyvatelstvo bylo také v úhrnu starší než české, dožívali se vyššího věku a měli méně dětí.²⁵⁶ Lze se domnívat, že jejich stravování se od českého městského odlišovalo, ale tuto hypotézu je třeba teprve prověřit.

5. 1. 2 Místo k životu

Během průmyslové revoluce na přelomu 17. a 18. století se lidé začali stěhovat za prací, do blízkosti továren. Kolem některých vznikla města²⁵⁷, kolem jiných vyrostl soustavný pás vesnic²⁵⁸ s patřičnou podpůrnou infrastrukturou.

---

²⁴⁸ K židovské národnosti se při sčítání v roce 1921 přihlásilo jen 29 % osob židovského vyznání. Viz M. Kučera: *Populace České republiky 1918–1991*, 1994, s. 12

²⁴⁹ L. Fialová a spol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, 1996, s. 316

²⁵⁰ M. Kučera. *Populace České republiky 1918–1991*, 1994, s. 11

²⁵¹ Nejvíce Němců žilo v Bruntále (96,8 %), Karlových Varech (96,3 %), v Sokolově a Tachově (96,1 %), v Chebu (95,3 %), Děčíně (93,5 %), Chomutově (91,7 %), České Lípě (89,5 %), Ústí nad Labem (80,5 %) a Liberci (79,2 %), naopak ryze československá byla města Kolín, Pelhřimov a Tábor (99,6 %), Strakonice (99,5 %), Benešov a Chrudim (99,4 %), Nymburk a Zlín (99,3 %), Kutná Hora a Písek (99,2 %), jak vyplývá z údajů sčítání obyvatel z roku 1930 (Srb, 2004, s. 151).

²⁵² L. Fialová a spol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, 1996, s. 316

²⁵³ M. Kučera. *Populace České republiky 1918–1991*, 1994, s. 11

²⁵⁴ L. Fialová a spol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, 1996, s. 316

²⁵⁵ M. Kučera. *Populace České republiky 1918–1991*, 1994, s. 11

²⁵⁶ Němců do 15 let bylo o 5 % méně než Čechů a o 2,5 % více ve věkové skupině nad 50 let. Viz V. Srb, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, 2004, s. 133

²⁵⁷ například Zlín

²⁵⁸ například Harrachov a okolní sklářské vesnice

Ve střední Evropě se za velkoměsto počítala aglomerace s více než 100 000 obyvateli, v ČSR to byla Praha, Brno, Moravská Ostrava i Plzeň se svými předměstími. Město se počítalo od 2000 obyvatel a nacházelo se jich na území Čech více než na Slovensku a Podkarpatské Rusi. V roce 1921 žilo ve městech zhruba 30 % obyvatel, v Čechách dvakrát více než na Slovensku. V roce 1930 už 35 % lidí²⁵⁹, v Česku 48,7 % obyvatel, na Slovensku 26 %²⁶⁰. Zvětšoval se nejen počet obyvatel ve městech, ale i počet měst a vesnic²⁶¹. Největším městem byla Praha (v roce 1930 měla 849 000 obyvatel), která také vykazovala největší přírůstek obyvatel (27,9 % oproti roku 1921²⁶²). Nejrychleji rostla města s 50–100 000 obyvateli²⁶³. Ve městech se však snižovala porodnost.

Typické město definuje Zdeněk Kárník výrazným centrem a předměstími, které se postupně rozšiřují. Centrum tvoří náměstí s původními domy, z něj se rozbíhá síť pevných ulic, zpravidla dlážděných, betonových či asfaltových podél veřejných a obytných budov. Funguje tu vodovod, kanalizace, sběr odpadů i rozvod elektřiny. Lidé pracují zejména v průmyslu či ve službách a jejich profesní a platební zařazení určuje jejich způsob života, od bydlení přes odívání až po stravování. I navzdory specializovaným obchodům se ve městech koná pravidelně trh s potravinami a funguje tu mnoho podniků různých kategorií – cukrárny, kavárny, bary, restaurace, hospody, podniky se salóňky, s ubytováním až po hotely²⁶⁴.

Sčítání lidu ukázalo, že většina obyvatel měst žila převážně v bytech. V roce 1921 bylo 86 % bytů bez příslušenství, se společnou toaletou na chodbě na pavlači nebo suchým záchodem na dvorku, v roce 1930 už jen tři čtvrtiny bytů. Byty byly obvykle dvoupokojové, s oddělenou kuchyní (40 %), s více pokoji (37,4 %) nebo jen s jednou obytnou místností (22,6 % v roce 1930). „*Koupelna (po válce ovšem úplně výjimečná) byla pouze u jedné pětiny bytů (na Slovensku to bylo necelých 5 %), ústřední topení měla jen asi 2 % bytů. I v Čechách mělo vlastní vodovod dokonce jen 30 % bytů (!), v zemi Moravskoslezské to bylo stejné.*“²⁶⁵

---

²⁵⁹ A. Andrle, *Vývoj československých měst 1869–1980*, 1986, s. 19

²⁶⁰ J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918 – 1938*, 2001, s. 11

²⁶¹ M. Kučera, D. Vysušilová, *Demografická příručka*, 1959, s. 11

²⁶² J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918 – 1938*, 2001, s. 11

²⁶³ A. Alois, *Vývoj československých měst*, 1986, s. 13–16

²⁶⁴ viz Z. Kárník, *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, 2000, s. 507

²⁶⁵ ²⁶⁵ Z. Kárník, *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, 2000, s. 521

Způsob života městského obyvatelstva se lišil podle příslušnosti k sociální vrstvě definované zaměstnáním a výší příjmu. Zejména na okrajích měst si dělníci zřizovali políčka, na kterých pěstovali základní zeleninu a ovoce. Někde mívali i chlívek s kozou, krávou či slepicemi. Průmyslník Tomáš Baťa v tom však viděl odvádění pozornosti od práce a snižování výkonnosti zaměstnanců, a proto rodinné domy pro dělníky stavěl s malou zahradou, pouze pro okrasu, a v továrně zřídil závodní stravování a prodejnu potravin se zvýhodněnými cenami.

Zemědělský způsob života byl typický pro vesnici. Lidé pracovali buď na poli či s domácími zvířaty, nebo vykonávali vlastní řemeslo. V mnoha vesnicích fungovala hospoda, cukrárna, hokynářství, pošta, četnická stanice a často i škola. Život na vesnici byl kompaktnější, o zábavu se staraly různé místní a ochotnické spolky a sociální rozdíly nebyly tak výrazné jako ve městě. Venkov se stále modernizoval a životní standardy města a venkova se na přelomu 20. a 30. let sbližovaly. Přesto se stále více lidí stěhovalo do měst, o čemž svědčí 27% přírůstek městského obyvatelstva v letech 1900–1930 a pouze 4,1% venkovského.²⁶⁶

5. 1. 3 Způsob obživy

V nové republice byl zachován právní rámec a ekonomický řád jako v Rakousku-Uhersku. Československo mělo tržní hospodářství s minimálními zásahy státu. Sociální zajištění od státu či továrny se teprve začínalo objevovat, každý se tak staral o svoji obživu sám.

V roce 1921 bylo v ČSR ekonomicky aktivních 45,6 % obyvatel, třikrát více mužů než žen, v roce 1930 stoupl podíl pracujících téměř na polovinu obyvatel (49,4 %) a zaměstnanost žen se výrazně zvýšila – na 32,7 % žen oproti 67,2 % mužské populace.²⁶⁷ Blahobyt a růst ekonomiky však nezávisí pouze na míře zaměstnanosti, ale zejména na složení hospodářství. Přesné údaje o zaměstnanosti v jednotlivých odvětvích se v relevantních zdrojích různí. Následující výčet je shrnuje za účelem poskytnutí alespoň přibližné představy o sociální skladbě obyvatel první republiky, neklade si za cíl vytvořit přesnou demografickou skladbu obyvatel.

V roce 1921 pracovalo v zemědělství téměř třetina obyvatel, v průmyslu dvě pětiny²⁶⁸. Při dalším sčítání lidu v roce 1930 počet zemědělců a lidí pracujících v zemědělství mírně klesl a

---

²⁶⁶ V. Srb, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, 2004, s. 59

Podíl městského obyvatelstva se v roce 1930 zvýšil na 35 % (viz A. Alois, *Vývoj československých měst*, 1986, s. 19)

²⁶⁷ V. Srb, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, 2004, s. 80

²⁶⁸ V. Srb, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, 2004, s. 85

stoupl podíl dělníků a podnikatelů. Dělníci tvořili polovinu ekonomicky aktivních lidí, zároveň byli nejohroženější skupinou ovlivněnou hospodářskými krizemi, které v různé intenzitě provázely celé období první republiky. Ludmila Fialová v knize *Dějiny obyvatelstva českých zemí* uvádí, že v roce 1930 záviselo 25 % obyvatel ČSR na zemědělství (produktivita převyšovala o 45 % evropský průměr), 40 % lidí pracovalo v průmyslu a řemeslech, 8 % v obchodu a peněžnictví, 7 % v dopravním odvětví a 5 % ve službách a svobodném povolání²⁶⁹. Rozdělení obyvatel dle zaměstnání ukazuje tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Rozdělení obyvatel ČSR dle zaměstnání v letech 1921 a 1930 (údaje jsou v %).

	I.	I.	II.	II.	III.	III.
Třída	1921	1930	1921	1930	1921	1930
<i>dělníci</i>	51,8	57,3	54,5	53,9	29,1	28,8
<i>drobní a střední rolníci</i>	24,6	22,2	20,5	18,5	38	39,9
<i>drobní podnikatelé</i>	12,8	8,2	13,5	5,3	5–7	5–7
<i>ostatní zaměstnanci</i>	6,4	6,8	7	14,9	5–7	5–7
<i>podnikatelé</i>	4,4	5,5	4,5	7,4	x	x

Zdroj: I. Kučera, Srb, 1962, s. 32 (Atlas obyvatelstva ČSSR²⁷⁰), II. Srb, 2004, s. 91, III. Demografická příručka, 1959, s. 22, uvádí pouze průmysl, zemědělství a ostatní odvětví, proto drobní podnikatelé a ostatní zaměstnanci patří pod jedno číslo (5–7 %) a uvádí i 9,4 % bez výdělečné činnosti, což s ohledem na rok vydání příručky (1959) mohou být podnikatelé i nezaměstnaní.

Detailnější specifikace jednotlivých skupin bohužel není zpracovaná. Výši hmotného majetku (a tím úroveň blahobytu) lze zjistit z údajů o uložení dávky z majetku: v roce 1919 se týkala 3,66 milionu lidí z Čech, kteří vlastnili nějaký movitý a peněžní majetek, bez zařízení bytů, šatů a dalších osobních potřeb, z nich: 66,15 % osob mělo 46% podíl majetku (do 10 000 Kč), téměř 30 % lidí vlastnilo majetek v hodnotě 10 001–99 999 Kč (6,75 % majetku), 3,87 % osob mělo

²⁶⁹ L. Fialová a spol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, 1996, s. 284–5

²⁷⁰ Demografická příručka z roku 1959 dává mírně odlišné výsledky: v roce 1930 bylo v ČSR 61,4 % dělníků a ostatních zaměstnanců, 22,8 % drobných a středních rolníků, 6,6 % drobných živnostníků a 9,2 % kapitalistů. Lze však předpokládat, že rozdělení je mírně ovlivněno ideologií doby vzniku příručky.

majetek větší než 100 000 Kč (33,44 % majetku) a pouze 0,07 % osob s podílem majetku 13,82 % nad 1 milion Kč²⁷¹. V roce 1919 poklesl počet obyvatel Československa pod 10 milionů, zhruba 6,5 milionů lidí tedy žádný majetek nemělo. Dvě třetiny majetných (přibližně 2,42 milionu lidí) uvedlo majetek do 10 000 Kč, lze je tedy považovat za střední třídu. Do vyšší střední třídy patřila zhruba třetina majetných (zhruba 1 milion lidí), vrstva bohatých čítala 144 000 osob. V důsledku ekonomického vývoje, ať už rozkvětu hospodářství ve 20. letech, nebo neúrody a celosvětové hospodářské krize, která se v ČSR projevila v letech 1929–1932, se však majetkové poměry měnily.

Průměrná mzda se tehdy neuváděla, určitou představu si lze udělat z údajů z různých profesí. Například počátkem 20. let měl předseda vlády plat 5800 Kč, členové vlády 5000 Kč měsíčně. Srovnatelný plat pobíral univerzitní profesor, soukromý úředník vydělával měsíčně 1300 Kč, horník 1000 Kč, dělník 600–700 Kč, stejně tak začínající učitel²⁷², plat novináře se pohyboval kolem 1700 Kč měsíčně, v Praze okolo 2300–2500 Kč²⁷³. Průměrnou mzdu lze vypočítat u zaměstnanců, kteří si platili pojištění, v roce 1929 činila 28,40 Kč/den (tj. zhruba 852 Kč/měsíc), řemeslník vydělal 1000 Kč/měsíc. V roce 1929 vydělali dělníci měsíčně průměrně 510–590 Kč, úředníci 1360 Kč (muži 1550 Kč a ženy jen 840 Kč), horníci 940 Kč a zemědělci zhruba 520 Kč.²⁷⁴ Dělníci dostávali mzdu zpravidla jednou týdně v sobotu (v letech 1930–1933 činil mzdový denní průměr dělníků 27,97 Kč/denně, tj. 168 Kč týdně²⁷⁵), státní zaměstnanci a bankovní úředníci měsíčně, řemeslníci dle zakázek. Průměrná měsíční mzda v roce 1930 činila 789 Kč, v následujících letech se snižovala (nejnižší byla v roce 1935 – 728 Kč, v roce 1937 dosáhla 742 Kč)²⁷⁶. V roce 1934 činil průměrný plat redaktora v pražském deníku 1600–1800 Kč měsíčně. K platu se často přidávaly i bonusy a odměny.²⁷⁷ Detailnější údaje o průměrné mzdě a platech v období první republiky jsem bohužel nezjistila.

O blahobytu však nerozhoduje pouze velikost mzdy, ale podíl nutných životních výdajů – za nájem, potraviny, ošacení a případné lékařské ošetření. V období první republiky chodili lidé

---

²⁷¹ J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918 – 1938*, 2001, s. 66

²⁷² <https://www.vlada.cz/assets/Obdobi-prvni-republiky-1918.pdf>, cit. 23. 9. 2018

²⁷³ J. Končelík, P. Večeřa, P. Orság, *Dějiny českých médií 20. století*, 2010, s. 66

²⁷⁴ <https://www.ptejte.seknihovny.cz/dotazy/prumerne-ceny-1918-1938>, cit. 2. 1. 2021

²⁷⁵ V. Mička, V. Čáp, J. Bondyová: *Historická statistická ročenka ČSSR*, Federální statistický úřad, 1985, tabulka 95: Vybrané ukazatele v jednotlivých zemích Československa, s. 869

²⁷⁶ V. Mička, V. Čáp, J. Bondyová: *Historická statistická ročenka ČSSR*, Federální statistický úřad, 1985, tabulka 22: Zaměstnanost podle údajů nemocenského a penzijního pojištění, povolená práce přesčas, nezaměstnanost, s. 833

²⁷⁷ J. Končelík, P. Večeřa, P. Orság, *Dějiny českých médií 20. století*, 2010, s. 66

do práce zpravidla pěšky, i mnoho kilometrů, a proto výdaje za dopravu nejsou do výčtu zahrnuty. Boty si pořizovali lidé zpravidla jedny až dvoje po zničení starých, oblečení se běžně přeshívalo. Obvykle se pronajímaly byty ve městech a jejich cena závisela na lokalitě, velikosti, vybavení a také zdali je pod ochranou nájemníků či nikoliv. Například v Praze „*stál byt s ochranou v roce 1929 s kuchyní a jedním pokojem průměrně 1125 Kč/rok, s dvěma pokoji 2070 Kč, bez ochrany i dvojnásobek.*“²⁷⁸ Ceny běžných komodit ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 2: Ceny vybraných běžných komodit v letech 1921–1939

Zboží / rok	1921	1929	1939
Chléb (1 kg)	X	2,90 K	2,25 K
Mléko (1 l)	3,30 K	2,05 K	1,60 K
Vejce (1 ks)	1,20 K	0,90 K	0,70 K
Máslo (1 kg)	48,80 K	26,70 K	21,50 K
Pivo (0,5 l)	1,60 K	1,50 K	1,45 K
Hovězí zadní (1 kg)	15,95 K	15,50 K	14,40 K

Zdroj: <https://ekonomika.idnes.cz/co-se-dalo-v-historii-koupit-za-sto-korun-ffx-/ekonomika.aspx?c=1999M301F02A>, cit. 23. 9. 2018

²⁷⁸ J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918 – 1938*, 2001, s. 67

5. 2 Od nadšení k úleku

5. 2. 1 Rok 1918: Vznik Československé republiky

Zatímco v Ženevě domlouval Karel Kramář s Edvardem Benešem přesné podmínky vzniku samostatné a nezávislé Československé republiky²⁷⁹, Antonín Švehla a František Soukup v Praze přebírali Obilní ústav²⁸⁰, aby zabránili odvozu obilí na válečnou frontu. Zaměstnance nechali přísahat věrnost nové republice a zpráva se záhy rozšířila po Praze.²⁸¹ Představitelé Národního výboru převzali i vojenskou a veřejnou správu, místodržitelství a Zemskou správní komisi. Další přijaté zákony se týkaly převzetí zákonodárství bývalého Rakouska-Uherska, aby byl zajištěn chod státní správy i hospodářství a mohlo se přistoupit k jeho obnově. Následovaly zákony o zásobování, podpoře nezaměstnaných, osmihodinové pracovní době a zřízení Všeobecného penzijního ústavu²⁸² nebo zamezení a potírání lichvy, ale i svobodě slova.

Na území nově vzniklého státu zůstaly zhruba dvě třetiny průmyslu bývalého Rakouska-Uherska, avšak „*odbornou organizaci pro české země měl jen průmysl cukrovarnický, pivovarský, textilní, strojírenský, obuvní a grafický.*“²⁸³ Pro zachování fungování podniků se proto okamžitě po vzniku republiky ustanovil Ústřední svaz československých průmyslníků, který organizoval a spravoval veškerý průmysl na území nového státu prostřednictvím 17 odborných skupin. Nejvíce podniků se nacházelo na severu Čech, v Plzni, v Kladně, v Brně a ve Zlíně.²⁸⁴ Na Slovensku existovalo 700 průmyslových podniků, v Podkarpatské Rusi přes 60, v Čechách na tisíce. Požadované znárodnění průmyslových podniků se nekonalo, ale pokud se nacházely na území Československa, musely zde mít sídlo a řádně platit daně. Přesto většina kapitálu zůstala v německých rukou²⁸⁵.

---

²⁷⁹ Československá republika vznikla na historickém území Čechy, Morava, Slezsko a Slovensko s připojenými oblastmi Podkarpatská Rus, Hlučínsko, Vitorazsko a Valticko 28. 10. 1918. Prezidentem se stal Tomáš Garrigue Masaryk (do 14. 12. 1935), Karel Kramář zastával post premiéra vlády (do 8. 7. 1919). Edvard Beneš se stal ministrem zahraničí (do roku 1935).

²⁸⁰ K. Pacner: *Osudové okamžiky Československa*, 2012, s. 86–87

²⁸¹ Potvrdil ji kněz Isidor Zahradník, který samostatný Československý stát vyhlásil na Václavském náměstí, svolání Národního výboru a jeho první přijatý zákon – o zřízení samostatného státu československého. Viz Petr Zídek a kol.: *Budovatelé státu*, 2018, s. 27, 32–33, 59

²⁸² V. Olivová: *Dějiny První republiky*, 2000, s. 82

²⁸³ Šádek In A. Hajna (red.): *Ročenka Československé republiky*, 1922, s. 181

²⁸⁴ V. Srb, J. Šebesta: *Populační atlas českých zemí*, 1947, s. 22

²⁸⁵ Rozložení průmyslu bylo na území Českých zemí dáno historicky, ke konci 19. století zaujímaly České země se svojí průmyslově agrární společností vyšší střední postavení v Evropě, německá společnost na stejném území byla spíše správně-průmyslově-obchodní. Viz L. Fialová a spol.: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, 1996, s. 274 a 277

Vedle rozsáhlého průmyslu disponovalo Československo i velkým množstvím orné půdy vhodné pro zemědělství. V Čechách bylo možné pro orbu využít 50,5 % veškeré půdy, na Moravě 54,8 % a ve Slezsku 49,4 %. Ačkoliv v součtu československé zemědělské výnosy převyšovaly evropský průměr, jejich rozdělení v jednotlivých oblastech bylo velice nerovnoměrné²⁸⁶, což zapříčiňovalo problémy při obdělávání i distribuci úrody. Zemědělské oblasti se nacházely zejména na jihu republiky, ale i kolem Nového Města a Sedlčan²⁸⁷. V pěstování obilí a cukrové řepy patřila ČSR k evropské špičce, přesto pšeničný primát drželo Maďarsko. V živočišné výrobě převládal chov skotu (a výroba masa, mléka, másla a sýrů), za Rakouska-Uherska do celé monarchie dodávalo vepře Maďarsko.²⁸⁸ Spotřeba obyvatel byla částečně pokrývána dovozem potravin. Československo patřilo k vítězné straně první světové války, a tak dostávalo potraviny z dohodových států přednostně před poraženým Rakouskem, Maďarskem a Německem. „Podle „Fremdenblattu“²⁸⁹ obdržel čs. vyslanec Tusar z Paříže zprávu, že potraviny pro čs. stát jsou na cestě. Nicméně očekává Tusar skutečnou pomoc dohody teprve ve dvou až třech měsících. Pak byl by čs. stát také s to posílat potraviny do německého Rakouska.“²⁹⁰

Velká míra hospodářské a zemědělské soběstačnosti, silná orientace na export a kvalita výrobků, liberální ekonomika, demokratické zřízení zaručující osobní vlastnictví, nadšení z konce války a vlastního státu a přirozená lidská touha po blahobytu vedly k postupnému hospodářskému rozkvětu státu během následujících šesti let.

5. 2. 2 Rok 1919: Postupný návrat k běžnému životu

Vstup do nového roku 1919 probíhal ve výrazně radostnější atmosféře než ten minulý. Prozatímní vláda zvolila v listopadu 1918 T. G. Masaryka československým prezidentem, prvním předsedou vlády se stal Karel Kramář. Po počáteční nutné stabilizaci hospodářské situace se vláda soustředila na potlačení lichvy, prosazovala zdanění válečných zisků a

---

²⁸⁶ Z. Kárník: *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl třetí: O přežití a o život (1936 – 1938)*, 2003, s. 200

²⁸⁷ V. Srb, J. Šebesta: *Populační atlas českých zemí*, 1947, s. 22

²⁸⁸ Dr. Rudolf Brož, *Československo zaplatilo v letech 1920-1932 za potraviny do ciziny 52 miliardy Kč*, Venkov, 5. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 55, s. 1

²⁸⁹ Fremden-Blatt byl rakouský deník, který vycházel od roku 1847 ve Vídni. Skončil v březnu 1919. Za Rakousko-Uherska i krátce po skončení první světové války se list hojně četl i v Praze, zejména v německých a novinářských kruzích.

²⁹⁰ ČTK: *Potraviny pro československý stát jsou již na cestě*, Venkov, 24. 11. 1918, roč. XIII, č. 274, s. 3

zavedení dávky z majetku. Začátkem března 1919 se uskutečnila měnová reforma, oddělení české koruny od koruny rakouské, která ztrácela hodnotu vysokou inflací.²⁹¹ Vláda ohlásila zestátnění dolů a vyvlastnění velkostatků, které do velké míry patřily šlechtě²⁹² nebo církvi, a slibovala pozemkovou reformu s cílem vyrovnaní přístupu k půdě širokým vrstvám. „Hospodářská situace však zůstávala velmi neutěšená. Byl kritický nedostatek zboží, lístkový systém nezaručoval nejširším vrstvám ani základní výživu. Stoupala drahota, bujela lichva a keřasování. Byl nedostatek potravin, uhlí, stoupala bytová nouze. Na venkově se stále silněji projevoval hlad po půdě.“²⁹³

Napětí zvyšovaly i národnostní třenice v pohraničí, v Sudetech se někteří Němci snažili zajistit si zásobování z Německa i z Čech a stěžovali si, že je česká vláda nepodporuje²⁹⁴, která toto nařčení opakovaně vyvracela činy. Rozvrácená země nedokázala dostatečně nasytit všechny své obyvatele²⁹⁵. Situace se rapidně horšila na Slovensku²⁹⁶ a Podkarpatské Rusi, kde hrozil hlad z důvodu nedostatku potravin i jejich drahotě (oproti českým zemím zde byly ceny až dvojnásobné²⁹⁷). Chyběly základní (běžné) potraviny, naopak luxusní zboží k mání bylo, ale nikdo o něj neprojevoval zájem.²⁹⁸

---

²⁹¹ Historička Jana Čechurová to hodnotí jako „jeden z fundamentálních úspěšných počínů v počátcích Československé republiky.“ In J. Čechurová, *Revolucionář ve službách kontinuity, Budovatelé státu*, 2018, s. 24

²⁹² Používání šlechtických titulů bylo zrušeno zákonem z 10. 12. 1918, č. 61/1918.

²⁹³ V. Olivová, *Dějiny První republiky*, 2000, s. 90

²⁹⁴ NESG. *Co sdělují Němci o zásobovací situaci v Čechách*, Venkov, 8. 2. 1919, roč. XIV, č. 34, s. 5

²⁹⁵ „Le Petit Journal: Spojenci dovážejí denně 800 tun potravin, které jsou určeny nejen pro státy bývalé monarchie, nýbrž i pro státy, které se od ní odtrhly, tak např. pro čs. republiku, která sama by denně potřebovala 5000 tun potravin.“ In ČTK: *Rada desíti o dovozu potravin do býv. Rakouska*, Venkov, 8. 3. 1919, roč. XIV, č. 58, s. 5

²⁹⁶ Ačkoliv Československá republika zahrnovala i území Slovenska a Podkarpatské Rusi, situace nebyla všude stejná a kolovaly zvěsti, že české země se obohacují na úkor Slovenska a Podkarpatské Rusi. Ve skutečnosti však Čechy a Morava vyvážely potraviny a základní zboží do chudších částí země. „Podle úředních výkazů zásobovacího úřadu pro Slovensko bylo až do dnešního dne z Čech a Moravy na Slovensko dodáno 300 vagonů obilí, jmenovitě ovesa, 30200 q(?) soli, 350 q mýdla na prádlo, jedna cisterna benzolu, 11 cisteren petroleje, dále z Prahy 300 q krasu, 10 000 párů obuvi, 2 vagony verkotového zboží v ceně 300 000 K, různého šatstva za 200 000 K a konečně 1395 kusů toaletního mýdla.“ In NESG. *Zásobování Slovenska*, Lidové noviny, 1. 3. 1919, roč. 27, č. 60, s. 4

²⁹⁷ Na Slovensku začal propukát i hlad po potravinách, čs. vláda se snažila situaci řešit nákupem obilí za vysoké světové ceny, zejména z USA, Velké Británie a Francie, čímž se ještě více zadlužovala. „Soukromé nákupy potravin nejsou na Slovensku vůbec dovoleny, ... je třeba zvláštní povolení zásobovacího ústavu Slovenska v Žilině podléhajícího ministerstvu pro zásobování v Praze.“ In NESG. *Na Slovensku nejsou velké zásoby*. Lidové noviny, 17. 1. 1919, roč. 27, č. 17, s. 3

²⁹⁸ „Vzhledem k novinářským zprávám obsahujícím seznam zboží nabízeného akciovou bankou „Bohemii“ v Praze, provedena byla polic. ředitelstvím opětá prohlídka skladišť této banky v Praze na Příkopě a v Karlíně, při níž bylo zjištěno, že většinu nabízeného zboží nemá banka v zásobě uloženou, nýbrž nabízí je pouze komisionářsky na provisi do prodeje. Ve skladištích nalezeny byly: koňak, likéry, náhražky polévkové, octové, kávové, čajové extrakty, prací prášky bez tuku apod. Maso, salámy, masité konzervy, zelí, vejce, sýr, cukr, marmeláda nalezeny nebyly. Mnohé zboží na skladě uložené nenachází zde vůbec odbytu, bylo již několikrát úřady zajištěno a pro nedostatek reflektantů opět uvolněno, jiné bylo dodáváno veřejným aprovizčním místům.“ In NESG. *Potravinové obchody českých bank*, Národní politika, vydání pro Prahu, 8. 2. 1919, ročník XXXVII, č. 38, s. 4

5. 2. 3 Bouřlivá dvacátá léta

Do nového desetiletí vstoupila mladá republika s mnoha problémy způsobené stále ještě nedostatečným zásobováním, potravinovou nesoběstačností, vyšší nezaměstnaností, politickou rivalitou socialistického a agrárního tábora, národnostními třenicemi a v neposlední řadě i španělskou chřipkou, která v roce 1920 vrcholila. Oporu mladé republiky tvořila ústava, přijatá 29. února 1920²⁹⁹. Ta definovala Československo jako republiku i její hranice a legitimovala území Československa a její zřízení na mezinárodním poli. Pomohlo tomu i zapojení československého odboje na straně států Dohody během 1. světové války i podpora vzniku mezinárodní Společnosti národů, jakožto garanta míru a spolupráce mezi státy. Zrovnoprávnila postavení žen a mužů a zakázala cenzuru tisku, povolila svobodu projevu, shromažďování a vytváření spolků.

Ve volbách 18. dubna 1920 volily poprvé ženy a vládu sestavoval sociální demokrat Vlastimil Tusar. Tzv. rudozelená koalice sdružovala sociální demokraty, socialisty a agrárníky a větší slovo v ní měli sociální demokraté. Socialisté a agrárníci se po celé období první republiky ve vládnutí střídali podle vítězství ve volbách, občas získali větší slovo lidovci. V květnu 1921 se někteří členové sociální demokracie odtrhli a vytvořili Komunistickou stranu Československa, která se prohlásila mluvčím dělníků, jejichž zájmy prosazovala převážně silou. Následující roky, de facto až k vypuknutí druhé světové války, se spory mezi jednotlivými stranami přiosťrovaly.

5. 2. 3. 1 Přerozdělení půdy

V roce 1921 se uskutečnila pozemková reforma připravovaná od roku 1919³⁰⁰. Většina zemědělské půdy (polí, luk, lesů, sadů...) patřila šlechtě nebo církvi a lidé na ní pracovali za mzdu. Nemohli si ji však koupit a zajistit si alespoň základní obživu svépomocí. To se prezident Tomáš Garrigue Masaryk rozhodl změnit a pozemková reforma představovala jednu z cest. Týkala se všech pozemků s výměrou půdy přes 250 ha, resp. 150 ha v případě orné půdy. Nešlo o zábor či znárodnění, ale nucený prodej – majitelé dostali polovinu či třetinu běžné tržní ceny. *„Zásah do dosavadní držby půdy (...) byl zaměřen především proti rozsáhlému pozemkovému*

---

²⁹⁹ Přijetí ústavy až rok a půl po vzniku Československa lze vysvětlit tím, že nový stát mohl definovat své státní hranice až po mezinárodním uznání hranic okolních států, což proběhlo podepsáním Versaillské smlouvy 28. června 1919 a její ratifikací 10. ledna 1920 novou Společností národů, jejímž bylo Československo zakládajícím členem. Přesné znění ústavy je k dispozici na https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html, cit. 1. 1. 2020

³⁰⁰ 16. dubna 1919 vláda přijala tzv. záborový zákon o pozemkové reformě.

vlastnictví habsburského rodu a německé a maďarské šlechty celkově³⁰¹ a proti latifundiím katolické církve spjaté se starou monarchií.“³⁰² Šlechtě a církvi tehdy patřilo 30 % veškeré půdy.³⁰³ Zhruba třetinu půdy zabíraly rozsáhlé velkostatky, které buď odkoupil stát, podniky nebo drobní zemědělci, zhruba polovinu (převážně lesy) získali zpět původní majitelé. Rozdělení pozemků způsobovalo také problém jejich obdělání. Zatímco dříve fungovalo panství jako víceméně uzavřený ekonomicky soběstačný celek, po rozdělení najednou bývalý majitel neměl využití pro své stroje nebo je nedokázal na polnosti v různých místech dovést. Produktivita tak rázem klesla. Do roku 1938 bylo rozděleno zhruba 13 % půdy – 43,9 % získali drobní přídělci³⁰⁴, 12,5 % zbytkové statky, 43,6 % stát a jiné instituce³⁰⁵. Většina zemědělců nedisponovala dostatečnými finančními prostředky, proto si na nákup půjčila. Na splácení však měla jen asi sedm let, než v roce 1929–1930 udeřila krize a nesplacené úvěry mnoho z nich uvrhly do exekuce. Drobní zemědělci skoupili téměř 44 % půdy, avšak v malém množství, statek o rozloze 2 ha stěží uživil jednu rodinu. „V malých závodech 2–5 ha pracovali jen rodinní příslušníci, dokonce u 5–20 ha obstarávala rodina až 80 % veškeré práce, námezdní síla převažovala u větších statků.“³⁰⁶ Přesto se jejich sociální i ekonomická situace zlepšila a jejich živobytí méně ovlivňovaly potíže při odbytu či z nezaplacených mezd. Pravdou však je, že velcí statkáři na pozemkové reformě vydělali nejvíce. Ministerstvo zemědělství pořádalo i pod patronátem prezidenta TGM různé školicí akce a programy³⁰⁷ pro zemědělce s cílem zvýšit efektivitu. Po válce a přerozdělení pozemků totiž produktivita zemědělství klesla na polovinu a potraviny bylo nutné dovážet. Většinu (95 % všech zemědělských podniků) tvořily malé a

³⁰¹ „Aristokrat byl postaven do situace, v níž představoval vlastně jedinou sociální vrstvu ba třídu, na jejíž úkor se měla odehrát a úspěšně proběhnout čs. národní revoluce.“ (J. Čechurová (ed.), *Antologie studijních textů k novověkým sociálním dějinám*, V./2., 2003, s. 39). Vytvořením národního státu se aristokracii zcela změnil život, šlechta se totiž ze své podstaty cítila zavázána a poslušná jen svému panovníkovi a díky mnohasetleté mezinárodní sňateční politice byla mezinárodní. Šlechtic měl sice pozemky v českých zemích a možná i české občanství, cítil se však v mnohem větší míře jako Evropan. Pozemkovou reformou navíc musel odevzdat část svého majetku z rozhodnutí ostatních tříd ve státě a rázem se stal jejich nepřítelem.

³⁰² V. Olivová, *Dějiny první republiky*, 2000, s. 92

³⁰³ J. Pátek, *Vývoj zemědělství a lesnictví* In V. Lacina, J. Pátek (ed.), *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti*, svazek III., 1995, s. 44

³⁰⁴ Bezzemci, malí rolníci, domkáři, drobní živnostníci, váleční invalidé, příslušníci čs. branné moci, zúčastnit se mohli jen čs. občané, tedy nikoliv Němci, Maďaři ani Rusové v Československu žijící. Viz Přídělový zákon 81/1920 Sb., část I. O přidělu, paragraf 1 a 3, viz <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1661&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>, cit. 2. 12. 2020

³⁰⁵ J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918 – 1938*, 2001, s. 50

³⁰⁶ J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918 – 1938*, 2001, s. 51 a A. Slanina, *Stravování zemědělců u srovnání se stravováním úředníků, zřízenců a dělníků*, 1933, s. 5–8

³⁰⁷ Třeba v Československé akademii zemědělské, Ústavu pro hospodárnost práce v zemědělství

střední statky do 20 ha, které obdělávaly 64 % zemědělské půdy³⁰⁸. Ve druhé polovině 20. let však došlo k obratu a výnos se zvýšil o 27,6 % oproti předválečnému stavu.³⁰⁹

Potraviny už nedodávali na trh jen zemědělci nebo drobní živnostníci, ale především potravinářský průmysl. Například Mezinárodní Unie potravních odborů sdružovala v roce 1923 odbory pekáren, cukráren, továren na těstoviny, cukrovinky³¹⁰, zužitkování ovoce, pivovarů³¹¹, lihovarů a palíren, řeznictví a uzenářství, mlékáren, mlýnů, konserváren, bednáren a vinných sklepů, cukrovarů a dalších potravinových závodů.³¹²

Ačkoliv státní úřady pro centrální nákup a distribuci jednotlivých potravin byly od roku 1920 postupně rušeny, v některých odvětvích si stát monopol podržel (například při výrobě soli³¹³).

5. 2. 3. 2 Rostoucí drahota

Hospodářská situace Československa se od roku 1921 zlepšovala, zejména po první stagnaci v zimě 1922/1923. Koncem července 1922 skončila i vyživovací a zásobovací činnost Ministerstva pro zásobování lidu.³¹⁴ Svědčí o tom i statistika odhadů nákladů na domácnost v dělnické rodině, kterou vytvořilo ministerstvo zásobování k září 1921 a prosinci 1923. „(...) proti roku 1914 byla v prosinci 1923 skupina potravin a poživatin dražší 8,18krát, topiva, svítiva a prostředků k čištění 13,83krát, nájemného z bytu 2,19krát, ošacovacích potřeb 9,07krát, různých potřeb 5,60krát, náklad na domácnost v celku 6,85krát. Ve srovnání s vydáním na domácnost v září 1921 jeví se v prosinci 1923 pokles u skupiny: potravin a poživatin 29,5 proc., topiva, svítiva a čistících prostředků 33,2 proc., oděvních předmětů 46 proc., u různých potřeb 30. proc., kdežto vydání za byt stouplo o 40 proc. Celkové vydání v prosinci (1923 pozn. aut.) bylo o 31,4 proc. menší než v září 1921. (...) Za potraviny a

³⁰⁸ J. Pátek, *Vývoj zemědělství a lesnictví* In V. Lacina, J. Pátek (ed.), *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti*, svazek III., 1995, s. 43

³⁰⁹ J. Pátek, *Vývoj zemědělství a lesnictví* In V. Lacina, J. Pátek (ed.), *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti*, svazek III., 1995, s. 46

³¹⁰ Např. v lednu 1924 bylo v ČSR 60 podniků zabývajících se velkovýrobou čokolády a cukrovinek (Viz NESG. *Náš cukrářský průmysl*, Právo lidu, 5. 1. 1924, roč. XXXIII, č. 5, s. 10), v prosinci 1933 to bylo už 85 podniků, z toho 45 vyrábělo čokoládu, 15 perník a jemné pečivo a 25 kandity. Viz Dr. Scheiner, *Obraz československého průmyslu čokolády, cukrovinek a jemného pečiva*, Venkov, 24. 12. 1933, roč. XXVIII, č. 301, s. 7

³¹¹ V březnu 1933 bylo v ČSR v provozu 418 pivovarů. Viz NESG. *Spotřeba piva i vína v ČSR stoupá*, Venkov, 20. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 118, s. 9

³¹² NESG. *Mezinárodní Unie potravních odborů v roce 1923*, Rudé právo, 27. 12. 1924, roč. 5, č. 296, s. 5

³¹³ Například Státní monopol solný, který se v roce 1925 rozšířil i na Hlučínsko: „... vývoz i prodej soli soustředí se v ministerstvu financí. Srovnáním výsledků z roku 1923 se stavem předválečným zjistíme, že těžba ve státních solných dolech značně stoupla.“ Z 150 000 tun (191) na 229 000 tun (1923) za rok, 199 kg / dělník / den na 280 kg / dělník / den In NESG. *Státní monopol solný*, Lidové noviny, 2. 1. 1925, roč. 33, č. 3, s. 2

³¹⁴ *Ročenka Československé republiky*, 1924, roč. 3, s. 342

*poživatiny, topivo, svítivo vydává dělnická rodina (v březnu 1924 pozn. aut.) 76 proc. svých příjmů. Bude nesporno, že každé další snížení podpory v nezaměstnanosti znamená další stupňování podvýživy a to tím více, že právě potraviny nejnezbytnější, jako brambory a chléb v ceně stouply a jiné se v ceně nesnížily.*³¹⁵ Právo lidu uvádí, že dělník v lednu 1924 vydělal zhruba 200 Kč³¹⁶ týdně. Národní politika vyzvala v listopadu 1924 své čtenářky, aby jí zaslaly své rodinné jídelníčky na 14 dní i s rozpočty a snažily se vejít do ceny 7,50 Kč na osobu a den, u čtyřčlenné rodiny tedy do 30 Kč denně a 210 Kč týdně, u pětičlenné rodiny 37,5 Kč denně a 262 Kč týdně.³¹⁷ Ta by měla odpovídat průměrnému vydání na potraviny v běžné městské rodině tak, aby zbylo i na otop, světlo, ošacení, nájem (zhruba stejný či větší výdaj) i na školní pomůcky a zábavu³¹⁸.

Na stoupající drahotu základních potravin³¹⁹ upozorňuje v únoru 1924 i sociálně demokratický list Právo lidu. Ministerstvo zásobování na výtky reagovalo svoláním plenárních schůzí a porady stálé ankety spotřebitelů.³²⁰ České slovo nabádá čtenářky, aby kupovaly jen to, co (s)potřebují, byť to stojí pár haléřů, protože *„peníze mají dnes (leden 1924 – pozn. aut.) hodnotu třikrát vyšší než před dvěma roky.*³²¹ Začátkem léta 1924 předpovídá Zemská politická správa v Praze dobrou úrodu ovoce a jeho zlevnění. Rudé právo však komentuje, že *„zkušenosti posledních let učí, že při sebevětší úrodě ovoce ceny jeho nepoklesnou.*³²² Koncem srpna 1924 došlo k zdražení obilných produktů i vybraných druhů masa, především na západě Slovenska a v některých moravských krajích z důvodu malé úrody³²³. Obyvatelé Prahy a Brna si stěžovali na drahé ovoce, které se v Praze zlevnilo zavedením pojízdných prodejen, což

³¹⁵ NESG. *K úpravě výměry podpory v nezaměstnanosti*, České slovo, 8. 3. 1924, roč. XVI, č. 58, s. 5

³¹⁶ NESG. *V boji proti drahotě*, Právo lidu, 31. 8. 1924, roč. XXXIII, č. 206, s. 3

³¹⁷ O. F., *Pro kuchyni*, Národní politika, 29. 11. 1924, roč. XLII, č. 329, s. 10

³¹⁸ O. F., *Pro kuchyni*, Národní politika, 20. 12. 1924, roč. XLII, č. 349, s. 10

³¹⁹ „Dne 22. T. M. (tohoto měsíce, února 1924 – pozn. aut.) bude se jednati o cenách cukru. Na této schůzi budou také projednány a stanoveny různé proposice, týkající se zaopatření obyvatelstva cukrem z letošní i příští cukerní kampaně.“ In NESG. *Braňme se drahotě!*, Právo lidu, večerník, 9. 2. 1924, roč. XIII, č. 33, s. 1 nebo „Je to až k neuvěření, jak poslední dobou vysoko stoupla cena bramborů. Na burse se vůbec brambory neobjevují. Je proto podivno, že úřední bursa stále vede brambory v záznamu a oznamuje jejich cenu 35–45 Kč. Ve skutečnosti není možno brambory koupit. Jsou-li jaké, tož ve velkém se prodávají za 80-90 Kč / q, v drobném pak za 1 Kč ba i za 1,20 Kč / kg. Jsme přesvědčeni, že brambory jsou, třeba jich velké množství bylo použito a dosud ještě používá se k pálení lihu. Jak jsme zjistili, lihovarníci pálejí brambory nejen méněcenné, určené k průmyslovému zpracování, ale také i brambory jedlé, dobré, žlutomasé, takže značnou část odebrali jich z volného trhu. Dále jsme zjistili, že mnoho bramborů vyvezeno bylo do Rakouska.“ In NESG. *Proč jsou brambory drahé?*, Právo lidu, večerník, 9. 2. 1924, roč. XIII, č. 33, s. 1

³²⁰ NESG. *Braňme se drahotě!*, Právo lidu, večerník, 9. 2. 1924, roč. XIII, č. 33, s. 1

³²¹ NESG. *Zbytečný ostych*, České slovo, 20. 1. 1924, roč. XVI, č. 18, s. 11

³²² NESG. *Směrné ceny ovoce na stromech*, Rudé právo, 8. 6. 1924, roč. 5, č. 135, s. 6

³²³ Vr. *Tržní ceny v Československu*, Lidové noviny, večerník, 23. 8. 1924, roč. 32, č. 424, s. 3

v Brně prodejci a dodavatelé odmítli s odůvodněním, že snížení ceny povede ke snížení dodávek ovoce podobně jako v Praze.³²⁴ Začátkem září 1924 však Lidové noviny informují, že ceny potravin jsou už stabilizovány a vláda předložila Národnímu shromáždění návrh zákona o vymílání pšenice na 80 %, čímž by se téměř pokryla domácí spotřeba mouky³²⁵. Tomu oponuje Jindřich Petr v témže listě, že tento zákon není třeba, protože „*žádný mlýn nevymílá pšenici pod 75 a žito pod 70 procent*.“³²⁶ Argumentuje, že se vyrábí čtyři až šest druhů mouky pšeničné a jeden až tři druhy mouky žitné³²⁷ s dostatečným využitím obilného zrna, snížit výrobu na dva druhy mouky pšeničné a jeden žitné není proto smysluplné. Po snížení cen volají dělnické listy, naopak Národní politika upozorňuje, že „*drahotní vlna a protidrahotní akce jsou heslem dne. Jsou otázkou všech vrstev, na niž se čeká netrpělivě odpověď. (...) Žádá se, aby správní úřady potíraly drahotu,*“³²⁸ avšak zkušenosti z války i ostatních zemí ukazují, že zákonem drahotu nelze ovlivnit, pouze změnou spotřebního chování.

V zimě 1925 došlo k výraznému zdražení potravin, které se neobešlo bez demonstrací, a ukázalo se, že závislost na dovozu základních potravin – zejména obilí, sladu, luštěnin, mouk a mlýnských výrobků³²⁹ je pro přežití a blahobyt obyvatel klíčový.

5. 2. 3. 3 Nálada ve společnosti 1920–1929

Po překonání poválečné bída a hospodářských problémů se situace konsolidovala a společnost bohatla. V roce 1921 pracovalo 45,6 % obyvatel, v roce 1930 už téměř polovina (49,4 %)³³⁰. S tím stoupala i zaměstnanost žen (32,7 % žen k 67,2 % mužů)³³¹. Většina lidí našla zaměstnání v továrnách jako dělníci, skoro třetina (29,6 %) pracovala v zemědělství³³². Atlas obyvatelstva ČSSR z roku 1962 však tvrdí, že v zemědělství pracovalo 24,6 %, jako drobní podnikatelé 12,8 % a ostatní zaměstnanci 6,4 % lidí. V září 1924 podporovalo ministerstvo sociální péče 7 700 nezaměstnaných v celé republice, z toho 5 900 mužů a 1 800 žen a 8 500 příslušníků

³²⁴ Ek. *Snahy o zlevnění ovoce v Brně*, Lidové noviny, 31. 8. 1924, roč. 32, č. 438, s. 5

³²⁵ Vr. *Tržní ceny v Československu*, Lidové noviny, 6. 9. 1924, roč. 32, č. 449, s. 3

³²⁶ Jindřich Petr. *Špatná pšeničná mouka podle zákona*, Lidové noviny, 7. 9. 1924, roč. 32, č. 451, s. 2

³²⁷ Podle procenta vymletí zrna se mouka dělila na pečivou, vařivou, chlebovou, krupici.

³²⁸ NESG. *Týdenní přehled – Drahotní vlna a protidrahotní akce*, Národní politika, 7. 9. 1924, roč. XLII, č. 248, s. 11

³²⁹ Z. Kárník, *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl druhý: Československo a České země v krizi a ohrožení (1930 – 1935)*, 2002, s. 435

³³⁰ V. Srb, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, 2004, s. 80

³³¹ V. Srb, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, 2004, s. 80

³³² V. Srb, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, 2004, s. 85

domácností³³³. Nejnižší nezaměstnanost byla v roce 1925 a 1928 (méně než 50 000 lidí), prvního vrcholu dosáhla v roce 1923 (přes 200 000 lidí) a od roku 1930 skokově rostla, vrcholu dosáhla v roce 1932 (téměř 700 000 nezaměstnaných), těsně pod touto hranicí však setrvávala i v následujících dvou letech, počítáno z ročního průměru.³³⁴ Statistická ročenka uvádí nejvyšší míru nezaměstnanosti v roce 1933 – přes 700 000 nezaměstnaných ročně.³³⁵

Podle údajů o uložení dávky z majetku lze dovodit, že téměř 10 milionů obyvatel ČSR nemělo žádný majetek, 2 miliony disponovalo majetkem do 10 000 Kč, lze je tedy považovat za střední třídu, a zbylý milion obyvatel patří díky vyššímu majetku mezi vyšší střední třídu, zhruba 4 % patřilo mezi bohaté. Těžké životní podmínky této početné vrstvy nejchudších obyvatel s oblibou popisovaly dělnické a socialistické listy. Například České slovo barvitě líčí bydlení nejchudších obyvatel ve čtvrti Košíře, proti kterému brojí i lékaři³³⁶. Na druhou stranu bylo v některých rodinách obvyklé mít hospodyně – kuchařku, pomocnici v domácnosti na úklid, šití či péči o děti. Lidé je poptávali po známých i inzerátech, stejně tak si dávaly inzeráty i dívky a ženy službu hledající³³⁷. Na rozdíl od předválečné doby, kdy mladé dívky pomáhaly i ve středostavovských rodinách, za první republiky si pomocnice mohla dovolit především vyšší třída. I když třeba ne denně, dívky vypomáhaly i v rodinách, kde ženy pracovaly

---

³³³ „Z toho připadá na Čechy 5000, na Moravu a Slezsko 1300, Slovensko a Podkarpatskou Rus 1400 (osob – pozn. aut.). Kromě toho podporováno prostřednictvím podniků 17. 750 částečně nezaměstnaných s 8.300 příslušníky domácností. Počet osob nezaměstnaných podporovaných přímo se vzhledem k předcházejícímu měsíci zmenšil (9.233 v srpnu). V září roku 1923 bylo podporováno přímo 56.606, prostřednictvím podniků 37.854 osob.“ In Z ministerstva sociální péče. *Nezaměstnanost v Československé republice za měsíc září 1924*, chyba při zápisu listu – pozn. aut., 1924, s. 9

³³⁴ P. Bělina a kol., *Dějiny zemí Koruny české II.*, 4. vydání, 1997, s. 181

³³⁵ V. Mička, V. Čáp, J. Bondyová: *Historická statistická ročenka ČSSR*, Federální statistický úřad, 1985, tabulka 95. Vybrané ukazatele jednotlivých zemí Československa, s. 869

³³⁶ „Většina bytů v Košířích je přeplněna, zejména v domech starších, poněvadž se bydlí nejvíce v bytech o jedné místnosti skoro pravidelně malých rozměrů. V takovéto jedné místnosti bydlí rodina průměrně 5 nebo 6členná, ba mnohdy ještě daleko četnější. V téže místnosti se vaří, jakože i pere a suší prádlo, leckde též provozuje se zároveň řemeslo (obuvnictví, krejčovství apod.). Leckde jsou tyto byty umístěny přímo ve sklepě s nepatrným světlem, bez podlahy a s vlhkými stěnami, kde bydlí 6 i vícečlenná rodina s malými dětmi, které ovšem prodávají ustavičně různé nemoci. Tyto sklepní díry sloužily dříve za skladiště nebo za dílny, pro něž se dnes ani již nehodí. Jinde zase obývá 6členná rodina v bývalé kůlně na zahradnické nářadí, rovněž bez podlahy. Příšerné poměry bytové jsou např. v domě čp. 28, který již častokrát byl komisionálně uznán za naprosto neobyvatelný jednak vzhledem k nepatrným, vlhkým a tmavým místnostem, jednak zvláště k chatrnému stavu celého domu, který hrozí, co chvíli sesutím. A v tomto domě bydlí 25 rodin, které nyní byly vypovězeny z bytů následkem hrozícího nebezpečí sesutím a ocitají se úplně bez přístřeší v této kruté zimě. Ježto obec nemá jediného místa, kam by je umístila.“ In NESG. *Jak se v Praze bydlí. Příspěvek z nejchudšího předměstí – Košíř*, České slovo, 5. 1. 1924, večerník, roč. XVI, č. 5, s. 6

³³⁷ „Pomocnici v domácnosti, 28letou, velmi spořádanou, dobrou kuchařku, spolehlivou a tichou, obeznalou ve všech domácích pracích, i v šití, může doporučit Ústřední sociální péče v Praze II., Václavské nám. (tajemník Ant. Netolický). Hlaste se jen rodiny, kde by našla druhý domov.“ In *Různé zprávy*, České slovo, 15. 6. 1924, roč. XVI, č. 140, s. 14

v kvalifikovaných profesích³³⁸. „Nyní, kdy pomocnice v domácnosti se stává přepychem, jehož si bude moci dopřát jen malý počet rodin, musíme se snažit stravou svou přizpůsobit stravě jiných průmyslově pokročilých států, kde ženy středních vrstev také jsou nuceny vařit samy, bez pomocnice.“³³⁹ Jako kuchařky si obvykle přivydělávaly vdovy, starší ženy nebo ženy starající se o děti a vařily buď přímo v rodinách nebo pro několik lidí z okolí, kteří třeba žili sami a nechtěli či nemohli se stravovat každý den v hostincích.³⁴⁰ Starší hospodyně často pracovaly za byt a stravu.³⁴¹

Po celé období první republiky lze sledovat rostoucí míru urbanizace³⁴². Počet obyvatel Prahy se v roce 1930 zvýšil oproti stavu v roce 1921 o 27,9 %, v Brně o 19,5 %. V roce 1921 žilo ve městech zhruba 30 % obyvatel, v roce 1930 již 48,7 % obyvatel, na Slovensku 26 %. Zatímco střed města, historické centrum, obývaly původní městské rodiny, na periferiích se usazovali v blízkosti továren dělníci. Tyto dvě skupiny obyvatel se odlišovaly mnoha znaky a v podstatě se nestýkaly. Lze tvrdit, že zejména ve větších městech vznikla masová společnost, jak ji známe dnes a postupně pronikala i na venkov. S rostoucí urbanizací a rozvojem turistiky i cestování stále více mizely tradiční regionální zvyky, dokonce i list *Venkov* v článku *Uctívejte hosty národními jídly* apeluje na hospodyně, aby vařily jídla svých předků, aby se ptaly svých maminek, babiček a tet na tradiční recepty, protože to hosté vítají a neznají.³⁴³ Posvícení a náboženské poutě se na venkově stále slavily, v Praze se největšího ohlasu dočkala Matějská³⁴⁴, nikoliv už jako církevní událost, ale především jako společenská příležitost představit nejnovější módu a užít si pouťové atrakce. Poutě se v Praze konaly i při jmeninách vybraných svatých, zejména na Malé Straně³⁴⁵. V roce 1923 prosadila Alice Masaryková oslavy Svátku matek³⁴⁶, který následující rok zaštitila společnost Československá ochrana matek a dětí. V neděli 4. 5. 1924 prodávaly její členky bílé květy jabloně k uctění matek a zároveň vybranými prostředky financovaly různé sociální programy pro rodičky, kojence a děti³⁴⁷.

³³⁸ M. Lenderová, B. Kopiczková, J. Burešová, E. Maur (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 2009, s. 400

³³⁹ O. F., *Jak jíme?*, Národní politika, 16. 11. 1924, roč. XLII, č. 316, s. 4

³⁴⁰ M. Kučerová, *Obědy v soukromých bytech*, Národní politika, 12. 2. 1933, roč. LI, č. , s. 6

³⁴¹ Inzerce: *Hospodyně starší příjmu za byt a stravu*, České slovo, 7. 12. 1918, roč. X, č. 48, s. 4

³⁴² J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918–1938*, 2001, s. 11

³⁴³ NESG. *Uctívejte hosty národními jídly*, *Venkov*, 21. 8. 1938, roč. XXXIII, č. 196, s. 4

³⁴⁴ 24. února. Z návsi u kostela sv. Matěje v přilehlé obci Šárka se krámký během Matějské pouti rozšířily až na Vítězné náměstí v Dejvicích.

³⁴⁵ Viz M. Fantová, *Lidé, Praha a svět*, 1925, s. 86

³⁴⁶ Od roku 1914 se slavil v USA.

³⁴⁷ NESG. *Svátek matek*, *Venkov*, 4. 5. 1924, roč. XIX, č. 105, s. 5

Právo lidu během celého víkendu 3. a 4. května 1924 vyzdvihuje nepostradatelnou roli ženy – matky pro společnost³⁴⁸ i zve na akce s oslavami spojené³⁴⁹.

5. 2. 3. 4 Volný čas jako známka blahobytu

Ve dvacátých letech však průmysl rostl a dařilo se i zemědělství, poptávka po službách stoupala a s tím i množství volného času a touha ho zajímavě vyplnit. Lidé navštěvovali hojně biografy³⁵⁰, divadla, tančírny, taneční čaje³⁵¹, hospody, bary, kavárny a cukrárny, hodně chodili a jezdili na výlety a v létě na letní byty, do lázní nebo k moři. Unikátní spojení zábavy, sportu a trávení volného času představovaly Barrandovské terasy v Praze (z roku 1929) a Riviéra v brněnských Pisárnkách.³⁵² O některých podnicích se lze dočíst v novinách v inzertní části, například v Českém slovu jsou tyto inzeráty sdruženy do rubriky Kam dnes večer?³⁵³ Obliba letních pobytů na venkově rostla po celé období první republiky, zvláště po hospodářské krizi se stalo zahraniční cestování příliš nákladné.³⁵⁴ V letních měsících se rodiny stěhovaly do pronajatých chalup, vil či chat s celou domácností a trávily čas výlety, sportem, sběrem hub a lesních plodů a jejich zavařováním, návštěvami sousedů a četbou či intelektuální prací.³⁵⁵

---

³⁴⁸ „V silných, zdravých, statných a schopných lidech je uložen kapitál toho kterého národa. Uvážíme-li, že hlavním elementem, který zaručuje a udržuje tuto národní sílu, je matka, musíme si mimoděk a přece logicky přiznati, že vlastně největším národním bohatstvím jsou zdravé, zdatné, ušlechtilé a uvědomělé matky. Odvažuje-li se náš národ toho, že prohlašuje svátek matek, že zařazuje mezi dny zvláště uctívané také vyvrcholení úcty k matce a že jí vzdává hold i veřejný dík (...). Jestliže se vžije Svátek matky, vyvolaný Čsl. Ochranou matek a dětí proto, aby mateřství povznesl a k uctívání povýšil, složí tím náš národ jen splátku na svůj dluh, který je matkám povinen.“ In NESG. Svátek matek, Právo lidu, večerník, 3. 5. 1924, roč. XII, č. 102, s. 2; úděl ženy – matky z chudých poměrů líčí Emil Vachek a nabádá k většímu sociálnímu zabezpečení od státu In Emil Vachek, Matka, Právo lidu, 4. 5. 1924, roč. XXXIII, č. 105, s. 1

³⁴⁹ Například promenádní koncert na Masarykově nábřeží, na Riegrově náměstí, představení v Tylově divadle In NESG. Svátek matek, Právo lidu, 4. 5. 1924, roč. XXXIII, č. 105, s. 7

³⁵⁰ Tehdy zvané spíš biografy. Viz M. Čvančara, J. Čvančara, Zaniklý svět stříbrných pláten. Po stopách pražských biografů, 2011

³⁵¹ Zpravidla je pořádaly restaurace a bary od pěti hodin odpoledne. Viz Inzerce: „Tůmův restaurant „U zlaté kapličky“, Národní 4, O 17. hodině, Five o'clock, čtvrtek, sobota, neděle“, Venkov, 6. 1. 1924, roč. XIX, č. 6, s. 15

³⁵² M. Lenderová, B. Kopiczková, J. Burešová, E. Maur (eds.), Žena v českých zemích od středověku do 20. století, 2009, s. 275–277

³⁵³ Inzerce: Tůmův restaurant „U zlaté kapličky“, Národní 4; Navštivte Smíchovskou hospodu Ludvíka Hartla, Praha I, Dlouhá třída 34, Snídaně, domácí (?) zpravené obědy a večeře, Lidové ceny; Originelní vinárna Myslivna v hotelu Zlatá husa, Václavské náměstí, denně koncert, bar, originální víno v lahvičkách i ve čtvrtkách; Palais de Danse-Bar, Hradní sál, vinárna, Kavárna, Ceny levné, vstup volný; Plzeňský restaurant Carlton, Praha I., Můstek – Provaznická, snídaně, menu, večeře, České slovo, 6. 1. 1924, roč. XVI, č. 6, s. 8

³⁵⁴ L. Stachová, Více z mouky, Venkov, 3. 9. 1933, roč. XXVIII, č. 206, s. nečíslováno

³⁵⁵ Viz J. Šoukal, Slasti a strasti letních bytů. Život na letních bytech a letních vilách v éře první republiky, 2016

5. 2. 4 Rok 1933 – propad hospodářství a návrat hladu

„Říkali tomu bída, my říkáme krise (tak o ní píší noviny), ale vcelku je to jedno.“³⁵⁶

Rok 1929 je celosvětově vnímán jako začátek krize, protože v pátek 25. října 1929 se zhroutila newyorská burza a její propojení s ostatními zeměmi mělo za následek i jejich ekonomický úpadek.³⁵⁷ Do Československa však dorazila ekonomická krize se zpožděním až koncem roku 1931. Mezitím se československá vláda mnohem více soustředila na sílící autonomistické tendence a stupňující se požadavky sudetských Němců v pohraničí. V roce 1928 proto spojila zemi Slezskou se zemí Moravskou, aby zmenšila vliv německých menšin v těchto oblastech. Československo se tak sestávalo ze čtyř zemí – České, Moravskoslezské, Slovenské a Podkarpatoruské. Koncem roku 1929 nahradili ve vládě Hlinkovu slovenskou lidovou stranu čeští i němečtí sociální demokraté, kteří posílili německé strany ve vládě. Post premiéra držela až do konce první republiky Agrární strana (Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu). Františka Udržala vystřídal Jan Malypetr a toho Milan Hodža. Post obhájili i během hospodářské krize, která se projevila nejprve propadem exportu a průmyslu a pak i v zemědělství. Dokázali totiž oslovit všechno venkovské obyvatelstvo bez ohledu na sociální příslušnost, čímž se stali nejsilnější politickou stranou.³⁵⁸

Zprávy o zhroutení newyorské burzy způsobilo zděšení, ale na běžném životě obyvatel ani v hospodářství se to nijak neprojevalo. V marné naději, že Československa se tato krize netýká, žili lidé do roku 1931.

Růst hospodářství i životní úrovně obyvatel pokračoval od poloviny 20. let do roku 1929. Historik Zdeněk Kárník jej označuje za vrchol tzv. zlaté éry.³⁵⁹ Československý průmysl zaměstnával téměř polovinu práceschopné populace, vyráběl kvalitní výrobky pro tuzemský i zahraniční trh, export rostl a zároveň se zvyšovala kupní síla obyvatel. V zemědělství pracovalo zhruba 25 % obyvatel, ve službách a obchodu 20 %³⁶⁰. Závislost na dovozu potravin téměř

---

³⁵⁶ Říkal chalupník Otradovec z vesnice Ouběnice, J. Petráň, *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*, 2009, s. 239

³⁵⁷ S odstupem desítek let už víme, že signály nezdravého vývoje vykazovala americká ekonomika už dříve a uvalené reparace na Německo de facto znemožnily jeho hospodářský růst a zlepšení životní úrovně obyvatelstva a tím i jeho spokojenosti. Silné propojení ekonomik evropských zemí s americkým hospodářstvím v důsledku dodávek především potravin vedlo k postupnému zhroutení i evropských trhů.

³⁵⁸ <https://www.vlada.cz/assets/Obdobi-prvni-republiky-1918.pdf>, cit. 19. 6. 2020

³⁵⁹ Z. Kárník, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, 2002, s. 435

³⁶⁰ L. Fialová a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, 1996, s. 284–5

zmizela, zemědělství se díky zapojení mechanizace a moderních poznatků dařilo. V roce 1928 sice klesly ceny za zemědělské produkty a v důsledku toho se snížila i výroba, ale v součtu zemědělství do roku 1937 zvyšovalo svou produkci víc než průmysl, ačkoliv i zemědělství se potýkalo s neúrodou, nízkými cenami i horším odbytem produktů. V roce 1930 tuzemský průmysl ještě zvýšil svůj obrat oproti předchozímu roku a propad v odbytu se objevil až závěrem roku 1931. Pak už jen klesala bilance zahraničního obchodu a odbyt tuzemských firem, zvyšovala se platební neschopnost podniků i jednotlivců, nezaměstnanost a chudoba. Výroba poklesla na 60 % úrovně z roku 1929, export jen na 28,5 % stavu z roku 1929, Tím, že bylo Československo orientované hodně na průmysl a export, zasáhla hospodářská krize a pokles výroby v průmyslu československou ekonomiku zhruba o 30 % více než v sousedních zemích.³⁶¹

Hospodářská krize se nejvážněji projevila v průmyslu, a tudíž dopadla nejtěživěji na dělníky a jejich rodiny. Souběžně s průmyslovou krizí probíhala i agrární krize (v letech 1929–1933 zaniklo 70 000 drobných zemědělských závodů, víc, než jich vzniklo po pozemkové reformě³⁶²), a tak lze bez přehánění říci, že se krize dotkla všech obyvatel. V září 1933 přesahovaly podle Rudého práva dluhy zemědělství 40 miliard korun a včetně soukromých pohledávek 50 miliard Kč. „Záplavu exekucí nahradil příval konkursů a vnucených správ,“ které se týkaly „desítek tisíc domkářských a maloroľnických usedlostí.“³⁶³

V lednu 1933 bylo v Československu 750 000 nezaměstnaných.³⁶⁴ Jejich počet se v následujících měsících zvýšil na 978 000 až 1,3 milionu lidí, což zahrnovalo zhruba 10 % všech obyvatel. Tito lidé zpravidla živilí své rodiny, které tak rázem přišly o příjem. Hladem a chudobou tak byla ohrožena třetina národa. Problém představovala rozsáhlá nezaměstnanost, snížení platů a mezd i výkupních cen zemědělských komodit a zároveň zvýšení cen zemědělských produktů a potravin.³⁶⁵ Vláša se snažila agrární krizi zmenšit svými zásahy, k čemuž přispívala i silná agrární strana se svým premiérem. Během krize přijala 129 vládních nařizení zmírňující její dopady a 105 se týkalo zemědělství.³⁶⁶ Ceny plodin se snížily o

---

³⁶¹ Z. Kárník, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, 2002, s. 50

³⁶² J. Pátek, *Vývoj zemědělství a lesnictví* In V. Lacina, J. Pátek (ed.), *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti*, 1995, s. 47

³⁶³ K. *Obilní monopol*, Rudé právo, 10. 9. 1933, roč. 14, č. 209, s. 7

³⁶⁴ NESG. *Tři čtvrti milionu nezaměstnaných v Československu*, České slovo, 8. 1. 1933, roč. XXV, č. 7, s. 2

³⁶⁵ L. Stachová, *Jak prodáváme a jak kupujeme*, Venkov, 4. 6. 1933, roč. XXVIII, č. 131, s. nečíslováno

³⁶⁶ L. Fasora (ed.), *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, 2006, s. 81–82

40–65 %, dobytka o 20–30 %, ostatní ceny zůstaly stejné nebo rostly. Prosazení cel a stanovených cen zemědělských produktů vedlo k většímu izolacionismu a protekcionismu vlastních výrobků, které však v důsledku byly dražší. Zároveň listy apelovaly na hospodyně, aby nakupovaly zboží domácí provenience a podpořily tak tuzemské hospodářství. V roce 1934 klesla zaměstnanost na 75 % úrovně roku 1929 (tedy nejvyššího blahobytu) a snižovala se až do roku 1937.³⁶⁷ Vláda rozšířila podporu v nezaměstnanosti.

Přesto komunistická strana organizovala demonstrace, stávky³⁶⁸ a pochody hladu³⁶⁹, kterých se dělníci ochotně a hojně účastnili. Boj dělníků proti vykořisťování v továrnách, chudobě a hladu akcentovalo hlavně Rudé právo.³⁷⁰ V Sudetech sílila podpora Německé nacionálně socialistické dělnické straně (DNSAP), která z krize obviňovala českou vládu, protože v pohraničních podhorských oblastech s majoritou sklářského a textilního průmyslu postihla krize téměř všechny obyvatele. Těžší dopad krize na Slovensku zvyšovala i podpora fašizující se Hlinkovy slovenské ľudové strany. Rostoucí nacionalismus a příklon k fašismu se však nevyhnul ani střední třídě a intelektuální levici. Napětí rozdmýčávaly i dělnické listy.

Vláda reagovala na krizi většími zásahy do zemědělství. V červenci 1934 zřídila obilní monopol, který určoval ceny obilí na trhu. Vedla jej Československá obilní společnost, která musela od zemědělců za stanovené ceny veškeré obilí vykoupit, aby byla zajištěna alespoň minimální rentabilita zemědělství.³⁷¹

5. 2. 5 Rok 1938 – republika mezi mlýnskými kameny

V druhé polovině 30. let sice hospodářská krize pozvolna odeznívala, ale neutěšené poměry obyvatelstva již zjitřily nacionální rozpory a zostřily fašistické a nacionalistické tendence různých politických stran. Potvrzují to i výsledky čtvrtých (a posledních) parlamentních voleb v květnu 1935.³⁷² V prosinci byl zvolen novým prezidentem Edvard Beneš, který se po celou dobu v úřadě snažil udržet celistvost republiky, stále více ohrožovanou separatistickými

---

³⁶⁷ Z. Kárník, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, 2002, s. 50

³⁶⁸ NESG. *Hladová stávka na severu*, Rudé právo, 18. 6. 1933, roč. 14, č. 141, s. 1

³⁶⁹ Zhruba 150 lidí z Prahy-venkov, Letňan, Horoměřic a Roztok, ČTK. *Nezdařený „pochod hladu“ do Prahy*, Venkov, 4. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 54, s. 2

³⁷⁰ NESG. *1. máje – kytičky? Ne! – Chléb a mléko dětem*, Rudé právo, 30. 4. 1933, roč. 14, č. 102, s. 13

³⁷¹ V. Lacina, *Krize československého zemědělství 1928–1934*, 1974, s. 38–44

³⁷² Agrární strana získala 14,3 % hlasů, sociální demokracie 12,5 %, komunistická strana 10,3 %, národně socialistická strana 9 %, lidová strana 7,5 %, Henleinova Sudetoněmecká strana získala podporu 66 % Němců v ČSR. Viz V. Olivová, *Dějiny první republiky*, 2013, s. 197

tendencemi německých stran v pohraničí i zahraničními pokusy o revisi Versaillského systému. Jeho úsilí definitivně zmařil podpis Mnichovské dohody 30. září 1938, kterou se Německo dohodlo s Velkou Británií, Francií a Itálií na odstoupení pohraničních oblastí Československa Německu. Tím fakticky došlo k rozbití první Československé republiky a konci éry první republiky. Mnoho českých rodin opustilo pohraničí v průběhu roku 1938 z existenčních důvodů, ať už kvůli ztrátě zaměstnání, bojkotu českých řemeslníků nebo fyzickým útokům Němců.³⁷³

Průmysl se od roku 1933 už zkonsolidoval a v roce 1938 dokonce ČSR vyváželo z 80 % hotové výrobky, hlavně textil, obuv, sklo, keramiku, potraviny, nápoje i cukr.³⁷⁴ Přesto byla nezaměstnanost natolik vysoká, že ji stát musel řešit. Do 20. března pokračovala státní stravovací akce pro osoby nezaměstnané a omezeně pracující, mléčná akce pro děti těchto rodičů a chlebová akce. Na pět týdnů (od 14. 2. do 20. 3. 1938) této státní podpory byly vyčleněny souhrnné náklady 18 461 800 Kč.³⁷⁵ Nově nezaměstnaní mohli dostat přiděl brambor.³⁷⁶ Jen v Praze bylo v únoru podporovaných nezaměstnaných 12 199 osob, z toho 2 263 osob dostávalo podporu od státu, 4 665 z akcí obecních i státních, 528 z akcí obecních a 4643 pracovalo na tzv. produkčních pracích, praporech práce a pracovních pospolitostech.³⁷⁷ Právo lidu informovalo o rozdělení poukázek na přiděl chleba nezaměstnaným v německém pohraničí, čehož si „henleinovci“ záměrně nevšíмали.³⁷⁸

Krátké období dvaceti let stačilo k vybudování samostatného státu, vytvoření nového systému hospodářství i zajištění sociálního rozkvětu většině obyvatel Československa, přesto však v důsledku mezinárodní situace došlo k jeho rozkolísání a pádu. Velkou úlohu sehráli i čelní političtí představitelé, kteří stát řídili dle svých povah i nejlepšího vědomí, avšak bez zkušeností s fungováním republikánského zřízení na demokratických základech, s volným trhem a národnostními rozepřemi. Nově se objevila komunistická strana a další fašizující strany, které usilovaly o nastolení jiného řádu. Veřejné mínění hojně ovlivňovaly svým tiskem a aktivně svolávaly stávky, hladové bouře a pochody nebo nepokoje.

---

³⁷³ J. Čechurová (ed.), *Antologie studijních textů k novověkým sociálním dějinám*, V./2., 2003, s. 117

³⁷⁴ J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918 – 1938*, 2001, s. 53–54

³⁷⁵ Čt. *Státní stravovací akce pro nezaměstnané*, České slovo, 13. 2. 1938, roč. XXX, č. 37, s. 6 a Z ministerstva sociální péče. *Státní stravovací akce pro nezaměstnané*, Národní politika, 13. 2. 1938, roč. LVI, č. 43, s. 5

³⁷⁶ NESG. *Pokračování v přidělu bramborů pro nezaměstnané*, Národní politika, 13. 2. 1938, roč. LVI, č. 43, s. 5 a NESG. *Příděly brambor nezaměstnaným*, Právo lidu, 13. 2. 1938, roč. XLVII, č. 37, s. 7

³⁷⁷ Ld. *Městská rada pražská*, Lidové noviny, 12. 2. 1938, roč. 46, č. 76, s. 8

³⁷⁸ NESG. *32.300 kg chleba nezaměstnaným v pohraničí*, Právo lidu, 16. 7. 1938, roč. XLVII, č. 165, s. 1

5. 3 Běžný jídelníček za první republiky

5. 3. 1 Poválečný hlad a bída

Vyhlášení samostatnosti a míru znamenalo ukončení války a bojů, ale denní situace se koncem října a v listopadu 1918 pro většinu obyvatel mimo bojiště příliš nezměnila. Základní potraviny jako mouka, mléko, maso, pečivo a cukr buď zcela chyběly, nebo byly vydávány na přiděl v omezeném a nedostatečném množství, nebylo ani šatstvo a obuv. Lidé trpěli hladem už mnoho měsíců a snažili se potraviny opatřit jakýmkoliv způsobem.³⁷⁹ Na přiděl se prodávalo i uhlí nebo palivové dříví.³⁸⁰

Ve městě byla situace horší než na venkově, protože lidé neměli téměř žádné možnosti, jak si něco vypěstovat, nebo nějak přilepšit ke skromným přidělům potravin. „*Ve velikém městě je všeho nedostatek, co slouží k lidské výživě, co dělá červená líčka a veselou mysl. Není tuků, není mouky, není mléka.*“³⁸¹ Nejhorší situace panovala v Podkarpatské Rusi a na Slovensku, kde nedostatek potravin zvýrazňovaly ještě dvojnásobné ceny oproti zbylým územím republiky³⁸². V severním a západním pohraničí doprava potravin vážla kvůli blokádě dovozu potravin z Německa³⁸³, častěji zde propukaly hladové stávky a bouře³⁸⁴, i v důsledku větší koncentrace dělnictva. Přesto list Národní politika krátce po vyhlášení samostatnosti informoval, že „*zásobování je pro celou republiku jednotné a probíhá dle plánu.*“³⁸⁵ Potraviny se do Čech dovážely buď po Labi, resp. Dunaji nebo po železnici, blokáda železnice a nedostatek vagonů tak ochromoval import a distribuci potravin³⁸⁶. Československo dováželo potraviny (včetně

³⁷⁹ NESG. *Naprostý nedostatek tuků, nedostatek cukru*, Právo lidu, 9. 11. 1918, večerník, roč. XXVI, č. 261, s. 4

³⁸⁰ „*Týdenní dávka na lístek k vaření na příští týden stanoví opět 20 kg uhlí.*“ NESG. *Týdenní dávka*. Národní politika, 10. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 262, s. 5

³⁸¹ M. Majerová. *Nedostatek mléka*. Ženské noviny. 9. 1. 1919, roč. 1, č. 2, s. 4

³⁸² Na Slovensku začal propukat i hlad po potravinách, čs. vláda se snažila situaci řešit nákupem obilí za vysoké světové ceny, zejména z USA, Velké Británie a Francie, čímž se ještě více zadlužovala. „*Soukromé nákupy potravin nejsou na Slovensku vůbec dovoleny, ... je třeba zvláštní povolení zásobovacího ústavu Slovenska v Žilině podléhajícího ministerstvu pro zásobování v Praze.*“ In NESG. *Na Slovensku nejsou velké zásoby*. Lidové noviny, 17. 1. 1919, roč. 27, č. 17, s. 3

³⁸³ „*Ministr zásobování MUDr. Vrbenský vysvětlil deputaci, že zásobovací obtíže německých krajů vyvolány a zhoršovány svévolným postupem vlády „Deutschböhmen“, která nepřihlížejíc k hospodářským nutnostem, vyvolává zásobovací vzdoroorganizace a znemožňuje tím politicky i hospodářsky zásobování severních Čech z pražských ústředí.*“ In NESG. *Aš a Drážďany dožadují se potravin z Československého státu*. Venkov, 7. 12. 1918, roč. XIII, č. 327, s. 4

³⁸⁴ Ze spolehlivého pramene. *Bouře z hladu v Ústí n. L. a v Liberci*. Národní politika, 3. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 255, s. 5

³⁸⁵ NESG. *Zásobování německých krajů Čech*. Národní politika, 16. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 268, s. 5

³⁸⁶ 500–600 vagonů bramborů na nuselském nádraží vážne. Dodávky brambor a mouky se v poslední době zlepšily. „*Doprava bramborů totiž vážne v té míře, že jest nutno okamžitě zjednatí radikální nápravu.*“ In NESG. *Dovoz bramborů*. Venkov. 7. 11. 1918, roč. XIII, č. 300, s. 6

základních) až do roku 1932, kdy za ně v součtu v letech 1920–1932 zaplatilo 52 miliard Kč.³⁸⁷ Zároveň však stále fungovaly cukrárny³⁸⁸, kavárny, restaurace, hospody³⁸⁹, vinárny³⁹⁰ a bary³⁹¹, kde se lidé mohli najíst, napít i pobavit. Oblíbenou zábavou bývaly odpolední čaje s koncertem či tancem³⁹². To přetrvalo po celé období první republiky.³⁹³

5. 3. 1. 1 Klíč k republice: Obilní ústav

V den vyhlášení samostatnosti převzal Národní výbor Válečný obilní ústav³⁹⁴. „*Národní výbor pověřil vedením válečného obilního ústavu v Čechách čtyřčlennou správní komisi, která jej povede jako samostatný ústav pro království české.*“³⁹⁵ Zároveň byly zřízeny speciální komise pro zásobování obilím a mlýnskými výrobky, bramborami a pro věci finanční správy³⁹⁶. Obilní ústav z velké části zajišťoval nákup obilnin a jiných základních potravin z tuzemské sklizně³⁹⁷, jejich odevzdání, uskladnění, rozvoz a distribuci, na které se podílely i další zásobovací komise pod hlavičkou Ministerstva zásobování. V tisku se od počátku republiky objevují výzvy Obilního ústavu zemědělcům k odevzdání úrody, kterou nepotřebují, pro potřeby městského obyvatelstva a bezzemků (tj. i dělníků). Obilní ústav také stanovoval ceny a podmínky prodeje, zakázal vývoz, dokud nebude pokryta domácí spotřeba. Skončil tak vývoz potravin na válečnou frontu a naopak se začalo organizovat přerozdělování potravin v Čechách, na Moravě, ve

³⁸⁷ Dr. Rudolf Brož. *Československo zaplatilo v letech 1920-1932 za potraviny do ciziny 52 miliardy Kč*, Venkov, 5. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 55, s. 1

³⁸⁸ Nejlepší zákusky a cukrovinky nabízí cukrář Novotný v českém divadle (v Brně – pozn. aut.). Rubrika Hlasy z obecnosti (inzerce). Lidové noviny, 3. 11. 1918, roč. XXIV, č. 302, s. 4

³⁸⁹ např. Stopkova plzeňská pivnice. Rudolfská ul. 5, Vidličková snídaně, v poledne menu po 6 K, denně Plzeňský prazdroj, černé pivo a dolnorakouská vína. Rubrika Hlasy z obecnosti (inzerce). Lidové noviny, 3. 11. 1918, roč. XXIV, č. 302, s. 4

V listopadu 1918 otevřela v Brně umístovací kancelář pro hostinské Otakar, která měla sloužit navrátilcům se z války původního povolání hostinský. NESG. *Hostinským!*, Lidové noviny, 9. 11. 1918, roč. XXIV, č. 308, s. 3

³⁹⁰ „*Velkovinárna v souterainu hotelu Plzeňský dvůr doporučuje Česká hotelová společnost co nejlépe. Každé úterý, čtvrtek, sobotu a neděli večer koncert kvarteta Mazalini.*“ Rubrika Hlasy z obecnosti (inzerce). Lidové noviny, 3. 11. 1918, roč. XXIV, č. 302, s. 4

³⁹¹ *Orient Bar v budově hotelu a kavárny Orient, Brno, denně koncert*, Hlasy z obecnosti (inzerce). Lidové noviny, 3. 11. 1918, roč. XXIV, č. 302, s. 8

³⁹² Inzerce. *Koncertní kavárna Passage, koncert od půl 4: hod. Odp.*, České slovo, 29. 10. 1918, roč. X, č. 13, s. 4

³⁹³ Inzerce. *Terasy restaurantu Mánes otevřeny!, Denně čaj o páté, Večer dancing*, Lidové noviny, 1. 5. 1938, roč. 46, č. 219, s. 12

³⁹⁴ Založen byl 27. 2. 1915 ve Vídni jako výhradní obchodník s obilím a moučnými výrobky. V každé zemi Rakouska-Uherska fungoval ústav generálního komisionářství a pod ním okresní komisariáty. V srpnu 1915 byla zřízena pobočka Obilního ústavu i v Praze. Viz <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12171880957-dnes-pred-100-lety/0/61225-obilni-ustav/>, cit. 3. 1. 2020

³⁹⁵ NESG. *Zásobování v Čechách*. Lidové noviny, 29. 10. 1918, roč. 26, č. 297, s. 3

³⁹⁶ NESG. *Správní komise Válečného obilního ústavu*, Právo lidu, 2. 11. 1918, roč. XXVI, č. 255, s. 7

³⁹⁷ Např. v prosinci 1918 zajistil dodávku 5–6000 vagonů brambor z Haliče do dubna 1919.

Slezsku, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. V prosinci 1919 došlo ke zřízení okresních obilních úřadů pro snazší výkup a distribuci obilí, mouky a brambor³⁹⁸.

O výživu a zásobování obyvatel na Moravě se staral Zemský obilní ústav, „*dnem 28. října 1918 převzat do správy komise sestávající ze šesti zástupců producentů a šesti zástupců spotřebitelů. (...) Nejhlavnější činností Zemského obilního ústavu je výkup obilí a zeměků, výroba krup a jahel a pohankové krupice a výkup ovsa.*“³⁹⁹ Dále řídil prodej potravin a určoval ceny v lístkovém systému. Dozorovalo ho ředitelství lidové výživy, které například v listopadu 1918 dovolilo na Moravě nákup většího množství zeleniny „*a dopravit si je pro svůj účel bez dopravního osvědčení. Maximální ceny zůstávají v platnosti. (...) Vývoz zeleniny z Moravy podléhá svolení ředitelství lidové výživy.*“⁴⁰⁰ Zemský obilní úřad zároveň rozdělával i potraviny zabavené při razích proti lichvě či jejich ukrývání či neodevzdání. „*Právo disponovati obilím a zeměky má výhradně Zemský obilní ústav. (...) Právo disponovati jinými potravinami má Všeobecná nákupna.*“⁴⁰¹

V novinách se stále objevovaly výzvy zemědělcům k odevzdání úrody pro zajištění výživy všech obyvatel Československého státu. Podle zaměření listu zprávy buď apelovaly na mravnost rolníků⁴⁰², nebo poukazyvaly na jejich zdráhání zásoby odevzdat⁴⁰³, autoři často reagovali na články v jiných listech. Například agrární list Venkov hájil nařčení deníku Právo lidu z úmyslného zadržování potravin zemědělci tak, že na nedostatku zboží vydělávají obchodníci, protože např. v Jičíně jsou sýpky přeplněny stejně jako parní mlýn B. Marečka⁴⁰⁴. Objevila se důvodná podezření, že zemědělci brambory raději nechávají přemrzat, nebo z nich pálí líh. Deník Venkov však tvrzení vyvrací s tím, že jeho redaktoři na zemský obilní úřad v druhé polovině listopadu 1918 zašli a zjistili, že komise ústavu komunikuje s členy agrárníků, aby zlepšili zásobování, což se jim při porovnání stavu zásob během války a krátce po jejím skončení dařilo. „*Tak na př. Praha mívala za války ve velmi dobrých dobách zásobu potravin nejvýše na 6–7 dnů, kdežto nyní, při zvýšené dávce moučné! – má zásobu na 14–16 dní!*“⁴⁰⁵ Na 24. listopadu 1918 byla na Moravě svolána mobilizace lidové výživy, při které se zástupci

³⁹⁸ Ministerstvo pro zásobování lidu. *Okresní obilní úřady*, Venkov, 20. 12. 1919, roč. XIV, č. 297, s. 6

³⁹⁹ NESG. *Otázky zásobování a výživy*. Národní listy, 10. 11. 1918, roč. 58, č. 129, s. 4

⁴⁰⁰ NESG. *Uvolnění nákupu zeleniny na Moravě*. Lidové noviny, 1. 11. 1918, roč. 26, č. 300, s. 3

⁴⁰¹ NESG. *O zabavování a rozdělení potravin*. Lidové noviny, 2. 11. 1918, roč. 26, č. 301, s. 3

⁴⁰² NESG. *Rolnictvo pro výživu obyvatelstva*. Lidové noviny, 16. 11. 1918, roč. 26, č. 315, s. 3

⁴⁰³ NESG. *Nezadržujte brambory!* Právo lidu, 10. 11. 1918, roč. XXVI, č. 262, s. 5

⁴⁰⁴ NESG. *Kdo lichváří?* Venkov, 7. 12. 1918, roč. XIII, č. 327, s. 6.

⁴⁰⁵ Chm. *Pravda o stavu a vývoji našeho zásobování*. Venkov, 23. 11. 1918, roč. XIII, č. 273, s. 6

výborů, prodejců, rolníků, učitelů, kněží a dělnictva sejdou a dohlédnou na odevzdání předepsaných zásob, případně i více.⁴⁰⁶

Noviny přinášely také výzvy k práci a zapojení se do sklizně (v měsících listopadu a prosinci zejména řepy), s vykopáváním brambor pomáhali i vojáci.⁴⁰⁷

Národní výbor převzal krátce po Obilním úřadu i ostatní zásobovací orgány – například 31. 10. 1918 Zemskou úřadovnu pro zeleninu a ovoce⁴⁰⁸, která zajišťovala v jednotlivých okrscích distribuci ovoce a zeleniny, od zemědělců a výrobců ke konzumentům. *„Následkem změny dosavadní agendy ruší úřadovna všechny stávající dispoice a vyzývá tudíž všechny komisionáře, aby vrátili generálním komisionářům České společnosti pro zpeněžení ovoce, zeleniny a j. zem. plodin a výrobků „Ovoceně“ v Praze, jim udělené dispoice spolu s příslušnými dopravními osvědčeními a nákladními listy, načež jim ihned budou dány nové příkazy. Všechna města, konsumní střediska a jednotlivé podniky na konservování zeleniny a ovoce obraťte se přímo na úřadovnu ohledně nových přidělů, popřípadě o dodatečné uskutečnění přidělů starých.“*⁴⁰⁹ V lednu 1919 byla uvolněna doprava čerstvé zeleniny do 50 kg, větší množství povolovala Úřadovna pro zeleninu a ovoce čs. státu v Praze⁴¹⁰, zemědělci ji tedy mohli v malém prodávat.

---

⁴⁰⁶ NESG. Dne 24. listopadu mobilisace lidové výživy. Lidové noviny, 23. 11. 1918, roč. 26, č. 322, s. 3
NESG. Mobilisace výživy. Dnes mobilisace lidové výživy. Lidové noviny, 24. 11. 1918, roč. 26, č. 323, s. 3

⁴⁰⁷ ČTK: Vojenská pomoc při sklizni brambor, Národní politika, 1. 12. 1918, roč. XX, č. 283, s. 5

⁴⁰⁸ Promptně ji přejmenoval na Úřadovnu pro zeleninu a ovoce československého státu.

⁴⁰⁹ NESG. Zemská úřadovna pro zeleninu a ovoce v Praze II., Venkov, 2. 11. 1918, roč. 13, č. 255, s. 7

⁴¹⁰ NESG. Obchod čerstvou zeleninou, Venkov, 18. 1. 1919, roč. 14, č. 16, s. 11

5. 3. 1. 2 Přídělový systém

I po skončení války zůstával v platnosti přídělový lístkový systém⁴¹¹, který určoval, kdo může kdy dostat jaké potraviny v jakém množství⁴¹² a za jakou cenu. Řídilo ho Ministerstvo pro zásobování lidu, založené 6. 11. 1918. Nakupovalo a řešilo distribuci základních potravin vydávaných na lístky – tj. maso, máslo, mléko, vejce, obilí, brambory, kroupy, zeleninu. V čele stál předseda Československé strany socialistické (ČSS) Bohuslav Vrbenský.

Ministerstvo pod sebe sloučilo státní instituce pro kontrolu potravin na trzích a ve výrobě⁴¹³. Svou činnost nakonec ukončilo až roku 1921, kdy dodávky potravin byly stabilní a hospodářská situace se natolik uklidnila, že základní výživu si obyvatelstvo dokázalo zajistit vlastními silami. Začátkem roku 1919 vznikl Státní ústav pro tuky, oleje a mléko, o maso se starala Správní komise pro obchodování dobyt看, masem a zvěřinou⁴¹⁴. Hospodářské ústředny distribuovaly nejen základní potřeby, ale i obchodní kvóty (svou činnost ukončily v roce 1923). Získané suroviny přidělovaly okresním přejímacím místům i zásobovacím organizacím⁴¹⁵ a ty je distribuovaly prodejcům. U těch si je na příslušné poukázky mohli lidé v předem oznámených časech a množství koupit. Obchodníci museli dodržovat povolený sortiment v určených dnech i prodej zboží pouze na správné a platné lístky, jinak jim hrozila pokuta⁴¹⁶. Lidé proto neustále sledovali termíny prodeje zboží a na jakou je poukázku. Nakupovali

---

⁴¹¹ Přídělový systém vznikl v únoru 1915, kdy „stát podřídil kontrole všechny zásoby obilí a mlýnských výrobků, následovala kontrola luštěnin a dalších produktů. Od dubna 1915 byly zavedeny lístky na odběr chleba (tzv. chleбенky) a obec začala péci a distribuovat chléb ve vlastní režii na základě požadavků nově zřízených chlebových komisí. Následně pak pražská obec, která byla odkázaná pouze na přídělový systém, převzala do vlastní režie i prodej mouky, kterou prodávala osobám, jež při soupisu v roce 1915 nepřihlásily zásoby přesahující 20 kg obilí nebo mouky.“ (...) „Od září 1915 následovala omezení i dalších druhů potravin (maso, tuky, mléko, sůl, káva, cukr apod.) a zboží (tabák). K úspoře masa např. zavedl stát tzv. bezmasé dny, kdy se v určité dny v týdnu nesmělo prodávat maso.“ Ondřej Bastl. Zásobování Prahy v letech 1784–1945, <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-D.html>, cit. 29. 10. 2018

⁴¹² „Pro období tukového týdne, počínaje 1. listopadem, lze podělit tuky prodejny tuků v okrese chlebových komisí IV., VI. a II. domácností, které jsou v těchto prodejnách k odběru tuků zapsány, budou si moci tuky odebrati. Prodej bude možný každý den od 1. do 5. listopadu.“ In NESG. Prodej tuků. Lidové noviny, 30. 10. 1918, roč. 26, č. 298, s. 3, r.v.

⁴¹³ O. Fejtová, V. Ledvinka, J. Pešek, *Dobrou chuť, velkoměsto*, 2007, s. 9

⁴¹⁴ NESG. K zásobování masem, *České slovo*, 5. 1. 1919, roč. XI, č. 5, s. 10

⁴¹⁵ Čtk. Příděl tuků, *Lidové noviny*, 9. 2. 1919, roč. 27, č. 40, s. 3

⁴¹⁶ „Magistrátní referát aprovizace zjišťoval při revisi chlebenek, že pekaři, velkopekářny a překupníci prodávají v Praze chléb proti platným předpisům také na chleбенky z týdne předchozího i na chleбенky z předměstí. Magistrát vybízí proto veškeré prodáváče chleba, aby pod následky trestními prodávali jen na chleбенky dotyčného chlebového okresu za běžný týden a na pražské chleбенky s upozorněním, že mouka bude se přidělovati pouze dle počtu lístků správně odevzdaných.“ In NESG. Praha, *Právo lidu*, 26. 10. 1919, roč. XXVII, č. 253, s. 8

zpravidla denně a trávili čas ve frontách⁴¹⁷. Informace o vydávání a prodeji potravin na přiděl přinášel každý den denní tisk, většina listů za tímto účelem zavedla speciální rubriku⁴¹⁸, ve které informovala o přidělech, dostupnosti zboží dle obvodů a tržišť⁴¹⁹, cenách potravin i lichvářích a zabavených potravinách⁴²⁰. Noviny fungovaly jako hlídací psy účinnosti nových opatření a jejich dodržování⁴²¹ a zároveň apelovaly na skromnost při spotřebě.⁴²²

Lístky se rozdělovaly a distribuovaly podle předem vytvořeného systému dle sčítání lidu v domech a bytových jednotkách, který se zhruba každý měsíc aktualizoval. Lidem je předali buď správci domů⁴²³ nebo obecní úředníci. „*S lístky na potraviny doručeny byly tento týden domácnostem formuláře, týkající se udání zásob mouky a osob v domácnosti stravovaných. Formuláře vyplňte ve všech bodech přesně, opatřte podpisem a nejpozději do pátku dne 10. ledna 1919 odevzdejte majiteli domu nebo jeho zástupci.*“⁴²⁴ Ti je zkontrolovali a předali příslušné komisi. Ministerstvo pro zásobování lidu doporučovalo úřadům zaměstnat na kontrolních a výdejních pozicích spolehlivé nezaměstnané a invalidy, kteří tím získají alespoň drobné přilepšení k podpoře v nezaměstnanosti či invaliditě⁴²⁵.

Lístky nedostávali vojáci ve službě, kteří se stravovali v kasárnách. Zajištění jejich výživy bylo v prvních poválečných měsících pro stabilitu státu klíčové.

Výši přidělů určovala ministerská nařízení⁴²⁶, prováděly je okresní či městské správy a správnost provedení, kvalitu a výši dávky kontrolovaly komise dle jednotlivých surovin, např. melasová komise se starala o melasu a osmosovou vodu. V případě nedodání dostatku potravin se však potraviny nevydávaly, jako například začátkem listopadu 1918 maso v Brně:

---

⁴¹⁷ NESG. *Fronty na ryby a na mouku*, Venkov, 5. 1. 1919, roč. XIV, č. 5, s. 7

⁴¹⁸ Např. České slovo – Zásobování, Lidové noviny – Zásobování, Národní listy – rubrika Otázky zásobování a výživy, Národní politika – Výživa a zásobování lidu, Právo lidu – Zásobování a výživa lidu

⁴¹⁹ Prodej uzenářských výrobků u těchto obchodníků: Alois Šitanc, Malé náměstí, Bacán, Staroměstské nám, Olmerová, nároží Skořepky a Uhelného trhu, Manhardt, Karlova ul. (pro obyvatele z chlebového komitétu I.), pro chlebový komitét III: Frant. Zítek, Dlouhá třída 612, Alois Birner, Královská ulice, Frant. Štěrbá, Dlouhá tř., Karel Bucháček, Kaprova ul., Josef Brabec, Pařížská ul.; Královské Vinohrady: Dnes chléb a ječná mouka, sušená zelenina (1/2 kg za 5 k), marmeláda z rajsých jablíček, brambory dopoledne pro čp. 196 – 220, odpoledne pro 221 – 305, objednávky kyselého zelí u Nákupního sdružení kupců v Mánesově ulici č. 26 In NESG. *Otázky zásobování a výživy*. Národní listy, 29. 10. 1918, roč. 58, č. 117, s. 4

⁴²⁰ „Celkem odvedeno 28. října uzeného zboží 215.50 kg, jež přikázány Hlávkovým kolejím.“ NESG. *Zabavení uzenářských výrobků*. Národní listy, 29. 10. 1918, roč. 58, č. 117, s. 4

⁴²¹ NESG. *Nová úprava zásobování mlékem*. Lidové noviny, 28. 12. 1918, roč. 26, č. 356, s. 3

⁴²² NESG. *Zásobování droždím*. Národní politika, 15. 12. 1918, roč. XXXVI, č. 297, s. 5

⁴²³ NESG. *Královské Vinohrady*, Právo lidu, 5. 7. 1919, roč. XXVII, č. 137, s. 9

⁴²⁴ NESG. *Nové rayonování mouky a chleba*. Lidové noviny, 6. 1. 1919, roč. 27, č. 6, s. 1, r.v.

⁴²⁵ NESG. *Nezaměstnanci a invalidé v dozorčí službě zásobovací*, Právo lidu, 1. 2. 1919, roč. XXVII, č. 28, s. 7

⁴²⁶ Např. z 22. listopadu 1918 číslo 92 sbírky zákonů a nařízení, od 13. prosince dostávala osoba 750 g a těžce pracující 900 g mlýnských výrobků, tj. mouka k vaření, chlebová, kroupy, ovesná rýže, pravá rýže a krupky. In NESG. *Příděl mouky k vaření*. Lidové noviny, 13. 1. 1919, roč. 27, č. 13, s. 2

„Tento týden nemůže se maso vydávati, protože nebylo lze opatřiti potřebné množství 10 dkg na osobu.“⁴²⁷

V praxi se však ukázalo, že systém ústředěn je značně neefektivní – zboží zdražuje a jeho distribuci zpomaluje. Stát se snažil zajistit všem občanům dostupné základní suroviny, takže prodával mouku na příděl levněji, než ji nakupoval, a dluh hradil z vývozu cukru, ale tento stav nebyl dlouhodobě udržitelný.⁴²⁸

Příděl mouky a chleba se ihned po zřízení úřadu zvýšil – na 450 g pro těžce pracující a 300 g dávky chleba a mouky na den pro ostatní.⁴²⁹ Ačkoliv další den Lidové noviny informují z moravské kanceláře Národního výboru, že *„zprávy od včerejška pronikuvší o zvýšení dávky chleba a mouky jsou zatím předčasny. Konají se velmi podrobná šetření o stavu zásob potravin a jakmile budou zjištěny veškeré zásoby, přikročí se pak ihned k nové úpravě dávky chleba a mouky.“*⁴³⁰ Skutečnou výši dávky k tomuto datu se nepodařilo dohledat. O týden později se však změnil způsob vymílání mouky za účelem zvýšení přídělu mouky k vaření (3 % pšeničné krupice, 37 % pšeničné mouky k vaření, 50 % pšeničné mouky chlebové, 7,5 % pšeničných otrub, 2,5 % pšeničného rozprašku. Tím se získalo o 5 % méně mouky chlebové, ale o 5 % více mouky na vaření).⁴³¹ List Národní politika ve stejný den uveřejňuje informace o zvýšení dávky mouky v Praze – 250 g mouky k vaření a 250 g mouky chlebové na každou moučenku.⁴³²

Správní komise dosazená Národním výborem do Zemské úřadovny tukové vyzvala začátkem listopadu 1918 představenstva kampeliček k výkupu másla, *„jenž ve šťastných dnech národního osamostatnění úplně vázl. Výkup prováděn budiž na podkladě skutečného stavu dojnic se vší přísností, rovněž co nejpřísnější kontrola lichevného obchodu budiž zavedena. Na drobné sběrné službě použijte školních dětí, jichž družiny rozešlete po statcích s heslem: „Děti-dětem“, neboť naše městské děti právě nedostatkem tuků nejstrašlivěji strádají. Vykoupené máslo nutno ihned odevzdati na potvrzení a zaplacení sběrně. Odůvodněné návrhy na potřebné změny ve sběrnách nutno oznámiti Zemské úřadovně tukové, která je neprodleně provede. Nákupní legitimace ověřené Zemskou hospodářskou radou budou kampeličkám ihned zaslány,*

⁴²⁷ NESG. *Bez masa*. Lidové noviny, 9. 11. 1918, roč. 26, č. 308, s. 3

⁴²⁸ J. Pekař, *Dějiny československé*, 1991, s. 243

⁴²⁹ Oproti 9–11 kg obilí na měsíc pro samozásobitele a 200 g mouky denně i příděl brambor. In NESG. *Dávka mouky a chleba zvýšena*. Lidové noviny, 8. 11. 1918, roč. 26, č. 307, s. 3

⁴³⁰ NESG. *Dávka chleba a jiné záležitosti vyživovací*. Lidové noviny, 10. 11. 1918, roč. 26, č. 309, s. 4

⁴³¹ NESG. *Nový způsob vymílání*. Národní politika, 17. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 269, s. 6

⁴³² NESG. *Zvýšená dávka mouky v Praze*. Národní politika, 17. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 269, s. 6

*jakmile se o činnost přihlásí.*⁴³³ V lednu 1919 vyzýval list Venkov opět zemědělce, aby se přihlásili do jednoty a odevzdali mléko výměnou za krmiva a ochranu dojníc před rekvisicemi.⁴³⁴ K sběru mléka by pomohlo i „*zřízení sběrů s lednicemi v jednotlivých obcích, kam by mohli mléko dodávat maloročníci.*“⁴³⁵

Lístkový systém fungoval po celé zemi, ale byl velice korupčně zatížený, což umocňoval nedostatek základních potřeb a zboží. Lidé se proto snažili zajistit chybějící potraviny od známých a příbuzných z venkova⁴³⁶.

Lístky na jednotlivé suroviny a potraviny se postupně rušily, jak se obnovovaly plynulé dodávky na trh (v důsledku stabilního dovozu potravin, vlastní výroby, zvýšení osevní plochy a výnosu z ní). Například začátkem prosince 1918 byly plošně zrušeny chlebenky, zůstaly jen těm, kteří doložili, že doma nemají více jak 7 kg mouky na hlavu⁴³⁷, pravděpodobně na týden, ačkoliv to listy výslovně nezmiňují, lze se tak domnívat z dávky mouky 500 g na hlavu a den před zrušením přidělu. Přídělový systém zohledňoval i odlišné přiděly kojících matek (jako těžce pracujících), dětí⁴³⁸, nemocných a těžce pracujících. Matky a kojenci dostávali například krupici, suchary⁴³⁹ nebo kondenzované mléko.

Kvalita přídělových potravin však značně kolísala a lidé si na ni pravidelně stěžovali, buď u prodejců nebo v novinách⁴⁴⁰. Mnoho potravin bylo náhražkových nebo téměř

---

⁴³³ Č. t. k.: *Sběr tuků pomocí kampeliček*, Národní politika, 9. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 261, s. 5

⁴³⁴ NESG. *Zásobování mlékem*, Venkov, 19. 1. 1919, roč. 14, č. 17, s. 12

⁴³⁵ JP. *K zabezpečení dodávek mléka do Prahy*, Venkov, 2. 2. 1919, roč. 14, č. 29, s. 12

⁴³⁶ „*Tážu se, jak může samozásobitel, který se vzdal lístků od aprovisace, má povolení k přivezení pro sebe i rodinu, evnt. dělnictvo a zřízenectvo sebe a příslušné osoby zásobovati, když jest donucen přivezenou věc odváděti do sběrů, které tak dlouho se zbožím úřadují až se buď zkaží nebo se dostane tomu, který jest nejméně aprovisace potřebným! Poukážu-li k tomu, že většina pražského obyvatelstva má příbuzné a známé na venkově, kteří by jistě rádi doplňovali nedostatečný přiděl nám v Praze poskytovaný, že vlastně podloudné dopravování potravin do Prahy nás udržuje v nynějším stavu, jest jasno, že toto zabavování potravin, jak se dnes provádí, jest nesmyslné a škodlivé.*“ Píše ten, kdo byl volán k zabavování zboží. In Dr. Ot. Urbánek. *K otázce zrušení ústředí*, Národní politika, 15. 3. 1919, roč. XXXVII, č. 73, s. 6, viz také J. Petráň: *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*, 2009, s. 39

⁴³⁷ NESG. *Otázky zásobování a výživy*. Národní listy, 4. 12. 1918, roč. 58, č. 146, s. 4.

⁴³⁸ „*Vládní komisař zemského hlavního města Brna vyhláší, že s platností ode dne 23. prosince 1918 zavedeny budou lístky na mléko pro děti od 3. do 6. roku věku.*“ NESG. *Lístky na mléko pro děti*, Lidové noviny, 22. 12. 1918, roč. 26, č. 351, s. 4

⁴³⁹ Rubrika *Zásobování a výživa lidu*, Právo lidu, 3. 11. 1918, roč. XXVI, č. 256, s. 9

⁴⁴⁰ „*Pro tento týden dostali jsme na pohled krásnou bílou mouku a zajisté mnohá matička slíbila svým dětem po dlouhém čase zase jednou dobrou bílou buchtíčku. Ale jaké zklamání! Těsto sice vykynulo, ale jakmile přišlo do horké trouby, udělala se sice na povrchu kůrčička, ale uvnitř změnilo se těsto v měkkou blátivou hmotu. Pečivo je naprosto nepoživatelné. Ale nejen to: hospodyňky byly tím okradeny o to vajíčko, o tu trošku mléka a mastnoty, kterých si do pečiva ušetřily. Žádáme, aby bylo chemicky konstatováno, co vlastně jsme místo bílé mouky dostali, neboť to není zásobování, nýbrž okrádání zvláště našich chudých rodin.*“ NESG. *Neokrádejte chudinu!* Lidové noviny, 14. 12. 1918, roč. 26, č. 343, s. 3

nepoživatelných, zejména chléb⁴⁴¹ nebo mléko⁴⁴², postupem času se však zlepšovala, například od 16. listopadu 1918 lidé dostávali místo surového⁴⁴³ cukru bílý rafinovaný.⁴⁴⁴

Na drahotu a nízkou kvalitu upozorňovaly noviny i u potravin, které sice nebyly na přiděl, ale tvořily základní součást stravování. Začátkem ledna 1919 si dělnické Právo lidu stěžovalo na drahé pivo: „Že nynější ceny piva jsou neudržitelné, k tomu poznání dospěly i odborné kruhy pivovarské. V posledním čísle časopisu Kvas se otevřeně doznávají, že pivo musí býti nejen levnější, ale i lepší jakosti, než bylo dosud. Dle rozhodnutí pivovarské komise má být výroba slabších piv pod 4 stupně nepřipustná a hranice stupňovitosti nahoru stanovena místo na 6 stupňů na 7 stupně a postupně má být přikročeno k výrobě piv 10stupňových. Ceny mají býti sníženy nyní nejméně o 40 halířů na litru. (...) Pivo se stává nedostupným nápojem i těm nejlépe placeným dělníkům. Jest proto oprávněný požadavek, aby byly snižené ceny co nejdříve zavedeny ve velkém i drobném prodeji. Jest také pozoruhodné, že před válkou bylo v Čechách a v Praze pivo levnější než na Moravě a nyní jest opačně. Nyní jest 1 l piva v Brně za 1,80 K a v Praze ze 2,40.“⁴⁴⁵ Po zlevnění velkoobchodních cen piva by je měli snížit i hospodští, a tak by do hospod začali více chodit nejen dělníci, rozvíjí svou úvahu deník dál. Pivo se totiž čepovalo především v hospodách a pivnicích, s sebou do vlastního džbánu, lahvové se sice také prodávalo (už 70. let 19. století), ale nebylo tak rozšířené. Piva ani alkoholu se netýkal přidělový systém ani lichva⁴⁴⁶. Domácí vaření piva bylo však zakázáno⁴⁴⁷. V dubnu si host Gefortovy vinárny v Praze stěžoval úřadu proti lichvě, že za litr vína zaplatil 26 K místo obvyklých 16 K⁴⁴⁸.

---

⁴⁴¹ Pšeničná a žitná mouka se nahrazovala ječnou, kukuřičnou, bramborovou kaší, otrubami či šrotem. Viz O. Bastl: *Zásobování Prahy v letech 1784–1945*, <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-D.html>, cit. 29. 10. 2018; čtenáři upozorňují na zhoršenou kvalitu chleba v pekárnách, je „černý, drobivý a divně zbarvený.“ IN NESG. *Špatný chléb*. Národní politika, 15. 12. 1918, roč. XXXVI, č. 297, s. 4 nebo „Snažně Vás prosíme, učiňte kroky, aby ten pražský obecní chleba byl požitelný. Onemocněly mně již dvě děti. Chléb není ani vypečený. Je to hotový nechutný žvanec, zkrátka nedá se skutečně jíst.“ In Píše se nám z obecnstva, *Pražský chléb*, Právo lidu, 9. 11. 1918, roč. XXVI, č. 261, s. 7

⁴⁴² „Před posledním rozdělením v zásobování mlékem byl jsem přidělen Kupčikově prodejně, od níž jsem dostával velmi dobré mléko (...). Nyní dostávám mléko z prodejny Zentralmolkerei.“ IN NESG. *K otázce mléčné*. Lidové noviny, 6. 1. 1919, roč. 27, č. 6, s. 3

⁴⁴³ surový cukr je přirozeně nahnědlý, nebělený

⁴⁴⁴ NESG. *Dávka chleba a jiné záležitosti vyživovací*. Lidové noviny, 10. 11. 1918, roč. 26, č. 309, s. 4

⁴⁴⁵ NESG. *Levnější pivo*, Právo lidu, 4. 1. 1919, roč. XXVII, č. 4, s. 5

⁴⁴⁶ Pivovarský průmysl totiž začátkem roku prohlásil, že cenu piva může snížit pouze, dostane-li 600 vagonů ječmene (1 litr obyčejného piva by se prodával za 1 K 60 h, plzeňského za 2 K 20 h), vaření piv náhražkových nebo slabších než 4 % zakazoval zákon.

⁴⁴⁷ NESG. *Vaření piva po domácku*, Venkov, 7. 12. 1919, roč. XIV, č. 287, s. 14

⁴⁴⁸ NESG. *Litr vína za – 26 K*, Venkov, 5. 4. 1919, roč. XIV, č. 82, s. 7

5. 3. 1. 3 Záchrana ze zahraničí

Československá vláda se okamžitě zapojila do mezinárodní potravinové pomoci – požádala státy Dohody, ministra zahraničí Edvarda Beneše v Paříži i delegaci Karla Kramáře v Ženevě o dodávky potravin, „celkem asi 45 000 vagonů obilí⁴⁴⁹, rýže a luštěnin a aby (nám) zaručila pravidelné měsíční dodávky tuků a zmrzlého masa.“⁴⁵⁰ Republika dovážela obilí a tuky zejména z USA⁴⁵¹, Velké Británie a Francie za vysoké tržní ceny, z Uher se snažila získat dobytek, vepře a sádlo. Americká vyživovací komise poskytla vítězným mocnostem potravin, pokud si je dokázaly zaplatit⁴⁵², a zároveň dbala na jejich rovnoměrnou distribuci ve všech zemích tak, aby obyvatelé získali optimální výživu. Na pomoc dohlížel i Mezinárodní červený kříž. Potravin y však putovaly na lodích (po moři a pak řekách především z Hamburku po Labi a po Rýně do Frankfurtu a Mannheimu) a po železnici (z Terstu⁴⁵³, Frankfurtu, Mannheimu), kde lodě a vlaky stavěli a z(a)držovali poražení⁴⁵⁴. Chyběly také vlaky a lokomotivy, Československo například využívalo vlaky poraženého Německa⁴⁵⁵, tratě byly poničené⁴⁵⁶. Dodávka potravin tak trvala týdny a měsíce. Začátkem března 1919 informovalo Právo lidu, že „vlak s potravinami z Francie dorazil do Prahy.“⁴⁵⁷ V dubnu 1919 se ukázalo, že pozemní cesta z jihu není volná, a je proto

⁴⁴⁹ „Aby veřejnost věděla, mnoho-li potravin potřebuje naše republika, tedy poukazujeme k tomu, že Čechy potřebují přibližně 5800 vagonů mouky měsíčně, Morava 2400 vagonů, t. j. celkem asi 8200 vagonů mouky, čili 10 000 vagonů obilí měsíčně. Poněvadž nejsme zásobeni na 4 až 4½ měsíce, potřebujeme dovézt asi 45 000 vagonů obilí. Pozn. red.“ In Čtk. Dovozy potravin z ciziny, Lidové noviny, 9. 2. 1919, roč. 27, č. 40, s. 3

⁴⁵⁰ Čtk. Dovozy potravin z ciziny, Lidové noviny, 9. 2. 1919, roč. 27, č. 40, s. 3, stejná zpráva také v Národní politice: Čtk. Snahy o dovoz potravin a jiných životních potřeb z ciziny. Národní politika, 9. 2. 1919, roč. XXXVII, č. 39, s. 5

⁴⁵¹ Například k 15. 4. 1919 bylo do Československa dovezeno 3288 vagonů americké pšeničné mouky, tj. 32881494 kg. In NESG. Americká mouka, Právo lidu, 19. 4. 1919, roč. XXVII, č. 94, s. 7
K 17. červnu 1919 již 1 828 213 q mouky ze států Dohody. In Z. T. K. Dovozy dohodové mouky, Právo lidu, 28. 6. 1919, roč. XXVII, č. 151, s. 8

⁴⁵² Náklad zásob na lodích stojí místo 100 milionů dolarů 400 a s vykládkou se započne, až spojenecké vlády vyřeší finanční otázku. In NESG. Zásobování z Ameriky. Lidové noviny, 18. 1. 1919, roč. 27, č. 18, s. 2.

⁴⁵³ „Hospodářská činnost našeho zahraničního ministerstva v Paříži. Začátkem roku dodáno do Terstu na parnicích mouka, sádlo, kondensované mléko z USA, USA mají za závazek dodat polovinu potřebných potravin, Francie a Anglie po čtvrtině, umožněno po schválení úvěru v USA. (...) Spojencům byl předložen přesný seznam nejzbytnějších potřeb životních (obilí, rýže, hovězí maso, tuky, mléko, káva, čaj) pro nejbližších 6 měsíců. (...) USA přislíbily dodat žito, sádlo, mouku, mléko, ze Španělska koupěna rýže, v Anglii léčiva, za to jsme slíbili chmel a cukr (USA).“ In NESG. Co dostaneme z Ameriky a Francie na potravinách, Venkov, 2. 3. 1919, roč. XIV, č. 53, s. 6

⁴⁵⁴ NESG. Amerika varuje Itálii, aby nezadržovala dopravu potravin, Venkov, 8. 3. 1919, roč. XIV, č. 58, s. 4; Lidové noviny argumentují: „To jest však mylný názor: nikoliv blokáda brzdí zásobování nouzi trpících zemí, nýbrž potíže, související s lodní dopravou a s otázkami peněžními.“ In Čtk.-K. k., Co brzdí zásobování? Lidové noviny, 6. 4. 1919, roč. 27, č. , s. 3

⁴⁵⁵ Čtk. Doprava potravin do Čech po Labi, Národní politika, 30. 3. 1919, roč. XXXVII, č. 88, s. 5

⁴⁵⁶ NESG. K dopravě potravin z Terstu do Československé republiky, Venkov, 9. 3. 1919, roč. XIV, č. 59, s. 3

⁴⁵⁷ NESG. Vlak s potravinami z Francie, Právo lidu, 9. 3. 1919, roč. XXVII, č. 59, s. 7

nutné rozšířit dopravu po Labi⁴⁵⁸, v květnu 1919 list Venkov oslavuje uvolnění cesty po Labi a příjezd prvního transportu amerických potravin do Prahy – pšeničné mouky a žita⁴⁵⁹. Národní politika zmiňuje, že k příjezdu prvních pěti lodí byli „*pozváni novináři, aby viděli vykládání.*“⁴⁶⁰ Celkem bylo na cestě 80 lodí, každá s nákladem 50–60 vagonů potravin. Zajistit bylo třeba i dostatek uhlí na pohánění lodí a vlaků, které Československo nakupovalo od ostatních zemí⁴⁶¹. Zatímco v květnu noviny nadšeně vítaly dodávky obilí a mouky, v září kritizovala Národní politika železniční správu, že se o převážené potraviny nedostatečně stará, a tak například brambory ve vagonech mrznou, zapaňují se a kazí⁴⁶². Potravinová pomoc ze zahraničí byla nutná i po žních, které se kvůli počasí zpozdily o dva až čtyři týdny⁴⁶³, očekávala se však dobrá sklizeň ozimého ječmene, žita a především pšenice. Začátkem září byla spotřebována všechna americká mouka a lidé dostávali mouku českou, chlebovou a na vaření⁴⁶⁴. V říjnu Československo nedočkavě očekávalo dodávku mouky z Jugoslávie⁴⁶⁵.

5. 3. 1. 4 Hladové bouře

Hlad a nedostatek potravin umocňovalo i roční období a válečný hospodářský rozvrat. V důsledku nedostatku pracovních sil nebyla podzimní sklizeň roku 1918 nijak bohatá a v nadcházející zimě už pole neplodila čerstvou zeleninu, v sadech už nezbývalo ovoce a houby a lesní plody už byly také po sezoně. Lidem tak k zabezpečení výživy zůstávaly jen vlastní zásoby (po čtyřech letech války již dost hubené) a potraviny na příděl. Zároveň se zvyšoval počet hladových krků o vracející se vojáky z fronty, kteří nalézali zaměstnání jen velmi obtížně vzhledem k již ukončeným zemědělským pracím a jen postupně se konsolidujícímu průmyslu, který se přeorientoval na mírovou výrobu⁴⁶⁶. Nezaměstnanost stoupala a propukaly hladové bouře⁴⁶⁷ způsobené frustrací z poválečné reality.

---

⁴⁵⁸ „*aby se mohlo dopravovati 8000 tun najednou. Má se za to, že bude nutno touto cestou dopravit 25 až 30 000 tun, aby se úplně vyhovělo potřebám nynějším.*“ In *Naše zásobování po Labi*, Lidové noviny, 27. 4. 1919, roč. 27, č. 116, s. 4

⁴⁵⁹ NESG. *Vyživovací vyhlídky naší republiky do budoucna*, Venkov, 11. 5. 1919, roč. XIV, č. 111, s. 6

⁴⁶⁰ NESG. *Prvých pět lodí s americkými potravinami po Labi a Vltavě do republiky československé*, Národní politika, 11. 5. 1919, roč. XXXVII, č. 129, s. 7

⁴⁶¹ Čtk. *Dovoz potravin z ciziny*, Lidové noviny, 9. 2. 1919, roč. 27, č. 40, s. 3

⁴⁶² NESG. *Pozor na zásilky bramborů!*, Národní politika, 19. 10. 1919, roč. XXXVII, č. 288, s. 7

⁴⁶³ NESG. *Žně na Moravě*, Lidové noviny, 19. 7. 1919, roč. 27, č. 198, s. 3

⁴⁶⁴ NESG. *K vydání mouky na tento týden*, Lidové noviny, 6. 9. 1919, roč. 27, č. 247, s. 5

⁴⁶⁵ NESG. *První mouka z Jugoslávie*, Lidové noviny, 11. 10. 1919, roč. 27, č. 282, s. 3

⁴⁶⁶ V. Olivová: *Dějiny první republiky*, 2000, s. 79

⁴⁶⁷ První se uskutečnily v pohraničí již začátkem listopadu 1918, v prosinci získaly protižidovský nádech. 10. prosince 1918 schválilo Národní shromáždění zákon o státní podpoře nezaměstnaných, už v únoru 1919 se

K tomu přispívala i očekávání velké části obyvatel, podporovaná tiskem a politiky, že v nové republice se změní i vlastnictví průmyslových podniků a zemědělské půdy a navrátí se do českých rukou, tj. českých sedláků, rolníků a dělníků. Socializaci průmyslu deklamovala Československá sociálně demokratická strana dělnická, předání velkostatkářské půdy malorolníkům prosazovala Československá strana socialistická (ČSS) a Agrární strana požadující pozemkovou reformu. Tyto plány však neodpovídaly aktuálnímu kursu Národního výboru, který (jakožto nejvyšší zákonodárný orgán státu) proto v říjnu a listopadu 1918 vydal závazná nařízení k zachování statusu quo, než se přistoupí ke změnám. Pozemková reforma totiž byla součástí vypořádání se se šlechtickou držbou půdy, ale k jejímu uskutečnění došlo až v roce 1921.

Týdenní hladové bouře nespokojených dělníků v květnu 1919 vedly nakonec k pádu vlády.⁴⁶⁸ Hlad vyřešila především letní sklizeň a stále plynulejší dodávky potravin z ostatních států, ačkoliv Československo se stávalo postupně potravinově soběstačným⁴⁶⁹.

5. 3. 1. 5 Pomoc státu i jednotlivcům

Hlad ohrožených skupin obyvatel (dětí, matek, nezaměstnaných, válečných invalidů, různě zdravotně postižených, chudých seniorů) se snažily řešit různé stravovací spolky, které zpravidla zakládaly a do velké míry i financovaly ženy z vyšší společenské třídy, charitativní organizace (Červený kříž či České srdce) a církevní řády. Chudí dostávali jednou denně polévku, děti mléko. Zároveň fungovaly i konsumní spolky, které zajišťovaly základní potraviny pro své členy, především z řad dělnictva a drobných řemeslníků a posléze i vojáků ve službě⁴⁷⁰.

Stát se snažil zajišťovat zdarma výživu dětí a přilepšení kojícím a těhotným ženám přidělem mléka, rybího tuku a kakaa⁴⁷¹. Například kondenzované mléko z USA, které získal

---

týkal zhruba 5 % obyvatelstva. Do protestů v pohraničí se promítla i snaha německých obyvatel prosadit odtržení provincie Deutschböhmen a Sudetenland.

⁴⁶⁸ V květnu 1919 skončila Všenárodní koalice a 15. června 1919 se konaly nové obecní volby, ve kterých zvítězili sociální demokraté (30 % hlasů) a do měsíce vznikla nová vláda, tzv. Rudozelená koalice v čele s Vlastimilem Tusarem.

⁴⁶⁹ Z Ameriky a Francie se dovážela především mouka, obilí, luštěniny, ovesné vločky a tuky. V srpnu 1919 byla republika schopná zajistit si sama žito, ale nikoliv pšenici, kterou bylo třeba dovážet i v následujícím roce. „Na účet dovozu pšenice musí být v budoucnosti náš pivovarský průmysl vyráběti exportní pivo a slad, který zasíláti budeme do zemí s dobrou valutou – Švýcar, Francie, Itálie, Belgie, Holandska, Argentiny a Německa. Pomýšlí se rovněž na částečný vývoz ovsa.“ In NESG. *Pomoc Ameriky při zásobování obyvatelstva našeho státu*, Venkov, 3. 8. 1919, roč. XIV, č. 182, s. 5–6

⁴⁷⁰ „Konsumní spolek pražské posádkové stravovny oznamuje, že dnes se maso nevydává.“ In NESG. *Výživa a zásobování lidu*, Národní politika, 2. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 254, s. 6–7

⁴⁷¹ NESG. *Kakao, mléko a rybí tuk*, Lidové noviny, 23. 8. 1919, roč. 27, č. 233, s. 4

Československý červený kříž, rozděloval spolek Československá Ochrana matek a kojenců potřebným matkám, jejichž seznam získal od měst a průmyslových středisek⁴⁷², děti mladší 1 roku žijící na Královských Vinohradech dostávaly v červenci 1919 mléko zdarma⁴⁷³. O sirotky, chudé vdovy⁴⁷⁴, nemajetné matky s kojenci⁴⁷⁵ a děti z chudých poměrů pečovaly různé dobročinné spolky⁴⁷⁶, které také vyzývaly občany k finanční⁴⁷⁷ či materiální podpoře a tu pak distribuovaly mezi potřebné. Zároveň usilovaly i o státní podporu⁴⁷⁸. Pořádaly se i různé benefice – například koncem března 1919 uspořádal ústav učitelek Vesny v Brně prodejní výstavu paštik, sendvičů, pečených řezů a jiných studených předkrmů, ovocných řezů, dortů a dalších cukrovinek ve prospěch Červeného kříže.⁴⁷⁹ Stavby formovaly i svépomocné skupiny, ve kterých si členové pomáhali společným nákupem potravin⁴⁸⁰. Stát finančně podporoval chudé, nezaměstnané i válečné invalidy.⁴⁸¹ Problém představovalo i stravování v nemocnicích, které bylo nedostatečné a nepoživatelné a pacientům spíše škodilo.⁴⁸²

---

⁴⁷² NESG. *Příděl kondensovaného mléka*, Právo lidu, 30. 3. 1919, roč. XXVII, č. 77, s. 6

⁴⁷³ NESG. *Královské Vinohrady*, Právo lidu, 5. 7. 1919, roč. XXVII, č. 137, s. 9

⁴⁷⁴ „Ministerstvo vnitra povolilo výplatu vyživovacích příspěvků ženám polských příslušníků, kteří jsou nezvěstní v zajetí, ovšem pokud jde o rozené Češky.“ In NESG. *Vyživovací příspěvky Češkám provdaným za zajaté Poláky*, Venkov, 5. 10. 1919, roč. XIV, č. 235, s. 7

⁴⁷⁵ „Ministerstvo pro zásobování lidu povolilo spolku pro ochranu matek a kojenců měsíční subvenci v obnosu 100 000 K, takže se také kondensované mléko bude moci dále nejchudším matkám dávat zdarma.“ In NESG. *Účinná podpora péče o matky a kojence*, Právo lidu, 6. 7. 1919, roč. XXVII, č. 158, s. 11

⁴⁷⁶ Například podle Československé péče o dítě financované USA se v Praze stravuje tímto způsobem v Praze na 50 000 dětí a po celé republice asi 400 000. In NESG. *Sjezd amerických missí vyživovacích pro záchranu dítěte v Praze*, Venkov, 14. 9. 1919, roč. XIV, č. 217, s. 6

⁴⁷⁷ „Patnáct korun zajistí dítěti porci polévky nebo kakaa k doplnění výživy každý den v jednom měsíci,“ vyzývala Československá péče o mládež jednotlivce i korporace k zaplacení. In NESG. *Patnáct korun zajistí dítěti porci polévky nebo kakaa k doplnění výživy každý den v jednom měsíci*, Právo lidu, 3. 5. 1919, roč. XXVII, č. 104, s. 8

⁴⁷⁸ „Kontrolní oddělení hospodářských rad při ministerstvu pro zásobování lidu podán byl návrh, aby pro celou Velkou Prahu zřízena byla úřadovna pro příděl mléka. V první řadě jde tu o to, aby se dostalo stejnoměrně mléka matkám, kojencům a dětem do 6 let a zejména aby také nemajetným matkám v předměstských obcích dostalo se aspoň ono malé množství mléka, které lze za dnešních poměrů získati.“ In NESG. *Úřadovna pro příděl mléka pro Velkou Prahu*, Venkov, 8. 3. 1919, roč. XIV, č. 58, s. 7

⁴⁷⁹ NESG. *Paštiky, sandwiche, řezy pečené*, Lidové noviny, 30. 3. 1919, roč. 27, č. 89, s. 4

⁴⁸⁰ NESG. *Svépomoc učitelská Velké Brno*, Lidové noviny, 31. 5. 1919, roč. 27, č. 150, s. 5

⁴⁸¹ NESG. *Výplata vyživovacích a invalidních příspěvků*, Právo lidu, 1. 11. 1919, roč. XXVII, č. 257, s. 7

⁴⁸² „Přednostové klinik a oddělení pražské všeob. nemocnice spolu se všemi lékaři obou národností podali ministerstvu zdravotnictví, min. výživy, místodržitelství a ředitelství nemocnice žádost, kterou domáhají se zlepšení poměrů výživy jak nemocných, tak i zaměstnaného personálu. Žádost obsahuje tyto požadavky: aby strava pro nemocné byla skutečně požitelná a tak vydatná, aby ti, kdož nemohou si sami jídlo odjinud opatřit, nezmráli hladem, aby v určitých případech mohla být podávána strava dietní, aby lékařům výměrem byl přiděl lidí těžce pracujících, tak aby při jejich nedostatečných platech nemocniční strava postačila skutečně k jejich výživě a odpovídala stravě první třídy, jež je jim v ustanovovacím dekretu zaručena, a aby lékaři měli právo spoluprávy kuchyně, jako je tomu v jiných velkých ústavech zemských.“ In NESG. *Neutěšené poměry vyživovací ve všeobecné nemocnici pražské*, Národní politika, 30. 3. 1919, roč. XXXVII, č. 88, s. 4

5. 3. 1. 6 Nejtěžší zločin: lichva

„S hladovou úrovní lidu prudce kontrastoval přepych válečných zbohatlíků.“⁴⁸³

Během války vydělávali průmyslníci (ve válečné výrobě) i obchodníci s potravinami. V důsledku jejich nedostatku jejich cena stoupala. Cenu potravin přitom určoval do velké míry stát a základní sortiment prodával na přiděl prostřednictvím oficiálních prodejen, přesto souběžně fungoval černý trh s až dvojnásobnými cenami.

Lichva potravinami a jiným zbožím fungovala po celé období první světové války a pokračovala i po jejím skončení. *„Ježto předsednictvo Národního výboru s politováním pozoruje, že i v našem mladém státě bují válečná lichva, předražování, řetězový obchod a všechny jiné nepěkné zjevy hospodářského života, které náš lid zatěžují měrou nesnesitelnou a ježto je předsednictvo Národního výboru odhodláno s největší rozhodností chrániti nezámožné obyvatelstvo našeho státu a zakročiti se vši bezohledností proti všem jeho hospodářským škůdcům, nařizuje vrchním státním návladnictvím, aby všechny činy trestné proti předpisům o válečné lichvě, páchané po 28. říjnu 1918, stíhalo s největší přísností a o výsledku podalo zprávy.“⁴⁸⁴*

Způsobů získání a prodeje potravin mimo oficiální trh bylo mnoho, například rolníci nepřiznali část své úrody a ponechali si ji nebo ji prodali dál, operovali zde pašeráci, kteří zboží tajně prodávali (nebo nakupovali) v zahraničí, zpracovatelé, kteří ze základních potravin vyráběli lahůdkové zboží jako uzeniny⁴⁸⁵, housky⁴⁸⁶, kompoty, nebo požadovali jiné zboží směnou⁴⁸⁷, obchodníci, kteří si nastavovali ceny mimo oficiální kurz⁴⁸⁸, kteří potajmu rozprodávali zásoby⁴⁸⁹, případně svým dodavatelům napsali, ať zboží nedováží⁴⁹⁰ (a pak si ho tajně

⁴⁸³ V. Olivová, *Dějiny první republiky*, 2000, s. 79

⁴⁸⁴ ČTK. *Stíhání lichvy*. Národní politika, 2. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 254, s. 6

⁴⁸⁵ „Ministerstvo pro zásobování lidu upozorňuje, že jak v Praze, tak i venku budou se konati úředními orgány revise, aby se zajistily veškeré zásoby a že učiní se kroky, aby maso solením a uzením neunikalo spotřebě.“ In NESG. *Revise zásob*, Lidové noviny, 14. 1. 1919, roč. 27, č. 14, s. 3

⁴⁸⁶ „Pekařka Šlafová z Krakovské ulice II. poslala velký koš bílého pečiva do lahůdkářského závodu firmy Wünschovy na Staroměstském náměstí. Posel však nedošel...“ (zboží zabavil úřad proti lichvě). In NESG. *Koš bílého pečiva*, Venkov, 5. 4. 1919, roč. XIV, č. 82, s. 7

⁴⁸⁷ Venkov uvádí, že droždí se prodává pouze osobám, které mají na výměnu mouku nebo vejce. Obchodníci tvrdí, že se tak děje jen na nátlak továren na droždí. In NESG. *Kde je droždí*, Venkov, 1. 2. 1919, roč. XIV, č. 28, s. 9

⁴⁸⁸ např. uzenáři v Brně prodávali 5. ledna 1919 párek místo za 12 haléřů za 2 koruny

⁴⁸⁹ NESG. *Mandlový keřas*, Lidové noviny, 20. 7. 1919, roč. 27, č. 199, s. 6; NESG. *Řetězový obchod rýžovým škrobem*, Venkov, 26. 7. 1919, roč. XIV, č. 175, s. 8

⁴⁹⁰ NESG. *Stíhání řezníků, kteří brání obesílání pražského trhu*, Právo lidu, 12. 1. 1919, roč. XXVII, č. 11, s. 6

vyzvedli), nebo šidili na váze nakupovaných surovin⁴⁹¹ či jejich kvalitě⁴⁹². Lidé si hojně stěžovali na špatné dodávky, nevábnou chuť, nedostatečnou kvalitu – zejména mléka⁴⁹³, mouky, chleba⁴⁹⁴ a brambor anebo příliš vysoké ceny⁴⁹⁵. Právo lidu často upozorňovalo na to, že řezníci oddělují tuk a prodávají ho zvláště draž a tudíž na něj dosáhnou jen majetní⁴⁹⁶. Během sklizně se objevovaly i případy polního pichu⁴⁹⁷. Agrární list Venkov často apeloval na své čtenáře, rolníky a zemědělce, aby svou úrodu, maso a produkty odevzdávali, aby mohli být nasyceni všichni, aby přispěli k zlepšení vyživovací situace v republice a také aby měli dobrou pověst, že jdou příkladem⁴⁹⁸.

Lichvy se dopouštěli jednotlivci, obchodní firmy i charitativní organizace, jak dokládá vyšetřování Červeného kříže v Praze „*pro nedovolený prodej 160 beden čokolády do Budapeště za lichvářskou cenu. Přišli si tak na 300 000 korun. Červený kříž se bránil, že na podobné obchody měl prý právo.*“⁴⁹⁹

---

⁴⁹¹ NESG. *Kousek sádla ještě špatná váha*, Právo lidu, 8. 3. 1919, roč. XXVII, č. 58, s. 9

⁴⁹² Státní obilní ústav uzavíral na základě revisí mlýny pro přijímání nedovoleného mletí. Zajistil v nich rozemleté řepné semeno, kukuřici (palice i šrot), kaštiny, ovesné otruby. In NESG. *Uzavřené mlýny*, Venkov, 1. 2. 1919, roč. XIV, č. 28, s. 9

⁴⁹³ V lednu 1919 si stěžovali konzumenti na mléko z prodejny Zentralmolkerei v Brně, že mléko není dobré, Čechům dávají méně než Němcům a někdy není k mání vůbec. „*Nepořádek mléčný (...) trvá vesele dál. Nemocní nedostávají od několika dnů mléko sladké, nýbrž jen kyselé nebo žádné. Páni na radnici asi Lidových novin nečtou anebo si úmyslně volání po nápravě nevšímají. Nebude než aby se konzumenti v nejbližších dnech sešli a hromadně domáhali se u vládního komisaře nápravy.*“ In NESG. *Nepořádek mléčný*, Lidové noviny, 15. 1. 1919, roč. 27, č. 15, s. 4; dále viz NESG. *K otázce mléčné*, Lidové noviny, 6. 1. 1919, roč. 27, č. 6, s. 3 nebo NESG. *Nepořádek v prodeji mléka v Brně*, Lidové noviny, 11. 1. 1919, roč. 27, č. 11, s. 4

⁴⁹⁴ „*Ve včerejší schůzi správní rady obce pražské bylo konstatováno, že dle zprávy aprovisačních ústavů lid neodebírá celou zvýšenou dávku chleba nejspíše pro špatnou jakost jeho.*“ In NESG. *Slabý odběr chleba*, Národní politika, 4. 1. 1919, roč. XXXVII, č. 4, s. 5 nebo „*Kvalita chleba v těchto dnech byla v Plzni mnohem horší než v Praze. Chléb byl mazlavý, někde hořký. Málo vypečeného chleba však nebylo, tak že vinu nenesou z hlavní části pekaři, ale mlýny.*“ In NESG. *Revise jakosti a váhy chleba v Plzni*, Právo lidu, 3. 5. 1919, roč. XXVII, č. 104, s. 8

⁴⁹⁵ „*Bylo pozorováno, že producenti požadují při prodeji jatečných vepřů cenu 15 k za 1 kg živé váhy bez ohledu na jakost a váhu vepřů. Ministerstvo pro zásobování lidu upozorňuje, že cena 15 k byla stanovena jako nejvyšší cena, která platí pro nejlepší zboží, tedy pro vepře těžké, a že za lehčí vepře s menším výtěžkem masa a tuku může být ovšem požadována jen cena přiměřeně nižší.*“ In Z ministerstva pro zásobování lidu. *Nejvyšší ceny vepřů*, Národní politika, 16. 3. 1919, roč. XXXVII, č. 74, s. 6

„*Dle usnesení učiněného ve schůzi 26. září požádala měst. rada vládu a Národní shromáždění, aby zákon o potírání lichvy a předražování byl napilno vydán, poněvadž lidové vrstvy obyvatelstva pražského zcela bezmocně úpí pod tíhou drahoty nejnnutnějších životních potřeb.*“ In NESG. *Proti lichvě*, Venkov, 4. 10. 1919, roč. XIV, č. 234, s. 7 a NESG. *Neoprávněně vysoká cena aprovisační mouky*, Právo lidu, 11. 1. 1919, roč. XXVII, č. 10, s. 7

⁴⁹⁶ NESG. *Kupované vepřové*, Právo lidu, večerník, 11. 1. 1919, roč. XXVII, č. 8, s. 3

⁴⁹⁷ NESG. *Ničení úrody a četné krádeže na polích*, Venkov, 20. 7. 1919, roč. XIV, č. 170, s. 7

⁴⁹⁸ NESG. *Zajistěte co nejrychleji dovoz masa a sádla*, Venkov, 19. 1. 1919, roč. XIV, č. 17, s. 1

⁴⁹⁹ NESG. *Výnosné obchody Červeného kříže v Praze*, Venkov, 8. 11. 1918, roč. 13, č. 260, s. 2

Vláda pravidelně kontrolovala stav zásob⁵⁰⁰, ceny u prodejců, vyzývala konzumenty, aby komisím a úřadům hlásili přestupky a také zveřejňovala v tisku doporučené a maximální ceny potravin – například v lednu 1919 bylo nejdražší maso skopové (11,20 Kč / kg) a telecí přední (6–7 Kč/kg), v Plzni dokonce dosáhlo ceny 40 K za 1 kg, což vedlo k výtržnostem.⁵⁰¹ „Obyvatelstvo se žádá, aby samo, nejsou-li ceny maximální, více neplatilo a tím nepodporovalo vyhánění cen,“ doporučoval tisk⁵⁰². Veškerá opatření však kýžený efekt nepřinesla. Neoprávněně převážené či prodávané zboží zabavovali členové okresních a hospodářských rad k tomu zvláště určených⁵⁰³, nebo za asistence policie, četnictva nebo jiných pravomocných úředníků⁵⁰⁴. „Zabavování potravin, které jsou uvnitř území Československé republiky ve volném obchodě (jako kupř. vejce, mléko, mléčné výrobky, vepřové maso a vepřové sádlo domácího původu, čerstvá i sušená zelenina, čerstvé i sušené ovoce a ovocné a zeleninové výrobky) neoprávněno, pokud ovšem potraviny takové byly řádným způsobem a za přiměřené ceny nakoupeny. Ministerstvo pro zásobování lidu může však i u takových potravin uplatnit právo požadovací po rozumu cís. nařízení ze dne 24. března 1917 čís. 131 ř. z., uzná-li toho potřebu v zájmu veřejném.“⁵⁰⁵ Zabavené potraviny prodával aprovizční úřad⁵⁰⁶ za vládou stanovené ceny, nebo se rozdaly chudým dětem⁵⁰⁷ či lidem ve špatně zásobených oblastech⁵⁰⁸.

Ministerstvo zásobování trestalo zadržování potravin i jejich prodej mimo stanovené dny, jinak než za lístky v případě lístkového systému a za vyšší než stanovené ceny. V Praze vydalo Pražské policejní ředitelství vyhlášku, že všichni obchodníci ve Velké Praze jsou povinni označovat zboží cenami. Na dodržování mají dbát i občané⁵⁰⁹. Porovnání schválených

⁵⁰⁰ Veškerý dobytek má být sepsán a označován (34 936 kusů), avšak ne zabít. In NESG. *Veškerý dobytek*, Lidové noviny, 16. 1. 1919, roč. 27, č. 16, s. 3

⁵⁰¹ NESG. *Výtržnosti pro drahotu masa v Plzni*, Národní politika, 5. 1. 1919, roč. XXXVII, č. 5, s. 5

⁵⁰² NESG. *Ceny skopců a telat*, Lidové noviny, 15. 1. 1919, roč. 27, č. 15, s. 3

⁵⁰³ „Zabavovat potraviny mohou jen členové okresních a obecních hospodářských rad, pokud prodejce nedoloží legální původ.“ In NESG. *Zabavování potravin*, Venkov, 3. 8. 1919, roč. XIV, č. 182, s. 8

⁵⁰⁴ Čtk. *Zabavování potravin*, Národní politika, 3. 8. 1919, roč. XXXVII, č. 212, s. 8

⁵⁰⁵ Ministerstvo pro zásobování lidu. *Zabavování potravin*, Národní politika, 14. 6. 1919, roč. XXXVII, č. 162, s. 6

⁵⁰⁶ NESG. *Prohlídky po pražských krámech lahůdkářů, uzenářů*, České slovo, 4. 1. 1919, roč. XI, č. 4, s. 3

⁵⁰⁷ V kavárnách a hotelech zabaveno 800 koláčů z nejlepší mouky a rozdáno chudým dětem. Na majitele podniků učiněno oznámení. In NESG. *Koláče v Moravské Ostravě konfiskovány*. Lidové noviny, 15. 3. 1919, roč. 27, č. 74, s. 6

⁵⁰⁸ Pět vagonů cukru zabaveno na nádraží ve Vršovicích: bylo to zapsáno jako cukr pro včelaře ve Vídni, ale nebyl prosypán pilinami, jak se má dělat, proto jej úřady pro potírání lichvy zabavily a v „neděli ráno dostaly Král. Vinohrady a Vršovice po dvou vagonech a Nusle jeden vagon pro veřejnou aprovisaci.“ Tři vagony cukru a dva vagony marmelády zabaveny na benešovském nádraží: zrychlený vlak s dobytkem měl 5 vagonů navíc, část zásilky byla již rozkradena, tudíž úředníci zabavili zbytek a rozdali okresu benešovskému, „kde již přes měsíc žádný cukr není přidělen.“ In NESG. *Pět vagonů cukru zabaveno na nádraží ve Vršovicích, Tři vagony cukru a dva vagony marmelády zabaveny na benešovském nádraží*. Venkov, 29. 10. 1918, roč. XIII., č. 320, s. 9

⁵⁰⁹ NESG. *Policejní opatření v Praze proti lichvě potravinami*. Lidové noviny, 6. 1. 1919, roč. 27, č. 6, s. 3

prodejních cen v Brně a Praze však ukázalo, že potraviny v Brně se prodávaly draž než v Praze⁵¹⁰. Lichva se trestala tvrdě vězením a pokutou⁵¹¹ i zveřejněním rozsudku a jmenování hříšníků v tisku⁵¹². Čtenáři novin i sami novináři na případy tzv. keřasování často upozorňovali a požadovali zjednání nápravy. Noviny také často káraly stát za nečinnost, za špatnou kvalitu potravin, za dvojnásobné ceny na černém trhu, upozorňovaly na neoprávněný vývoz potravin do Vídně a požadovaly zvýšené kontroly na hranicích – především ve vlcích, kde Rakušané pašovali z Čech a Moravy maso, luštěniny, mouku a jiné potraviny.⁵¹³ Zároveň ale nabádaly čtenáře k nenásilnému řešení situace, jako např. Večerník Národních listů, který doporučuje svým čtenářům, aby se neúčastnili rozbíjení a krádeže potravin⁵¹⁴.

Nedostatek potravin, vysoké ceny za základní zboží (na přídel bylo i mýdlo⁵¹⁵, petrolej nebo oděvy), málo pracovních příležitostí a tím i výdělku, pomalejší růst mezd než cen a zároveň neustálé novinové zprávy o lichvě a špatné kvalitě potravin⁵¹⁶ stupňovaly sociální napětí.

V Plzni požadovali důvěrníci politických, závodních a odborových organizací na plenární schůzi stanovení jednotných snížených cen, stíhání lichvy, vyvlastnění velkostatku nad 100 ha⁵¹⁷, zdanění válečného zisku a přísné rekviční vymáhání povinných dávek dobytka v reakci na kritický nedostatek masa⁵¹⁸.

V reakci na masové dělnické hladové bouře v květnu 1919 vláda zřídila lidové cenové a lichevní soudy s cílem dodržet oficiální cenovou politiku a umožnit občanům nákup potravin za rozumné ceny. Vznikaly i různé výbory k zajištění zásobování a kontrole cen.

---

⁵¹⁰ Např. NESG. *Dodržování ceny vepřového*, Právo lidu, 26. 1. 1919, roč. XXVII, č. 23, s. 7

⁵¹¹ Např. „za lichvu odsouzen 8 dní s tvrdým ložem a pokutě 200 k (1 kg cukru pod rukou stálo 14 k).“ In NESG. *Cukr od neznámého*, Národní politika, 5. 4. 1919, roč. XXXVII, č. 94, odpolední vydání nečíslováno

⁵¹² „Byl odsouzen k třídnímu vězení a pokutě 500 K. Krom toho bude rozsudek uveřejněn na jeho útratu v Národní Politice.“ In NESG. *Co vydělává příčinlivý agrárník na kile bramborů*, Právo lidu, 8. 3. 1919, roč. XXVII, č. 58, s. 9

⁵¹³ NESG. *Prohlídky zavazadel a pátrání po potravinách ve vlcích*, Národní politika, 4. 1. 1919, roč. XXXVII, č. 4, s. 4

⁵¹⁴ NESG. *Večerník Národních listů. Bezohledné zakročení úřadů proti lichvě s potravinami*. Lidové noviny, 6. 1. 1919, roč. 27, č. 6, s. 2

⁵¹⁵ NESG. *Z Aprovisačních ústavů hlavního města Prahy*, České slovo, 20. 7. 1919, roč. XI, č. 165, s. 12

⁵¹⁶ Ministerstvo pro zásobování lidu, *Stížnosti na špatný chléb*, Národní politika, 31. 8. 1919, roč. XXXVII, č. 240, s. 7

⁵¹⁷ Záborový zákon, který předcházel pozemkové reformě, odhlasovalo Národní shromáždění 16. 4. 1919. Omezoval moc církve a aristokracie – pozemek nad 150 ha zemědělské nebo 250 ha veškeré půdy měl být za náhradu zabrán. Již 29. 11. 1918 však Národní výbor schválil zákon o obstavení velkostatků, který podřizoval provoz a nakládání s velkostatkem zapsanými v zemských deskách rozhodnutí ministerstva zemědělství (viz Švaříčková-Slabáková In L. Fasora (ed.), *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, 2006, s. 13 a 14). Pozemková reforma se uskutečnila až roku 1921.

⁵¹⁸ NESG. *Porada o zásobování v Plzni*. Lidové noviny, 6. 1. 1919, roč. 27, č. 6, s. 3. O tři dny později informují LN v článku *Revise zásob* o povinnosti prodávat vepřové maso kvůli jeho nedostatku čerstvé.

5. 3. 1. 7 Pokrmy prvních mírových měsíců

Základ jídelníčku tvořily přídělové potraviny – chléb, brambory, mouka, mléko, tuky, uzené maso, sušená zelenina, kyselé zelí, cibule⁵¹⁹. Mouka bývala v prvních poválečných měsících převážně ječná, žitná, méně už pšeničná, která se navíc rozdělovala na mouku bílou a vařivou, záleželo však na dodávkách z dohodových zemí. Na jakost mouky si lidé často stěžovali, například že z ječné nelze nic upéct, leda udělat lívance, na které však chybí mléko.⁵²⁰ V Královských Vinohradech⁵²¹ si lidé mohli začátkem listopadu 1918 zakoupit marmeládu z rajských jableček⁵²² a české uzené maso u firmy E. Maceška na průkaz chlebové legitimace⁵²³. Z období války zůstávaly v platnosti bezmasé dny, během kterých se maso nesmělo jíst, ani prodávat. Jednalo se o pondělí, středu a pátek. Pátek vznikl z křesťanské nauky o postním dnu⁵²⁴, pondělí a středu si vynutil nedostatek masa na trhu.

Na příděl se prodávaly jen některé, zpravidla základní a nedostatkové potraviny. Potraviny a nápoje, které nesloužily k bezprostřední výživě obyvatel, bylo možné zakoupit na volném trhu, a tak se některé druhy objevovaly v inzerátech. Například již 29. října 1918 se čtenáři mohli v inzertní rubrice dočíst o prodeji dalmatského vína v sudech⁵²⁵, v dalších měsících následovaly inzeráty na karlovarský likér, vermut, přírodní vína, jablečná vína, uherský med⁵²⁶, víno malaga⁵²⁷, borůvkové víno, koňak, slivovici⁵²⁸ nebo šampaňské⁵²⁹. V hokynářství se prodávalo koření⁵³⁰ (kmín – český, haličský i uherský, nové koření, paprika - uherská⁵³¹, bobkový list,

⁵¹⁹ rubrika Výživa a zásobování lidu, Národní politika, 2. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 254, s. 6–7

⁵²⁰ „Když zvýšenou dávku, tedy také opravdu chléb a ne jako v mnohých prodejnách dosud, mazlavá, smrdutá, nezáživná hmota. Když mouku, tedy ne mouku ječnou, se kterou si naše ženy nevědí rady. Z té dají se dělat pouze lívance, ale na ty musí být mléko, a to není vůbec! Když už je dosti ječné mouky, ať se míchá se žitnou a přidělí se pekařům na chléb – bude dobrý a chutný, stokrát lepší než nynější pop.“ NESG. Ke zvýšené dávce chleba a mouky, České slovo, 8. 12. 1918, roč. X, č. 49, s. 3

⁵²¹ K Praze byly připojeny až v roce 1920 vznikem tzv. Velké Prahy, do té doby patřily mezi pět největších českých měst.

⁵²² NESG. Královské Vinohrady, České slovo, 2. 11. 1918, roč. X, č. 18, s. 3

⁵²³ NESG. České maso uzené, České slovo, 2. 11. 1918, roč. X, č. 18, s. 3

⁵²⁴ „Svět svátek a post se v pátek, nebude tvůj statek krátký.“ M. Úlehlová-Tilschová, Česká strava lidová, 2011, s. 219

⁵²⁵ Inzerce: Víno – dalmatské v sudech, jakosti spolehlivé doporučuje za výhodnou cenu firma Roko Bradanovic, Královské Vinohrady, České slovo, 29. 10. 1918, roč. X, č. 13, s. 4

⁵²⁶ rubrika Malý oznamovatel, České slovo, 9. 11. 1918, roč. X, č. 24, s. 4

⁵²⁷ rubrika Malý oznamovatel, České slovo, 7. 12. 1918, roč. X, č. 48, s. 4

⁵²⁸ Inzerce: Borůvkové víno 1a jakosti, slazené, pravou borovičku, slivovici, koňak a likéry, vše ve výtečné jakosti dodává promptně Jos. Berger, výroba likérů a velkoobchod borůvkovým vínem. Lidové noviny, 3. 11. 1918, roč. XXIV, č. 302, s. 7

⁵²⁹ Inzerce: „Kognak v lahvích a sudech, dále šampaňská vína, vše k prompt. dodání ze stanice Praha, nabízí Miroslav Körper, Karlín, Královská třída 15.“ Národní politika, 1. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 253, s. 7

⁵³⁰ rubrika Malý oznamovatel, České slovo, 7. 12. 1918, roč. X, č. 48, s. 4

⁵³¹ rubrika inzerce, Venkov, 3. 11. 1918, roč. 13, č. 256, s. 12

majoránka aj.), tekuté koření (například Maggiho koření, o 20 let později přibýly i polévky-omáčky v kostce Věra⁵³²), cukrovinky a tehdy oblíbené karamely⁵³³, káva, resp. její náhražky⁵³⁴ a čaj, nebo perníkové zboží⁵³⁵, naopak marmelády a syrob (z cukrové řepy) vařily hospodyně doma soudě dle inzerátu s návodem po 3 K od J. Svobody⁵³⁶. Inzerce v agrárním deníku Venkov nabízela plodiny velkostatků – například bílé zelí, mrkev (bílou a žlutou), kořenovou petržel bez nati, cibule, salátové červené řepy, vodnici, malínský křen⁵³⁷. Citrusy byly kvůli omezenému zahraničnímu importu nahrazovány kyselinou citronovou nebo její náhražkou⁵³⁸, která sloužila k zavařování ovoce, při pečení i do nápojů. Dovoz zahraničního zboží přestál i první světovou válku, jak dokládají inzeráty v dobovém tisku – například na levantinské oříšky, zaručeně zdravé, sultánky v bedničkách, persiko⁵³⁹ levantinské, koriandr, piment⁵⁴⁰ aj. od importní firmy Jos. Smrkovský.⁵⁴¹ Překvapivě se však koncem listopadu 1918 v Národní politice objevuje zpráva o dovozu melounů⁵⁴², což muselo být zcela mimo evropskou sezonu.

5. 3. 2 Rozmanitější jídelníček v prvním poválečném roce?

I v roce 1919 se základní potraviny prodávaly na příděl, stejně jako otop, petrolej, sirky⁵⁴³ a základní oblečení. Noviny informovaly denně o místech prodeje, sortimentu, ceně a přijímaných přídělových lístcích. V Praze byla týdenní dávka uhlí pro jednu domácnost stanovena na 35 kg na jeden lístek⁵⁴⁴ a ve stejné výši vydržela až do července⁵⁴⁵, v srpnu byla

⁵³² Inzerce: *Polévkové kostky Věra*, Lidové noviny, 19. 3. 1938, večerník, roč. 46, č. 142, s. 9

⁵³³ Rubrika Hlasy z obecnosti (inzerce). Lidové noviny, 3. 11. 1918, roč. XXIV, č. 302, s. 8

⁵³⁴ „Brandýská cikorka – továrna na kávové náhražky v Brandýse nad Labem vyrábí již výbornou čekankovou přísadu ku kávě ze surovin z letošní sklizně.“ Rubrika inzerce, Venkov, 30. 11. 1918, roč. XIII, č. 279, s. 10, případně „... náhražce kávy, již stal se opražený a rozemletý kořen čekanky čili cikorie. Pije se též káva žitná, sladová, žaludová apod.“ In J. K. *Od kdy se pije káva?*, Venkov, 21. 8. 1938, roč. 33, č. 196, s. 4

⁵³⁵ Inzerce: „Perníkové zboží nabízí Karel Strasser, Praha, Bredovská 10.“ Národní politika, 1. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 253, s. 7

⁵³⁶ rubrika Malý oznamovatel, České slovo, 7. 12. 1918, roč. X, č. 48, s. 4

⁵³⁷ Inzerce. Venkov, 30. 11. 1918, roč. XIII, č. 279, s. 10

⁵³⁸ „Náhražka citronové kyseliny hodí se ku všem účelům v kuchyni jako čerstvý citron k vaření, do pečiva, do čaje, na omáčky atd. V lahvičce od 2 K počínaje v Grolichově drogerii.“ In Rubrika Hlasy z obecnosti (inzerce). Lidové noviny, 3. 11. 1918, roč. XXIV, č. 302, s. 7; Inzerce: „Citrobon výtečná náhražka citronů v lahvičkách od 1.20 K, též sacharinem slazené. Pro kavárny, hostince a obchodníky přiměřená sleva. Vyrábí drogerie Smolka, Smíchov.“ Národní politika, 3. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 255, s. 4

⁵³⁹ jádra hořkých mandlí

⁵⁴⁰ nové koření

⁵⁴¹ rubrika inzerce, Venkov, 16. 11. 1918, roč. 13, č. 267, s. 8

⁵⁴² NESG. *Zásobování*. Národní politika, 24. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 276, s. 5

⁵⁴³ NESG. *Zásobování města Brna*, Lidové noviny, 4. 1. 1919, roč. 27, č. 4, s. 5

⁵⁴⁴ NESG. *Týdenní dávka na lístek na uhlí k vaření*, Národní politika, 5. 1. 1919, ročník XXXVII, č. 5, s. 5

⁵⁴⁵ NESG. *Zásobování a výživa lidu*, Právo lidu, 6. 7. 1919, roč. XXVII, č. 158, s. 11

snížena na 30 kg na týden⁵⁴⁶. Uhlí se používalo zpravidla jen na vaření, zatápělo se v kamnech na dřevo. V září však došlo ke snížení přidělu uhlí na 30 kg, resp. 25 kg⁵⁴⁷ a úřady doporučovaly těm, kteří neměli dostatečné zásoby, aby si zakoupili dostatek dřeva.⁵⁴⁸ Od 1. listopadu byla dávka stanovena na 20 kg na osobu a týden⁵⁴⁹.

Titulní článek v prvním vydání Lidových novin roku 1919 optimisticky popisuje, že kromě pšenice je republika plně soběstačná a může začít potraviny i vyvážet⁵⁵⁰. Další dny však ukázaly, že je to spíše přání než realita. V Praze chyběla mouka kvůli snížení vymílání⁵⁵¹ (a nutnosti měnit síta ve mlýnech⁵⁵²), svátečnímu volnu⁵⁵³ a zkrácení pracovní doby na osm hodin denně⁵⁵⁴, neprodávalo se maso⁵⁵⁵ (a když už, tak jen slabé kusy), vejce ani máslo⁵⁵⁶.

Začátkem ledna získali obyvatelé Brna na masový ústřížek 100 g masa na týden a 5 kg brambor na měsíc⁵⁵⁷, 750 g mouky na vaření a 1,35 kg mouky chlebové na měsíc⁵⁵⁸, jinde 750 g mlýnských výrobků (těžce pracující 900 g), tj. mouky vařivé, chlebové, krup, ovesné rýže, krupice a rýže⁵⁵⁹. Na poukázky se prodávalo i syrové sádlo, margarín, brambory, cibule, pudink, jedlá soda, salám, hovězí maso a umělý tuk (250 g pro až čtyřčlenné rodiny, 500 g pro vícečlenné), syrové sádlo (250 g na lístek), tuzemské máslo (125 g na tučenkou), masové

---

⁵⁴⁶ NESG. *Týdenní dávka uhlí k vaření*, Venkov, 3. 8. 1919, roč. XIV, č. 182, s. 8

⁵⁴⁷ NESG. *Týdenní dávka na lístek na uhlí k vaření*, Národní politika, 31. 8. 1919, roč. XXXVII, č. 240, s. 7

⁵⁴⁸ „Městský úřad (Královských Vinohrad – pozn. aut.) upozorňuje tudíž obyvatelstvo, aby závčas již nyní, pokud nemá zásob uhlí, zásobilo se dřívím, aby v případě snížení dávky uhlí nedostatkem paliva netrpělo. Dříví se prodává v obecních prodejnách za nádražím vinohradským a vedle ústřední tržnice. (...) Dříví se prodává pouze na průkaz legitimace chlebové a uhlenky.“ In NESG. *Zásobování a výživa lidu*, Právo lidu, 10. 8. 1919, roč. XXXVIII, č. 188, s. 10

⁵⁴⁹ NESG. *Praha*, Právo lidu, 26. 10. 1919, roč. XXVII, č. 253, s. 8

⁵⁵⁰ H. Vavrečka. *Naše nová domácnost*. Lidové noviny, 1. 1. 1919, roč. 27, č. 1, s. 1

⁵⁵¹ „K podnětu magistrátu konány v ministerstvu pro zásobování porady, jichž výsledkem bude asi, že sníženo bude vymílání pšenice na 75 % (5 % krupice, 45 % mouky k vaření, 25 % mouky chlebové, 22,5 % otrub, 2,5 % výprašku), žito na 80 %, ječmene na 80 %, ovesa na 40 %. Chleba má býti jednotné váhy 1,680 kg, ceny 1 k 54 h.“ In NESG. *Vymílání pšenice bude sníženo*, Národní politika, 4. 1. 1919, roč. XXXVII, č. 4, s. 5

⁵⁵² NESG. *Zemský obilný ústav v Praze oznamuje*, Národní politika, 4. 1. 1919, roč. XXXVII, č. 4, s. 5

⁵⁵³ NESG. *K poruchám v zásobování moukou*, České slovo, 4. 1. 1919, roč. XI, č. 4, s. 3

⁵⁵⁴ Večerník Českého slova. *Nedostatek mouky v Praze*. Lidové noviny, 5. 1. 1919, roč. 27, č. 5, s. 4

Zkrácení pracovní doby se týkalo všech zaměstnanců, například číšníci hrozili hostinským stávkou kvůli snížení příjmů: „Číšníci v Praze chtějí uspořádati všeobecnou stávku. V resoluci, kterou přijali na své protestní schůzi, se praví, že následkem zavedení osmihodinové doby pracovní, kterou vítají, změnily se valně jejich peněžní poměry a je třeba upravit proto jejich mzdy. Dosavadní jednání se společenstvem hostinským nevedlo dosud k cíli. Nestane-li se narovnání, vypukne stávka.“ In NESG. *Číšníci vyhrožují stávkou*, Venkov, 1. 2. 1919, roč. XIV, č. 28, s. 8

⁵⁵⁵ NESG. *Nedostatečná dávka masa*, Právo lidu, večerník, 4. 1. 1919, roč. XXVII, č. 4, s. 3

⁵⁵⁶ NESG. *Prodej v pražské tržnici*, České slovo, 9. 2. 1919, roč. XI, č. 34, s. 9

⁵⁵⁷ NESG. *Zásobování města Brna*, Lidové noviny, 4. 1. 1919, roč. 27, č. 4, s. 5

⁵⁵⁸ NESG. *Nové chlebenky*, Lidové noviny, 5. 1. 1919, roč. 27, č. 5, s. 4

⁵⁵⁹ NESG. *Příděl mouky*, Venkov, 12. 1. 1919, roč. XIV, č. 11, s. 7

konzervy a fíky⁵⁶⁰, naopak marmeláda z rajských jablíček a sušená zelenina byla v prodeji volně⁵⁶¹, stejně jako krevní tlačěnka⁵⁶². V Brně začali prodávat zásoby zmraženého vepřového masa a polských vajec a zřídili výrobu salámu v režii obce k zabránění hladu dělnictva a nemajetných⁵⁶³. Lidové noviny však o tři dny později upozorňují, že vepřové maso se má kvůli jeho nedostatku prodávat čerstvé⁵⁶⁴ a v březnu si stěžují, že na brněnský trh se vepřové maso nedodává vůbec⁵⁶⁵, protože je velmi drahé. Nedostávalo se moc ani hovězího masa⁵⁶⁶, jak komentovalo Právo lidu, zároveň však upozorňovalo, že obchod vepřovým masem je volný⁵⁶⁷. Příděl hovězího masa na osobu činil v Praze 125 g na týden⁵⁶⁸, koncem ledna si mohli obyvatelé Nuslí zakoupit sušené švestky⁵⁶⁹. Týdenní dávka chleba a mouky byla zvýšena na 1950 g, resp. 2800 g pro těžce pracující⁵⁷⁰, v Praze však lidé nedostávali mouku tři týdny⁵⁷¹. Nedostatek pšeničné mouky na vaření vyřešilo v lednu Ministerstvo zásobování distribucí mouky chlebové⁵⁷² (zpravidla žitné či ječné) či krup, ovesné krupice a rýže, matky a kojenci dostali pšeničnou mouku bílou a krupici⁵⁷³. Cukerná dávka byla sjednocena a zvýšena na 1250 g na měsíc⁵⁷⁴. Úřadovna pro zeleninu a ovoce v Praze získala 300 vagonů kysaného zelí, které nabídla k prodeji od ledna do března.⁵⁷⁵ V lednu se uvolnila doprava čerstvé zeleniny do 50 kg⁵⁷⁶, ale vzhledem k zimnímu měsíci jí moc nebylo a nařízení spíše reflektovalo snahy městského obyvatelstva získat alespoň drobné přilepšení od příbuzných na venkově.

---

⁵⁶⁰ NESG. *Král. Vinohrady, Smíchov, Žižkov, Nusle, Praha*, Národní politika, 4. 1. 1919, roč. XXXVII, č. 4, s. 5

⁵⁶¹ NESG. *Zásobování a výživa lidu*, Praha, Právo lidu, 5. 1. 1919, roč. XXVII, č. 5, s. 3

⁵⁶² NESG. *Zásobování a výživa lidu*, Praha, Právo lidu, 25. 1. 1919, roč. XXVII, č. 22, s. 7

⁵⁶³ NESG. *Město Brno pro zlepšení zásobování*. Lidové noviny, 11. 1. 1919, roč. 27, č. 11, s. 4

⁵⁶⁴ Čtk. *Revise zásob*. Lidové noviny, 14. 1. 1919, roč. 27, č. 14, s. 3

⁵⁶⁵ „Na včerejší brněnský trh masný bylo dovezeno celkem 21 koz a 16 kůzat, tedy ani jedno prase, ani jeden kilogram vepřového masa (...) Ministerstvo pro zásobování lidu vykupuje drazé prasata.“ In NESG. *Brněnský trh úplně bez prasat*, Lidové noviny, 1. 3. 1919, roč. 27, č. 60, s. 5

⁵⁶⁶ NESG. *Omezení civilní spotřeby hovězího masa*, Právo lidu, 29. 3. 1919, roč. XXVII, č. 76, s. 9

⁵⁶⁷ NESG. *Žádosti o přiděl masa vepřového*, Právo lidu, 30. 3. 1919, roč. XXVII, č. 77, s. 6

⁵⁶⁸ NESG. *Zásobování a výživa lidu*, Praha, Právo lidu, 25. 1. 1919, roč. XXVII, č. 22, s. 7

⁵⁶⁹ NESG. *Zásobování a výživa lidu*, Nusle, Právo lidu, 26. 1. 1919, roč. XXVII, č. 23, s. 7

⁵⁷⁰ NESG. *Nový typ a změna spotřeby chleba*, Venkov, 25. 1. 1919, roč. XIV, č. 22, s. 8

⁵⁷¹ NESG. *Zástupci města Prahy u dra. Kramáře a u ministra výživy*, Národní politika, 11. 1. 1919, roč. XXXVII, č. 10, s. 5

⁵⁷² NESG. *Náhlé revise ve velkozávodech řeznických, uzenářských a pražských mlýnech*, Venkov, 12. 1. 1919, roč. XIV, č. 11, s. 7

⁵⁷³ NESG. *Zásobování a výživa lidu*, Právo lidu, 5. 1. 1919, roč. XXVII, č. 5, s. 3

⁵⁷⁴ NESG. *Zvýšení měsíční dávky cukru na 1 a čtvrt kg*, Národní politika, 5. 1. 1919, roč. XXXVII, č. 5, s. 5

⁵⁷⁵ NESG. *Úřadovna pro zeleninu a ovoce v Praze*, Právo lidu, večerník, 4. 1. 1919, roč. XXVII, č. 4, s. 3

⁵⁷⁶ NESG. *Obchod čerstvou zeleninou*, Právo lidu, 18. 1. 1919, roč. XXVII, č. 16, s. 6

V únoru do Děčína připlul náklad sudů se slanečky⁵⁷⁷ a na Uhelném trhu a ve Staroměstské tržnici v Praze se poprvé od začátku války objevily citrony a pomeranče⁵⁷⁸. Na osobu připadlo 500 g ječné mouky bílé a 250 g ovesné rýže, 250 g syrového sádla na rodinu, 250 g salámu. Pražané si mohli koupit i hovězí, vepřové a telecí maso, nouzový salám, sušené švestky. Nemocní, kojící matky a děti dostali bílou mouku a pšeničnou krupici.⁵⁷⁹

V březnu došlo ke snížení dávky chleba a mouky z důvodu nedostatečných dodávek mouky od států Dohody na 1400 g mouky týdně a z toho 900 g mouky na chléb a 500 g mlýnských výrobků (pro „*těžce pracující činí spotřební dávka týdně 2100 g, z toho připadá 1575 g mouky na chléb a 525 g jiných mlýnských výrobků*“⁵⁸⁰). Tím byl zaveden nový typ chleba o váze 1200 g, rovnající se 900 g mouky chlebové. Samozásobitelé měli mít nárok jen na 12 kg obilí měsíčně.⁵⁸¹ Zároveň si ale zemědělci stěžovali, že od nich obilí nikdo neodebírá.⁵⁸² Brňané nedostávali téměř žádné maso⁵⁸³ a mírně zdražily brambory⁵⁸⁴, v Praze si mohli lidé koupit zrnkovou kávu na cukřenky, avšak káva chyběla⁵⁸⁵, na masenky se vydával salám a uzenářské výrobky⁵⁸⁶, z tuků margarín a umělý tuk.

V dubnu lidé dostali mimořádný přiděl cukru z důvodu nedostatku masa⁵⁸⁷, avšak na trhu se objevilo maso jehněčí a kůzlečí s upozorněním, že „*porážeti kozy a kozičky*“⁵⁸⁸ je stále zakázáno. Od 7. dubna Ministerstvo zásobování zrušilo maximální ceny vepřového dobytka a masa a uvolnilo obchod vepřovým dobyt看kem, ale předpisy o stíhání lichvy ponechalo v platnosti⁵⁸⁹. Na osobu se prodávalo 250 g vepřového masa na týden, hovězí se prodávalo po 250 g a 500 g na rodinu.⁵⁹⁰ Vepřové se na brněnském masném trhu objevilo až koncem dubna po zrušení maximální ceny vepřového, tj. po zlevnění došlo i ke zvýšení dodávek masa⁵⁹¹.

⁵⁷⁷ Ministerstvo pro zásobování lidu. *Příděl mořských ryb*, Venkov, 1. 2. 1919, roč. XIV, č. 28, s. 8

⁵⁷⁸ NESG. *Po pěti letech prvé pomeranče a citrony na pražském trhu*, Venkov, 16. 2. 1919, roč. XIV, č. 41, s. 8

⁵⁷⁹ NESG. *Král. Vinohrady, Smíchov, Karlín, Žižkov, Nusle*, Národní politika, 8. 2. 1919, roč. XXXVII, č. 38, s. 5

⁵⁸⁰ Z ministerstva pro zásobování lidu. *Snížení dávky chleba a mouky*, Právo lidu, 8. 3. 1919, roč. XXVII, č. 58, s. 8

⁵⁸¹ Z ministerstva pro zásobování lidu. *Snížení dávky chleba a mouky*, Právo lidu, 8. 3. 1919, roč. XXVII, č. 58, s. 8

⁵⁸² NESG. *Liknavé odebrání obilí od pěstitelů*, Právo lidu, 9. 3. 1919, roč. XXVII, č. 59, s. 7

⁵⁸³ „*Dovoz na brněnský masný trh se dosud nezlepšil, ale je pořád slabý. Zejména prasata nedocházejí žádná a také ne vepřové maso. Na včerejší trh byl dovezen jeden vepř, 66 koz, 207 kůzlat a 10 kg vepřového masa.*“ In NESG. *Dovoz na brněnský masný trh*, Lidové noviny, 29. 3. 1919, roč. 27, č. 88, s. 5

⁵⁸⁴ NESG. *Prodej bramborů*, Lidové noviny, 29. 3. 1919, roč. 27, č. 88, s. 5

⁵⁸⁵ NESG. *Zrnková káva*, Právo lidu, 8. 3. 1919, roč. XXVII, č. 58, s. 8

⁵⁸⁶ NESG. *Zásobování lidu, Žižkov*, Právo lidu, 8. 3. 1919, roč. XXVII, č. 58, s. 8

⁵⁸⁷ NESG. *Mimořádný přídavek cukru*, Právo lidu, 19. 4. 1919, roč. XXVII, č. 94, s. 7

⁵⁸⁸ NESG. *Ceny jehňat a masa jehněčího a kůzlečího*, Právo lidu, 30. 3. 1919, roč. XXVII, č. 77, s. 6

⁵⁸⁹ NESG. *Zrušení maximálních cen vepřů a vepřového masa*, Právo lidu, 20. 4. 1919, roč. XXVII, č. 95, s. 10

⁵⁹⁰ NESG. *Královské Vinohrady*, Národní politika, 6. 4. 1919, roč. XXXVII, č. 95, s. 6

⁵⁹¹ NESG. *Dovoz na brněnský masný trh se lepší*, Lidové noviny, 26. 4. 1919, roč. 27, č. 115, s. 5

Běžně se jedlo i koňské maso a zpracovávalo se na uzeniny⁵⁹². Příděl jedlého tuku a škvařeného sádla byl 125 g na osobu.⁵⁹³ Zásobování moukou a chlebem fungovalo, na osobu připadalo 250 g americké mouky pšeničné bílé, případně ječné mouky k vaření a 250 g ovesné rýže nebo krup. „*Kojícím matkám a dětem vydává se americká mouka bílá na místě chleba.*“⁵⁹⁴ Kojenci a nemocní mohli dostat pšeničnou mouku nebo krupici. Avšak v Praze se opožďovala dodávka mouky o tři týdny a agrární list Venkov upozorňoval, že na židovské nekvašené macesy je však mouky dost a navíc bílé pšeničné.⁵⁹⁵ Obchod mlékem byl uvolněn, avšak přednostní odběratelé měli mléko obdržet na platné poukázky beze změn⁵⁹⁶. Nepříznivé počasí znemožňovalo sázení brambor, což ohrožovalo jejich sklizeň a dostatečnou dodávku na podzim⁵⁹⁷ a zároveň omezovalo dávku brambor na 1 kg na lístek. V dubnu se dalo koupit sušené ovoce (jablka, křížaly, hrušky, švestky)⁵⁹⁸ a pomeranče⁵⁹⁹. Zároveň vláda umožnila v menší míře samozásobitelství a dovoz potravin v případě nejnutnější výživy rodiny⁶⁰⁰, od 1. dubna uvolnila prodej tuzemského másla, sádla, mléka, vajec a ovoce.⁶⁰¹ Obnoven byl prodej umělého medu, avšak draž než před tím⁶⁰². Ryb na Velikonoce byl stále nedostatek, a proto každá rodina měla dostat jen jednoho kapra nebo stejně hodnotnou rybu⁶⁰³. „*Na druhý svátek velikonoční (pondělí 21. 4.) je dovoleno jíst a prodávat po živnostensku maso, prodej masa v krámech je zakázaný.*“⁶⁰⁴

Květen sice přinesl mírné zlepšení, v Brně lidé dostali na masový lístek 100 g hovězího masa nebo 200 g vepřového masa tuzemské provenience, avšak jen s kostí⁶⁰⁵, rodina měla nárok na

---

⁵⁹² NESG. *Teplý koňský párek – za 2 koruny*, Venkov, 11. 1. 1919, roč. XIV, č. 10, s. 7

⁵⁹³ NESG. *Praha*, Národní politika, 5. 4. 1919, roč. XXXVII, č. 94, s. 5

⁵⁹⁴ NESG. *Král. Vinohrady*, Národní politika, 5. 4. 1919, roč. XXXVII, č. 94, s. 5

⁵⁹⁵ NESG. *Mouky dost – na macesy!* Venkov, 12. 4. 1919, roč. XIV, č. 88, s. 7

⁵⁹⁶ NESG. *Úprava obchodu mlékem*, Právo lidu, 30. 3. 1919, roč. XXVII, č. 77, s. 6

⁵⁹⁷ NESG. *Prodej bramborů*, Lidové noviny, 3. 5. 1919, roč. 27, č. 122, s. 6

⁵⁹⁸ NESG. *Obchod sušeným ovocem*, Venkov, 6. 4. 1919, roč. XIV, č. 83, s. 7

⁵⁹⁹ NESG. *Prodej pomerančů*, Venkov, 12. 4. 1919, roč. XIV, č. 88, s. 8

⁶⁰⁰ Čtk. *Soukromé aprovisování v drobném dovoleno*, Národní politika, 6. 4. 1919, roč. XXXVII, č. 95, s. 6

⁶⁰¹ Ministerstvo pro zásobování lidu. *Volný obchod tuzemským máslem, sádlem, mlékem, vejci a ovocem*, Venkov, 23. 3. 1919, roč. XIV, č. 71, s. 7

⁶⁰² NESG. *Prodej umělého medu v Praze*, Právo lidu, 30. 3. 1919, roč. XXVII, č. 77, s. 6

⁶⁰³ NESG. *Zvláštní legitimace na odběr ryb o Velikonocích nebudou*, Národní politika, 5. 4. 1919, roč. XXXVII, č. 94, s. 5

⁶⁰⁴ Ministerstvo pro zásobování lidu. *Z ministerstva pro zásobování lidu*, Právo lidu, 19. 4. 1919, roč. XXVII, č. 94, s. 7

⁶⁰⁵ „*Vepři byli vykrmeni akciovou společností v Kelčanech. Maso jest jakosti nejlepší a upozorňuje se na to, že smí býti vydáno jen s přirostlými kostmi anebo nanejvýše se skrovným přívazkem vepřových kostí (hlava, nožky).*“ In NESG. *Prodej masa*, Lidové noviny, 3. 5. 1919, roč. 27, č. 122, s. 6

1 krabici sterilizovaného mléka. To byla novinka, jejíž použití v kuchyni noviny vysvětlovaly.⁶⁰⁶ V Praze bylo maso sice k mání, ale zejména ceny vepřového masa neúměrně rostly⁶⁰⁷. V květnu se v Praze prodával na příděl jedlý tuk (125 g / osoba / týden), hovězí maso, vuřty a salámy a sušená zelenina⁶⁰⁸. Kdo nedostal brambory, mohl si koupit ovesnou rýži (250 g / osoba / týden)⁶⁰⁹, ta byla k mání i k bílé mouce. Kontrola jakosti a váhy chleba v Praze prokázala, že kvalita chleba stoupá, objevily se případy nižší váhy, ale pak měli odběratelé požadovat dodání skrojků do správné váhy⁶¹⁰. V Plzni byl naopak chléb téměř nepoživatelný z důvodu dodávky špatné kvality mouky⁶¹¹. V druhém květnovém týdnu si obyvatelé Žižkova mohli pořídit hovězí maso, brambory a umělý med, na Vinohradech chléb, mouku (americkou a ječnou bílou mouku), sušenou zeleninu a vepřové maso⁶¹². Do nabídky se dostalo i slovenské telecí maso⁶¹³. České slovo si stěžuje na vysoké ceny drůbeže (hus, kachen, kuřat, slepic, krocanů, husích jater, drůbků i sádla), které například ceny kaprů převyšovaly 3–20x, kůzlečí zhruba 3–5x a vepřové 2x⁶¹⁴. „*Pražští řezníci a uzenáři odůvodňují zvyšování cen vepřového masa poukazováním na ceny v menších městech v Čechách, které dosahují výše než 44 K za 1 kg. Nepřístojnost tato, kterou nelze ničím jiným nazvat, nežli lichvou, bude sledována a vyšetřována,*“⁶¹⁵ argumentuje Právo lidu.

Od května povolilo ministerstvo používat cukr k slazení nápojů i při výrobě nápojů⁶¹⁶, následně i k výrobě cukerných sirupů, krémů a umělého medu. Profesor Alois Velich však vyzýval vládu, aby cukr raději rozdělila mezi lid a zvýšila cukernou dávku, která je nedostatečná⁶¹⁷.

⁶⁰⁶ „*Toto sterilisované mléko ještě připraveno pouze z nejlepšího mléka kravského a nahradí úplně mléko čerstvé. Vydří dokud jest uzavřeno. Otevře se, je nutno chovati je na suchém čistém místě a zacházeti s ním jako s mlékem čerstvým. Může býti používáno všude místo mléka čerstvého. K pití a vaření nutno je rozřediti vodou podle potřeby, asi 1 díl mléka a 1 díl vody, průměrné hustotě mléka odpovídající. Pro kojence nutno je rozřediti podle stáří a síly děcka svařenou vodou. V prvním měsíci jest užití 6–7 dílů vody a 1 díl mléka.*“ In NESG. Vydávání sterilizovaného mléka, Lidové noviny, 4. 5. 1919, roč. 27, č. 123, s. 4

⁶⁰⁷ NESG. Prodej masa ve Velké Praze, Národní politika, 11. 5. 1919, roč. XXXVII, č. 129, s. 7

⁶⁰⁸ NESG. Královské Vinohrady, Smíchov a Žižkov, Národní politika, 11. 5. 1919, roč. XXXVII, č. 129, s. 7

⁶⁰⁹ NESG. Praha, Národní politika, 11. 5. 1919, roč. XXXVII, č. 129, s. 7

⁶¹⁰ NESG. Kontrola jakosti a váhy chleba, Právo lidu, 3. 5. 1919, roč. XXVII, č. 104, s. 8

⁶¹¹ NESG. Revize jakosti a váhy chleba v Plzni, Právo lidu, 3. 5. 1919, roč. XXVII, č. 104, s. 8

⁶¹² NESG. Zásobování. Právo lidu, 10. 5. 1919, roč. XXXVIII, č. 110, s. 9

⁶¹³ NESG. Smíchov, Národní politika, 10. 5. 1919, roč. XXXVII, č. 128, s. 7

⁶¹⁴ NESG. Pražský trh, České slovo, 4. 5. 1919, roč. XI, č. 104, s. 15

⁶¹⁵ NESG. Prodej masa, Právo lidu, 10. 5. 1919, roč. XXXVIII, č. 110, s. 9

⁶¹⁶ NESG. Používání cukru k slazení nápojů v hostincích, kavárnách, jakož i k živnostenské výrobě některých druhů zboží, Venkov, 25. 5. 1919, roč. XIV, č. 123, s. 7

⁶¹⁷ Prof. Dr. Alois Velich. K otázce výroby umělého medu, umělých ovocných krémů a cukerního syru, Venkov, 23. 11. 1919, roč. XIV, č. 275, s. 2

V květnu a červnu dostali všichni na tučinky americkou solenou slaninu, resp. tučné solené americké vepřové maso⁶¹⁸, v Praze na Královských Vinohradech i paštikové konzervy⁶¹⁹, po vyprodání obdržely rodiny francouzské masové konzervy (1 pro 1–4 osoby, pro vícečetné rodiny 2 konzervy)⁶²⁰. „Uzené maso prodává se pensistům a rodinám narukovaných a všem státním úřadům a ústavům.“⁶²¹ Do Prahy se nedodávalo vepřové maso z důvodu nízkých cen, protože na venkově se zabítí vepři prodávali draž.⁶²² Koncem června si v Praze mohli nakoupit maso jen hostinští nebo ústavy, rozdělený byl i původ masa – pro hospody byly určeny slovenské kusy, pro ústavy české, obyvatelům se vydával polský salám a uzené maso⁶²³. Obyvatelé Brna si mohli koupit 100 g hovězího masa, umělý jedlý tuk, brambory⁶²⁴ a 1,5 kg cukru⁶²⁵. V červnu se snížila cena mouky v důsledku dovozu mouky americké⁶²⁶, jedinec si mohl v Praze koupit 500 g pšeničné mouky bílé a 250 g ovesné rýže jako náhradu za brambory, kde nebyly k dispozici brambory. V prodeji byla i sušená zelenina, kondenzované mléko neslazené, americké vepřové maso uzené (250 g do 2 osob, 500 g do 4 osob, 750 g u vícečlenných rodin), hovězí maso, další týden i 250 g škvařeného sádla a 250 g masové slaniny⁶²⁷. Káva se pila ječná či sladová⁶²⁸, zrnkovou dostávaly kavárny na přiděl⁶²⁹. Nákupna úřednických družstev v Praze prodávala přírodní šťávu, olivový olej, sardele, ocet, umělý med, sodu, cikorii, sirob, okurky a zelí.

Začátkem července informuje Právo lidu, že se „podařilo přivést zásobovací poměry do pravidelných kolejí. Úvěrem získaným tímto ministerstvem v Americe na nákup potravin bylo možno přes všechny obtíže dopravní zabezpečiti alespoň tolik obilí a mouky, že dávka chleba, jehož jakost se podstatně zlepšila, pravidelně se udržuje a že nedostatečná dávka mouky, která následkem událostí na Slovensku nemohla býti zvětšena, aspoň částečně nahrazuje se jinými potravinami. Nyní jsou na cestě větší zásilky rýže a luštěnin, takže nedostávající se brambory budou moci býti těmito nahrazeny. Velmi podstatně zlepšilo se zásobování mlékem a tuky.

⁶¹⁸ NESG. *Příděl a prodej amer. slaniny a masa*, České slovo, 31. 5. 1919, roč. XI, č. 125, s. 6

⁶¹⁹ NESG. *Z Aprovisačních ústavů hlavního města Praha*, České slovo, 31. 5. 1919, roč. XI, č. 125, s. 6

⁶²⁰ NESG. *Z Aprovisačních ústavů hlavního města Praha*, České slovo, 7. 6. 1919, roč. XI, č. 131, s. 7

⁶²¹ NESG. *Nákupna úřednických družstev v Praze*, Národní politika, 14. 6. 1919, roč. XXXVII, č. 162, s. 7

⁶²² NESG. *Na pražský trh masný*, Národní politika, 14. 6. 1919, roč. XXXVII, č. 162, s. 7

⁶²³ NESG. *Na pražský trh masný*, Právo lidu, 28. 6. 1919, roč. XXVII, č. 151, s. 8

⁶²⁴ NESG. *Výdej masa*, Lidové noviny, 31. 5. 1919, roč. 27, č. 150, s. 5

⁶²⁵ NESG. *K vydávání cukru*, Lidové noviny, 31. 5. 1919, roč. 27, č. 150, s. 5

⁶²⁶ NESG. *Cena americké mouky snížena*, Národní politika, 11. 5. 1919, roč. XXXVII, č. 129, s. 7

⁶²⁷ NESG. *Král. Vinohrady, Smíchov, Žižkov*, Národní politika, 14. 6. 1919, roč. XXXVII, č. 162, s. 7

⁶²⁸ NESG. *Cena ječné a sladové kávy*, Lidové noviny, 15. 11. 1919, roč. 27, č. 316, s. 5

⁶²⁹ NESG. *Příděl zrnkové kávy kavárnám v Praze*, Venkov, 1. 6. 1919, roč. XIV, č. 129, s. 8

*Ministerstvu podařilo se získati za podmínek poměrně příznivých velké množství dobrých tuků, které prodávají se přes to, že máme drahou dopravu a mizernou valutu, levněji než tuky domácí. Následkem toho, dostává se do konsumu také poměrně více mléka, ježto po másle, za něž se požadují lichvářské ceny, není přec tak naléhavá poptávka. Vedle toho nechal ministr Vrbenský dovézt velké zásoby kondensovaného mléka a uzeného masa, jakož i masových konserv.“*⁶³⁰ Důvodem shrnující zprávy ve velmi kladném tónu může být, že ministr Bohuslav Vrbenský s širokou podporou dělnictva měl být nahrazen agrárním Fedorem Houdkem⁶³¹. V Praze se na masenky prodával salám (70 g na osobu), hovězí maso (150 g na osobu) a husy⁶³², maso někde nahrazovaly masové konzervy. Na osobu připadalo 250 g americké mouky bílé a 250 g ovesné rýže. V prodeji stále zůstávala sušená zelenina⁶³³. Běžně se prodávaly těstoviny (nudle, flíčky, makarony).⁶³⁴

V srpnu umožnil dovoz zahraničních tuků trvale dvojnásobnou dávku – 500 g na osobu, z toho polovinu na začátku měsíce živočišných, v druhé polovině rostlinných (buď kokosového másla nebo ztuženého oleje řepkového)⁶³⁵. Višní, švestek a hrušek⁶³⁶ se urodilo tolik, „že se lámou stromy.“⁶³⁷ Právo lidu si však stěžuje, že kvůli státem neurčené ceně jej každý prodává draho a dělníci si jej nemohou dovolit. Tyto stesky však provázejí většinu zpráv v tomto sociálnědemokratickém listu. Koncem srpna lidé opět kritizovali kvalitu a chuť chleba.⁶³⁸

Základ jídelníčku stále tvořila mouka – 3 kg týdně pro nesamozásobitele, 4–5 kg pro samozásobitele (zemědělci), po skončení války činil přiděl 500 g na osobu a den, tj. 3,5 kg týdně. Zhruba dvě pětiny mouky bylo žitné především na pečení chleba, tři pětiny mouky pšeničné k vaření a pečení⁶³⁹. V září jídelníček obohatily rybí konzervy (makrely) a sušené švestky, vepřové maso, uzenice (500 g na rodinu na týden)⁶⁴⁰ a holandské máslo⁶⁴¹ (100 g na

⁶³⁰ NESG. *Stav dnešního zásobování*, Právo lidu, 6. 7. 1919, roč. XXVII, č. 158, s. 11

⁶³¹ Fedor Houdek byl ministrem výživy lidu za agrární stranu od 8. července 1919 do 1. dubna 1920.

⁶³² NESG. *Z Aprovisačních ústavů hl. m. Prahy*, České slovo, 19. 7. 1919, roč. XI, č. 164, s. 7

⁶³³ NESG. *Královské Vinohrady*, Právo lidu, 5. 7. 1919, roč. XXVII, č. 137, s. 9

⁶³⁴ NESG. *Cena těstovin*, Právo lidu, 6. 7. 1919, roč. XXVII, č. 138, s. 11

⁶³⁵ NESG. *Zvýšení tukové dávky na srpen*, Praha, Venkov, 3. 8. 1919, roč. XIV, č. 182, s. 8

⁶³⁶ NESG. *Nechtělí laciné hrušky*, Právo lidu, 10. 8. 1919, roč. XXVII, č. 188, s. 10

⁶³⁷ NESG. *Kdo překáží prodeji levnějšího ovoce?*, Právo lidu, 30. 8. 1919, roč. XXVII, č. 200, s. 5

⁶³⁸ NESG. *Stížnosti na špatný chléb*, Právo lidu, 31. 8. 1919, roč. XXVII, č. 201, s. 11

⁶³⁹ NESG. *Jak zajistíme letošní výživu našemu lidu?*, Právo lidu, 10. 8. 1919, roč. XXXVIII, č. 188, s. 8 nebo „od 21. 9. bude dáváno týdně 1 a čtvrt kg mouky ve chlebě a 1 a tři čtvrti kg mouky na vaření a mlýnských výrobků,“ uvolní se výroba pečiva, sníží se vymílací procento, je třeba učinit přítrž nepoctivosti a lichvě v mlýnech, postupně uvolňují na volný trh další komodity In NESG. *Naše zásobování*, neoznačen list při analýzy – pozn. aut., 4. 9. 1919, roč. 1, č. 33, s. 1

⁶⁴⁰ NESG. *Zásobování a výživa lidu*, Právo lidu, 30. 8. 1919, roč. XXXVIII, č. 200, s. 5

⁶⁴¹ NESG. *Zásobování a výživa lidu*, Právo lidu, 20. 9. 1919, roč. XXXVIII, č. 222, s. 6

osobu a týden). Rodiče dětí do 1 roku mohli v Praze – Nuslích získat na mléčenku 1 kg italské rýže⁶⁴². Prodávala se i anglická slanina a masové konzervy⁶⁴³, salám, uzené americké maso i hovězí maso⁶⁴⁴ a samozřejmě brambory a mouka. Od 21. září byl povolen prodej housek – po čtyřech let nedostatku mouky⁶⁴⁵. Zvýšila se také dávka mouky a mlýnských výrobků na týden – „tři čtvrti kg rýže (při čemž rýže vzhledem k větší její výživnosti se počítá za 1 ½ kg mouky), čtvrt kg pšeničné mouky na vaření a 1 chléb ve váze 1.750 kg.“⁶⁴⁶ Kojenci do 1 roku měli nárok na 2 kg pšeničné mouky a 1 kg pšeničné krupice, děti ve věku 1–2 let a těžce nemocní na 1½ kg bílé pšeničné mouky a ¾ kg rýže, děti od 2 do 3 let, kojící matky a těhotné ženy dostávaly dávku standardní.⁶⁴⁷ V říjnu avizovala vláda přechodné zásobovací potíže⁶⁴⁸, které se projevíly nedostatkem mouky (a jejího částečného nahrazení rýží⁶⁴⁹) a v listopadu naplno brambor⁶⁵⁰, resp. jejich pomrznutím na železnici při dopravě. Koncem října si lidé mohli v Praze koupit hovězí i skopové maso, salámy a masové konzervy⁶⁵¹. Základní potraviny stále chyběly, jak shrnuje České slovo v komentáři o zprávě o činnosti zásobovacích ústavů z rady města Prahy: „Chleba jest dostatek, obyvatelstvo ani nespotřebuje celou dávku, což se vysvětluje spotřebou žitného výražku, jimž se doplňuje moučná dávka. Špatná jakost chleba jest zaviněna jakostí mouky způsobenou právě vymíláním výražku. Naproti tomu firma Odkolkova peče chléb z mouky jednomleté, takže ostatní pekaři po zrušení rayonů chlebových jsou oproti ní v nevýhodě. Zásobovací ústavy vždy se stavěly proti výhodám, poskytovaným velkopekárnám při přidělech chlebové mouky. Vymílání výražku nemůže nahraditi nedávanou mouku a prodej jeho způsobuje mrhání chlebem. Mouky se nedostávalo v minulém týdnu 6 vagonů. Pro úplný nedostatek mouky pro běžný týden (potřeba 32 vagonů, poněvadž rýže se již doprodává) zařízen jen prodej pro kojence a nemocné. Teprve od včerejška prodává se mouka dodatečně

⁶⁴² NESG. Z Aprovisačních ústavů hlavního města Praha, České slovo, 6. 9. 1919, roč. XI, č. 206, s. 6

⁶⁴³ NESG. Z Aprovisačních ústavů hlavního města Praha, České slovo, 7. 9. 1919, roč. XI, č. 207, s. 5

⁶⁴⁴ NESG. Praha, Právo lidu, 20. 9. 1919, roč. XXVII, č. 222, s. 6

⁶⁴⁵ NESG. Housky, housky, housičky!, Právo lidu, 21. 9. 1919, roč. XXVII, č. 223, s. 4

⁶⁴⁶ Ministerstvo pro zásobování lidu. Zvýšená dávka mouky a mlýnských výrobků, Právo lidu, 21. 9. 1919, roč. XXVII, č. 223, s. 10

⁶⁴⁷ NESG. Praha, Právo lidu, 21. 9. 1919, roč. XXVII, č. 223, s. 10

⁶⁴⁸ Ministerstvo pro zásobování lidu. Přechodné obtíže zásobovací, Venkov, 5. 10. 1919, roč. XIV, č. 235, s. 40

⁶⁴⁹ „Do 4. 10. 1919 bude na osobu 250 g rýže pravé místo 500 g mouky, 500 g mouky pšeničné k vaření, 500 g žitné výražky a 250 g ječné mouky k vaření a 1 bochník chleba o váze 1750 g.“ In Ministerstvo pro zásobování lidu, Příděl mouky, Venkov, 27. 9. 1919, roč. XIV, č. 228, s. 7

⁶⁵⁰ Dr. Jan Voženílek. Brambory a řepa pod sněhem. Obtíže v zásobování. – Resistence cenová? Venkov, 1. 11. 1919, roč. XIV, č. 257, s. 12; NESG. Ministr Staněk o dodávkách obilí a brambor, Venkov, 9. 11. 1919, roč. XIV, č. 263, s. 5; NESG. Pravda o zásobování brambory, Venkov, 15. 11. 1919, roč. XIV, č. 268, s. 10 a NESG. „Pravda o zásobování brambory.“, Venkov, 16. 11. 1919, roč. XIV, č. 269, s. 7

⁶⁵¹ NESG. Nusle, Právo lidu, 25. 10. 1919, roč. XXVII, č. 252, s. 5

těm, kdož jí minulý týden nedostali. (...) Jen stěží bude lze počátkem příštího týdne dodati mouku na moučenky pro tento týden. Brambory budou do pondělka vyprodány. (...) Maso prodává se v tomto týdnu jen pro nemocné, v minulém týdnu v obvodu do komisí chlebových. (...) Prodej bramborů obchodníci nechtějí převzít, jež by při prodejní ceně 44 h za 1 kg prodělávali.“⁶⁵² Začátkem listopadu se v Praze prodávalo 500 g rýže a 500 g pšeničné krupice na osobu⁶⁵³, v druhé polovině měsíce se dodávky masa i mouky obnovily, lidé si mohli koupit 250 g ječné a 250 g pšeničné mouky bílé na týden (další týden už jen 500 g mouky pšeničné bílé⁶⁵⁴), kdo si neobjednal 50 kg brambor s donáškou do domu, mohl si koupit 5 kg brambor,⁶⁵⁵ objevila se i švýcarská jablka ve volném prodeji⁶⁵⁶. Na přiděl byl salám, hovězí i košer maso⁶⁵⁷ nebo mouka na krmení hus⁶⁵⁸. Od poloviny prosince však v Praze chyběla mouka, prodávala se jen kojencům a nemocným, později „kombinovaná dávka z pšeničné a ječné mouky“⁶⁵⁹ (po 250 g od každé na týden), případně krup. Chybělo i hovězí maso. Právo lidu informuje o prodeji soli na Smíchově – pěti- a méně členné rodině 1 kg soli, vícečlenné 2 kg soli⁶⁶⁰ – a ječné kávy (500 g na rodinu)⁶⁶¹.

Příděly základních potravin na týden pro jednu osobu ukazují následující grafy. Data pocházejí z informací v tisku, kolik čeho lidé mohli získat na přidělové lístky v Praze a Brně v roce 1919.

⁶⁵² NESG. *O zásobovacím stavu města Prahy*, České slovo, 11. 10. 1919, roč. XI, č. 234, s. 3

⁶⁵³ „Pro nedostatek zásob není možno prodej na pondělí ustanovit. Event. prodej vyhlášen bude na prodejnách.“ In NESG. *Královské Vinohrady*, Právo lidu, 1. 11. 1919, roč. XXVII, č. 257, s. 8

⁶⁵⁴ NESG. *Z Apropisacních ústavů hl. m. Prahy*, České slovo, 16. 11. 1919, roč. XI, č. 262, s. 8

⁶⁵⁵ NESG. *Z Apropisacních ústavů hl. m. Prahy*, České slovo, 15. 11. 1919, roč. XI, č. 261, s. 5

⁶⁵⁶ NESG. *Z Apropisacních ústavů hl. m. Prahy*, České slovo, 30. 11. 1919, roč. XI, č. 274, s. 6

⁶⁵⁷ NESG. *Praha*, Právo lidu, 29. 11. 1919, roč. XXVII, č. 280, s. 6

⁶⁵⁸ NESG. *Žižkov*, Právo lidu, 30. 11. 1919, roč. XXVII, č. 281, s. 7

⁶⁵⁹ NESG. *Ze zprávy pražských aprovisacních ústavů*, Právo lidu, 13. 12. 1919, roč. XXVII, č. 291, s. 6

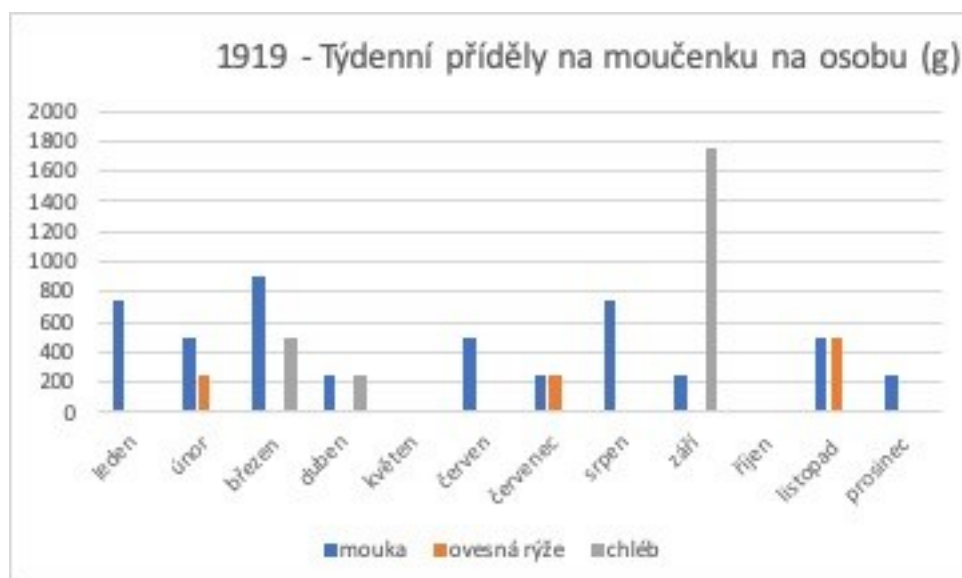
Další den Právo lidu upozorňuje, že nedostatek mouky v Praze bude ještě trvat dlouho, ale na venkově jí mají dostatek a prodávají ji za vysoké ceny. In NESG. *Nedostatek mouky*, Právo lidu, 14. 12. 1919, roč. XXVII, č. 292, s. 8

⁶⁶⁰ NESG. *Smíchov*, Právo lidu, 13. 12. 1919, roč. XXVII, č. 291, s. 6

⁶⁶¹ NESG. *Smíchov*, Právo lidu, 14. 12. 1919, roč. XXVII, č. 292, s. 8

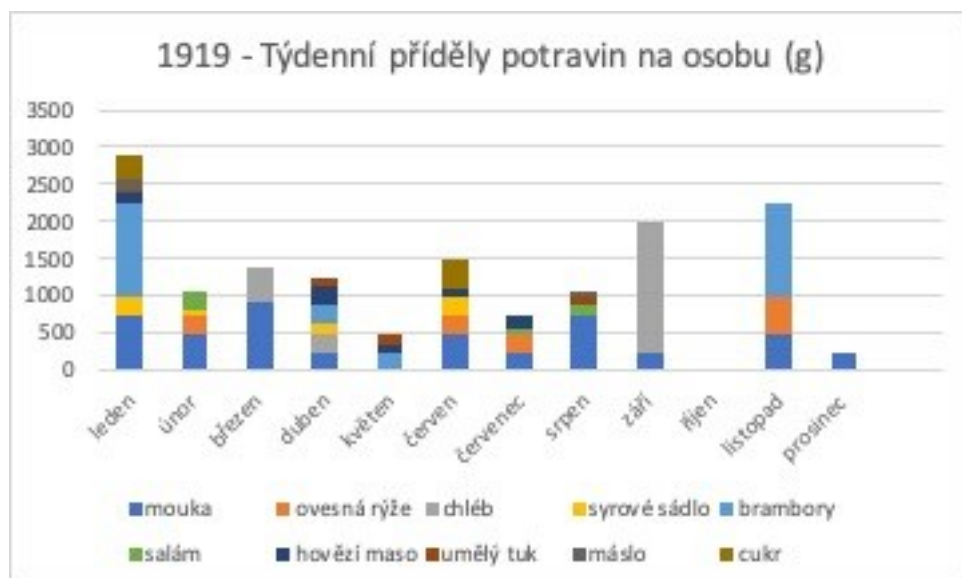

Graf č. 1: Týdenní příděly na moučenko na osobu v roce 1919 (v gramech).

Na moučenko se vydávala primárně mouka a mlýnské výrobky. Pokud však nebyl dostatek mouky, dostali lidé část moučné dávky ve formě ovesné rýže, chleba či ječné mouky.

Graf č. 2: Týdenní příděly základních potravin přepočteno na osobu v roce 1919 (v gramech).

Ne vždy a všude dostali lidé vše z uvedeného množství, záleželo na množství zásob v jednotlivých zásobovacích komisích. I v říjnu a prosinci dostávali lidé potraviny na příděl, ale jejich množství nebylo uvedeno v novinách.

Závěrem roku 1919 byly potraviny dostupné už na většině míst republiky.⁶⁶² O návratu k běžnému životu svědčí i široké spektrum inzerce, od nabídek ovoce, zeleniny, mléčných výrobků a koření přes prodej vína, šampaňského⁶⁶³ a alkoholu a prodeje cukrovinek do kaváren⁶⁶⁴, inzerce na restaurace a kavárny⁶⁶⁵, kabarety a taneční kurzy⁶⁶⁶, nebo kurzy vaření a domácího hospodaření⁶⁶⁷.

5. 3. 2. 1 Od přidělu k volnému trhu

Se zlepšující se hospodářskou situací a zásobováním se zvyšovaly přidělové dávky a postupně se rušily lístky na potraviny a ty se uvolňovaly do volného prodeje. Od 1. dubna 1919 bylo možné prodávat máslo a sádlo, mléko, vejce a ovoce z vlastních zdrojů bez omezení, zeleninová úřadovna byla zcela zrušena⁶⁶⁸, uvolněn byl obchod s domácími tuky⁶⁶⁹, od července do 15. září s bramborami⁶⁷⁰, od září s rýží⁶⁷¹, v listopadu se sekaným uzenářským zbožím⁶⁷² a v prosinci se salámy⁶⁷³.

---

⁶⁶² „Zásobování chlebem jest pravidelné. Mouka prodává se po půl kg. (...) Za celý měsíc říjen bylo maso prodáváno jen v obvodu chlebových komisí č. 13 – 21. V minulém týdnu bylo prodáváno hovězí maso jen pro nemocné. V tomto týdnu dobytek ještě vůbec nebyl poražen.“ In NESG. Zásobovací situace v Praze, Venkov, 9. 11. 1919, roč. XIV., č. 315, s. 9

⁶⁶³ Šampaňské Torley nabízí za velmi levné ceny český velkoobchod vínem Straka a Vinopal v Karlíně In inzerce, Národní politika, 11. 1. 1919, roč. XXXVII, č. 10, s. 6

⁶⁶⁴ Inzerce: „Cukroviny – brambůrky, kaštiny, Mocca, rohlíčky, dorty pro kavárny a restaurace. Továrna na cukrovinky, Praha VII, Schnellova 170“, Venkov, 8. 6. 1919, roč. XIV, č. 135, s. 12

⁶⁶⁵ Inzerce: „Přichozím do Brna doporučuji se ku návštěvě následující firmy a podniky...“, Lidové noviny, 31. 5. 1919, roč. 27, č. 150, s. 7; Inzerce: Nový Grand Hotel v Uherském Hradišti otevřen, Lidové noviny, 9. 3. 1919, roč. 27, č. 68, s. 8

⁶⁶⁶ Inzerce: Kabaret Hvězda, Václavské nám. 42; Kabaret Labuť, Poříčí; Kabaret u Rozvařilů; Apollo, Fügnerovo náměstí; Krista Příbaňová – učitelka tance; Národní dům na Žižkově – Dnes taneční zábava při hudbě odboč. Pražské posádkové hudby; U červené růže, Malá Štěpánská ul.; Taneční mistr Lad. Langer; De Paris, Ječná 10; Renthaus, Praha III; Jokohama; Montmartre, Řetězová ul., Národní politika, 11. 1. 1919, odpolední vydání, roč. XXXVII, č. 10, s. 3

⁶⁶⁷ Lidové noviny uveřejnily nabídku na Tříměsíční kurs hospodyňský (kuchařský) při Znojenské Vlastě od 1. května 1919 In NESG, Tříměsíční kurs hospodyňský, Lidové noviny, 4. 5. 1919, roč. 27, č. 12, s. 5; list Venkov popisuje zřízení hospodyňské školy v Rožnově pod Radhoštěm s internátem: „Zemský výbor povolil zříditi zemskou hospodyňskou školu v RpR, která umístěna bude v nově přistavené přístavbě hospodářsko-lukařské školy. Veškeré učební pomůcky, knihovna, školní hospodářství, rozsáhlá zahrada, mlékárna, stanice na zužitkování ovoce, jakož i ostatní zařízení, jsou pro oba ústavy společné. (...) Ročně budou dva pravidelné, úplně samostatné měsíční běhy, takže i méně majetným chovánkám jest umožněna návštěva školy.“ In NESG. Nová hospodyňská škola v Rožnově p. Radhoštěm, Venkov, 5. 10. 1919, roč. XIV, č. 235, s. 15

⁶⁶⁸ Ministerstvo pro zásobování lidu. Volný obchod tuzemským máslem, sádlem, mlékem, vejci a ovocem, Venkov, 23. 3. 1919, roč. XIV, č. 71, s. 7

⁶⁶⁹ NESG. Prodej tuku, Lidové noviny, 29. 3. 1919, roč. 27, č. 88, s. 5

⁶⁷⁰ Nařízení vlády. Úprava obchodu brambory, Venkov, 12. 7. 1919, roč. XIV, č. 163, s. 10

⁶⁷¹ NESG. Obchod rýží, Venkov, 13. 9. 1919, roč. XIV, č. 216, s. 8

⁶⁷² NESG. Volný obchod uzenářského zboží sekaného, Národní politika, 23. 11. 1919, roč. XXXVII, č. 322, s. 7

⁶⁷³ „Vzhledem k naprostému nedostatku hovězího masa, jakož i k uvolnění výroby uzenářského zboží vládním nařízením ze dne 7. listopadu t. r.. zastavuje ministerstvo pro zásobování lidu počínajíc 1. prosincem t. r.

V září 1919 shrnuje Ministerstvo pro zásobování lidu dodávky potravin na československý trh:

„1. Potraviny, kterými hospodaří výlučně stát:

a) všechny druhy obilí (pšenice, špalda, žito, souržice⁶⁷⁴, ječmen, oves, kukuřice), jakož i veškeré mlýnské výrobky, a obilí získané na celém území republiky.

b) rané brambory v Čechách, na Slovensku a ve Slezsku v okrese rozvadovském, krnovském a bíloveckém

c) pozdní brambory v celé republice

d) hovězí a telecí maso, konservované mléko a cizozemské tuky (kromě másla) v celé republice.

2. Částečnému omezení podléhá:

a) čerstvé mléko, z jehož produkce nutno uhraditi v první řadě t. zv. přednostní lístky (pro děti do 6 let, kojící matky, těhotné ženy v druhé polovici těhotenství a těžce nemocné osoby); přebytek jest volný

b) z domácích tuků též z jatečných porážek, jež nutno odváděti podle rozkazu okresní správy politické okresním aprovizacím; ostatní domácí tuky jsou volné;

c) obchod sladkovodními rybami vázán jest prodejní smlouvou, jež musí býti opatřena schvalovací doložkou minist. zásobování;

d) ze zvěře jest zabavena část. odstřelená ve větších revírech dle paragrafu 3 nař. Vlády československé ze dne 2. září 1919 č. 497 sb. Zák. a nař.: ostatek jest volný;

e) kávové náhražky podléhají co do složení a ceny povolení ministerstva.

3. Úplně volny jsou všechny ostatní potraviny, jmenovitě tedy: luštěniny, pravá rýže, mák, kmín, koření, sůl, vinný ocet, sýry, máslo zdejší i cizozemské, vejce, drůbež, olejnaté plodiny, zrnková káva atd.“⁶⁷⁵

Ačkoliv byly zrušeny maximální ceny, lichevní opatření zůstávala v platnosti. Zajímavá je nabídka dodávky brambor až do domu v Praze při objednávce 50 kg na osobu pro všechny osoby v domácnosti při platbě předem (25 k za 50 kg), ačkoliv brambory byly stále na přiděl a bylo třeba odevzdat bramborovou legitimaci na patřičný počet týdnů⁶⁷⁶. V prosinci sice Ministerstvo pro zásobování lidu prodloužilo stávající lhůtu pro přímý nákup bramborů u

---

veškerou výrobu salámu a uzenářského zboží na mimořádné přiděly.“ In NESG. Zrušení mimořádných přidělů salámů, Právo lidu, 30. 11. 1919, roč. XXVII, č. 281, s. 7

⁶⁷⁴ Souržice nebo suržice je směs žita a pšenice pěstované na poli dohromady.

⁶⁷⁵ Ministerstvo pro zásobování lidu. *Upozornění ministerstva pro zásobování lidu*, Právo lidu, 20. 9. 1919, roč. XXVII, č. 222, s. 6

⁶⁷⁶ NESG. *Prodej bramborů s dodávkou do domu v Praze*, Národní politika, 19. 10. 1919, roč. XXXVII, č. 288, s. 9

producentů pro nesamozásobitele i tzv. brambor příbuzenských až do konce roku⁶⁷⁷, ale lidé si stěžovali na malé množství vydaných brambor (2 kg na osobu a týden) a na jejich nedostatek, aby všichni dávku dostali⁶⁷⁸.

5. 3. 3 Prostřený stůl ve 20. a 30. letech

Trh potravin se stále více konsolidoval, o čemž svědčí i zrušení hospodářských ústředí v roce 1923, Ministerstvo pro zásobování lidu ukončilo svou činnost v roce 1933 po celosvětové hospodářské krizi a opětovném propadu ekonomiky. Lidé si mohli koupit širokou škálu potravin v hokynářství⁶⁷⁹, v tržnicích, na trhu či v krámcích podle svých finančních možností. Výše mzdy či platu do velké míry určovala jídelníček rodiny, záleželo i na počtu závislých osob na živiteli. Nízkopříjmové rodiny kupovaly to, co si mohly dovolit a v časech krize často mívaly hlad. *„Dělnická strava se ve sledovaném období (1926–1931) vyznačovala nenáročností z hlediska ceny i času potřebného na její přípravu.“*⁶⁸⁰ Složení stravy a pokrmy se odlišovaly i ve městech a na venkově, kde lidé více využívali své zásoby a to, co sami vypěstovali. Městské vaření a nové poznatky o vitamínech a prospěšnosti ovoce a zeleniny pronikaly postupně i na venkov. *„Kuchyně se v poslední době (rok 1933 – pozn. aut.) značně změnily. Přizpůsobily se duchu doby. Nejen kuchyně městské, ale i venkovské. Zmizely různé ty „oukropy“, „uhlířiny“, „kyselo“ a na jejich místo nastoupily výrobky moderních kuchařek. (...) Dnes převládají jídla masitá.“*⁶⁸¹ Obyčejná venkovská jídla zůstala jen v chudých oblastech, převážně na horách, případně se objevila ve městech, v bufetech, tzv. automatech jako speciality.

Lze se domnívat, že běžné stravování bylo v mírových dobách podobné po celou druhou polovinu 19. století a začátek 20. století. Není tedy nutné popisovat podrobně každý rok, ale stačí 20. a 30. léta rozdělit na období blahobytu a krize, která se naplno v životě obyvatel projevila v letech 1932–1933.

⁶⁷⁷ NESG. *Přímý nákup bramborů*, Národní politika, 7. 12. 1919, roč. XXXVII, č. 336, s. 9

⁶⁷⁸ NESG. *Nepořádek při výdeji bramborů*, Národní politika, 7. 12. 1919, roč. XXXVII, č. 336, s. 9

⁶⁷⁹ Městské hokynářství popisuje novinářka Marie Fantová: *„petrolejová lampička čmoudí, sud s kyselým zelím závodí se sudem s nakládanými slanečky kdo s koho zápachem, káčky se pestří v jedné lahvi, v druhé se topí okurky, se stropu visí tkaničky do bot, kostky Ceresu a kovové krabičky leštidla se značkou Armada jsou narovnány na polici nad mandlem.“* In M. Fantová: *Lidé, Praha a svět*, Praha 1925, s. 37

⁶⁸⁰ S. Holubec, *Lidé periferie: Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, 2009, s. 179

⁶⁸¹ Proš. *Návrat k staré, selské stravě*, Venkov, 27. 8. 1933, roč. XVIII, č. 200, s. 4

Běžný jídelníček přibližuje Olga Fastrová, redaktorka Národní politiky, v článku *Jak jíme?* z roku 1924. Zamýšlí se nad tím, jaká je česká národní kuchyně a odpovídá, že každý si představuje něco jiného, podle toho, k jaké náleží společenské vrstvě. „*Ohromná většina našeho národa, tj. lidé chudí, dělníci, kteří mají jen malé mzdy, domkáři, chalupníci, ba i maloročníci – tato většina našeho národa arci nemůže býti obviňována z přejídání. Jejich obědem všedního dne ještě obyčejně polévka nemasitá a jedno husté jídlo; a to nebývá každodenně masité. – Tato národní kuchyně je ovšem zdravotně nezávadná. Za války, kdy takto jedly zámožnější střední vrstvy (zatím co chudší hladověly), byly tyto zámožnější střední vrstvy zdravější, než před válkou a po ní, protože prostá jednoduchá skrovná strava nezpůsobuje obtíží zažívacích, ani chorob vznikajících přejídáním, nebo ze strany převážně masité apod. Chudý člověk má zdravý žaludek – ne „protože musí všecko strávit“, ale právě protože tráví jen prostá jídla. A má-li takový chudý muž ženu nebo maminku, která umí ta jednoduchá jídla správně připravit, pak je při své prosté stravě zdravý a silný a dožije se dlouhého věku, což je nejlepším důkazem, že tato lidová kuchyně česká je zdravotně nezávadnější než kuchyně zámožnějších vrstev.*“⁶⁸² Varuje, že prostá kuchyně je závadná, když žena nevaří, ohřívá jen zbytky jídla nebo vaří jen „kafe“ a dává ho dětem. Zámožnější vrstvy podle ní trpí nadměrnou konzumací vydatných a masitých jídel a nedostatkem ovoce a zeleniny. „*Nezdravě se stravují také ti lidé, kteří nepožívají vůbec ničeho syrového. V posledních desetiletích zachvátil obyvatelstvo velkoměstské přímo pověřený strach ze stravy nevařené. Doporučovalo se nepožívat nic syrového, aby nemohly do těla vniknouti bacily.*“⁶⁸³

Bílá káva obvykle tvořila snídani – pravá⁶⁸⁴ či náhražková (ze sladu či cikorky, méně už ječná jako těsně po válce) s mlékem, bohatší domácnosti k ní podávaly pečivo s máslem, chudší nic nebo pouze chléb⁶⁸⁵. V dělnickém tisku se však objevovaly reklamy na pekařské výrobky – například mazanec, bábovku, koláč, plundry⁶⁸⁶, které lidé zřejmě kupovali i snídali, a v mnoha

⁶⁸² O. F. *Jak jíme?*, Národní politika, 16. 11. 1924, roč. XLII, č. 316, s. 4

⁶⁸³ tamtéž

⁶⁸⁴ „Z dobrých druhů kávy objevují se dnes na našem trhu hlavně kávy středoamerického původu: Portorico, Costarica, Guatemala, Mexiko, Honduras atd. Největší množství kávy se ovšem dováží z Brazílie, kde se pěstují levnější druhy, hlavně Santos a méně hodnotné Rio. Upražená káva přichází dnes do drobného obchodu zpravidla v podobě směsí. Československá republika spotřebuje ročně několik tisíc vagonů kávy, za které musí platit několik set milionů korun cizině. Káva je dávno již i v nejchudších rodinách (...).“ Anketa Lidových novin. *Jak se vaří káva?*, Lidové noviny, 12. 10. 1924, roč. 32, č. 514, s. 19

⁶⁸⁵ V tisku vycházely i reklamy na chléb – např. „Jen nejlepší chléb jest levný! Proto kupujte Odkolkův chléb.“ In inzerce, Právo lidu, 6. 9. 1924, roč. XXXIII, č. 211, s. 8

⁶⁸⁶ Inzerce: „Levný a výborný! Jemný mazanec – Kč 6, Jemná bábovka – Kč 7, Od-koláč – 50 haléřů, Od koláče balené (plundry) – 70 haléřů ve všech našich prodejnách Odkolek.“ Rudé právo, 4. 10. 1924, roč. 5, č. 234, s. 8

rodinách nejspíš i pekli. Bílá káva s chlebem představovala často i večeři.⁶⁸⁷ Kávu doporučovaly noviny kupovat syrovou a pražit (a mlít) ji doma.⁶⁸⁸ Ve 30. letech, kdy většinu lidí postihla hospodářská krize, se k snídani podávala zpravidla jen káva se suchým rohlíkem či houskou. „Málokterá rodina jí mazané housky máslem nebo dokonce i medem. Snad ještě dětem se toho dopřeje, ale rodina s průměrným příjmem považovala by to nyní za zbytečnou, luxusní věc.“⁶⁸⁹ Mezi devátou desátou hodinou dopoledne si lidé v kancelářích nebo doma dávali masitou přesnídávku – chléb s máslem či sádlem a k tomu pivo, ve školách housku s mlékem. Autorka článku *Snídejme vydatněji* v Národní politice doporučuje vydatnější snídani – namazané pečivo máslem, s medem a džemem (jakožto doplněním ovoce), což povede k úspoře času i vydaných prostředků a člověk nebude mít do oběda hlad.

Čaj se pil zpravidla odpoledne a spíš než nápojem byl symbolem odpočinku a setkání s přáteli⁶⁹⁰. Podávalo se k němu drobné pohoštění – obložené chlebíčky, čajové pečivo, buchty, chléb s máslem, domácí paštika, zelenina, sekaná pečeně.⁶⁹¹ Vydatnější jídlo si lidé doprávali hlavně o víkendu, kdy na jeho přípravu měla žena více času, rovněž přetrvával zvyk jíst v neděli maso i mezi nízkopříjmovými skupinami⁶⁹². V Českém slově se například objevil recept na sekaninu ze zbytků masa⁶⁹³, jak zbylé maso spotřebovat bezezbytku v další pokrm.

⁶⁸⁷ V. Úlehla, *Jičín na konci 19. století*, 2006, s. 37

⁶⁸⁸ NESG. *Káva*, České slovo, 16. 11. 1924, roč. XVI, č. 272, s. 16

⁶⁸⁹ M. Kučerová. *Snídejme vydatněji*, Národní politika, 8. 1. 1933, roč. LI, č. 8, s. 8

⁶⁹⁰ Dokládají to taneční čaje a tzv. five-o-clock-tea setkání v restauraci či kavárně (např. NESG. *Společenský čaj s tancem*, České slovo, 30. 11. 1924, roč. XVI, č. 284, s. 10), ale i doporučení, jak prostřít stůl, resp. čajový stolek, na odpolední čaj pro čtyři pět přátel k popovídání. „Stačí nějaký malý stoleček, nejlépe kulatý, prostřený bílým, vyšíтым ubrouskem, na něj se postaví šálky takto: Nejprve větší desertní talířek, na něj položí se buď malý ubrousek čajový (může být i z papíru), na ten se teprve postaví podnos pod koflík a na něj koflík. K tomu položí se lžička na čaj a lžička na cukroví. Ta má podobu ploché lopatíčky s ostrou hranou, kterou možno cukroví rozkrojit a ukrojený kousek nabrat na plochu lžice. Suché pečivo mandlové, pak malé koláčky a rohlíčky berou se do rukou. Předkládají-li se i obložené chlebíčky, nutno přiložit k souboru ještě příbor desertní, kterým se jí i ovoce, jež po každé svačině patří na stůl. Poslední novinkou desertního příboru je malý nožík a třízubá vidlička z broušeného skla. Na jiném stolku (...) urovnáte zákusky, pak nezbytný tácek skleněný, kde jest již v karafce připraven rum, v skleněné nádobce citronová šťáva, v jiné smetana a cukr. Tomu tácku se u nás říká „manažerka“ a to je velmi vhodná věc pro hostitelku, protože stačí, naplníme-li hostu šálek čajem a pak podáme mu manažerku a zákusky a tím je host vzorný a rychle obsloužen, aniž musím volati na pomoc služebného ducha. (...) Po čaji se podává ovoce vkusně urovnané na podnose ze skla nebo umělecké keramiky, může to být ovoce čerstvé, jablka, hrušky, anebo tak zvané italské žardineto z pomorančů, ze sušeného italského ovoce, kandisovaného ovoce, fíků aj. K ovoci se mohou podati i cigarety a likér. (...) K čaji není třeba podávati sladkých věcí. Stačí obložené housky, různé tyčinky, rohlíčky, koláčky.“ In Marja. *Stolečku, prostři se!*, Lidové noviny, 16. 11. 1924, roč. 32, č. 575, s. 12

⁶⁹¹ P. S.. *Čaj*, Právo lidu, 31. 7. 1938, roč. 47, č. 178, s. neuvedeno

⁶⁹² Státní statistický úřad provedl v letech 1926 až 1931 rozhovory s několika desítkami a později i stovkami dělnických rodin, z kterých vyplynulo, že dělnické rodiny jedly maso velmi zřídka, obvykle jednou až dvakrát týdně a často ho dostávali jen živitelé rodiny. In S. Holubec, *Lidé periferie: Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, 2009, s. 179

⁶⁹³ NESG. *Recepty: Sekanina ze zbytků masa*, České slovo, 2. 3. 1924, roč. XVI, č. 53, s. 16

Základem nedělního oběda byla masová polévka, ve které se vařilo maso k druhému chodu s omáčkou a knedlíky či bramborami. Omáčka k masu byla buď svičková, přírodní nebo nakládaná (s citronovou šťávou, s vínem)⁶⁹⁴. Nemasové polévky se nazývaly falešné, připravovaly se z luštěnin, brambor, zeleniny a podávaly se pokud možno před každým jídlem k obědu.⁶⁹⁵

V létě ženy konzervovaly úrodu a sezonní plodiny – ve formě zavařenin, sirupů, kompotů⁶⁹⁶, likérů a nakládaných hub a okurek, aby své rodiny zajistily vitaminy a přilepšení na zimu.

O jídelníčku různých společenských vrstev si lze udělat obrázek i podle inzerce v daných listech. Například ve večerníku Práva lidu, který četla ponejvíc nižší a nižší střední třída, vyšla reklama na kakao⁶⁹⁷ či na restauraci U zlaté kapličky na Národní třídě⁶⁹⁸, v deníku Lidové noviny inzeroval Lamplota⁶⁹⁹, velkozávod kávou a čajem v Brně, čaj nejjemnějších směsí⁷⁰⁰, čerstvě praženou kávu⁷⁰¹ i holandské kakao Van Houten⁷⁰², podobný sortiment měla i firma Brasilia. Čtenáři Rudého práva věděli, že od 17. března 1924 bude v družstevních prodejnách Včely k dostání nejjemnější mouka na pečení (1 kg za 2,80 Kč)⁷⁰³ a že nejlepší limonáda je z šumivého prášku Orion Maršner Praha s logem dvou trpaslíků u kypícího poháru⁷⁰⁴. V deníku Venkov inzerovala firma Fr. Maršnera z Královských Vinohrad šumivé bonbony⁷⁰⁵ a kakao⁷⁰⁶,

⁶⁹⁴ Marja. *Filet*, Lidové noviny, 7. 6. 1924, roč. 32, č. 286, s. 13

⁶⁹⁵ O. F.. *Jak jíme?*, Národní politika, 16. 11. 1924, roč. XLII, č. 316, s. 4 nebo J. Kopš. *Zeleninové polévky*, Venkov, 16. 7. 1933, roč. XVIII, č. 164, s. nečíslováno

⁶⁹⁶ „Všeobecně známe borůvky jen anebo aspoň hlavně jako pochoutku čerstvou nebo upravenou, t. j. zavařenou v cukru jako kompot nebo zavařenku a zapomínáme, že jsou i výborným prostředkem léčebným a to buď sušené nebo naložené v čistém lihu.“ In NESG. *Borůvky výborným domácím lékem*, České slovo, 20. 7. 1924, roč. XVI, č. 170, s. 12

⁶⁹⁷ Inzerce *Kakao Velim*, Právo lidu, večerník, 15. 3. 1924, roč. XIII, č. 63, nestránkováno

⁶⁹⁸ Inzerce *Restaurant U zlaté kapličky*, Národní třída 4 – koncert, tance, Právo lidu, večerník, 15. 3. 1924, roč. XIII, č. 63, nestránkováno

⁶⁹⁹ Lidové noviny ve své anketě o správném vaření kávy nechaly odpovědi čtenářů zhodnotit „*nestranné porotě předních odborníků z velkoobchodu s kávou, v níž zasedají pp. Adolf Burian v Praze, Karel Kulík v Praze a Hubert Lamplota v Brně.*“ In Anketa Lidových novin. *Jak se vaří káva?*, Lidové noviny, 12. 10. 1924, roč. 32, č. 514, s. 19

⁷⁰⁰ Inzerce: *Čaj nejjemnějších směsí*, Lidové noviny, 5. 1. 1924, roč. 32, č. 8, s. 4

⁷⁰¹ Inzerce: *Kávu vždy čerstvě praženou*, Lidové noviny, 16. 3. 1924, roč. 32, č. 138, s. 4 a Inzerce: *Denně praženou kávu*, Lidové noviny, 27. 4. 1924, roč. 32, č. 213, s. 4

⁷⁰² Inzerce: *Kakao pravé holandské*, Lidové noviny, 15. 3. 1924, roč. 32, č. 137, s. 6 nebo Inzerce: *Brasilia káva, čaj, kakao*, Lidové noviny, 15. 3. 1924, roč. 32, č. 137, s. 6

⁷⁰³ Inzerce: „*Nejjemnější mouku na pečení 1 kg za Kč 2,80 dostanete počínaje pondělkem 17. března v prodejnách Včely.*“, Rudé právo, 16. 3. 1924, roč. 5, č. 65, s. 5

⁷⁰⁴ Inzerce: „*Limonádu osvěžující chuti nedostižné hravě upravíte ze světoznámých šumicích prášků závodů Orion Maršner Praha. Pozor na ochrannou známku, která zaručuje jejich pravost proti různým napodobeninám. Známk: „dva trpaslíci u kypícího poháru.“*, Rudé právo, 29. 6. 1924, roč. 5, č. 152, s. 5

⁷⁰⁵ Inzerce: *Šumivé bonbony ve staniolu nebo sáčcích „Sanfosa“ – Fr. Maršner, Kr. Vinohrady 1573*, Venkov, 27. 4. 1924, roč. XIX, č. 100, s. 15

⁷⁰⁶ „*Kakao a káva jsou výživné plodiny, ale kofein působí negativně na děti. Z kávy se využije jen ¼ prospěšných látek, z kakaa všechny, takže kakao je 4x výživnější a levnější. Shrňme-li všechny tyto poznatky v jeden úsudek,*

ale nechyběly ani inzeráty na stroje na šťávu, na zmrzlinu, veškeré kuchyňské nářadí nejen na zavařování⁷⁰⁷, petrolejový vaříč Primus, ždímáčku na prádlo, lis na ovoce a domácí ledničku⁷⁰⁸. V příloze Národní politiky se objevují inzeráty na nákup a prodej potravin – v dubnu na uzené bůčky, vepřové boky (syrové či solené), hlavy, žaludeční Mogador, lahvové pivo a 14° bavorský ležák Převrat z pivovaru Vršovice, žlutomasé brambory, rohlíčky⁷⁰⁹, ve Venkově chtějí inzerenti koupit či prodat moštovaná a zimní jablka, žluté brambory, hrušky, zavařené brusinky v cukru⁷¹⁰. V Lidových novinách zve pravidelně Stopkova plzeňská pivnice v Brně na čepovaného Salvátora, původní mnichovské pivo.⁷¹¹ Ve večerníku Práva lidu vyšla inzerce na Maltimel, rychle vstřebatelné uhlohydráty s přídavkem kyseliny fosforečné, které rychle dodají energii po sportu, dětem, starým i nemocným a zregenerují tělo i nervy.⁷¹²

5. 3. 3. 1 Spory o chléb

Základ běžné stravy stále tvořil chléb⁷¹³. Zatímco v prvních poválečných letech noviny informovaly o distribuci, cenách a jakosti chleba, ve 20. letech se spory vedou o cenu pečiva⁷¹⁴ a rozdíly v cenách z velkopekáren a u malých pekařů. Průmyslové pekárny Fr. Odkolek⁷¹⁵ vedly

---

musíme vždy a všude, pro sebe i pro své rodiny, jako svého zdraví dbali - žádati jen kakao, které je i levnější než káva. Největší závody v republice, závody Orion-Maršner, Praha, vyrábějí prvotřídní, nijakými přísadami neporušené - přírodní kakao z nejlepších bobů kakaovníku, o jehož nejlepší jakosti se každý přesvědčí, kdo úvahy tyto prakticky upotřebí." IN NESG. Kakao a káva, Venkov, 16. 2. 1924, roč. XIX, č. 40, s. 5

⁷⁰⁷ „*Krásná úroda ovoce, která se letos očekává, umožní každému, aby sobě zavařil dost kompotů do zásoby. Proto pospěšte a vyžádejte si nejnovější ceny zavařovacích přístrojů a sklenic u fy Münzberger & Štěpnička v Praze II, Spálená ulice 24, kde koupíte též velmi výhodně ledničky pro domácnost, stroje na šťávy, stroje na zmrzlinu a veškeré kuchyňské nářadí.*" Inzerce, byť neoznačená, Venkov, 15. 6. 1924, roč. XIX, č. 140, s. 5

⁷⁰⁸ „*Na letní byty nezapomeňte dámy vzít s sebou důležité součástky své kuchyně: stroj na zmrzlinu, zavařovací přístroj Weckův a zásobu sklenic, lis na ovoce, domácí ledničku, petrolejový vaříč Primus a ždímáčku na prádlo. Nemáte-li některé z těchto věcí, požádejte lístkem firmu J. Neff v Praze, Příkopy 24, jež vám zašle zdarma ceníček s popisem a vyobrazením všech těchto věcí, jakož i jiných přístrojů pro letní byty.*" Inzerce, byť neoznačená, Venkov, 15. 6. 1924, roč. XIX, č. 140, s. 5

Firma J. Neff ledničky inzerovala jako jarní novinky i v roce 1933 viz Inzerce: *Není to radost pro hospodyňku*, České slovo, 30. 4. 1933, roč. XXV, č. 103, s. nečíslováno

⁷⁰⁹ Inzerce: Příloha Národní politika, 26. 4. 1924, roč. XLII, č. 115, s. nečíslováno

⁷¹⁰ Inzerce: Venkov, 11. 10. 1924, roč. XIX, č. 240, s. 12; Inzerce, Venkov, 12. 10. 1924, roč. XIX, č. 241, s. 16; Inzerce, Venkov, 15. 11. 1924, roč. XIX, č. 268, s. 12

⁷¹¹ Inzerce: *Salvátor, původní mnichovské pivo*, Lidové noviny, 4. 5. 1924, roč. 32, č. 224, s. 4

⁷¹² n.. *O sportu a řádné výživě*, Právo lidu, večerník, 19. 7. 1924, roč. XIII, č. 169, s. 8

⁷¹³ Např. v srpnu 1924 inzeruje Fr. Odkolek: „*Chléb z nového žita pochoutkou! Ochutnejte Odkolkův chléb!*“ České slovo, 24. 8. 1924, roč. XVI, č. 200, s. 5

⁷¹⁴ Např. NESG. *Následkem stoupání cen obilí*, České slovo, 8. 3. 1924, roč. XVI, č. 58, s. 3

České slovo to zdůvodňuje vysokým vývozem především žita a ovsa od srpna 1923 do února 1924 a následným chybějícím obilím a hotovostí na českém trhu, kvůli které nemohli dovozci za zahraniční mouku a obilí zaplatit. Souhlasí se stanoviskem ministerstva zásobování, které trvá na volném dovozu obilí. Viz NESG. *Zásoby cizozemského obilí a mouky v Československu*, České slovo, 19. 7. 1924, roč. XVI, č. 169, s. 5

⁷¹⁵ Parní mlýn a továrna na chléb z Vysočan.

například polemiku se Zemskou jednotou českých společenstev pekařů v Čechách, které si zaplatily inzerát v národně socialistickém listu *České slovo*, aby vysvětlily výhody třísměnného provozu v pekárnách a následném zlevnění pečiva oproti prodeji výrobků od drobných pekařů. To, co dnes považujeme za logický a racionální argument, budilo tehdy vášně jako vykořisťování dělníků, podhodnocení ceny a touze prodávat pečivo dražší.⁷¹⁶ O serióznosti sdělení svědčí i adresování dopisu Ministerstvu pro zásobování lidu, protože „*Zemská jednota českých společenstev pekařů v Čechách obrátila se se svým zaslaném ze dne 31. XII. 1923 na ministerstvo pro zásobování lidu*“⁷¹⁷ také. List Venkov se přidává, že problémem vysoké ceny pečiva je zákaz noční práce v pražských pekárnách, protože pece zbytečně vychládají, i když fungují velkopekárný a velkokapacitní mlýny, a zdůrazňuje, že zemědělec se podílí na ceně chleba pouze z 35–40 %, zbylou cenu určují pekaři a prodejci⁷¹⁸. V listopadu 1924 začala péct firma Odkolek nový bílý pšeničný chléb známý z Anglie, Francie a Holandska, který byl stravitelnější než tuzemský žitný.⁷¹⁹

Důvodem kolísající ceny pečiva byl i přetrvávající dovoz zahraničního obilí a mouky. V období leden – listopad 1923 dovezlo Československo 4x méně chlebového obilí oproti předchozímu roku, avšak trochu více mlýnských výrobků. Zároveň však vyvezlo 3x více chlebového obilí do zahraničí než dovezlo.⁷²⁰ V prvním čtvrtletí roku 1924 se dováželo výrazně více mouky a chlebových výrobků oproti předešlému roku a zároveň klesal vývoz.⁷²¹ V dubnu 1924 dovoz

---

⁷¹⁶ „P. T. Ministerstvu pro zásobování lidu. (...) Především děkujeme srdečně Zemské jednotě za příliš mnoho slov, jichž bylo jí třeba, aby nám tak málo řekla – nic jiného, nežli co veřejnost a my již dávno víme – totiž to, že Zemská jednota českých společenstev pekařů (ZJČSP) všemi silami se staví proti zlevnění chleba a pečiva. A poněvadž toto zlevnění bylo by jen tehdy možné, když by se pracovalo v průmyslových pekárnách ve třech směnách, jak je tomu již v mnohých státech, snaží se ZJČSP dokázati, že se při nepřetržitém provozu ničeho na režii neuspoří. (...) Nezvratná stanovení vědy a největších koryfeů potravinářské a kvasné industrie neplatí pro Zemskou jednotu, moderní technické a vědecké vymoženosti neexistují pro tyto pány, nýbrž pouze jen starodávná díž a 2 kopisti. Je proto škoda jim říkati, že při nepřetržitém provozu spotřebuje se jen polovina onoho množství uhlí, kterého je třeba při provozu přerušovaném, že kvasný proces je nepopsatelně výhodnější, že výroba je vůbec úspornější, nežli začíná-li se každodenně znovu. (...) A který chléb je lepší, zda náš nebo malopekařů, to ponecháváme rozhodnouti odběratelům. (...) chceme vysvětliti obecnstvu, proč je v Praze chléb dražší než všude jinde, kde se pracuje ve třech směnách. (...) Prohlašujeme znovu, že bude-li nám dovolena práce ve třech směnách, zlevníme ihned podstatně ceny chleba a pečiva a vyprošujeme si pak k tomu přímou kontrolu ministerstva. Jen na něm nyní záleží, zda bude pražskému obecnstvu poskytnut levný chléb a pečivo bez poškození zájmů dělnictva, které by v noci pracovalo jen v jednom ze třech týdnů.“ In Fr. Odkolek, akc. spol.. P. T. Ministerstvu pro zásobování lidu, *České slovo*, inzerce, 6. 1. 1924, roč. XVI, č. 6, s. 10

⁷¹⁷ Fr. Odkolek, akc. spol., P. T. Ministerstvu pro zásobování lidu, *České slovo*, 6. 1. 1924, roč. XVI, č. 6, s. 10

⁷¹⁸ Ar. Chléb náš vezdejší, Venkov, 16. 2. 1924, roč. XIX, č. 40, s. 2

⁷¹⁹ NESG. Anglický bílý chléb, *České slovo*, 15. 11. 1924, roč. XVI, č. 271, s. 4

⁷²⁰ NESG. Dovozy a vývoz obilí a mouky, Národní politika, 6. 1. 1924, roč. XLII, č. 6, příloha Národní hospodář, nečíslováno

⁷²¹ NESG. Dovozy obilí a mouky, Národní politika, 7. 6. 1924, roč. XLII, č. 157, příloha Národní hospodář, nečíslováno

mouky ještě stoupl a dovážela se nejen z Maďarska, Německa, USA a Itálie⁷²², ale i z Rakouska, Rumunska, Francie, Velké Británie, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, Nizozemí, Polska a ze severní britské Ameriky. V květnu 1924 se list Venkov podivuje nad vzrůstem dovozu mouky, zhruba 22x více chlebového obilí (105 396 q v březnu 1924 oproti 4 792 q v březnu 1923) a zhruba o třetinu více mouky (237 078 q oproti 181 974 q). Večerník Práva lidu upozorňuje, že ceny obilnin začaly stoupat až v srpnu 1924 se začátkem žní, do té doby byly od ledna s drobným kolísáním stabilní nebo klesaly. Zajímavé je, že tuzemská pšeničná mouka byla o 20 Kč dražší než importní americká (stála zhruba 290–295 Kč/q, americká 270–295 Kč/q).⁷²³ Roční statistiky dovozu pšenice ukazují, že nejvíce se jí dovezlo v roce 1931 (417 500 t), v roce 1927 (333 000 t) a 1932 (323 400 t). Naopak v roce 1936 se dovezlo pouze 400 t pšenice a v roce 1920 jen 17 800 tun. Dovoz kukuřice tento trend v podstatě kopíroval, rýže se dováželo víceméně stabilně 40–60 tisíc tun ročně.⁷²⁴

Ve 30. letech Zdeněk Rón vzpomíná na domácí pečení chleba na venkově, z domácího kvásku ve velké peci, které nahradilo průmyslové pečivo z velkopekáren.⁷²⁵ Pražští pekaři požadují uvalení doplatku na chléb dovážený z venkova do hlavního města a umožnění dovozu až po 8. hodině ranní, což městská rada odmítá.⁷²⁶ V únoru 1938 informuje deník Venkov o pokusech s příměsí bramborové mouky do žitného a pšeničného chleba, zatímco pšeničný chléb rychle tvrdne a hodí se tedy spíše pro civilní spotřebu, žitný chléb vydrží déle čerstvý a pro vojáky je tedy vhodnější. „*Míšení bramborové mouky do chleba má veliký význam také pro řešení našeho obilního problému. Pšenice nám přibývá a žito máme poměrně málo. Přihlédneme-li k nedostatkům ztíženého hospodaření za války, budeme mít značný schodek obilí, které budeme muset nahradit bramborovou moukou.*“⁷²⁷

⁷²² Svaz velkomlýnů v Čechách. *Prudký vzrůst dovozu mouky*, Venkov, 4. 5. 1924, roč. XIX, č. 105, s. 9

⁷²³ NESG. *Spekulace nebo přirozený vzestup?*, Večerník Práva lidu, 23. 8. 1924, roč. XIII, č. 194, s. 2

⁷²⁴ V. Mička, V. Čáp, J. Bondyová: *Historická statistická ročenka ČSSR*, Federální statistický úřad, 1985, tabulka 74: Dovoz vybraných druhů zboží, s. 856

⁷²⁵ Zdeněk Rón, *Chléb náš vezdejší*, Venkov, 5. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 55, s. obrazová příloha,

⁷²⁶ NESG. *Proti zdražení dováženého chleba do Prahy*, Právo lidu, 15. 7. 1933, roč. XLII, č. 163, s. 5

⁷²⁷ Mk. *Nejvhodnější chléb pro vojáky*, Venkov, 19. 2. 1938, roč. 33, č. 42, s. 8

5. 3. 3. 2 Mléko pro zdraví

Ve 20. letech vznikaly městské či okresní mlékárny⁷²⁸, které za den zpracovaly kolem 1000 l mléka na máslo, smetanu a sýry⁷²⁹, ale i na konzumní pasterizované mléko. To byla relativně novinka, běžně se prodávalo mléko nepasterizované, které si lidé mohli doma svařit. Med. Vet. Dr. Václav Vokrouhlík však v Národní politice vysvětluje, proč je syrové mléko výživnější a chutnější a doporučuje zemědělcům a mlékařům přísnou hygienu, aby mléko nijak nebylo kontaminováno a lidé ho mohli pít čerstvě nadojené.⁷³⁰ S kvalitou mléka, především jeho tučností, nebyli na jaře 1924 spokojeni obyvatelé Brna, magistrátní rada dr. Kašpar navrhoval jako řešení prodej mléka pouze v uzavřených lahvích s označením původu a mlékárny⁷³¹, což bylo považováno za naprosto novátorské. Do té doby se mléko dodávalo v (otevřených) konvích. V roce 1938 se však už mléko prodávalo i v plombovaných lahvích, jak dokládá inzerát družstevní mlékárny Včela v Praze.⁷³²

Družstevní rolnická parní mlékárna v Brně v inzerátu na obranu kvality svého mléka uvádí, že *„veškeré mléko do konsumu přicházející jest přesně podle předpisů pasterisováno a obsahuje zaručenou tučnost 3,20 % a 9 % tuku prosté sušiny, ve smyslu výnosu min. zásobování ze dne 29. ledna 1924, č. 1982/209.“*⁷³³ O měsíc později však Zemská správa politická v Brně nařídila

⁷²⁸ Velké mlékárny stály v Praze v Radlicích a Vršovcích.

⁷²⁹ Viz inzerce v Národní politice: „Kč 75 stojí bednička 28 kusů lma smet. Cihličkového sýra Romadour frco každá stanice z Rolnického družstva pro průmysl mléčný v Bohušovicích u Terezína.“; Sýry: Romadoury, Imperiál, pívni, smetanový, sýry tvrdé, čajové máslo dodává celoročně levně Mlékárna Valašské Meziříčí, Národní politika, 26. 4. 1924, roč. XLII, č. 115

⁷³⁰ „Do nedávna doporučovalo se ve všech zdravotních lidových příručkách a pojednáních, aby se mléka používalo jen ve stavu svařeném, vzhledem k nebezpečí tuberkulózy (bylo-li od krav souchotinářských), tyfu (bylo-li nespověditým mlékařem zředěno nečistou vodou) a jiných sdělných chorob. V posledních letech, kdy objeven byl blahodárný vliv neznámých látek v syrové stravě obsažených, tzv. vitaminů, bez nichž tělo i při jinak sebelepsí stravě podléhá vysílení, obrácena byla pozornost i na mléko, nejdůležitější to potraviny dětí i nemocných. (...) Když pak dalším bádáním bylo seznámeno, že vitaminů je několik druhů (...), přišlo se k přesvědčení, že svářením se také některá z nich rozrušují, biochemický sklad mléka se mění (změna chuti i vůně) a tím, že mléko zbavujeme nejcennějších hodnot, činíce je podobným obyčejnému chemickému výrobku, bez jakýchkoliv účinků vitálních. (...) Proto hledali biologové prostředek, který by sice zničil v mléce bakterie, ale vitaminům neublížil. Navrhovali např. zahřátí mléka jen na 70 °C. Seznalo se však, že i teploty pod 100 °C rozrušují účinnost některých vitaminů, aniž při tom s naprostou jistotou odstraní účinky škodlivých příměsí (bakteriálních spor). (...) Zabráníme prostě bakteriím vstup do mléka a můžeme je pak s klidem pít syrové! Ano, nejideálnější řešení bylo by požívání mléka čerstvě nadojeného od zdravých krav a koz při úzkostlivém šetření ostatních hygienických opatření!“ IN Med. Vet. dr. Václav Vokrouhlík. Proč je syrové mléko výživnější a chutnější?, Národní politika, 24. 8. 1924, roč. XLII, č. 234, s. 3

⁷³¹ Vr. Jakost mléka, Lidové noviny, večerník, 29. 3. 1924, roč. 32, č. 162, s. 9

⁷³² Inzerce: V době nakažlivých nemocí, Lidové noviny, 20. 3. 1938, roč. 46, č. 143, s. 12

⁷³³ Inzerce: Zásobování Brna mlékem, Lidové noviny, 15. 3. 1924, roč. 32, č. 136, s. 9

povinné označování cen, jakosti mléka a pasterizace na každé konvi, včetně zaručené tučnosti mléka pasterizovaného podle vyhlášky.⁷³⁴

V roce 1929 nařídila Bratislava povinnou pasterizaci mléka v reakci na epidemii tyfu, v ostatních československých velkoměstech byla uzákoněna až v roce 1935⁷³⁵. Po celá třicátá léta⁷³⁶ vyzdvihovaly noviny výhody pasterizovaného mléka, přesto většinu mléka dodávali na trh malovýrobci a drobní zemědělci, kteří mléko nepasterizovali, a protestovali proti pasterizaci⁷³⁷. Ve 30. letech pokračovalo sdružování malovýrobců do družstevních mlékáren a máseláren s cílem zvýšit jakost i odbyt tuzemského másla. Máslo totiž stloukaly ženy doma a prodávaly ho pod názvem selské máslo, které dlouho nevydrželo. Průmyslově se vyrábělo čajové máslo a stále se dováželo máslo ze zahraničí, za nejkvalitnější bylo považováno dánské.⁷³⁸ Pro zvýšení trvanlivosti se máslo převařovalo, tzv. přepouštělo.⁷³⁹ Alternativou byly umělé tuky, jejichž obliba rostla kvůli nižší ceně zejména během hospodářské krize. Umělé tuky se někdy přimíchávaly i do selského másla, které bylo považováno za méně kvalitní než prvotřídní máslo čajové.⁷⁴⁰ Průměrná roční spotřeba másla činila 4,8 kg/osobu v letech 1933–1937 a jedlých tuků 5,2 kg/osobu v roce 1936 (ostatní roky chybí)⁷⁴¹. Zvýšený konsum mléka

⁷³⁴ NESG. *Jakost a ceny mléka*, Lidové noviny, 3. 5. 1924, roč. 32, č. 222, s. 5

⁷³⁵ Zákon o nucené pasterizaci mléka „není ničím jiným, než soustředěním prodeje mléka a mléčných výrobků do rukou agrárních velkomlékáren a mlékáren průmyslových. (...) od 15. března nesmí býti v Praze prodáváno jiné mléko než z velikých mlékáren a na hranicích Prahy má službu 200 detektivů, kteří dirigují drobné mlékaře, zásobující až dosud hlavně proletářské obyvatele Prahy, s jejich vozíky přímo do velikých mlékáren.“ Do družstevní „Včely“ dodávky nepovoleny / omezovány IN NESG. *Jak je to s mlékem pro vaše děti*, Rozséváčka, 21. 3. 1935, roč. X, č. 12, s. 7

⁷³⁶ Podle výzkumu v Itálii je 80–90 % tamních dojnic tuberkulosních, v ČSR je stav dojnic sice lepší, ale přesto by se mělo mléko pasterizovat a dělnické matky by si měly uvědomit riziko nepasterovaného mléka a nekupovat je. IN NESG. *Syrové mléko jednou z příčin šíření tuberkulózy*, Rozséváčka, 11. 1. 1933, roč. VIII, č. 2, s. 12. Sociální demokracie s pasterizací nesouhlasila, protože mléko je jediný příjem zemědělců a povinná pasterizace zvýší ceny mléka. Ženy kupují mléko od výrobce či zprostředkovatele a samy si jej svaňují. „Hospodyně kvalitu pozná dobře a nenakupuje tam, kde je špatná.“ IN Jurečková, Marie. *Budeme kupovati jen mlékárensky ošetřené mléko?*, Ženské noviny, 14. 12. 1933, roč. XV, č. 50, s. 1. Pasterizace mléka jako ochrana před kulhalkou a slintavkou, která v roce 1938 postihla zemědělství. „Do Prahy se denně dodává mléko od 80 000 dojnic, pasterizuje je a není nikdo nakažen, ačkoli na venkově ano ze syrového mléka, proto úřady nařizují pasterizaci, velké mlékárny ji dělají a mají tak větší odbyt.“ IN NESG. *Pasteurizace mléka se plně osvědčila*, Venkov, 11. 8. 1938, roč. XXXIII, č. 285, s. 8

⁷³⁷ NESG. *Několik set zemědělců mlékařů protestuje v Praze proti nespravedlnosti ministerstva zásobování*, Venkov, 15. 3. 1930, roč. XXV, č. 64, s. 11

⁷³⁸ Ing. František Dlabal, ředitel Svazu mlékařských družstev v Praze. *Dovoz másla z ciziny*, Venkov, 19. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 43, s. 10

⁷³⁹ NESG. *Převařování másla*, Venkov, 19. 11. 1933, roč. XXVIII, č. 271, s. nečíslováno

⁷⁴⁰ M. Kučerová. *Máslo či umělý tuk?*, Národní politika, 29. 1. 1933, roč. LI, č. 29, s. 7

⁷⁴¹ Průměrná roční spotřeba másla (kg / osoba / rok): 1933 - 4,7 kg, 1934 - 4,8 kg, 1935 - 4,7 kg, 1936 – 4,9 kg, 1937 – 4,9 kg Viz Viz Český statistický úřad: Tab.1: Spotřeba potravin a alkoholických nápojů v letech 1920 až 2006, online https://www.czso.cz/documents/10180/20536166/301408_01.pdf/3709a4cf-baa5-4dca-b24b-fe55fe08bd97?version=1.0, cit. 5. 7. 2020

doporučovalo Právo lidu pro zajištění dostatečné výživy zejména dětí a mladistvých v nízkopříjmových rodinách s argumentem, že při stejných výdajích bylo mléko třikrát výživnější než maso⁷⁴². Pití mléka bylo pravděpodobně velmi rozšířené i mezi dospělými, i když údaje o spotřebě mléka do roku 1933 a od roku 1937 chybí⁷⁴³. Novinkou byl zřejmě kefir, jehož výrobu i chuť popisuje České slovo⁷⁴⁴, nebo sýr, jehož výživnou hodnotu vyzdvihuje⁷⁴⁵, ve 30. letech se objevil tavený sýr⁷⁴⁶. V roce 1936 byla průměrná roční spotřeba sýra 800 g na osobu, tvarohu se snědlo 1,4 kg na osobu, stejně jako ostatních mléčných výrobků.

5. 3. 3. 3 Cenné maso

Spotřeba masa stoupala od roku 1921 do roku 1929, kdy v důsledku ekonomické krize poklesly příjmy většiny obyvatel a tím i kupní síla. V ústředních jatkách v Praze⁷⁴⁷ se prodávalo maso čerstvé tuzemské nebo zmražené z dovozu (vepřové i hovězí z Argentiny, ale i z Dánska⁷⁴⁸, Litvy⁷⁴⁹, Švédska⁷⁵⁰, Jugoslávie a nespécifikovaných jihoslovanských zemí⁷⁵¹, Polska a Maďarska⁷⁵² a Rumunska⁷⁵³), skopové, telecí, kozí, vepřové, hovězí⁷⁵⁴ i koňské, včetně koňských uzenin. Nejvíce se jedlo vepřové⁷⁵⁵ a hovězí maso, které bylo nejdostupnější a

⁷⁴² NESG. *Za stejnou cenu dostaneme v mléce třikrát tolik živin jako v mase*, Právo lidu, 16. 7. 1933, roč. XLII, č. 164, s. 14

⁷⁴³ V roce 1933 spotřebovali lidé na území českých zemí 154 l mléka na osobu a rok, v roce 1934 už 158 l, v roce 1935 jen 157 l a v roce 1936 159,1 l mléka. Pro ostatní roky údaje chybí. Viz Český statistický úřad: Tab.1: Spotřeba potravin a alkoholických nápojů v letech 1920 až 2006, online https://www.czso.cz/documents/10180/20536166/301408_01.pdf/3709a4cf-baa5-4dca-b24b-fe55fe08bd97?version=1.0, cit. 5. 7. 2020

⁷⁴⁴ NESG. *Kefír*, České slovo, 27. 1. 1924, roč. XVI, č. 24, s. 14

⁷⁴⁵ „Charakteristického zápachu dodávají sýru hnilobné látky ze syroviny. Přes množství bakterií a přes plíseň, kterou sýr často obsahuje, lze jej doporučit jako výživnou potravinu. Za to nechť každý zdrží se požívání sýra, v němž jsou již larvy hmyzu a zvláště roztoči sýroví a červi!“ IN NESG. *Sýr*, České slovo, 2. 2. 1924, roč. XVI, č. 29, s. 14. Výživovou hodnotu a levnost oproti masu vyzdvihuje i Venkov: Lu. *Sýry*, Venkov, 8. 5. 1938, roč. 33, č. 108, s. 6

⁷⁴⁶ J. Bř.. *Naše sýry mají dobrou chuť a jakost*, Venkov, 26. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 49, s. 1, příloha

⁷⁴⁷ Na nároží Vltavské a Jeronýmovy ulice

⁷⁴⁸ Z radnice. *Prodej a ceny masa v Praze*, Rudé právo, večerník, 20. 9. 1924, roč. 5, č. 218, s. 3

⁷⁴⁹ NESG. *Na pražský trh masný*, Národní politika, 10. 2. 1924, roč. XLII, č. 40, příloha Národní hospodář, nečíslováno

⁷⁵⁰ NESG. *Na pražský trh masný*, Národní politika, 16. 3. 1924, roč. XLII, č. 75, s. 11

⁷⁵¹ NESG. *Na pražský trh masný*, Národní politika, 29. 3. 1924, roč. XLII, č. 88, příloha Národní hospodář, nečíslováno

⁷⁵² NESG. *Na pražský trh masný*, Národní politika, 31. 5. 1924, roč. XLII, č. 150, příloha Národní hospodář, nečíslováno

⁷⁵³ NESG. *Na pražský trh masný*, Národní politika, 29. 11. 1924, roč. XLII, č. 329, příloha Národní hospodář, nečíslováno

⁷⁵⁴ NESG. *Na trh masný v Ústředních jatkách v Praze*, České slovo, 11. 10. 1924, roč. XVI, č. 240, s. 10

⁷⁵⁵ „Prodej levnějšího vepřového masa u jatek v místnostech nuceného výseku, dobré jakosti.“ IN NESG. *Prodej levnějšího vepřového masa*, Rudé právo, 13. 9. 1924, roč. 5, č. 212, s. 6

produkovalo se ve velkém⁷⁵⁶, hovězí však bylo dražší než vepřové, jedla ho tedy spíš střední a vyšší třída. Například v Lidových novinách se objevovaly recepty na úpravu minutek – „*hovězí a telecí řízky, kotlety atd., zkrátka rychlá masitá jídla všechna, ale hlavně užívá se tohoto názvu pro různé filety a pro řízky hovězí čili beefsteaky.*“⁷⁵⁷ Už tehdy se doporučovalo používat maso jen vyzrálé, tzv. „*dostatečně zamřelé – v létě dva, v zimě 8–14 dní v chladu zavěšené.*“ Podobným způsobem prezentuje různou úpravu bifteků list Národní politika v lednu 1933, ačkoliv hospodářská krize vrcholí a zhoršení životní úrovně postihlo všechny vrstvy obyvatelstva mimo ty nejbohatší, takže maso si lidé nejspíš nekupovali moc často. Základem tzv. beefsteaků bylo hovězí maso, nejčastěji ze svíčkové, ze šálu nebo kýty, řezané „*šikmo na palec tlustě.*“⁷⁵⁸ Doporučovalo se i pacientům na slabý žaludek a rekonvalescentům. Dělnické rodiny jedly častěji vepřové maso⁷⁵⁹, tvořilo 66–70 % veškeré spotřeby masa, v úřednických rodinách jen 55–60 %. „*Dělnické ženy nakupovaly spíše vepřové a hovězí horší kvality. Na počátku třicátých let stály v Holešovických jatkách denně frontu stovky žen, aby mohly nakoupit maso nejpodřadnější kvality.*“⁷⁶⁰ Mezi to patřilo i maso koňské⁷⁶¹. České slovo však upozorňuje, že stavba nových chladíren a stájí na pražských jatkách způsobují výkyvy v dodávkách masa i jeho ceny a kvůli nevydanému veterinárnímu povolení na dovoz koňského masa toto maso na pražských jatkách v lednu 1924 chybí.⁷⁶² Nedostatek masa nahrazovaly dělnické ženy tukem, v jehož spotřebě dělníci ze všech skupin obyvatel vynikali⁷⁶³. Například

⁷⁵⁶ Podrobnější informace viz graf č. 3 a 5 o spotřebě masa a S. Holubec, *Lidé periferie: Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, 2009, s. 172–173

⁷⁵⁷ „Beefsteaky řezou se z nejlepšího a nejvýživnějšího kusu hovězího masa, z poledvice čili tak zvané svíčkové pečeně. Když nelze toho druhu masa dostati, můžeme výhodně použiti i kus od ocasu nebo na tak zvanou anglickou pečení. V kuchařství známe dva druhy beefsteaků: úplně upečené a od poloviny pečené, které jsou uvnitř krvavé. Prvnější nemají šťávy a těžce se stravují, druhé jsou šťavnaté, měkké a velmi snadno se zažívají, říká se jim obecně: „anglické beefsteaky“. Lékaři tvrdí, že anglický beefsteak jest nejlepším silicím pokrmem, který neškodí nemocným ani při vážných žaludečních chorobách a snese se prý v mnohých případech snáze a lépe než mléko nebo polévky. Nemocným bledničkou trpícím nahradí železo a rekonvalescentům jest nejživnější potravou.“ IN Marja. *Minutky*, Lidové noviny, 10. 2. 1924, roč. 32, č. 73, s. 11

⁷⁵⁸ C-ová. *Pro kuchyni*, Národní politika, 7. 1. 1933, roč. LI, č. 7, s. 9

⁷⁵⁹ Vepřový bůček syrový či uzený, vepřové ramínko, sádlo silné bez kůže a plsní, americké sádlo v bednách po 25 kg prodával V. Jirásek v Praze 1, Betlémské náměstí, viz Inzerce: *Sádlo, maso levněji*, Venkov, 5. 1. 1924, roč. XIX, č. 5, s. 13

⁷⁶⁰ S. Holubec, *Lidé periferie: Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, 2009, s. 172–173

⁷⁶¹ Dělníci jedli nejvíce hovězí maso (8,93 kg), následované vepřovým (7,19 kg) a uzenářským zbožím (5,15 kg). IN A. Slanina, *Stravování zemědělců u srovnání se stravováním úředníků, zřízců a dělníků*, 1933, s. 13 – 15

⁷⁶² Ap. *Pro lepší zásobování masem*, České slovo, 19. 1. 1924, roč. XVI, č. 17, s. 3

⁷⁶³ 23,06 kg/rok 1929, z toho sádla a slaniny 10,75 kg, másla 2,51 kg a umělých tuků 2,24 kg IN A. Slanina, *Stravování zemědělců u srovnání se stravováním úředníků, zřízců a dělníků*, 1933, s. 13–15; průměrná roční spotřeba sádla na osobu a rok: 1922 – 5,1 kg, 1923 – 6,6 kg, 1924 – 6,9 kg, 1925 – 5,9 kg, 1926 – 6,0 kg, 1927 – 5,8 kg, 1928 – 6,0 kg, 1929 – 6,1 kg, 1930 – 5,9 kg, 1931 – 5,5 kg, 1932 – 4,8 kg, 1933 – 4,5 kg, 1934 – 4,9 kg,

v listu České slovo vycházel inzerát na margarín Vitello, který zdůrazňoval jeho nižší cenu oproti máslu a stejnou stravitelnost⁷⁶⁴, redaktorky radily hospodyním používat morek⁷⁶⁵. V Právu lidu se objevovaly inzeráty na Ceres⁷⁶⁶, Kosmos, Smetol, Rosma⁷⁶⁷ a margarín Vitello⁷⁶⁸, v Rudém právu i na Ceres, Vitello a Visan⁷⁶⁹. České slovo dokonce v článku Rostlinné tuky v rubrice Pro hospodyně zdůrazňuje, že „rostlinné tuky jsou zdravější, stravitelnější a výživnější než tuky zvířecí. Mnohé rostlinné tuky obsahují až 99,95 % tuku a jen zcela nepatrnou část vody a solí (0,05 %). Do obchodu přicházejí pod rozmanitými jmény: ceres, kokolin, kosmos, kunerol, laureol, palmin, sana, vegetalin apod. Dobrý rostlinný tuk dlouho vydrží, nekazí se a dlouho „nežlukne“.“⁷⁷⁰ Dále popisuje olivový olej – „nejlepší k maštění“. Sdružení českých hospodyň „Lípa“ uspořádalo v prosinci 1924 přednášku o výrobě pokrmových tuků, na které technický inženýr Žemlička vysvětlil výrobu rostlinných tuků na příkladu pokrmu Sana a levnějšího Polarinu. Redaktorka Národní politiky A. B. zdůrazňuje, že spotřeba tuků je v ČSR vyšší než jejich výroba, a proto bylo třeba dovážet americké sádlo, za které jsme však platili 900 milionů korun. Používání tuzemských rostlinných tuků je nejen levnější, ale i vede i k hospodářské samostatnosti národa. Praktické využití při vaření předvedla Anuše Kejřová, učitelka vaření z Hradce Králové a autorka mnoha oblíbených kuchařek, na plynovém

---

1935 – 4,7 kg, 1936 – 5,5 kg, 1937 – 5,0 kg Viz Český statistický úřad: Tab.1: Spotřeba potravin a alkoholických nápojů v letech 1920 až 2006, online https://www.czso.cz/documents/10180/20536166/301408_01.pdf/3709a4cf-baa5-4dca-b24b-fe55fe08bd97?version=1.0, cit. 5. 7. 2020

⁷⁶⁴ „Děti jedí rády chléb tlustě namazaný. Této radosti můžete i svým dětem dopřát, budete-li místo drahého másla čajového používali delikatesního margarínu Vitello. Vitello vyrábí se způsobem bezvadně hygienickým z nejlepších surovin každý den čerstvé a jest právě tak lehce stravitelné, jako máslo přírodní.“ Inzerce: České slovo, 11. 10. 1924, roč. XVI, č. 240, s. 9 a také Právo lidu, 11. 10. 1924, roč. XXXIII, č. 240, s. 10

⁷⁶⁵ NESG. Morek, České slovo, 22. 3. 1924, roč. XVI, č. 70, s. 14

⁷⁶⁶ Inzerce: „Masopustní koblihy pečené na Ceresu nejsou těžké do žaludku.“ Právo lidu, 9. 2. 1924, roč. XXXIII, č. 34, s. 11 nebo „Ceres pokrmový tuk – levnější než vepřové sádlo se vůbec nekazí.“ Právo lidu, 6. 9. 1924, roč. XXXIII, č. 211, s. 10 nebo „Ceres – pokrmový tuk neomezeně trvalý, levnější než vepřové sádlo.“ Rudé právo, 15. 11. 1924, roč. 5, č. 264, nečíslováno nebo „Pokrmový tuk Ceres jest nejen levnější, nýbrž i záživnější a chutnější než cizozemské vepřové sádlo. Upozorňujeme na jeho nádherně čistou ořechovou chuť a neomezenou trvalost. Se žádným tukem nejsou moučníky tak chutné a lehce stravitelné jako s pokrmovým tukem Ceres.“ Právo lidu, 15. 11. 1924, roč. XIII, č. neuvedeno

⁷⁶⁷ Inzerce: „Vařte – pečte – smažte osvědčenými tuky (Kosmos, Smetol, Rosma), Emil Pick a spol. Čáslav.“ Právo lidu, 9. 2. 1924, roč. XXXIII, č. 34, s. 12

⁷⁶⁸ Inzerce: „Tisíce litrů mléka denně spotřebujeme ve svých závodech. Tím jest nám umožněno, že dodáváme svůj delikatesní margarín Vitello stále ve stejné výtečné jakosti, neboť se denně vyrábí čerstvé. Pečte, vařte a smažte s Vitellem a uvidíte sami, jak výborně Vám bude vše chutnat. Vitello.“ Právo lidu, 4. 10. 1924, roč. XIII, č. 234, s. 10 nebo Rudé právo, 4. 10. 1924, roč. 5, č. 230, s. 10

⁷⁶⁹ Visan jako máslo na vánoční pečivo. Inzerce, Rudé právo, 13. 12. 1924, roč. 5, č. 287, s. 8

⁷⁷⁰ NESG. Rostlinné tuky, České slovo, 31. 8. 1924, roč. XVI, č. 206, s. 14

sporáku⁷⁷¹. Podle čísla pod textem se však lze domnívat, že se jedná o inzerci, ačkoliv grafická i obsahová podoba působí jako redakční článek.

Drůbež se chovala především na snášení vajec, pečené kuře bylo považováno za luxusní pokrm, který podával třeba Karel Šroubek ve svém pětihvězdičkovém hotelu Evropa. Králíčí maso se ve větší míře začalo na stolech objevovat až na začátku 20. století⁷⁷², v roce 1933 přináší recepty na úpravu králíčího masa list Venkov v rubrice Pro změnu kuchyně.⁷⁷³ Husy se jedly především na podzim, zejména kolem sv. Martina jakožto tradiční pokrm.⁷⁷⁴ To však rozporuje list Venkov: „*Sláva martinské husy dnes již pohasla a marně bychom ji chtěli křísiti. Zato holduje se dnes huse posvícenské a sváteční.*“⁷⁷⁵ Graf spotřeby masa v letech 1920–1937 ukazuje, že spotřeba masa kopírovala ekonomickou situaci obyvatel, v krizových letech jedli lidé méně masa než v období blahobytu a chybějící maso nahrazovali zvýšeným používáním tuků⁷⁷⁶.

---

⁷⁷¹ A. B.. *Čím budeme mastiti?*, Národní politika, 20. 12. 1924, roč. XLII, č. 349, s. 11

⁷⁷² P. Novák (et al.), *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova 19. a první poloviny 20. století*, 2007, s. 311

⁷⁷³ „*Nejznámější úpravou v naší kuchyni je králík pečený, protýkaný slaninou, králík smažený obalovaný jako vídeňské řízky, a konečně králík na paprice. Pro změnu přinášíme některé málo známé úpravy tohoto chutného a lehce stravitelného masa, které dosud pro různé nejapné předsudky není v naší kuchyni doceněno.*“ Např. Králík na kmíně, králík s hnědou omáčkou, králíčí hřbet á la beefsteak, králíčí karbanátky In M a b. *Pro změnu kuchyně*, Venkov, 12. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 61, s. 1

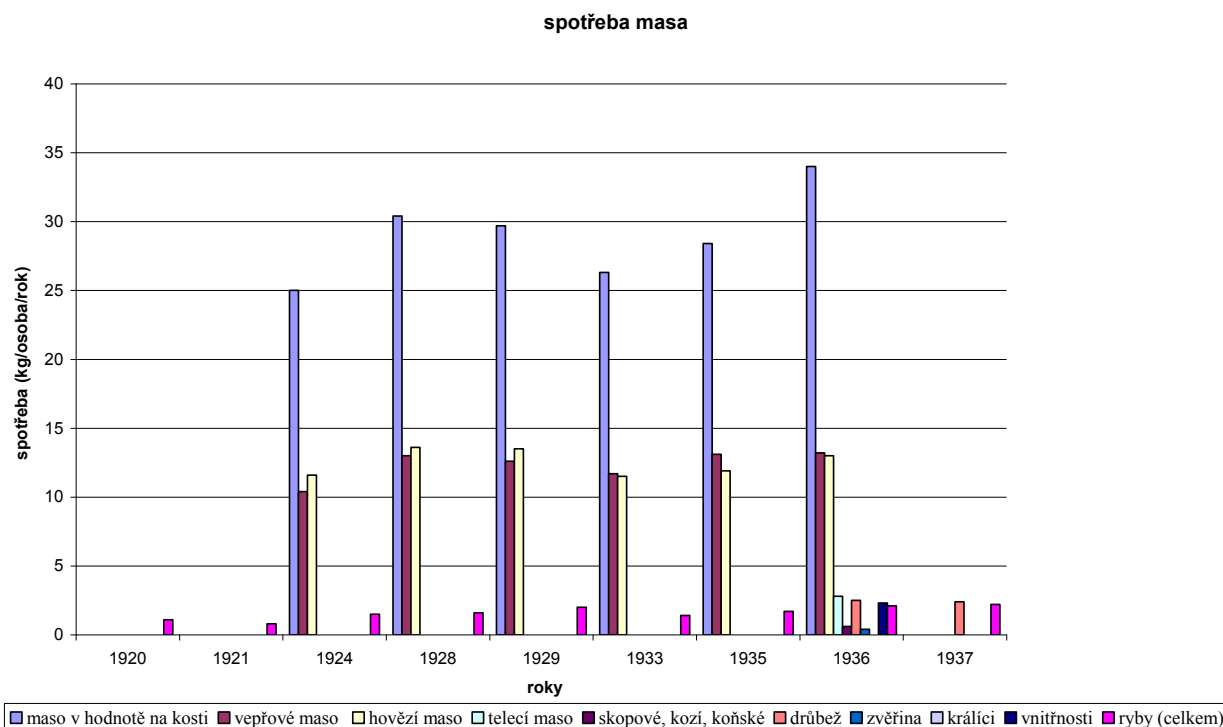
⁷⁷⁴ „*Co nevidět rozloučíme se s husou, a proto na rozloučenu si ji ještě upravíme, abychom si vypekly sádlo na chléb, které děti tak rády.*“ In O. F.. *Pro kuchyni*, Národní politika, 20. 12. 1924, roč. XLII, č. 349, s. 10 Následuje předpis na tři dny, jak zužitkovat velkou husu: I. den k obědu husí krev s kroupami, zelím a bramborem, k večeři husí játra na cibulce s bramborovou kaší, II. den k obědu polévka z husích drůbků a květáku s nudlemi, pečená husa se zelím a knedlíkem, večeře: studená husa s bramborovým salátem, III. den: k obědu polévka pekáčová z připečené šťávy v pekáči z obraných husích kostí, zeleniny, s krupičkou nebo kroupami, husí šoulet z vařeného hrachu a krup, ve kterých se zapeče zbylá husa, k večeři zadělávané zbylé drůbky z husy s květákem a rýží In Anuše Kejřová. *Jídelní lístek z husy*, Národní politika, 20. 12. 1924, roč. XLII, č. 349, s. 10

⁷⁷⁵ NESG. *Husa na dvoře, na trhu a v kuchyni*, Venkov, 20. 2. 1938, roč. 33, č. 43, s. 5

⁷⁷⁶ V září 1933 klesla spotřeba masa oproti srpnu 1933 i září 1933, z 2,02 kg na osobu na 1,8 kg na osobu měsíčně oproti 2,06 kg o rok dříve, tuků se spotřebovalo 0,40 kg na hlavu v září 1933 a 0,38 kg v září 1932. In NESG. *Další pokles spotřeby masa*, České slovo, 18. 11. 1933, roč. XXV, č. 271, s. 7 Průměrná spotřeba masa v roce 1933 byla 2,04 kg masa a 0,4 kg tuků na osobu / měsíc. Celkově činil pokles spotřeby masa i tuků za rok 1933 zhruba 10 %, oproti roku 1929 o 20 %. In NESG. *Pokles spotřeby masa a tuků trvá*, České slovo, 24. 12. 1933, roč. XXV, č. 301, s. 10

Graf č. 3: Spotřeba masa v letech 1920–1937

Zdroj: vlastní graf na základě údajů o spotřebě z ročenek a statistik uvedený v diplomové práci Šemberová, K.: *Gastronomie na stránkách prvorepublikového tisku v Čechách*, 2012, s. 77

Z článku L. Stachové o pokrmech v hostincích a stesku městských návštěvníků letních bytů po moučnických a zelenině se lze domnívat, že maso se jedlo více na venkově než ve městě.⁷⁷⁷ Po období nedostatku se maso stalo běžnou součástí jídelníčku a listy začaly ve 30. letech upozorňovat na škodlivost konzumace převážně masové stravy. Zhoršující se ekonomická situace v důsledku ekonomické krize vedla k proměně výběru masa – například v roce 1932 připadlo na 1 obyvatele 11,11 kg hovězího masa, 10,21 kg vepřového masa, ostatního masa 3,13 kg (i v roce 1931), hovězího loje 0,87 kg a vepřového sádla a slaniny 4 kg. O rok dříve to bylo 10,6 kg hovězího masa, 11,44 kg vepřového masa, 0,75 kg hovězího loje a 4,48 kg vepřového sádla a slaniny. Pokles spotřeby vepřového masa a slaniny lze vysvětlit jeho rostoucí cenou.⁷⁷⁸ Menší spotřebu masa lze pozorovat i v roce 1933 a 1936, včetně nižší oblíbenosti hovězího oproti vepřovému.⁷⁷⁹

⁷⁷⁷ L. Stachová. *Více z mouky*, Venkov, 3. 9. 1933, roč. XXVIII, č. 206, s. nečíslováno

⁷⁷⁸ NESG. *Spotřeba masa a tuků v našem státě*, Právo lidu, 28. 1. 1933, roč. XLII, č. 24, s. 2

⁷⁷⁹ V. Mička, V. Čáp, J. Bondyová: *Historická statistická ročenka ČSSR*, Federální statistický úřad, 1985, tabulka 77: Spotřeba vybraných druhů potravin, s. 857, více v tabulce č. 4 a grafech v příloze

Zajímavé je, že konzumace ryb byla zcela opačná – v „dobrých časech“ lidé jedli méně ryb než v letech chudších⁷⁸⁰. Možná i proto se v denním tisku objevují inzeráty na prodej ryb⁷⁸¹, nebo doporučení k jejich konzumaci – „*nejdou o nic dražší a o nic méně chutnější a výživné jako libové maso, hlavně štika, kapr, bachně* (treska – pozn. aut.) *a dorýš* (malá mořská ryba – pozn. aut.).“⁷⁸² Rostoucí oblibu ryb (podobně jako drůbeže) a jejich příznivou cenu i kvalitu si pochvaluje České slovo⁷⁸³, které doporučuje zpracovat rybu beze zbytku – z páteře, hlavy a ocasu uvařit polévku a z vnitřností omáčku k masu.⁷⁸⁴

Většina společnosti se však spokojila jen s kaprem na Vánoce⁷⁸⁵, pravidelně jedli ryby buď rybáři a jejich rodiny, nebo lidé s vyššími příjmy, situace se pozvolna měnila po roce 1930. Statistika z roku 1933 uvádí spotřebu 116 kg ryb na osobu a L. Stachová doporučuje jíst rybu alespoň jednou týdně. V Praze „*vznikla celá řada jídelen rybích, a v každé restaurace je ryba denně na jídelním lístku.*“⁷⁸⁶ Konzum ryb podporovala i Československá ústřední jednota rybářská, která pravděpodobně vydala knížku s recepty Ryby a jejich úprava. Hospodyně si ji mohly zdarma vyžádat u svého obchodníka s rybami.

V roce 1930 se na Staroměstské tržnici prodávali i bělice, candáti, kapři, cizí lososi a úhoři, pstruhoví okouni, štiky a drobné ryby,⁷⁸⁷ nebo mareny třeboňské⁷⁸⁸, případně ančovičky ze sudu. Kapři (hladký a šupinatý), lín, candát, štika, maréna a pstruhový okoun tvořili vánoční nabídku i v roce 1933.⁷⁸⁹ Lososi se ještě v druhé polovině 20. let pluli vytřít do českých, moravských a slovenských řek, ale výstavba přehrad a jezů jejich pouť znemožňovala. Ještě v roce 1927 ulovili rybáři na Otavě 150 lososů, některé až 10 kg těžké, později už nikoliv.⁷⁹⁰

---

⁷⁸⁰ Podrobnější informace viz graf č. 3 a č. 5 o spotřebě masa v příloze

⁷⁸¹ Inzerce: „*Potřebujete rybu? Sladkovodní neb mořskou nejlépe koupíte u firmy A. Slunéčko, Král. Vinohrady, Havlíčkova tř. 59, stanice el. Dráhy č. 3 a 19. K hostinám lososy, candáty atd. Vždy v zásobě.*“ Rudé právo, 19. 10. 1924, roč. 5, č. 247, s. 8

⁷⁸² NESG. Ryby, České slovo, 20. 1. 1924, roč. XVI, č. 18, s. 11

⁷⁸³ NESG. Chutnost ryb v různých dobách ročních, České slovo, 27. 1. 1924, roč. XVI, č. 24, s. 14

⁷⁸⁴ NESG. Jak lze ryb zcela využít, České slovo, 2. 3. 1924, roč. XVI, č. 53, s. 16

⁷⁸⁵ Zpravidla v úpravě namodro, viz A. Drahošová. Kapr namodro, České slovo, 21. 12. 1924, roč. XVI, č. 301, s. 16

⁷⁸⁶ L. Stachová. Všeobecný význam ryb, Venkov, 26. 11. 1933, roč. XXVIII, č. 277, s. nečíslováno

⁷⁸⁷ NESG. Ceny potravin v Staroměstské tržnici v Praze, Venkov, 9. 2. 1930, roč. XXV, č. 35, s. 7

⁷⁸⁸ NESG. Ceny potravin v Staroměstské tržnici v Praze, Venkov, 16. 3. 1930, roč. XXV, č. 65, s. 13

⁷⁸⁹ NESG. Nákupní ceny ryb v roce 1933–1934, České slovo, 24. 12. 1933, roč. XXV, č. 301, s. nečíslováno

⁷⁹⁰ Zšk. Jak to vypadá u nás s lososem?, Lidové noviny, 23. 4. 1938, roč. 46, č. 204, s. 4

5. 3. 3. 4 Nákupy potravin ve 20. letech

Nabídku trhu určovala do velké míry sezonnost a počasí, neexistence lednic⁷⁹¹ a (přenosných) chladicích zařízení nutila prodejce nakupovat a prodávat zboží podle jeho trvanlivosti v mrazu, chladu, horku či vlhku. Z tohoto důvodu mohl v zimě nastat nedostatek vajec⁷⁹², jako se to stalo v únoru 1924. Důsledkem byla jejich vyšší cena nebo nákup vajec spojený jen s nákupem jiných potravin horší kvality nebo nižší oblíbenosti. Vejce bylo třeba dovážet z Maďarska, Jugoslávie a Itálie⁷⁹³ a prodávala se po kusu nebo v kopě. Zejména venkovské hospodyně však vejce v sezóně, hlavně v květnu, nakládaly do vodního skla, nebo ukládaly do pšenice či vápna. Hlavní sezona čerstvých vajec nastávala na jaře, hojně se pak k večeři jedla vejce míchaná, s pažitkou, šunkou, salámem, sardelkou, sýrem, smažená vejce na slanině, s houbami či samotné, sázená vejce a nově i vejce ztracená, s rajskou, okurkovou, kaparovou, pepřovou, gulášovou či bílou omáčkou s hořčicí či smetanovou.⁷⁹⁴ Důvodem byla i rychlost přípravy bez nutnosti zdlouhavého topení v kamnech. I proto Národní politika doporučovala na jaře lehké večeře zejména ze sezonního květáku, špenátu a jarního salátu, které byly levnější než ostatní dovážené druhy zeleniny.⁷⁹⁵ Přesto zelenina sloužila zejména jako doplnění masa.

Představu o běžném nákupu v Praze si lze udělat na příkladu Staroměstské tržnice, jejíž sortiment pravidelně uveřejňoval agrární Venkov včetně cen v drobném prodeji. Nabídka tržnic a hokynářství byla v regionech jistě odlišná, ale to z analýzy hlavních listů, jejichž redakce sídlily v Praze, případně Brně, a cílily především na městské obyvatelstvo, nelze vyčíst, a proto to není v této práci zahrnuto.

Z mléčných produktů se prodávalo mléko, tvaroh, syreček ke strouhání i naložený. Nejdražší máslo bylo roku 1924 podle Českého slova dymokurské (38 Kč/1 kg), čajové stálo 30–32 Kč podobně jako čerstvé dánské 32–24 Kč/kg. Levnější druh představovalo máslo odstředěné a čerstvé venkovské. Z alternativ byl k mání margarín a tuk Ceres, poloviční až třetinové ceny másla. V lednu 1924 nastal v Praze přebytek čajového másla, prodávalo se za 26 Kč za 1 kg.⁷⁹⁶

⁷⁹¹ V listu Venkov se sice objevuje inzerce firmy Münzberger & Štěpnička na ledničky pro domácnost, nebo od firmy J. Neff, ale jedná se spíše o přenosnou ledničku, kterou si lidé mohli vzít na letní byt. Viz NESG. *Krásná úroda ovoce*, Venkov, 15. 6. 1924, roč. XIX, č. 140, s. 5 a NESG., *Na letní byty...*, Venkov, 15. 6. 1924, roč. XIX, č. 140, s. 5

⁷⁹² „V důsledku letos tak nejistého zimního počasí se střídavými mrazy a oblevami, neučinili si obchodníci žádných zásob vajec, zejména ne vajec cizích. Zatím však přišly mrazy a obchod je bez zásob.“ In NESG., *Jiný způsob okrádání konsumentů*, Právo lidu, večerník, 9. 2. 1924, roč. XIII, č. 33, s. 2

⁷⁹³ NESG. *Nedostatek vajec*, České slovo, 26. 1. 1924, roč. XVI, č. 23, s. 3

⁷⁹⁴ Mab. *Z naší kuchyně*, Venkov, 23. 4. 1933, roč. XXVIII, č. 96, s. 13

⁷⁹⁵ C.-ová. *Pro kuchyni. Co vaříme na jaře?*, Národní politika, 18. 3. 1933, roč. LI, č. 77, s. 8

⁷⁹⁶ NESG. *Přebytek másla čajového*, České slovo, 26. 1. 1924, roč. XVI, č. 23, s. 3

Brambory patřily mezi nejčastější pokrm zejména v nižší příjmové skupině⁷⁹⁷, v únoru byly na výběr nové italské, staré i tuzemské rohlíčky salátové. Cibule se dovážela z Egypta i z Uher, česnek z Itálie, kapusta a zelí z Dánska, okurky z Holandska, i když i místní už dozrály, křen z Bavor, ostatní zelenina byla nejspíš tuzemská: celer, květák, kedlubny, mrkev, petržel, pórek, ředkvička, červená řepa, hlávkový salát⁷⁹⁸, špenát, naložené zelí a zelenina do polévky a žampiony. Žampiony patřily mezi poměrně nové potraviny, v roce 1933 popisuje list Venkov jejich pěstování v domácích podmínkách a použití v kuchyni (do omáčky k masu nebo do polévky)⁷⁹⁹, na pražském trhu se prodávaly běžně hříbky⁸⁰⁰, v sezoně i lišky.⁸⁰¹ Vitaminy si lidé mohli doplnit jablky (tuzemskými i z dovozu), hruškami, citrony⁸⁰² a pomeranči⁸⁰³. Do Prahy a ostatních velkých měst se tedy dovážely zahraniční potraviny, avšak jejich cena převyšovala domácí produkci.

Před Velikonocemi se v obchodech objevil med⁸⁰⁴, což je s ohledem na jarní sezonu dost neobvyklé. Koncem dubna 1924 si Pražané mohli koupit maso hovězí, telecí, vepřové a skopové přední a zadní, hovězí zmrzlé americké, telecí na řízky, svíčkovou, uzené přední i zadní, jehně či kůzle vcelku i s kůží, přední čtvrt či hřbet⁸⁰⁵, dršťky, klobásy, tlačenko, šunku syrovou i vařenou, salám šunkový i obyčejný, uzenky a vuřty, vepřové sádlo tuzemské i americké, bagouní (ze srbského plemena), uzenou slaninu a syrový hovězí lůj. Nejdražší bylo telecí na řízky (28–32 Kč/1 kg), stálo zhruba jako 1 kg syrové šunky (28–30 Kč), šunka vařená (40–42 Kč) a krájená (44–46 Kč) byla ještě o čtvrtinu až třetinu dražší. Nejlevnější bylo hovězí

⁷⁹⁷ „Naše čtenářky mají z velké části jistě na denním jídelním lístku brambory, ať čerstvé nebo v jakékoliv jiné úpravě.“ In NESG. *Upozornění hospodynám*, České slovo, 24. 2. 1924, roč. XVI, č. 47, s. 14

⁷⁹⁸ Salát hlávkový byl vyšlechtěn z lociky zahradní v mnoha variacích – salát žlutozelený, tmavozelený, červenavý, kropenatý, žlutý, také polníčkový salát (z lupenů kozlíčku jarního) a salát ze špenátu, podává se na Moravě přelitý horkou slaninou, octem a cukrem, jinde se smetanovou majonézou Viz Mab. *Zelené saláty*, Venkov, 21. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 119, s. 9

⁷⁹⁹ J. Kopš. *Umělé pěstování žampionů*, Venkov, 26. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 73, s. nečíslováno, obrazová příloha

⁸⁰⁰ NESG. *Pražský trh potravin*, České slovo, 27. 8. 1933, roč. XXV, č. 201, s. 7

⁸⁰¹ NESG. *Situace na pražském trhu potravin*, Národní politika, 30. 7. 1933, roč. LI, č. 206, s. 6

⁸⁰² „Význam citronu tkví v tom, že je citron levný, zdravý a přitom osvěžující ovoce. (...) Několik kapek citronové šťávy dodá příjemné chuti všem pokrmům, omáčkám, polévkám atd., jestliže je přidáme krátce před tím, než jídla klademe na stůl. (...) Citronová šťáva jest lahodnější i na salát než ocet a doporučujeme ji tím spíše, že je zdravá, kdežto o octu toho nelze říci. Citronová limonáda je zdravým a osvěžujícím nápojem pro nemocné i zdravé.“ In NESG. *Jak používáme citronu?*, České slovo, 2. 3. 1924, roč. XVI, č. 53, s. 16

⁸⁰³ NESG. *Ceny potravin v Staroměstské tržnici v Praze v týdnu od 20. do 26. dubna 1924*, Venkov, 27. 4. 1924, roč. XIX, č. 100, s. 10

⁸⁰⁴ NESG. *Pravý včelí med*, Venkov, 23. 3. 1924, roč. XIX, č. 71, s. 5

⁸⁰⁵ Recepty na úpravu kůzlečího masa uveřejnily například Lidové noviny, na kůzlečí pečení, řízky, zadělávaný předek s květákem, polévku s vnitřnostmi: „Obyčejně se v menších domácnostech kůzle připravuje tak, že se kůzlečí předek smaží nebo dusí na paprice a zadek se peče.“ Marja. *Různé způsoby přípravy kůzlečího*, Lidové noviny, 16. 3. 1924, roč. 32, č. 138, s. 13

zmrzlé americké (10–12 Kč), telecí přední s přívazkem (7–10 Kč) a dršťky (9–10 Kč). K mání byla i kachna domácí, husa italská i tuzemská sádelná, syrové husí sádlo, krůta nebo krocan, kohout, kuře, slepice, holoubata a husí játra na dušení i paštiková⁸⁰⁶. Husa italská stála 120–160 Kč za kus, jinak se drůbež počítala na váhu. Nejlevnější bylo kuře (22–24 Kč), holoubata stávala 18–40 Kč za dva kusy, husa tuzemská sádelná 22–25 Kč. Z ryb byl k mání kapr, lín a losos rýnský, zhruba 4–5x dražší než tuzemské sladkovodní ryby.

V květnu upozorňuje Doc. Dr. Vratislav Velich na konzumaci reveně⁸⁰⁷, oblíbená zavařenina ze stonků je chutná, ale špenát z listů může způsobit otravu a smrt zejména u dětí z důvodů vysoké koncentrace kyseliny šťavelové, doporučuje je proto spařit vodou a vodu vylít. Ceny luštěnin – hrachu, čočky a rýže – zůstaly konstantní, kysané zelí zlevnilo⁸⁰⁸. Lidé jedli běžně i ředkvičky, špenát, hlávkový salát, chřest i hrášek, květák nebo brukev⁸⁰⁹.

V červnu se na trhu objevil pstruhovitý okoun⁸¹⁰, v červenci tlačenka⁸¹¹ a okurky salátové i nakládačky, které se prodávaly v pojízdných prodejnách,⁸¹² a v srpnu koroptve, říční parmy, bělice a štiky⁸¹³.

V září se prodávaly hrozny, jablka, hrušky⁸¹⁴, broskve, švestky, ryngle, ořechy, brusinky, citrony a pomeranče. Nejlevnější byly hrušky, jablka, švestky a ryngle. Hrozny stály 4–5x více než jablka a o korunu více než pomeranče, ačkoliv byly pravděpodobně také lokálního původu. Na trhu se také objevila zvěřina – koroptve, srnčí v kůži, kýta, hřbet či přední nebo zajíci.⁸¹⁵ Dozrávaly brusinky, ostružiny⁸¹⁶, šípky⁸¹⁷ a trnky⁸¹⁸, které se proměnily v omáčku, víno, likér, kompot, šťávu a marmeládu (dnes bychom řekli zavařeninu či džem). V polovině října přináší

---

⁸⁰⁶ Například Lidové noviny uveřejňovaly v rubrice Domácnost krátké představení surovin a recepty, v únoru na paštiku z husích jater. In B. B., *Pro mlsné jazyčky*, Lidové noviny, 10. 2. 1924, roč. 32, č. 73, s. 11

⁸⁰⁷ Doc. Dr. Vratislav Velich. *Přípravy z reveně (rebarbory)*, Venkov, 4. 5. 1924, roč. XIX, č. 105, s. 14

⁸⁰⁸ Vr. *Tržní ceny v Československu*, Lidové noviny, večerník, 31. 5. 1924, roč. 32, č. 274, s. 3

⁸⁰⁹ Vr. *Tržní ceny v Československu*, Lidové noviny, večerník, 31. 5. 1924, roč. 32, č. 274, s. 3

⁸¹⁰ NESG. *Ceny potravin v Staroměstské tržnici v Praze v týdnu od 8. do 14. června 1924*, Venkov, 15. 6. 1924, roč. XIX, č. 140, s. 11

⁸¹¹ NESG. *Ceny potravin v Staroměstské tržnici v Praze v týdnu od 13. do 19. 7. 1924*, Venkov, 20. 7. 1924, roč. XIX, č. 170, s. 10

⁸¹² NESG. *Pouliční prodej okurek*, Právo lidu, 19. 7. 1924, roč. XXXIII, č. 169, s. 4

⁸¹³ Vr. *Tržní ceny v Československu*, Lidové noviny, večerník, 23. 8. 1924, roč. 32, č. 424, s. 3

⁸¹⁴ Z hrušek se připravovaly kompoty, zavařeniny, nákypy, krémy, med, svařily se s brusinkami, švestkami, jablky, s citronem, sušily se nebo nakládaly do octa či vína. Viz C-ová. *Pro kuchyni. Hrušky*, Národní politika, 14. 10. 1933, roč. LI, č. 282, s. 10

⁸¹⁵ Vr. *Tržní ceny v Československu*, Lidové noviny, večerník, 6. 9. 1924, roč. 32, č. 450, s. 3

⁸¹⁶ NESG. *Brusina, Ostružina*, Národní politika, 31. 8. 1924, roč. XLII, č. 241, s. 4

⁸¹⁷ NESG. *Šípky v přírodě a v domácnosti*, České slovo, 7. 9. 1924, roč. XVI, č. 212, s. 14

⁸¹⁸ NESG. *Trnky*, Národní politika, 12. 10. 1924, roč. XLII, č. 282, s. 4

list České slovo recept na ostružinové a trnkové víno⁸¹⁹ a pozvání na houbařskou výpravu⁸²⁰. K houbařským výpravám⁸²¹ i výstavám⁸²² zvaly pravidelně během léta a podzimu mykologické společnosti prostřednictvím listů Venkov, Právo lidu a České slovo. Závěrem října hýbalo českou veřejností zdražení piva – z důvodu zvýšení výrobních nákladů.⁸²³ Hostinští požadovali převedení břemena daně z obratu na pivovary, s čímž velké pivovary souhlasily, ale malé nikoliv.⁸²⁴ Druhý den však Národní politika informuje, že ceny plzeňského piva zvýšeny nebudou.⁸²⁵ Ačkoliv během krize v letech 1930–1933 spotřeba piva klesala, stále patřilo mezi nejoblíbenější nápoj.⁸²⁶

V polovině listopadu už obchody chystaly vánoční výzdobu a sortiment, například v Praze se konal adventní trh nejen venku na náměstí, ale i v obchodním domě J. Nováka⁸²⁷. Ministerstvo pro zásobování lidu upozorňovalo, že směrné ceny ryb jsou závazné⁸²⁸ a ryby nesmí být prodávány draž než 7 Kč / ks do váhy 1 kg. V listopadu lidé také nejvíce kupovali cukru, zřejmě na pečení cukroví a přípravě vánočních cukrovinek, v prosinci bývala jeho spotřeba tradičně nižší než v říjnu.⁸²⁹ Spotřeba cukru stále rostla. V roce 1924 činila průměrná spotřeba cukru na

⁸¹⁹ NESG. *Víno ostružinové a trnkové*, České slovo, 12. 10. 1924, roč. XVI, č. 241, s. 13

⁸²⁰ „Houbařská výprava Čsl. Mykologické společnosti koná se tuto neděli do lesů kladenských. Odjezd z Masarykova nádraží v 10.30. Příjezd do Smečna-Šternberka ve 12.01. Odjezd v 18.14 ze Šternberka. Ve Smečně sraz s kladenskou odbočkou. Vede prof. Žofka z Kladna.“ In NESG. *Houbařská výprava Čsl. Mykologické společnosti*, České slovo, 12. 10. 1924, roč. XVI, č. 241, s. 13

⁸²¹ „Houbařskou vycházku koná Čsl. Mykologická společnost tuto neděli do okolí Všenor. Odjezd v 13:06 z Wilsonova nádraží. Hosté vítání. – Přednáška o houbách prof. Smotlachy toto pondělí v 7 hod. večer v české technice na Karlově nám., síň č. 16. Přístupno nejširší veřejnosti.“ In NESG. *Houbařskou vycházku*, Venkov, 26. 4. 1919, roč. XIX, č. 99, s. 4; NESG. *Houbařský kurs*, Právo lidu, 6. 9. 1924, roč. XXXIII, č. 211, s. 5

⁸²² „Obvyklá houbařská výstava Československé mykologické společnosti v Praze koná se od 13.–16. září t. r. včetně ve velkém sále Národního domu na Králov. Vinohradech.“ In NESG. *Houbařská výstava*, České slovo, 7. 9. 1924, roč. XVI, č. 212, s. 3

⁸²³ NESG. *Zdražení piva a sliby ministerského předsedy*, Rudé právo, večerník, 25. 10. 1924, roč. 5, č. 248, s. 1

⁸²⁴ Ú. T. K.. *Stav jednání o cenu piva*, Národní politika, 11. 10. 1924, roč. XLII, č. 281, s. 11

⁸²⁵ NESG. *Ceny plzeňského piva*, Národní politika, 12. 10. 1924, roč. XLII, č. 282, s. 6

⁸²⁶ A. B.. *Pivo a jeho funkce zdravotní a hospodářská*, Národní politika, 6. 5. 1933, roč. LI, č. 124, s. 7

⁸²⁷ Inzerce: „Mikulášský a vánoční trh v obchodním domě firmy J. Novák, Praha II., Vodičkova 34, jest otevřeno od pondělí 17. T. M. nevidaná výstava hraček ve dvoraně, vstup volný, Mikulášské a vánoční dárky, nabízíme v největším výběru a nejlevněji ve všech odděleních našeho podniku přinášíme obecenstvu prvotřídní zboží za nedostižně levní ceny.“ Venkov, 16. 11. 1924, roč. XIX, č. 269, s. 7

⁸²⁸ Z ministerstva pro zásobování lidu. *Ceny ryb*, Národní politika, 16. 11. 1924, roč. XLII, č. 316, s. 13

⁸²⁹ Srovnání spotřeby cukru v ČSR – tun v hodnotě suroviny, největší spotřeba je

říjen / listopad / prosinec

1923/24 –35 166 / 44 704 / 31 071

1922/23 –36 518 / 42 307 / 29 741

1921/22 –28 015 / 48 971 / 15 850

Zdroj: NESG. *Vzestup naší domácí cukerní spotřeby*, Venkov, 20. 7. 1924, roč. XIX, č. 170, s. 1

osobu 25,5 kg ročně⁸³⁰, v roce 1930 už 30 kg ročně⁸³¹ (v roce 2018 činila průměrná spotřeba na osobu 34,8 kg / rok⁸³²).

5. 3. 3. 5 Nabídka potravin v roce 1933

Zatímco ve 20. letech lidé objevovali nové potraviny i pokrmy a většina rodin se mohla po mnoha letech strádání dosyta najíst, hospodářská krize blahobyt radikálně omezila a zejména dělnickým rodinám postiženým propouštěním a bezzemkům opět hrozil hlad. Dělnické listy patřily tradičně k těm nejhlasitějším a nejútočnějším a téměř denně informovaly o hladovějících dělnících, rodinách a dětech.⁸³³ Například list Rozsévačka barvitě popisoval jídelníček dětí propuštěných dělníků v Rudohoří: 57 % dětí denně postrádá snídani a svačinu, oběd se skládá z polévky a chleba, brambor s houbovou omáčkou, v létě navíc jahody, houby. Maso je luxus a pochází z psů a koček, 19 % dětí nemá každý den oběd.⁸³⁴ Statistiky o spotřebě v různých domácnostech z let 1928–1935 ukazují, že nejméně hodnotných potravin kupovali dělníci, naopak úřednické a zemědělské rodiny měly téměř srovnatelnou spotřebu základních potravin.⁸³⁵ „Životní úroveň se snížila i zemědělským rodinám, v průměru o 26,2 %.“⁸³⁶

Představu o jídelníčku si lze udělat z údajů o průměrné spotřebě hlavních potravin⁸³⁷. Jedná se však o průměr, takže se lze domnívat, že nízkopříjmové skupiny většinu z dražších potravin vůbec nejedly, naopak rodiny s vyššími příjmy si mohli dovolit pestřejší stravu ve větším množství. Mezi lety 1929 a 1933 klesla spotřeba obilovin (o 3,4 kg osoba / rok), pšeničné mouky (o 5,8 kg), masa (o 3,4 kg) – hovězího (o 2 kg) i vepřového (o 900 g), ryb (o 600 g), sádla (o 1,6 kg), luštěnin (byť jen o 100 g), brambor (o 33 kg) a cukru (o 900 g). Venkov upozorňuje na nejnížší spotřebu mléka na osobu v západní Evropě – v Praze 0,27 l / osoba / den, sýrů jen 500 g / osoba / rok.⁸³⁸ Důvodem snížení spotřeby bylo nejen snížení kupní síly obyvatel, nejen dělnictva, ale i střední a vyšší vrstvy a v důsledku toho také zemědělců⁸³⁹, ale také zvýšení cen

⁸³⁰ Český statistický úřad: Spotřeba potravin a nealkoholických nápojů v letech 1920 až 2006, strana 7, dostupné online na https://www.czso.cz/documents/10180/20536166/301408_01.pdf/3709a4cf-baa5-4dca-b24b-fe55fe08bd97?version=1.0, cit. 2. 5. 2019

⁸³¹ NESG. *O našem cukru*, Venkov, 26. 4. 1930, roč. XXV, č. 99, s. 17

⁸³² Český statistický úřad, http://www.akcr.cz/data_ak/19/k/Stat/SpotrebaPotravin2018.pdf, cit. 20. 11. 2020

⁸³³ NESG. „Mami, udělej třešňové knedlíky“, Rozsévačka, 19. 7. 1933, roč. VIII, č. neuvedeno, s. 5

⁸³⁴ NESG. „Jen jednou denně dosyta se najíst!“, Rozsévačka, 17. 4. 1935, roč. X, č. 16, s. 7

⁸³⁵ Podrobnější graf spotřeby potravin v jednotlivých rodinách je v příloze.

⁸³⁶ T. Čep In V. Dvořáková-Janů, *Lidé a jídlo*, 1999, s. 157

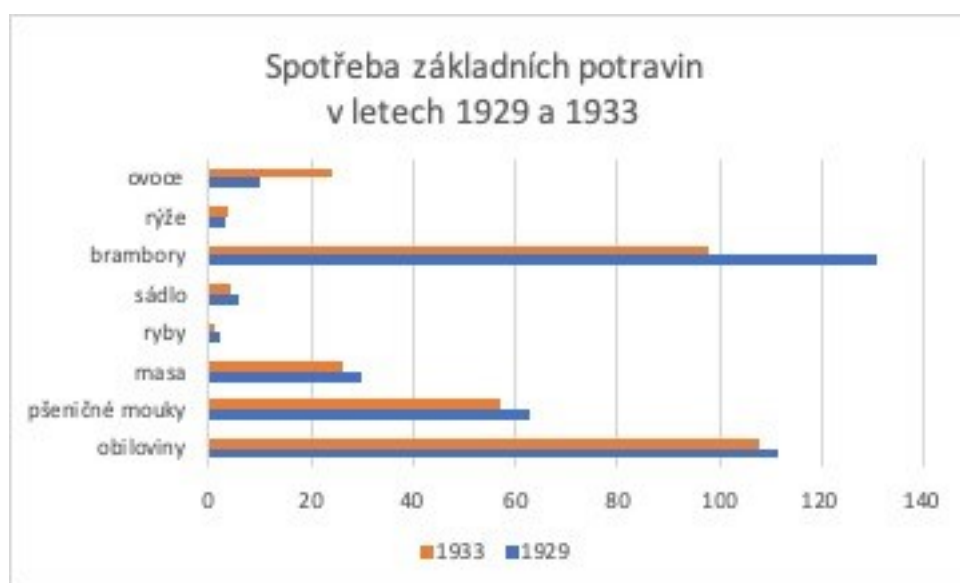
⁸³⁷ Tabulka č. 4: Spotřeba potravin v letech 1920–1937 v ČSR (v kg / l na osobu a rok), Diplomová práce, K. Šemberová, *Gastronomie na stránkách prvorepublikového tisku v Čechách*, 2012, s. 69

⁸³⁸ NESG. *Mléčný týden – týden propagace dobré a levné výživy*, Venkov, 19. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 43, s. 9

⁸³⁹ O. P.. XII. *Sjezd Ústředí čsl. hospodyn v Praze*, Venkov, 2. 4. 1933, roč. XXVIII, č. 79, s. 13

komodit. Například v říjnu 1933 upozorňovalo Právo lidu na vysokou cenu potravin a vyzývalo ženy k protestům.⁸⁴⁰ V pohraničí vysoké ceny cukru řešili pašováním levnějšího náhražkového cukerinu z Rakouska na Slovensko a Moravu⁸⁴¹ nebo masa z Polska.⁸⁴² Krize se projevila i v konzumaci kávy (o 260 g méně), čaje (o 20 g) i alkoholu (o 2 l 40% pálenky a o 25,9 l piva). Naopak se zvýšila spotřeba rýže (o 600 g), žitné mouky (o 2,8 kg), chleba (o 600 g), pšeničného pečiva (o 1,8 kg) a překvapivě i ovoce (o 14,2 kg na 24,36 kg). Zeleniny snědl průměrně každý občan 24 kg ročně.⁸⁴³ Změnu spotřeby základních potravin ukazuje graf č. 4.

Graf č. 4: Proměna spotřeby základních potravin v letech 1929 a 1933 (kg / osoba / rok).

Zdroj: ČSÚ: Spotřeba potravin a nealkoholických nápojů v letech 1920 až 2006

Navzdory dlouho trvající hospodářské krizi se na pražský trh potravin dovážely potraviny ze zahraničí, například rumunští těžcí vepři, jihoslovanští bagouni (vepři), bosenské švestky, italské a řecké víno, jablka, mandarinky nebo melouny, dokonce dvou druhů – tzv. ananasové (dnešní cantaloupe) a obyčejné (dnes vodní). Slovenské maso a vejce byly dražší než české.⁸⁴⁴ Lze říci, že situace se už zklidnila natolik, že prodávané potraviny na trhu kopírovaly sezonnost surovin. Dostupné bylo téměř vše, lišila se však cena a zdali se potraviny dovážely nebo pocházely z tuzemských zdrojů.

⁸⁴⁰ NESG. *Jak povznést spotřebu cukru v Československu?*, Právo lidu, 1. 10. 1933, roč. XLII, č. 230, s. 14

⁸⁴¹ hl. *Již i ženy pašují rakouský cukerin*, Lidové noviny, 6. 5. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 229, s. 2

⁸⁴² Čtk. *Podlounník s polským masem zastřelen na hranicích*, České slovo, 11. 2. 1933, roč. XXV, č. 36, s. 5

⁸⁴³ L. Stachová. *Zelinářská statistika a co z ní plyne*, Venkov, 9. 7. 1933, roč. XXVIII, č. 158, s. nečíslováno

⁸⁴⁴ NESG. *Pražský trh potravin*, České slovo, 27. 8. 1933, roč. XXV, č. 201, s. 7

Lednová nabídka pražského trhu zahrnovala zejména maso (bažanti a krůty zlevnili, kachny divoké i domácí, husy, kuřata, poulardi, slepice, perličky a holoubata⁸⁴⁵ nikoliv), tvaroh, máslo a vejce, zelenina podražila (kedlubny, mrkev, pórek, zelí i špenát v závěru měsíce), stejně jako lískové, vlašské a para ořechy, datle zlevnily.⁸⁴⁶ List Venkov si stěžuje, že obyvatelé měst kupují raději zahraniční jablka (z Tyrolska či Rumunska), přestože jsou dražší než tuzemská, protože jsou sladší.⁸⁴⁷ V únoru se doprodaly tuzemské husy a objevil se první špenát a raná zelenina, v nabídce zůstávaly hrušky, jablka, pomeranče, mandarinky a hroznové víno⁸⁴⁸. Na Staroměstské tržnici se prodávala nově hovězí játra a jaternice (i když je možné, že je listy dříve nezmiňovaly), ze zvěřiny jelení, kančí, srnčí, zajíci i divocí králíci a bažanti, nebo mléko v láhvi (ale i teplé)⁸⁴⁹. Od 19. do 26. února 1933 probíhala rozsáhlá osvětová a propagační kampaň na mléko a mléčné výrobky Mléčný týden⁸⁵⁰ s cílem zdůraznit zdravotní benefity konzumace mléka a její zvýšení. Akci se věnoval především agrární list Venkov, hned v úvodním článku zdůraznil, že „*mléčná výroba (v ČSR – pozn. aut.) činí ročně asi 3,5 miliardy Kč, tj. celých 16 % z celkové zemědělské výroby, jejíž peněžitá hodnota představuje asi 22 miliard Kč.*“⁸⁵¹ Další týden zmiňuje mléčný stánek, který se před pár lety objevil na Karlově náměstí v Praze a postupem let se rozšířil i do dalších parků, ale mimo hlavní město nikoliv.⁸⁵² O Mléčném týdnu však informuje i Národní politika, která zdůrazňuje zapojení 80 odborníků v 9 komisích.⁸⁵³ Masopust není zmíněn vůbec.

V březnu „*zlevnilo maso, máslo, vejce a rýže, podražila zelenina a ovoce.*“⁸⁵⁴ Zmizely mandarinky a jedlé kaštiny, z exotického ovoce zbyly jen pomeranče a banány. Koupit si lidé

⁸⁴⁵ Vmp. *Máslo je levnější*, Právo lidu, Večerník, 1. 1. 1933, roč. XLII, č. 1, s. 1

⁸⁴⁶ NESG. *Situace na pražském trhu potravin*, Národní politika, 8. 1. 1933, roč. LI, č. 8, s. 5

⁸⁴⁷ NESG. *Jablka naše a cizí*, Venkov, 29. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 25, s. 1

⁸⁴⁸ NESG. *Ceny potravin v Praze*, Právo lidu, 12. 2. 1933, roč. XLII, č. 37, s. 7

⁸⁴⁹ NESG. *Ceny potravin v Staroměstské tržnici v Praze*, Venkov, 9. 2. 1930, roč. XXV, č. 35, s. 7

⁸⁵⁰ „*Průběhem „Mléčného týdne“, který bude zahájen ministrem zemědělství Dr. Milanem Hodžou dne 19. II. bude uspořádán průvod mlékárenských vozů hlavními třídami pražskými, který bude mít za úkol názorně ukázat, jakých dopravních opatření jest zapotřebí, aby Praha byla včas zásobena mlékem a mléčnými výrobky. Školy budou pozvány na prohlídky pražských i venkovských mlékáren a zde se jim dostane vzorného pohoštění mléčnými výrobky, budou podělovány mléčnými pamlsky, štítky na sešity a pohádkami. Dělnictvu tovarů budou zdarma rozdávány v sáčcích vzorky sýrů a jiných mléčných výrobků. Ve 12 pražských restauracích budou podávána mléčná jídla po dobu „Mléčného týdne“. Ve všech pražských i venkovských kinech budou promítány propagační mléčné filmy. Výklady mléčných prodejen, potravinářských a koloniálních krámů, konsumů atd. Budou uspořádány tak, aby propagovaly konsum domácích mléčných výrobků. Vedle toho bude provedena rozsáhlá propagace tiskem, rozhlasem, letáky, plakáty, transparenty v elektrických drahách, jakož i ostatními propagačními prostředky.*“ In NESG. *Několik zajímavých podrobností o „Mléčném týdnu“*, Venkov, 4. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 30, s. 7

⁸⁵¹ NESG. *Mléčný týden ČSR*, Venkov, 8. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 7, s. 10

⁸⁵² L. Stachová. *K propagaci mléčné výživy*, Venkov, 15. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 13, s. 1

⁸⁵³ NESG. *Mléčný týden*, Národní politika, 7. 1. 1933, roč. LI, č. 7, s. 4

⁸⁵⁴ Úř. *Ceny potravin v drobném*, Lidové noviny, 18. 3. 1933, roč. 41, č. 141, s. 3

mohli ještě hrušky a jablka, rané brambory nebo třeba italské husy, poulardy a kuřata.⁸⁵⁵ Lidové noviny připomínají kladný vliv na zdraví při konzumaci ryb a zmiňují nejen tuzemské sladkovodní kapry, štiky, candáty a pstruhy, ale i mořské ryby ze zahraničí. Mražené se dovážely tresky, bachně (treska – pozn. aut.) a mořské jazyky, úspornější, a přesto stejně prospěšné jsou rybí konzervy – mořské ryby naložené v oleji, marinované, solené nebo uzené. K nejdražším patřily sardinky, k levnějším šproty nebo uzenáče (slanečci), jejichž konzumaci redaktorka Marie Úlehlová (M. Ú.) vřele doporučuje.⁸⁵⁶

V dubnu se objevil tuzemský chřest, kedlubny a italské jahody, k mání byly okurky a hlávkové saláty, jehňata a kůzlata, smrže a žampiony⁸⁵⁷, podražila zahraniční jablka⁸⁵⁸ a pomeranče.⁸⁵⁹ V květnu doporučovala Národní politika úpravu holubů, protože v letních měsících chutnají holoubátka nejlépe, staří holubi se hodí na polévku.⁸⁶⁰ Prodávaly se také houby májovky, hráškové lusky, jahody, rajčata, chřest, salát, ředkvičky a telecí maso. Brukev se podávala nejen dušená k vařenému hovězímu masu nebo k pečením, ale i jako vařený salát či plněná.⁸⁶¹ V červnu se na trhu objevily třešně a italské meruňky.⁸⁶² Zlevnila zvěřina (srnčí plec, hrudí a kýta) a trochu žitná mouka, ale podražily obě mouky pšeničné i krupice, vepřové sádlo, mrkev, mák,⁸⁶³ celer, tuzemská cibule (na roveň italské), česnek, petržel a jablka⁸⁶⁴. Mezi oblíbené pokrmy patřily brambory, brambory pečené ve slupce a podávané na loupáčku s kyselým mlékem, máslem a tvarohem, novinkou byly brambory plněné masovou směsí nebo zeleninou nebo pommes frites známé z Francie.⁸⁶⁵ Počasí přálo úrodě, takže ovoce bylo vyzrálé i relativně levné. Na ovocném trhu ve Znojmě bylo možné v polovině července koupit třešně, višně, hrušky, lesní jahody, rybíz, angrešt, různé druhy brambor, maliny, salátové okurky a první meruňky,⁸⁶⁶ v Praze i broskve, italské slívy a zelené ořechy k nakládání,⁸⁶⁷ koncem července meruňky, v srpnu koroptve⁸⁶⁸ či bosenské švestky. Ze Slovenska se dovážely třešně,

⁸⁵⁵ NESG. *Situace na pražském trhu potravin*, Národní politika, 19. 3. 1933, roč. LI, č. 78, s. 4

⁸⁵⁶ M. Ú. *Levné mořské ryby*, Lidové noviny, 4. 3. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 115, s. 4

⁸⁵⁷ NESG. *Ceny potravin v Staroměstské tržnici v Praze*, Venkov, 27. 4. 1930, roč. XXV, č. 100, s. 13

⁸⁵⁸ Mp. *Situace na pražském trhu potravin*, Národní politika, 30. 4. 1933, roč. LI, č. 119, s. 3

⁸⁵⁹ NESG. *Ceny potravin v Praze*, Právo lidu, 23. 4. 1933, roč. XLII, č. 96, s. 6

⁸⁶⁰ Ž. V.. *Pro kuchyni. Holubi*, Národní politika, 6. 5. 1933, roč. LI, č. 124, s. 8

⁸⁶¹ NESG. *Brukev*, Venkov, 11. 6. 1933, roč. XXVIII, č. 136, s. 13

⁸⁶² NESG. *Situace na pražském trhu potravin*, Národní politika, 11. 6. 1933, roč. LI, č. 159, s. 5

⁸⁶³ Úř. *Potravin podražují*, Lidové noviny, 15. 7. 1933, roč. 41, č. 349, s. 8

⁸⁶⁴ NESG. *Ceny potravin v Praze*, Právo lidu, 11. 6. 1933, roč. XLII, č. 136, s. 7

⁸⁶⁵ NESG. *Nadívané brambory*, Venkov, 18. 6. 1933, roč. XXVIII, č. 142, s. nečíslováno

⁸⁶⁶ Mn. *Ovocný trh ve Znojmě*, Lidové noviny, 15. 7. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 350, s. 2

⁸⁶⁷ MP. *Ceny potravin v Praze*, Právo lidu, 16. 7. 1933, roč. XLII, č. 164, s. 5

⁸⁶⁸ Ž. V.. *Pro kuchyni: Koroptve*, Národní politika, 26. 8. 1933, roč. LI, č. 233, s. 7

višně a ananasový meloun.⁸⁶⁹ List Venkov připomíná léčivé účinky a využití bezu – bobulek na podzim do povidel, k obarvení vína i švestkových povidel – a květenství obalené v těstíčku z mouky a vajec a smažené na másle, známé jako kosmatice.⁸⁷⁰ V srpnu byly k mání pomeranče, řecké a italské hroznové víno a melouny, obvyčejné i ananasové⁸⁷¹ (cantaloupe – pozn. aut.). Koncem léta České slovo hlásí, že brusinky dozrály a ideálně doprovodí pečení ze zvěřiny⁸⁷².

V září doplnily nabídku vlašské ořechy a zvěřina, v říjnu hříby i ryzce a banány.⁸⁷³ Začátkem října dorazila na pražský trh potravin poprvé černá zvěř, houby václavky a tuzemské švestky⁸⁷⁴. V zimě se prodávali bažanti⁸⁷⁵, koncem prosince se poprvé objevily mandarinky.⁸⁷⁶ Běžně se používalo koření, zejména pepř, paprika, hořčice, kmín, anýz, majoránka, citronová kůra a bylinky – estragon, bedrník, bazalka, kerblík, šalvěj, pažitka, zelená petržel.⁸⁷⁷ Dovážel se i zázvor.

S rozšiřující se nabídkou potravin a stále větší samostatností zásobování se ozývaly i hlasy po zlepšení způsobu balení a prodeje potravin – očištění a roztrídění ovoce a zeleniny, prodej baleného tvarohu, másla (ve sjednocené váze) a sýrů i mléka v uzavřených láhvích.⁸⁷⁸

Novinkou roku 1933 byla Pectosa – přípravek k zavařování doporučený Československým zkušebním a výzkumným ústavem pro domácí hospodaření⁸⁷⁹ a želírovací přípravek Opekta⁸⁸⁰ s receptem na jahodovou marmeládu. Ve stejný den vyšel recept na jahodovou marmeládu pod inzercí i v Právu lidu.⁸⁸¹ Inzerce na Opektu se objevovala i v roce 1938.⁸⁸² K zavařování bylo

---

⁸⁶⁹ MP. *Ceny potravin v Praze*, Právo lidu, 16. 7. 1933, roč. XLII, č. 164, s. 5

⁸⁷⁰ Jh. *Kvete černý bez*, Venkov, 1. 7. 1933, roč. XXVIII, č. 152, s. 3

⁸⁷¹ NESG. *Situace na pražském trhu potravin*, Právo lidu, 27. 8. 1933, roč. XLII, č. 200, s. 7

⁸⁷² Ře. *Brusinky dozrály*, České slovo, 27. 8. 1933, roč. XXV, č. 201, s. 5

⁸⁷³ NESG. *Pražský trh potravin*, České slovo, 27. 8. 1933, roč. XXV, č. 201, s. 7

⁸⁷⁴ NESG. *Situace na pražském trhu potravin*, České slovo, 1. 10. 1933, roč. XXV, č. 231, s. 11

⁸⁷⁵ NESG. *Situace na pražském trhu potravin*, Národní politika, 24. 12. 1933, roč. LI, č. 352, s. 6

⁸⁷⁶ NESG. *Ceny potravin v Praze*, Právo lidu, 31. 12. 1933, roč. XLII, č. 306, s. 9

⁸⁷⁷ M. Ú. *Zdravě, ale chutně!*, Lidové noviny, 22. 4. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 204, s. 2

⁸⁷⁸ NESG. *Co žádá městská hospodyně od venkovské dodavatelky*, Venkov, 3. 9. 1933, roč. XXVIII, č. 206, s. nečíslováno

⁸⁷⁹ „V posudku je zvlášť zdůrazněno, že předností výrobku je, že rychle želíruje (rosolovatí) ovocné zavařeniny, takže zkracuje dobu přípravy a zavařeniny neztrácejí na vůni, chuti a barvě.“ Nezkazí se proto, že je dle předpisu nutné dát na 1 kg ovoce 1 kg cukru a při tomto množství cukru se výrobek téměř nemůže zkazit. „Pectosu vyrábí fa. Koldinský a spol. v Heřmanově Městci. Při nákupu dostanete i nutné recepty k zavařování různých druhů ovoce, jichž autorkou je pí. M. Janků-Sandtnerová, odb. učitelka v Praze“ In NESG. *Nová pomůcka pro zavařování ovoce*, Ženské noviny, 27. 7. 1933, roč. XV, č. 30, s. 5 nebo Inzerce: *Švestkový jam zavaříte doma nejlevněji s Pectosou*, Lidové noviny, 3. 9. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 441, s. 3

⁸⁸⁰ Inzerce: *Opekta*, Národní politika, 15. 7. 1933, roč. LI, č. 191, s. 14

⁸⁸¹ Inzerce: *Jahodová marmeláda*, Právo lidu, 15. 7. 1933, roč. XLII, č. 163, s. 8

⁸⁸² Inzerce: *Zavařeniny uvaříte úsporně s Opektou*, Rudé právo, 17. 7. 1938, roč. 19, č. 166, s. neuvedeno

možné použít i Prášek do zavařenin Dr. Oetkera.⁸⁸³ Inzerce ve formě rad, jak zavařovat ovoce⁸⁸⁴, vycházela v letních měsících i v rubrice Jídelní lístek na týden v Lidových novinách. Stejně inzeráty vycházely pod doporučeným jídelníčkem nebo i pod recepty v Národní politice. Recepty na zavařeniny publikovalo i Právo lidu – v září na zavařeninu z turka (dýně – pozn. aut.⁸⁸⁵) či ze směsi jablek a brusinek⁸⁸⁶, ze směsi brusinek a švestek⁸⁸⁷, ze sušených meruněk⁸⁸⁸, z pomerančů.⁸⁸⁹ Pořádaly se také veřejné kurzy zavařování ovoce a zeleniny a listy zdůrazňovaly zdravotní přínos ovoce a zeleniny a důležitost jeho uchování na zimu. Na významu nabývala sterilizace potravin, nejen ovoce a zeleniny, ale i masa nebo už hotových pokrmů.⁸⁹⁰ Zvláště působí inzerát na cukr: „*Nemocným chřipkou předepisují lékaři velkou dávku cukru.*“ A na další straně: „*V Anglii má chřipka nejlehčí průběh. Angličané již odedávna požívají mnoho cukru.*“⁸⁹¹ Novinkou byla i čokoládová pomazánka Chocolina, která se prodávala v lahvičkách a doporučovala se mazat na chléb, pečivo i ozdobit jimi dezerty.⁸⁹² Inzeráty v Českém slovu doporučovaly Pražský žaludeční likér, který „*vrací zaručeně chuť k jídlu, zamezuje bolestem a tlaku v žaludku, ve střevech a ve žlučníku, nadýmání, krkání a pálení žáhy,*“⁸⁹³ a Rozsypalův prášek do pečiva⁸⁹⁴. Čtenáři Lidových novin dostali tip na pečicí prášek dr. Oetkera⁸⁹⁵ doplněný perokresbou, čokoládu s horským mlékem⁸⁹⁶ či margarín

⁸⁸³ Inzerce: *Dra. Oetkera Prášek do zavařenin*, Lidové noviny, 27. 8. 1933, roč. 41, č. 428, s. 2

⁸⁸⁴ NESG. *Jak zavařovat ovoce*, Lidové noviny, 16. 7. 1933, roč. 41, č. 351, s. 2

⁸⁸⁵ „*dýně neboli turek.*“ In L. Biková. *Jak upravit zeleninu a luštěniny, aby vyhovovaly české kuchyni*, Venkov, 1. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 1, s. 6

⁸⁸⁶ NESG. *Zavařenina ze směsi jablek a brusinek*, Právo lidu, 17. 9. 1933, roč. XLII, č. 218, s. neuvedeno, příloha Žena a rodina

⁸⁸⁷ NESG. *Zavařenina ze směsi brusinek a švestek*, Právo lidu, 24. 9. 1933, roč. XLII, č. 224, s. neuvedeno, příloha Žena a rodina

⁸⁸⁸ Časopis Škola a rodina. *Zavařenina ze sušených meruněk*, Právo lidu, 15. 10. 1933, roč. XLII, č. 242, s. neuvedeno, příloha Žena a rodina

⁸⁸⁹ Časopis Škola a rodina. *Zavařenina pomerančová*, Právo lidu, 22. 10. 1933, roč. XLII, č. 248, s. neuvedeno, příloha Žena a rodina

⁸⁹⁰ Ing. Dr. Jan Korecký. *Sterilisace pokrmů umožňuje zvýšení domácího blahobytu*, Venkov, 13. 8. 1933, roč. XXVIII, č. 188, s. nečíslováno

⁸⁹¹ Inzerce: *Nemocným chřipkou...*, Venkov, 1. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 1, s. 6 a Inzerce: „*V Anglii má chřipka...*“, Venkov, 1. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 1, s. 7

⁸⁹² Inzerce: *Nový druh másla?*, Lidové noviny, 7. 10. 1933, roč. 41, č. 503, s. nečíslováno, stejný inzerát vyšel i v Národní politice, 8. 10. 1933, roč. LI, č. 276, s. nečíslováno

⁸⁹³ Inzerce: „*Pražský žaludeční likér*“ patří do každé domácnosti. Jest vyroben ze 30 druhů léčivých bylin a kořinek, vrací zaručeně chuť k jídlu, zamezuje bolestem a tlaku v žaludku, ve střevech a ve žlučníku, nadýmání, krkání a pálení žáhy. Za Kč 25 franko dobírkou pošle Vám výrobce F. Vodák, láhev 7/10 l na zkoušku, kterou vřele doporučujeme. Tisíce lidí děkují tomuto výrobku za své zdraví., České slovo, 1. 10. 1933, roč. XXV, č. 231, s. 16 Inzerát na Pražský žaludeční likér se objevil i v Národní politice, 1. 1. 1938, roč. LVI, č. 1, s. 4

⁸⁹⁴ Inzerce: *Moučník nejlépe upečete českým Rozsypalovým práškem do pečiva A, B. C.*, České slovo, 1. 10. 1933, roč. XXV, č. 231, s. 16

⁸⁹⁵ Inzerce: *Žádné moučníky bez dr. Oetkera*, Lidové noviny, 4. 3. 1933, roč. 41, č. 116, s. 4

⁸⁹⁶ Inzerce: *Čokoláda s horským mlékem*, Lidové noviny, 4. 3. 1933, roč. 41, č. 116, s. 4

Vitello.⁸⁹⁷ Inzeráty hlavně zdůrazňují příznivý vliv inzerovaných produktů na zdraví - minerální vody Mattoniho Kysibelky, kterou doporučují lékaři při dietě ze zdravotních důvodů⁸⁹⁸ nebo na žaludeční potíže po velkých (vánočních) hostinách,⁸⁹⁹ Krondorfské kyselky, obsahující „přírodní kyseliny uhličitě (...), které podporují zažívání a dodávají krvi nejdůležitější soli.“⁹⁰⁰ Meinlova káva „nahradí jiné potraviny a zvyšuje příjemný pocit sytosti a zdraví“⁹⁰¹ nebo Ovomaltine pro hospodyně, „protože práce v domácnosti vyčerpává a starosti oslabují“ její nervy. „Denní pití Ovomaltiny udržuje nás při síle a zdraví.“⁹⁰² V roce 1938 už inzerát na Ovomaltinu cílil na děti.⁹⁰³ Inzerce na Meinlovu kávu vyšla i v Rudém právu.⁹⁰⁴ Inzerce ve Venkově doporučuje „po namáhavé práci STOCK Brandy Médicinal“⁹⁰⁵ a Poděbradku při nechutenství a na dobré zažívání.⁹⁰⁶ Neotřelý marketingový nápad projevili výrobce tuků Smetol, který organizoval kurz Jak vystačiti s málem a doporučoval čtenářům sbírat obaly Smetolu.⁹⁰⁷ Nechyběly ani inzeráty na kypřicí prášek Dr. Oetker⁹⁰⁸, cukrovinky a čokoládu firmy Kolařík⁹⁰⁹ nebo Zora⁹¹⁰ nebo znovuotevřený hotel Zlatá husa na Václavském náměstí

⁸⁹⁷ Inzerce: *Vitello, delikatesní margarín*, Lidové noviny, 18. 3. 1933, roč. 41, č. 141, s. 5 nebo Lidové noviny, 22. 4. 1933, roč. 41, č. 204, s. 3 nebo Inzerce: *Vitello. Za dobrý nákup ručí datové razítko. Datum na každé kostce udává, do kdy se má Vitello spotřebovat. Proto při nákupu vždy dbejte toho, abyste dostali margarín čerstvý*, Lidové noviny, 18. 11. 1933, roč. 41, č. 578, s. 3

⁸⁹⁸ Inzerce: *Dieta v nápojích! Kdo ze zdravotních důvodů musí dodržovat dietu nápojů, tomu každý lékař nejen dovolí Mattoniho Kysibelku, ale i důrazně ji doporučí. Příznivý poměr přírodní kyseliny uhličitě k minerálním látkám činí tuto minerální vodu cennou pro veškerý organismus*, Lidové noviny, 18. 11. 1933, roč. 41, č. 578, s. 2 Vyšlo také v Národní politice, doporučení na kysibelku s mlékem, 18. 11. 1933, roč. LI, č. 316, s. 10

⁸⁹⁹ Inzerce: *Po velkých hostinách*, Lidové noviny, 31. 12. 1933, roč. 41, č. 654, s. 2

⁹⁰⁰ Inzerce: *Nápoj ke každému jídlu vhodný. Minerální látky a bohatý obsah přírodní kyseliny uhličitě dávají Krondorfské kyselce příjemně štiplavou chuť, podporují zažívání a dodávají krvi nejdůležitější soli*. Lidové noviny, 30. 12. 1933, roč. 41, č. 652, s. 2

⁹⁰¹ Inzerce: *Mnoho lidí se přejídá ze zvyku. Nezáleží na množství potravy, nýbrž na správném a vhodném složení výživy, kterou tělu dodáváme. Ideální výživou je mírně jíst a pít dobrou kávu. Káva nahradí jiné potraviny a zvyšuje příjemný pocit sytosti a zdraví. Julius Meinl, dovoz kávy, zal. 1802*, Lidové noviny, 18. 11. 1933, roč. 41, č. 578, s. 5

⁹⁰² Inzerce: *Práce v domácnosti vyčerpává a starosti oslabují nervy hospodyně. Proto musí hospodyně pečovat o obnovu svých sil a posílení nervů. Nejspolehlivějším prostředkem k tomu účelu je Ovomaltine: koncentrovaná, lehce stravitelná a chutná, obsahuje nejcennější živiny a vitamíny, jichž tělo potřebuje k svému posílení. Denní pití Ovomaltiny udržuje nás při síle a zdraví*. Lidové noviny, 19. 11. 1933, roč. 41, č. 580, s. 3; Inzerát na Ovomaltine se objevil i v Národní politice, 15. 10. 1933, roč. LI, č. 283, s. 6

⁹⁰³ Inzerce: *Všechny děti jsou zdravější a šťastnější, snídají-li denně lahodnou Ovomaltinu*. České slovo, 1. 1. 1938, roč. XXX, č. 1, s. 5 a Národní politika, 1. 1. 1938, roč. LVI, č. 1, s. 6

⁹⁰⁴ Inzerce: *Meinlova káva*, Rudé právo, 9. 9. 1933, roč. 14, č. 208, s. 3

⁹⁰⁵ Inzerce: *Po namáhavé práci... občerství STOCK Brandy Médicinal*, Venkov, 8. 2. 1930, roč. XXV, č. 34, s. 3

⁹⁰⁶ Inzerce: *Při nechutenství k jídlu jsou účinky „Poděbradky“ velmi příznivé*. Venkov, 8. 4. 1933, roč. XXVIII, č. 84, s. 4

⁹⁰⁷ Inzerce: *Smetol – šetřit Vám pomůže*, Venkov, 16. 4. 1933, roč. XXVIII, č. 91, s. nečíslováno

⁹⁰⁸ Inzerce: *Není skřítků...*, Venkov, 20. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 118, s. 3

⁹⁰⁹ Inzerce: *Cukrovinky, čokoládu nejlevněji u firmy ve velkém výběru Kolařík*, Venkov, 1. 7. 1933, roč. XXVIII, č. 152, č. 9

⁹¹⁰ Inzerce: *Cukrovinky Zora*, Venkov, 3. 12. 1933, roč. XXVIII, č. 283, s. 4

v Praze.⁹¹¹ V Lidových novinách vyšla informace o znovuootevření hotelu Zlatá husa a jeho náročné rekonstrukci jako běžná zpráva.⁹¹² Před Vánoci nabádal článek Co dětem k Ježíšku? v listu Venkov v inzertní části Vánoční trh rodiče k nákupu čokolády, dobrých bonbonů a kolekce cukroví na stromeček, „protože jsou dětem nejen pochoutkou, jsou však i výživné a zdravé.“⁹¹³ Firma Kulík, obchodující převážně s kávou, nabízela dárkové vánoční koše.⁹¹⁴ V Národní politice se objevil inzerát na kypřicí prášek Kveta.⁹¹⁵ V Právu lidu vyšel 23. 12. 1933 inzerát „Objednejte včas vánočky“⁹¹⁶ od firmy Odkolek. V Rudém právu inzerovalo výrobní družstvo dělníků pekařských a cukrářských v Michli Svépomoc⁹¹⁷ a cukrovinky Ego.⁹¹⁸

---

⁹¹¹ Inzerce: *Hotel Zlatá husa v Praze*, Venkov, 15. 10. 1933, roč. XXVIII, č. 242, s. nečíslováno nebo celostránkový inzerát ve formě dopisu manželce: Pavel. *Bydlím ve Zlaté huse*, Venkov, 26. 11. 1933, roč. XXVIII, č. 277, s. 18

⁹¹² Od. *Nové podniky v Praze*, Lidové noviny, 14. 10. 1933, roč. 41, č. 516, s. 7

⁹¹³ NESG. *Co dětem k Ježíšku?*, Venkov, 3. 12. 1933, roč. XXVIII, č. 283, s. 4

⁹¹⁴ Inzerce: *Vánoční koše od Kulíka*, Venkov, 17. 12. 1933, roč. XXVIII, č. 295, s. 6

⁹¹⁵ Inzerce: *kypřicí prášek Kveta*, Národní politika, 7. 1. 1933, roč. LI, č. 7, s. 7

⁹¹⁶ Inzerce: *Objednejte včas vánočky*, Právo lidu, 23. 12. 1933, roč. XLII, č. 300, s. 4

⁹¹⁷ Inzerce: *výborný chléb a bílé pečivo za konkurenční ceny od fy Svépomoc (...)*, Rudé právo, 30. 4. 1933, roč. 14, č. 102, s. 14

⁹¹⁸ Inzerce: *Dětem – čokoládu Ego. K svačině – kakao Ego. Do kina – bonbony Ego.*, Rudé právo, 30. 4. 1933, roč. 14, č. 102, s. 14

5. 3. 4 Zlepšení stravování ukončila další válka

Mezinárodní situace a zápas Edvarda Beneše o udržení samostatnosti republiky a míru v Evropě se promítl i do denních listů, které politice a hospodářství věnovaly více prostoru na úkor zábavných rubrik pro děti a ženy. Ubývalo tak i doporučení jídelních lístků a receptů a článků o vaření. Dovoz potravin zahrnoval především produkty z odlišných geografických pásem jako čaj, kávu, jižní ovoce, rýži nebo ryby. Dovážela se však i kukuřice, zčásti obiloviny nebo víno. V září 1938 zničily velkou část úrody letní záplavy⁹¹⁹. Právo lidu zdůrazňuje nutnost kontroly trhu potravin, protože ty se v Praze prodávají draž než na venkově, zpravidla o polovinu, ale v některých případech i s přírážkou 1000 %.⁹²⁰ Zvýšení daně z umělých tuků zvýšilo jejich cenu, což komentovalo dělnické Rudé právo jako lobby agrární strany, protože je máslo tak drahé, že jeho přebytky se musí vyvážet pod cenou do Německa.⁹²¹ Venkov informuje, že už 41 mlékáren vyrábí známkové máslo s ochrannou známkou, v celkovém množství 213 000 kg za měsíc v roce 1937.⁹²²

Na začátku roku 1938 vyšel v Národní politice inzerát na Hašlerky ve formě zdravotní rady⁹²³ a na hořkou vodu Františka Josefa k užití „*při příznacích otravy po požití zkaženého jídla*.“⁹²⁴ Inzerovaly i americké žvýkačky Wrigley's⁹²⁵, Julius Meinl svou kávu⁹²⁶ v Lidových novinách, firma Küffer čokoládu Vista (mléčnou i hořkou) v deníku Venkov, čokoládu a kakao Ego a tuk Vittello v Rudém právu.⁹²⁷ V porovnání s ostatními roky však inzerce v roce 1938 ve sledovaných listech ubylo.

V zimních měsících se na venkově pořádaly zabijačky, ale i do městských řeznictví se občas dostalo sádlo, jitrnice, jelítka a tlačěnka. V lednu podražil na pražských trzích špenát a mrkev, prodávaly se i brambory (ledvinky, žlutomasé rohlíčky, moodročky), rajská jablíčka, cibule, česnek, celer, růžičková kapusta, květák, kapusta, kedlubny, křen, okurky čerstvé skleníkové, petržel, pór, červená řepa, hlávkový salát i zelí, ořechy vlašské, para a puma (makadamiové), z ryb kapr, štika, lín, úhoř, okoun, salám (reklamní (konsumní), pražský obyčejný a polský,

⁹¹⁹ Rudolf Halík. *Pohroma nejen stavu, ale i státu*, Venkov, 4. 9. 1938, roč. 33, č. 208, s. 1

⁹²⁰ Jab. *Ceny potravin a spotřebitelé*, Právo lidu, 17. 7. 1938, roč. 47, č. 166, s. 6

⁹²¹ NESG. *Margarin dražší*, Rudé právo, 1. 1. 1938, roč. 19, č. 1, s. neuvedeno

⁹²² NESG. *41 mlékáren vyrábí známkové máslo*, Venkov, 15. 1. 1938, roč. 33, č. 12, s. 8

⁹²³ Inzerce: *Nejen všem svým ctitelům a ctitelkám, ale i těm, kteří v roce minulém na truc p. Vozábovi pokašlávali, přeje pan Vozáb v novém roce hodně zdraví.*, Národní politika, 1. 1. 1938, roč. LVI, č. 1, s. 6

⁹²⁴ Inzerce: *Při příznacích otravy po požití zkaženého jídla*, Národní politika, 1. 1. 1938, roč. LVI, č. 1, s. 10

⁹²⁵ Inzerce: *Žvýkačky Wrigley's*, Národní politika, 29. 1. 1938, roč. LVI, č. 28, s. 8 a Inzerce: *Miliony pochutnávají si na Wrigley's*, Lidové noviny, 29. 1. 1938, roč. 46, č. 50, s. 6

⁹²⁶ Inzerce: *Z dálného zámorí...*, Lidové noviny, 29. 1. 1938, roč. 46, č. 50, s. 5

⁹²⁷ Inzerce: *Datové razítko zaručuje dobrý nákup*, Rudé právo, 30. 4. 1933, roč. 14, č. 102, s. 3

šunkový), klobásy, tlačěnka, jaternice, huspenina (sulc), vuřty a uzenky⁹²⁸. Hospodyně si mohly koupit i žampiony, med, všechny druhy masa⁹²⁹ a citrusy. Sezonní novinkou byli divocí králíci a červené pomeranče (krvavé). Máslo bylo na výběr venkovské, odstředěné, čajové, z tuků dále margarín, kokosový tuk, vepřové sádlo a hovězí lůj (i přepuštěný a ledvinový). Lidové noviny doporučují syrové saláty – endivii (kadeřávek), čekanku, naťový celer a řeřichu z vlastního výsevu. Týdenní jídelníček Lidových novin uvádí k obědu polévku, hlavní jídlo a dezert a k večeři hlavní jídlo, zpravidla teplé bezmasé. K obědu se v pátek podávalo sladké jídlo, v pondělí zeleninové.⁹³⁰ Zakončuje ho inzerát na nádobí Rott, stejného znění jako v Národní politice. V lednu Národní politika přinesla recepty na koblihy a jiné těstové smaženiny, například smažené noky, banány nebo odpalované koule, zřejmě i v reakci na oblíbené zabijačky a tedy dostatek sádla. Recepty doplňuje inzerát „... a nejlépe to uvaříte v nádobí od firmy V. J. Rott“ a „... ovšem, máte-li kuchyni, zařízenou nábytkem od Mařika.“⁹³¹ Na konci ledna se objevila kůzlata, čerstvá mrkev, skleníková kedlubna, díky oteplení zlevnil špenát. K mání byl i hlávkový a čínský salát, vodnice, pomeranče ze Španělska, Itálie, Afriky a palestinské Jaffy, mandarinky, citrony, grapefruit, banány, včetně sušených, kaštiny, datle, fíky, vlašské, lískové, kokosové ořechy, sušené švestky, jablka, hrušky, meruňky, mana a svatojánský chléb, divoké kachny a králíci.⁹³² Právo lidu připomíná, že citrusy u nás zdomácněly teprve v posledních letech a koupit je lze už v každém krámě.⁹³³ Venkov doporučuje ženám kupovat domácí kroupy a krupky místo drahé dovážené rýže, která je navíc o 120 % výživově chudší a neobsahuje tolik prospěšné vlákniny, rýže je vhodná jako dietní strava pro nemocné.⁹³⁴

Třetí zimní měsíc znamenala první čerstvá vejce, perličky a štiky nahradili tuční mníci⁹³⁵. Venkov připomíná masopust a zabijačky a předkládá recept na obloženou mísu se salátem z čočky a fazolí s vejcem, šunkou a uzeným⁹³⁶, masopustní koblihy, šišky a boží milosti,

⁹²⁸ NESG. *Pražské trhy potravin*, Rudé právo, 1. 1. 1938, roč. 19, č. 1, s. neuvedeno

⁹²⁹ Mimo obvyklé hovězí, vepřové, telecí a skopové byla k mání i husa, včetně paštikových jater, slepice, kuře, perlička, holoubata, kapouni, kvičaly, krůty, kachny domácí, koroptve, bažanti, zajáci, srnčí, jelení a z divočáků, NESG. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 1. 1. 1938, roč. LVI, č. 1, s. 12

⁹³⁰ NESG. *Jídelní lístek na týden*, Lidové noviny, 1. 1. 1938, roč. 46, č. 1, s. 12

⁹³¹ S. V.. *Pro kuchyni: Koblihy a jiné těstové smaženiny*, Národní politika, 29. 1. 1938, roč. LVI, č. 28, s. 8

⁹³² Oz. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 30. 1. 1938, roč. LVI, č. 29, s. 8; stejný text vyšel i v Právu lidu, 30. 1. 1938, roč. 47, č. 25, s. 6

⁹³³ NESG. *Na pražských ulicích*, Právo lidu, 8. 5. 1938, roč. 47, č. 108, s. 8

⁹³⁴ Dr. František Lelek. *Pro naše hospodyňky*, Venkov, 30. 1. 1938, roč. 33, č. 25, s. 5

⁹³⁵ NESG. *Jídelní lístek na týden*, Lidové noviny, 30. 1. 1938, roč. 46, č. 52, s. 4

⁹³⁶ NESG. *Salátová mísa*, Venkov, 20. 2. 1938, roč. 33, č. 43, s. 5

vepřovou kýtu na smetaně, na česneku a uherskou a hanáckou pečení.⁹³⁷ Na pražském trhu zlevnila jehňata a vejce, prodával se skot tuzemský i slovenský, vepři tuzemští, slovenští, rumunští, maďarští a jihoslovanští, telata, skopové, koňské i drůbež.⁹³⁸ Národní politika přinesla výběr receptů na úpravu skopového masa, kromě pečeně, třeba i po italském a tureckém způsobu.⁹³⁹ Podle Venkova však podíl skopového číní na spotřebě masa pouhých 0,95 %.⁹⁴⁰ Začaly se dovážet marocké sardinky z Francie místo portugalských, roční spotřeba sardinek v ČSR činila zhruba 80 000 beden.⁹⁴¹ V polovině února zdražil špenát, hrušky kulmy, máslovky a alexandry, prodávalo se i kysané zelí⁹⁴², závěrem vyrostl polníček.⁹⁴³

První jarní měsíc patřil mladým cejnům, levným línům, čerstvým vejcím a zeleným salátům.⁹⁴⁴ Špenát představuje v březnu v Českém slově Dr. Karel Dejml a radí hospodyním vodu po spaření špenátu nevylévat, protože obsahuje vylouhované železo, ale použít ji do omáčky či polévek. „*Bylo by tudíž nejideálnějším požívání špenátu syrového, což však jest neobvyklé*“⁹⁴⁵, o 80 let později již zcela běžné. V březnu zlevnily pomeranče, na což reagovala Národní politika výběrem receptů na pomerančové dezerty⁹⁴⁶. Na trzích se objevuje i tuzemská jarní zelenina – špenát, ředkvičky, salát polní i hlávkový, letošní husy a žampiony. Loňská mrkev a petržel podražily, v prodeji byla i nová mrkev, africké broskve, ryngle, hrušky, zůstávala ještě jablka, mandarinky, vlašské a lískové ořechy a sušené švestky, zdražily brambory a krůty, zlevnila holoubata.⁹⁴⁷ Na jaře doporučoval list České slovo hlavně jídla mléčná a rostlinná. „*Dostatek zeleniny všeho druhu vyrovná více méně jednostrannou stravu v období zimním, převážně masitou a z masných výrobků sestávající, které zejména pro děti jsou nevhodné a nezřídka svou jednostranností a jejími vlivy i jejich tělesný růst a zdraví ohrožují.*“ Doporučuje používat více mléka⁹⁴⁸, smetany, tvarohu, jogurtu, kyselého mléka a sýra k svačině i večeři, „*s dobrým chlebem a máslem,*“ a také vajec, kterých je na jaře dostatek.⁹⁴⁹ Podobný článek vyšel i v deníku Právo lidu, jen o měsíc dříve. Autorka nabádá hospodyně k přípravě salátů, špenátu,

⁹³⁷ NESG. *Z masopustní kuchyně*, Venkov, 20. 2. 1938, roč. 33, č. 43, s. 5

⁹³⁸ Mp. *Ceny zeleniny a ovoce beze změny*, České slovo, 12. 2. 1938, roč. XXX, č. 36, s. 6

⁹³⁹ S. V. *Pro kuchyni – Skopové maso*, Národní politika, 12. 2. 1938, roč. LVI, č. 42, s. 8

⁹⁴⁰ J. Kneslová. *O skopovém mase*, Venkov, 10. 7. 1938, roč. 33, č. 160, s. 3

⁹⁴¹ Jn. *Marokánské sardinky proti portugalským*, Národní politika, 12. 2. 1938, roč. LVI, č. 42, s. 10

⁹⁴² NESG. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 13. 2. 1938, roč. LVI, č. 43, s. 11

⁹⁴³ NESG. *Jídelní lístek na týden*, Lidové noviny, 13. 2. 1938, roč. 46, č. 78, s. 4

⁹⁴⁴ M. Ú.. *Jídelní lístek na týden*, Lidové noviny, 20. 3. 1938, roč. 46, č. 143, s. 4

⁹⁴⁵ Dr. Karel Dejml. *Něco o špenátu*, České slovo, 20. 3. 1938, roč. XXX, č. 67, s. 14

⁹⁴⁶ S. V.. *Pro kuchyni – V době levných pomerančů*, Národní politika, 19. 3. 1938, roč. LVI, č. 77, s. 12

⁹⁴⁷ Oz. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 20. 3. 1938, roč. LVI, č. 78, s. 13

⁹⁴⁸ Inzerce: *Tři dary Nového světa*, Venkov, 1. 1. 1938, roč. 33, č. 1, s. neuvedeno

⁹⁴⁹ Ek. *Jarní kuchyně*, České slovo, 28. 5. 1938, roč. XXX, č. 125, příloha Naše zdraví, str. 3

vajec a mléčných jídel místo uzenin, které v zimě jedli všichni až příliš často k večeři. Upozorňuje, že uzeniny nejsou vůbec zdravé pro děti.⁹⁵⁰

V dubnu začala platit nová zdravotní opatření při prodeji a dopravě potravin – pečivo, maso, výrobky z mléka, ovoce a zelenina musely být převáženy v čistých nádobách a vozidlech, nesměly být vykládány na chodník a vystavovány na ulici do výšky 60 cm nad zemí, „zakazuje se též ohmatávání a ochutnávání vystavených potravin i chlazení nápojů“⁹⁵¹ jiným ledem než z pitné vody.

Od 24. 4. do 1. 5. 1938 se v pražské Libni konala první cukrářská výstava, na které se představilo na 300 výstavních kusů vesměs z čokolády a mandlové hmoty⁹⁵², včetně Obrazů z glazury, které byly vystaveny již v roce 1891 na Zemské jubilejní výstavě v Praze nebo exponáty z mezinárodní výstavy v Paříži.⁹⁵³

Lidové noviny vítaly koncem dubna kvalitnější telecí a hovězí maso a tučné mléko a máslo díky čerstvé píci, připomínaly sezonu chřestu, první reveň (na koláče) i nové brambory a levnější saláty na zdravé večeře. V jídelníčku doporučují brambory s tvarohem, pohankovou kaši s brynzou, anglická vejce na slanině a ruský salát z ředkviček, i k obědu se objevuje více zeleniny a lehčí jídla – například cibule plněné masem a rýže.⁹⁵⁴ Na zvýšenou nabídku levných vajec reagují Lidové noviny variací receptů na francouzskou omeletu.⁹⁵⁵ Náhlé mrazy zničily jarní úrodu zeleniny, takže zdražila zbylá z loňska – mrkev, cibule, petržel, hlávkové zelí, květák, zlevnily pouze italské brambory a nové brambory konzervované. Poprvé se objevují i mladá kuřata, zlevnilo jehněčí a kůzlečí. Prodávají se i sluky a divocí králíci.⁹⁵⁶ Zvýšil se dovoz zahraničních sýrů, oproti prvnímu čtvrtletí v minulém roce téměř o 60 t, především ementálu ze Švýcarska a Finska.⁹⁵⁷ Začátkem května si lidé mohli pochutnat na prvních jahodách, australských jablkách, italských mišpulích i pomerančích⁹⁵⁸, rebarboře, ředkvičkách, špenátu a chřestu⁹⁵⁹, koncem května už na třešních, kalifornských hruškách, májovkách a smržích. Drůbež i zelenina zlevnila. Poprvé je zmíněn prodej chleba z celozrnné mouky⁹⁶⁰, ale spíš než

⁹⁵⁰ Pst. *Jaro v kuchyni*, Právo lidu, 10. 4. 1938, roč. 47, č. 85, příloha Žena a rodina

⁹⁵¹ Ok. *Nová zdravotní opatření při prodeji a dopravě potravin*, Národní politika, 23. 4. 1938, roč. LVI, č. 111, s. 6

⁹⁵² Vl. *První cukrářská výstava v Libni*, České slovo, 24. 4. 1938, roč. XXX, č. 96, s. 7

⁹⁵³ Uh. *Otevření cukrářské výstavy v Libni*, Národní politika, 24. 4. 1938, roč. LVI, č. 112, s. 10

⁹⁵⁴ M. Ú.. *Jídelní lístek na týden*, Lidové noviny, 24. 4. 1938, roč. 46, č. 206, s. 6

⁹⁵⁵ Marja. *Francouzská omeleta*, Lidové noviny, 24. 4. 1938, roč. 46, č. 206, s. 6

⁹⁵⁶ Oz. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 24. 4. 1938, roč. LVI, č. 112, s. 13

⁹⁵⁷ NESG. *Dovoz sýrů se zvyšuje*, Právo lidu, 12. 6. 1938, roč. 47, č. 137, s. 7

⁹⁵⁸ Oz. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 1. 5. 1938, roč. LVI, č. 119, s. 8

⁹⁵⁹ A. Matoušková. *Novinky v naší kuchyni*, Venkov, 1. 5. 1938, roč. 33, č. 102, s. 4

⁹⁶⁰ Oz. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 29. 5. 1938, roč. LVI, č. 147, s. 11

že by to byla novinka v sortimentu, jedná se o odlišení v důsledku změny způsobu vymílání mouky a rozšíření mouky bílé. Objevily se i první jahody, rané tykve a cukety, zvané zucchini.⁹⁶¹ Kapra nahradili pstruzi a lososi, jehňata kuřata a husičky.⁹⁶² Koncem května připomíná Národní politika hospodyním, že je nejvyšší čas naložit vejce na zimu – „*do vodního skla nebo vápenné vody, do bedniček s otrubami, rašelinou nebo pilinami.*“⁹⁶³ V červnu na pražském trhu zlevnila většina zeleniny – italské brambory, husy, holoubata, kůzlečí maso, hrachové lusky, rajčata, kapusta, květák, kedlubny, salátové okurky, hlávkový salát, i ovoce – mj. třešně, jahody a pomeranče (španělské i italské), ale i hříbky. Nabídka masa byla standardní jako ve dvacátých a třicátých letech, z tuzemska, Slovenska, Maďarska, Rumunska i Jugoslávie (původu jihoslovanského), prodávalo se i kůzlečí a koňské maso.⁹⁶⁴ Novinkou byl rybíz (zahraniční), houby špičky, k mání byl ještě chřest a ředkvičky⁹⁶⁵. V létě je věnována větší pozornost tvarohu a čerstvým sýrům jakožto zdravé a výživné alternativě masa.⁹⁶⁶ V červenci se na trhu objevily hrušky, zdražily broskve, zahradní jahody, třešně, hříbky, naopak zlevnily brambory, cibule, česnek, fazolové lusky, rajčata, kapusta, mrkev, salátová okurka, petržel a pórek, lišky, angrešt.⁹⁶⁷ Ovoce však bylo oproti jiným rokům méně v důsledku malé úrody. Venkov proto přináší recepty na zavařeninu z dýně a kdoulový sýr, které zjevně nepatří mezi obvyklé druhy.⁹⁶⁸ V sezoně čerstvé zeleniny radí Národní politika připravovat saláty z čerstvé zeleniny, včetně zelí, červené řepy a chřestu⁹⁶⁹, Právo lidu zavařovat jahody, třešně, meruňky a hrušky⁹⁷⁰, ale také dýně nebo pomeranče na džemy.⁹⁷¹ V začátku houbařské sezony představuje Venkov obvyklé houby a jak si je nesplést s nejedlými.⁹⁷² V červenci pokračovalo zlevňování zeleniny i ovoce, např. angreštu, borůvek, broskví, meruněk, zelených ořechů k nakládání, rybízu, rynglí, slív, višní⁹⁷³, v závěru se objevily kukuřičné klasy a tykve (dýně), hrušky, jablka a švestky, lesní jahody a maliny, vrcholil čas nakládání okurek, zavařování malin a vaření malinové šťávy. Mírně zlevnily melouny a srnčí maso. Stále byl dostatek hřibů, lišek,

⁹⁶¹ M. Ú.. *Jídelní lístek na týden*, Lidové noviny, 29. 5. 1938, roč. 46, č. 270, s. 6

⁹⁶² NESG. *Jídelní lístek na týden*, Lidové noviny, 1. 5. 1938, roč. 46, č. 219, s. 4

⁹⁶³ M. K. *Hospodyně, víte že–*, Národní politika, 29. 5. 1938, roč. LVI, č. 147, s. 6

⁹⁶⁴ Mp. *Italské brambory levnější*, České slovo, 11. 6. 1938, roč. XXX, č. 135, s. 5

⁹⁶⁵ Oz. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 12. 6. 1938, roč. LVI, č. 160, s. 12

⁹⁶⁶ J. B. *Význam tvarohu pro lidovou výživu*, Venkov, 19. 6. 1938, roč. 33, č. 143, s. 4

⁹⁶⁷ Mp. *Novinka na trhu: hrušky*, České slovo, 16. 7. 1938, roč. XXX, č. 164, s. 5

⁹⁶⁸ NESG. *Važme si ovoce – bude ho letos málo*, Venkov, 7. 8. 1938, roč. 33, č. 184, s. 4

⁹⁶⁹ M. K. *Hospodyně, víte, že–*, Národní politika, 31. 7. 1938, roč. LVI, č. 208, s. 7

⁹⁷⁰ P. S. *Léto v kuchyni*, Právo lidu, 17. 7. 1938, roč. 47, č. 166, s. neuvedeno

⁹⁷¹ NESG. *Zavařujte ovoce dětem na zimu!*, Právo lidu, 17. 7. 1938, roč. 47, č. 166, s. neuvedeno

⁹⁷² Š. *O houbách a houbařích*, Venkov, 17. 7. 1938, roč. 33, č. 166, s. 4

⁹⁷³ Oz. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 17. 7. 1938, roč. LVI, č. 194, s. 10

zeleniny i ovoce.⁹⁷⁴ Ke konci července zdražilo vepřové, husy, máslo, vejce, rajčata, borůvky a broskve, zlevnily fazolové lusky, hlávkové zelí, hříbky, lišky, rybíz a melouny.⁹⁷⁵ Marie Úlehlová (M. Ú.) přináší v Lidových novinách recepty na saláty – nejen jako přílohu k masu, ale i jako předkrm, kromě známého listového, okurkového, rajčatového a paprikového uvádí i salát z vodnice, červené řepy, květáku i vodního melounu.⁹⁷⁶ Zajímavé je, že listy doporučují jíst zejména v létě dostatek ovoce a zeleniny i ji upravovat jako lehkou večeři, ale vždy v doprovodu vejce, sýrů, tvarohu, méně často už studeného masa. V důsledku žní zdražilo máslo, vejce a drůbež, protože „*venkované nemají čas své produkty přinášet na městské trhy.*“⁹⁷⁷ Úroda obilí překonala loňský rok a plně pokryla spotřebu republiky, oves a ječmen byl i na vývoz.⁹⁷⁸ Deník Venkov radí, jak zařadit do jídelníčku víc krup, vloček a krupice, které jsou zdravější než mouka, a přesto sytivé.⁹⁷⁹

V srpnu zdražily fazolové lusky, křen, rajčata, mrkev, zlevnily hříbky. Začaly se prodávat švestky, slovenské víno i cizí⁹⁸⁰ a lískové oříšky a kukuřičné klasý.⁹⁸¹ Lidové noviny velebí sezonu cukrových melounů, baklažanů (lilků), domácích rajčat a paprik. Objevují se první ryngle a hrušky. Srpen je měsícem zavařenin a nakládání. I v doporučeném týdenním jídelníčku je zařazeno výrazně více zeleninových polévek a pokrmů.⁹⁸² O posvícení, které se slavilo na venkově zpravidla při svátku svatého místního kostela (nejčastěji v létě a na podzim) a ve městech už obvykle jen na sv. Martina, nesměla chybět pečená husa.⁹⁸³ Národní politika přinesla recepty na zvěřinu před blížící se sezonou honů.⁹⁸⁴ Začátkem září se do prodeje dostali zajáci, koroptve, divoké kachny, jelení a srnčí⁹⁸⁵. Tuzemská jablka, máslo, hlávkové zelí bílé, hříbky, ryzci, brusinky a melouny zlevnily, vejce, cibule, fazolové lusky, okurky k nakládání i velké a švestky zdražily. Zajímavé je, že už tehdy se na pražský trh dovážely tři druhy melounů – obyčejný, cukrový a ananasový (dnešní cantaloupe).⁹⁸⁶ V září připomínala Národní politika

⁹⁷⁴ NESG. *Pražské trhy potravin*, Právo lidu, 31. 7. 1938, roč. 47, č. 178, s. 6

⁹⁷⁵ Mp. *Co zdražilo a co zlevnilo na pražském trhu*, České slovo, 30. 7. 1938, roč. XXX, č. 176, s. 5

⁹⁷⁶ M. Ú.. *Americké saláty*, Lidové noviny, 30. 7. 1938, odpoledne, roč. 46, č. 378, s. 9

⁹⁷⁷ Oz. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 31. 7. 1938, roč. LVI, č. 208, s. 10

⁹⁷⁸ Vs. *Bitva o zrno*, Lidové noviny, 30. 7. 1938, roč. 46, č. 378, s. 7

⁹⁷⁹ Dr. Blažena Krutová-Pachlopníková. *Obilí v naší výživě*, Venkov, 22. 5. 1938, roč. 33, č. 120, s. 18

⁹⁸⁰ NESG. *Situace na pražském trhu potravin*, České slovo, 27. 8. 1938, roč. XXX, č. 200, s. 6

⁹⁸¹ oz. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 28. 8. 1938, roč. LVI, č. 236, s. 13

⁹⁸² M. Ú.. *Jídelní lístek na týden*, Lidové noviny, 31. 7. 1938, roč. 46, č. 380, s. 6

⁹⁸³ NESG. *Pták našich posvícení*, České slovo, 28. 8. 1938, roč. XXX, č. 201, s. 20

⁹⁸⁴ S. V. *Pro kuchyni – K blížící se době honů*, Národní politika, 27. 8. 1938, roč. LVI, č. 235, s. 10

⁹⁸⁵ NESG. *Přehled potravinářských trhů*, Rudé právo, 4. 9. 1938, roč. 19, č. 208, s. neuvedeno

⁹⁸⁶ Mp. *Prodávají se zajáci i s kůží*, České slovo, 3. 9. 1938, roč. XXX, č. 206, s. 5 a oz. *Pražské trhy potravin*, Národní politika, 4. 9. 1938, roč. LVI, č. 243, s. 11

přípravu různých zavařenin, ovocných rosolů a povidel, i ze spadlého ovoce, zejména hrušek a jablek.⁹⁸⁷ Lidové noviny zmiňují i kdoule a šípková jablíčka, okurky nakládačky a ryzce k zavaření.⁹⁸⁸ Venkov nabádá ke konzervaci zeleniny a zejména k jejímu sušení, protože se hodí i pro případ války⁹⁸⁹, inzeruje v něm výrobce zavařovacích sklenic s heslem *Konservujte maso doma!*⁹⁹⁰

Hrozba válečného konfliktu je v létě 1938 patrná z doporučení Českého slova, jak si vytvořit zásoby potravin s omezeným rozpočtem i prostorem pro skladování. „*Považuje-li vláda za potřebné opatřiti nás maskami, přeje si zajisté, abychom byli připraveni. (...) Celkovou situaci zlepší každý z nás, kdo bude dobře připraven, protože v případě, že bychom zažili něco zlého, zdoláme to tím snáze, čím více pohotovosti a klidu každý jednotlivec z nás prokáže. Nastane-li panika, bude nám hůře, než dovedeme-li udržet klid – to je velmi jasná věc a kolikrát jsme to už vyhráli právě tím, že nenastala panika.*“⁹⁹¹ Ve stejný den vyšel článek na podobné téma i v Národní politice, ačkoliv autorka Marie Kučerová používá jiné argumenty. Oba texty zřejmě vycházejí z letáku pracovní komise Ústředí čsl. hospodyň o účelném zásobování, která ho prodávala za 50 haléřů.⁹⁹² Podobné téma zpracoval už o měsíc dříve list Venkov, který předložil i seznam potravin do železné zásoby. Spíš než o přípravu na válečné časy šlo však o zabezpečení chodu venkovské domácnosti pro všechny případy, například nenadálou návštěvu.⁹⁹³ Vychází však také z letáku Ústředí čsl. hospodyň o účelných zásobách a branné výchově hospodyň. Běžnou součástí středostavovské a nejspíše i dělnické domácnosti už byly konzervované sardinky, zelenina, tavené sýry i naložená zelenina, které bylo možno uskladnit a použít při náhlé potřebě⁹⁹⁴. Ozývaly se i hlasy po zjednodušení vaření a přípravy pokrmů. Redaktorka -mjk- z Českého slova navrhuje prodej předpřipravených surovin jako očištěné a nakrájené zeleniny, obalených řízků, polévek a omáček v konzervě a ilustruje reálnost tohoto nápadu americkými obchody i oblibou konzervovaného chřestu.⁹⁹⁵

---

⁹⁸⁷ M. K. *Hospodyně, víte, že–*, Národní politika, 4. 9. 1938, roč. LVI, č. 243, s. 7

⁹⁸⁸ NESG. *Jídelní lístek na týden*, Lidové noviny, 4. 9. 1938, roč. 46, č. 444, s. 6

⁹⁸⁹ NESG. *Jak konzervujeme zeleninu na zimu*, Venkov, 4. 9. 1938, roč. 33, č. 208, s. 4

⁹⁹⁰ Inzerce: *Konservujte maso doma*, Venkov, 11. 9. 1938, roč. 33, č. 214, s. 11

⁹⁹¹ Yks. *Zásoby v domácnosti*, České slovo, 17. 7. 1938, roč. XXX, č. 165, s. 21

⁹⁹² M. Kučerová. *Účelné zásobování*, Národní politika, 17. 7. 1938, roč. LVI, č. 194, s. 7

⁹⁹³ J.B. *Zásoby venkovské hospodyně*, Venkov, 12. 6. 1938, roč. 33, č. 137, s. 4

⁹⁹⁴ M. Ú.. *Pohostinství venku*, Lidové noviny, 29. 5. 1938, roč. 33, č. 126, s. 6

⁹⁹⁵ Mjk. *Jaké by měly být obchody s potravinami*, České slovo, 20. 3. 1938, roč. XXX, č. 67, s. 23

5. 3. 5 Trendy ve výživě

Tradiční česká strava vycházela z přírodních podmínek, co lidé zvládli vypěstovat, chovat i uchovat na zimní měsíce. Základ proto tvořily obilniny, luštěniny, brambory, maso (a tuky) a mléko. V meziválečném období spotřeba luštěnin mírně stoupala⁹⁹⁶, obvyklému jídelníčku přesto dominovala kombinace masových a moučných pokrmů a brambor. Čerstvé ovoce a zelenina se příliš nekonzumovaly kvůli jejich vyšší ceně, menší dostupnosti a krátké sezoně, ačkoliv je od 30. let noviny hojně propagovaly (viz 5. 4. 2) . Zejména na venkově však děti sezonní zeleninu syrovou jedly, obvykle posolenou.

Zhruba od poloviny 20. let se již ustálil názor na důležitost zdravé stravy, její skladbu z různorodých potravin a zařazení ovoce a zeleniny do jídelníčku. Vysloveně se upozorňuje na škodlivost převážně či pouze masité stravy⁹⁹⁷ i přejídání, tzv. nadvýživu. Vědci spočítali, že člověku by mělo stačit 2000–3000 kalorií na den.⁹⁹⁸ Výživoví odborníci a lékaři se zamýšleli nad výživovým složením české národní kuchyně a varovali před nadměrnou konzumací masa s knedlíky a omáčkou. Knedlíky či brambory s omáčkou (zpravidla na moučném či smetanovém základu) se v mnoha rodinách podávaly jednou až dvakrát denně. Ač kaloricky vydatné, výživově byl tento pokrm velmi chudý⁹⁹⁹, a jeho příprava trvala velmi dlouho. Prezident Tomáš Garrigue Masaryk proto dle zahraničních zkušeností požadoval zřízení zdravotního ústavu pro výživu lidu¹⁰⁰⁰ (ministrská rada již v roce 1922 schválila zřízení vyživovacího ústavu, ale v roce 1924 stále nebyl zřízen¹⁰⁰¹), konaly se také veřejné kurzy

---

⁹⁹⁶ Průměrná spotřeba luštěnin na osobu za rok byla 2,5 kg v roce 1928 a 4 kg v roce 1936, dřívější údaje nelze dohledat, viz ČSÚ - Spotřeba potravin a nealkoholických nápojů v letech 1920 až 2006, online na https://www.czso.cz/documents/10180/20536166/301408_01.pdf/3709a4cf-baa5-4dca-b24b-fe55fe08bd97?version=1.0, cit. 2. 5. 2019; v roce 2019 to bylo 3 kg na osobu a rok, viz ČSÚ – Spotřeba potravin a nealkoholických nápojů, online <https://www.czso.cz/documents/10180/122733916/2701392001.pdf/6a6c85ce-5334-409b-93e1-fab400fc542e?version=1.3>, cit. 2. 10. 2020

⁹⁹⁷ M. Ú.. *Potrava – příčina nemoci*, Lidové noviny, 7. 1. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 11, s. 2

⁹⁹⁸ M. Ú.. *Kolik potravy?*, Lidové noviny, 12. 2. 1933, roč. 41, č. 78, s. 2

⁹⁹⁹ Například vyživovací kapitán Schaw americké mise vyživovací ve Věstníku ministerstva pro zásobování lidu radí knedlík zlepšit chuťově a jeho přípravu tak, aby byl vhodnější pro městské obyvatelstvo se sedavým zaměstnáním In NESG. *Studium lidové výživy I.*, Ženské noviny, 6. 11. 1924, roč. VI., č. 42, s. 2

¹⁰⁰⁰ NESG. *Studium lidové výživy I.*, Ženské noviny, 6. 11. 1924, roč. VI., č. 42, s. 2

¹⁰⁰¹ -ap-. *V čem vězí drahota*, České slovo, 30. 8. 1924, roč. XVI, č. 205, s. 2

vaření¹⁰⁰² a kurzy správné výživy¹⁰⁰³. Tématu výživy rodiny se hospodyňská výstava věnovala poprvé až v roce 1938.¹⁰⁰⁴ České slovo však přichylnost Čechů k dobré a vydatné domácí kuchyni vyzdvihuje. „Proto většina našich lidí, kteří se dostanou za hranice, není v cizině spokojena. Stýská se jim po českých buchtičkách s mákem nebo tvarohem, po lívancích, pečené huse s knedlíkem a zelím, po vepřové s kůrčičkou a po nevyrovnatelných švestkových knedlicích. Zůstali jsme věrnými dcerami a syny svých otců a můžeme říci, že je to dobře.“¹⁰⁰⁵ L. Stachová ve Venkově v květnu 1933 otevřeně píše: „Jíme mnoho masa a proto také tolik reumatismu a dny; a ponejvíce se jí těžké maso hovězí a uzené, z kterých všechny tyto nemoci pocházejí.“¹⁰⁰⁶ Maso by stačilo jen jednou denně.¹⁰⁰⁷ „Nevařte jednotvárnou stravu, sestávající se z knedlíků a masa s omáčkou. Dejte si záležet na úpravě jídla, i když je to jídlo docela prosté,“ doporučovalo na jaře 1938 Právo lidu a navrhovalo především různorodou úpravu brambor, kaši z ovesných vloček, makarony s rajskou omáčkou, kompoty a zeleninu pro děti. „I zelenina se dá upravovat mnoha způsoby: na příklad je výtečný celer, opékaný jako řízek. Nebo je výtečný celer a karfiol, uvařený, vystydlý a polítý octem. Výborný je i špenát, který je vařený v celku (celé listy) a polítý máslem. A to všechno se dá střídat mnoha způsoby.“¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰² Např. „Kurs zaváření ovoce a moučných jídel, pořádaný Okresním odborem pro zájmy venkovských žen zahájen bude definitivně v pondělí 1. září o 1. hodině odpolední.“ Stejný kurs se konal i na Kutnohorsku. In NESG. *Do Velké Prahy*, Venkov, 24. 8. 1924, roč. XIX, č. 200, s. 5, nebo *Kurs zaváření ovoce a jemných moučnicků* In NESG. *Do Velké Prahy*, Venkov, 7. 9. 1924, roč. XIX, č. 212, s. 4. Například výsledky kurzu zaváření ovoce a jemných moučnicků na Jílovsku byly použity jako občerstvení při dožínkách. In NESG. *Na Jílovsko*, Venkov, 7. 9. 1924, roč. XIX, č. 212, s. 4

¹⁰⁰³ „Agitační kroužek žen v Praze VII. a odbočka Dělnické akademie vedením soudr. V. Koušové pořádá v krásné Masarykově škole na Maninách ve vzorné kuchyni kurs správné výživy. Býti hostem kursu jest velmi příjemné, ale nával hostů by jistě rušil práci, pročež vás tam neposílám,“ účastnic je deset. Kurz vede vrchní sestra Červeného kříže – sl. Šindlerová, „v moderních názorech o správné výživě, reformujících naši převážně masitou stravu mlékem, zeleninou, ovocem atd. Práce taková obyčejně naráží v širokých vrstvách na nedostatek porozumění,“ každý čtvrtek od 18 do 22 hodin po deset večerů. Nejprve je hodina teorie - o hodnotě složení a významu potravin pro lidský organismus, vědecké výzkumy, výpočet energetické výhodnosti a finančního nákladu, pak část praktická – všichni dostanou recepty, rozdělí se práce, suroviny jsou nakoupeny. „Jedna účastnice každé skupiny vyúčtuje cenu připraveného pokrmu a určí náklad na porci pro jednoho strávnicka.“ Pak společně vaří, naaranžují na mísy, snědí, zhodnotí, uklidí a odcházejí, platí se za suroviny. In Hnátkovi, Jiří a Lidka. *Kurs správné výživy*, Ženské noviny, 16. 5. 1929, roč. XI, č. 20, s. 5

¹⁰⁰⁴ Posl. Ing. Dr. M. Tumlířová. *Výživa rodiny*, Venkov, příloha Hospodářská výstava, 22. 5. 1938, roč. 33, č. 120, s. neuvedeno

¹⁰⁰⁵ NESG. *Jsme národ jedlíků?*, České slovo, 20. 1. 1924, roč. XVI, č. 18, s. 12

¹⁰⁰⁶ L. Stachová. *Více zeleniny – více zdraví*, Venkov, 28. 5. 1933, roč. 28, č. 125, s. 13

¹⁰⁰⁷ NESG. *Hospodyně si všímá správné výživy*, Venkov, 20. 3. 1938, roč. 33, č. 67, s. 4

¹⁰⁰⁸ Jt. *Co dnes k obědu?*, Právo lidu, 13. 2. 1938, roč. 47, č. 37, s. nečíslováno

Venkov shrnuje poklady české kuchyně, které by hospodyně a restauratéri měli beze studu nabídnout zahraničním hostům – ovocné knedlíky, buchty, vdolky, lívance, masa s omáčkami, moravské uzené, klobásy, šunku, ryby, zvěřinu a drůbež, slovenskou brynzou a oštěpek.¹⁰⁰⁹

5. 3. 5. 1 Pestrá strava rodiny vizitkou moderní ženy

Ve většině listů se opakuje nabádání žen – matek k řádnému výběru potravin. Zdraví prospěšná, dostatečná, levná a zároveň rozmanitá výživa celé rodiny byla považována za vizitku moderní ženy, protože jejím úkolem bylo nasytit rodinu i ze skromného příjmu. Zpravidla však ženy upřednostňovaly levnější sytivé potraviny jako pečivo či brambory.

Redaktorka Lidových novin Marie Úlehlová (M. Ú.) připomíná, že „zdravotní může sloužit jen ta strava, která je také chutná.“¹⁰¹⁰ Toho lze docílit střídáním pokrmů, jejich krásnou prezentací a servírováním a především domácím vařením. Důraz na kombinování různých potravin a estetiku pokrmu i stolování kladla už v roce 1826 ve své Domácí kuchařce průkopnice domácího měšťanského vaření M. D. Rettigová.¹⁰¹¹ O sto let později se akcentoval vliv pokrmů na zdraví. Lze předpokládat, že se ženy při výběru potravin a pokrmů nejspíš inspirovaly i v časopisech a novinách.

V Lidových novinách se od roku 1930 objevoval každý víkend jídelní lístek na týden s návrhem pokrmů k obědu (polévka a hlavní chod) a k večeři (hlavní chod), pod kterým býval pravidelně inzerát: „... a nejlépe to uvaříte v nádobí od firmy V. J. Rott,“¹⁰¹² případně „a bez zlosti budete vařit na výbor. uhlí od České uhelné,“¹⁰¹³. Lze si z toho udělat obrázek, co střední a vyšší třída obvykle jedla. V roce 1933 jsou na menu zeleninové polévky, pětikrát týdně maso k obědu, jednou sladký nebo zeleninový oběd a jednou ryba. Večeře bývají jednodušší, co do stravitelnosti i přípravy – třeba pohanková kaše se sýrem a polníčkový salát, chléb s plněnými vejci a ředkvičkami nebo makaronové krokety se špenátem.¹⁰¹⁴ Z výběru surovin je patrné, že

¹⁰⁰⁹ NESG. *Uctívejte hosty národními jídly*, Venkov, 21. 8. 1938, roč. 33, č. 196, s. 4

¹⁰¹⁰ M. Ú.. *Zdravě, ale chutně!*, Lidové noviny, 22. 4. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 205, s. 2

¹⁰¹¹ V druhé polovině 19. století se změnily stravovací návyky v důsledku oddělení výkonu povolání ve většině zaměstnání a povinné školní docházky, děti odcházely do školy, muži do práce, doma zůstávala žena s malými dětmi a starala se o domácnost. „Zrodilo se kulinářství jako atribut středního stavu. V domácnosti se začalo dbát na čistotu – příbytku, těla i oděvu. (...) Normu hospodyně industriální éry vytvořila – tak trochu s předstihem – Magdalena Dobromila Rettigová.“ In M. Lenderová, *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*, 2016, s. 124

¹⁰¹² Inzerce: ... a nejlépe to uvaříte v nádobí od firmy V. J. Rott, Praha I., *Malé náměstí* 142, Lidové noviny, 4. 3. 1933, roč. 41, č. 116, s. 4 nebo Lidové noviny, 27. 8. 1933, roč. 41, č. 428, s. 3

¹⁰¹³ Inzerce: a bez zlosti budete vařit na výbor. uhlí od České uhelné, *Národní* 35, Lidové noviny, 31. 12. 1933, roč. 41, č. 654, s. 11

¹⁰¹⁴ M. Ú.. *Jídelní lístek na týden (od 18. 3.)*, Lidové noviny, 18. 3. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 141, s. 2

autorka jídelníčku vychází z aktuální sezony. Její kolegyně Marja Boučková představuje anglickou snídani – čaj s mlékem či smetanou, med, zavařeninu (tehdy jam), topinky, vejce naměkko, opékanou slaninu a ovesnou kaši, i když hned v první větě upozorňuje, že je příliš drahá a pro většinu lidí nedostupná. „*Ale přiznejme si, že naše snídane a přesnídávky dohromady znamenají také slušné vydání, a přemýšlejme, nebylo-li by lépe spojit je v jedno a ušetřit tak čas potřebný k dvojímu jídlu a žaludku popřáti času k vytrávení.*“¹⁰¹⁵ Nabádá čtenářky k vychovanému stolování, které jim usnadní i praktické přístroje – například samovar či opékač na topinky.

V Českém slově sestavovala každý týden Anna Drahošová, učitelka vaření, jídelníček od pondělí do neděle. K obědu předkládá každý den jinou polévku (třikrát masovou, čtyřikrát zeleninovou) a hlavní chod – dvakrát až třikrát sladký, třikrát masový a dvakrát bezmasý, v neděli nechybí dezert, večeře bývala skromnější – zpravidla chléb nebo jiné pečivo, dvakrát se objevuje vařené jídlo. Z použitých surovin je patrné, že autorka cílí na skupinu movitějších dělníků nebo nižší střední třídu, které si mohou sem tam dopřát maso, ale převážně jedí bramborovo–moučnou stravu vycházející ze sezonních plodin.¹⁰¹⁶ Často i několikrát týdně doporučuje sladké jídlo k večeři nebo sladké pečivo místo hlavního chodu k obědu (buchty, závin, vánočku), k večeři zpravidla s bílou kávou nebo čajem s citronem. Pod textem se objevuje inzerát: „*Moučník nejlépe upečete s českým Rozsypalovým práškem do pečiva.*“, i když třeba v navržených pokrmech žádný moučník s kypřicím práškem není.

V deníku Venkov vycházel od února 1933 sloupek Pro změnu kuchyně¹⁰¹⁷, kde redaktorka Mab navrhovala nové úpravy známých surovin či pokrmů. Popisuje obvyklou zimní venkovskou večeři – chléb (zpravidla žitný) se slaninou nebo uzeným bůčkem (posypaný mletou paprikou) střídající se s brambory na loupáčku s tvarohem. A navrhuje slaninu opéct (jako v Anglii) a na vypečeném tuku opéct krajíce chleba nebo vejce jako volské oko, případně i půlky rajčat nebo plátky klobásek či jiných uzenin. Doporučuje k tomu i míchaná vejce a dobrý čaj s citronem, „*je to jídlo syté a zdravé, opatřující nervům tukový obal je chránící a izolující. V Anglii je slanina jídlem národním a každodenním, proto prý je tam tak málo lidí nervosních.*“¹⁰¹⁸ V rámci akce Mléčný týden v únoru 1933 doporučuje autor J. Bř. v článku o jakosti tuzemských sýrů nahradit

¹⁰¹⁵ Marja. *Anglická snídane*, Lidové noviny, 18. 3. 1933, roč. 41, č. 141, s. 3

¹⁰¹⁶ Anna Drahošová. *Co vařit?*, České slovo, 1. 1. 1933, roč. XXV, č. 1, s. neuvedeno

¹⁰¹⁷ V roce 1930 vycházel sloupek Z naší kuchyně: Pro změnu jídelníčku.

¹⁰¹⁸ M a b. *Pro změnu kuchyně*, Venkov, 12. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 37, s. 1

alespoň jednu masitou večeři chlebem se sýrem a zeleninou či mlékem.¹⁰¹⁹ Mab dokonce navrhuje zavést tři bezmasé dny v týdnu a maso nahradit pokrmy s mlékem, podmáslem, tvarohem a kyselou smetanou. V podstatě se tedy jedná o dezerty – vedle krupicové kaše připomíná i jahelnou, polévku z podmáslí ze staršího chleba a tvarohové lívance či pirohy nebo pečenou rýži (podobnou rýžovému nákypu).¹⁰²⁰

Dbát bylo třeba nejen na správný výběr potravin a jejich kombinaci, ale i úpravu pokrmu a jeho uchování. To vyžadovalo při neexistenci lednic jistý důvtip a zkušenost. Dr. F. Lelek proto varoval před ohříváním polévek, masa, zejména vepřového, mléčných a ovocných kaší a pokrmů a knedlíků, k ohřívání doporučoval jen luštěniny, zrna, kroupy, krupky, zelí a bramborové knedlíky. K ohřívání často dochází při přípravě nedělní večeře, ale lepší je podávat maso studené a doplnit jej kyselou přílohou či bramborovým salátem, nebo rovnou studené obložené chleby sýrem, šunkou či sardinkami.¹⁰²¹ Sardinky, šproty, sledě, slanečky, uzenáče, matjesy a další drobné různě upravené mořské ryby doporučovala v Lidových novinách Marie Úlehlová (M. Ú.) zařadit do jídelníčku pravidelně a často pro jejich vysoký obsah vitamínu D, jódu, vápníku a kreosotu (důležitého při léčbě plicních chorob) a zároveň nízkou cenu.¹⁰²²

5. 3. 5. 2 Více zeleniny pro zdraví

Od 20. let se objevovala doporučení zařadit zeleninu a ovoce pravidelně do jídelníčku, protože obsahují vitaminy a prospěšné minerální soli.¹⁰²³ „Zvlášť cennou a výživnou syrovou potravinou jsou jablka a ořechy,“¹⁰²⁴ doporučovala redaktorka Olga Fastrová v Národní politice. Ta od prosince 1924 zavedla novou rubriku Pro kuchyni, ve které uveřejňovala vyvážený jídelníček i s recepty tak, „aby prospěla zdraví národa, tj.: aby nabádala ke střídmosti v jídle, k žádoucímu střídání pokrmů, k větší spotřebě ovoce a zeleniny. Čím je člověk kulturnější, tím je v jídle střídmější.“¹⁰²⁵

Jak často jíst zeleninu, v jakém množství a jak ji upravovat bylo hlavním tématem 30. let. Československý rozhlas dokonce vysílal odborné přednášky na zvýšení konzumu zeleniny.¹⁰²⁶

¹⁰¹⁹ J. Bř. *Naše sýry mají dobrou chuť a jakost*, Venkov, 26. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 49, s. 1

¹⁰²⁰ M a b. *Pro změnu kuchyně*, Venkov, 26. 2. 1933, roč. XXVIII, č. , s. 1

¹⁰²¹ Dr. F. Lelek. *Ohřívání večeře*, Národní politika, 31. 7. 1938, roč. LVI, č. 208, s. 7

¹⁰²² M. Ú.. *Sled' a jeho společníci*, Lidové noviny, 30. 1. 1938, roč. 46, č. 52, s. 4

¹⁰²³ NESG. *Zeleniny jako potravina*, České slovo, 27. 4. 1924, roč. XVI, č. 100, s. 12

¹⁰²⁴ O. F.. *Jak jíme?*, Národní politika, 16. 11. 1924, roč. XLII, č. 316, s. 4

¹⁰²⁵ O. F.. *Pro kuchyni*, Národní politika, 20. 12. 1924, roč. XLII, č. 349, s. 10

¹⁰²⁶ L. Stachová. *Náš rozhlas o zelenině*, Venkov, 20. 8. 1933, roč. XXVIII, č. 194, s. 13

Vitaminy vědci teprve objevovali a redaktorky na ně postupně upozorňovaly v novinách a nabádaly čtenářky ke konzumaci ovoce a zeleniny. Doporučovali je i lékaři, ideálně se 150–200 g masa nebo vajec denně. Zelenina byla důležitá zejména kvůli obsahu nerostných látek, které působily v těle zásaditě. Kromě listových salátů, rajčat, ředkviček, mladých cibulek, póru, hrášku a zelené papriky se tepelně upravovala. Noviny přinášely nové recepty – např. na rajska jablíčka s rýží¹⁰²⁷, nebo na úpravu zeleniny – mrkve, kedlubny, brukve, dýně, řepy, vodnice, zelí, hlávkového salátu, fazolek. K známému celerovému salátu přidává autorka L. Biková i salát čočkový a doporučuje zeleninu podávat s masem¹⁰²⁸. O tom, jak si na zeleninu lidé postupně zvykali, svědčí poznámka Marie Úlehlové (M. Ú) v článku *Zeleninu – ale jak?* o nadšencích do syrové stravy, kteří „*si libují i v syrovém nastrohaném kvěťáku nebo zase mrkvi smíchané s podmáslem a jiných podobných lahůdkách*“¹⁰²⁹, zároveň radí vyměnit občas zeleninu za maso, nejen jako doplněk ale jako plnohodnotný chod. Varuje před spařováním zeleniny, čímž ztratí cenné látky, a místo toho doporučuje její podušení nebo vaření v páře, u špenátu pak krátké zapečení v troubě. Zdomácněla také konzervovaná zelenina, jak komentuje redaktorka F. B. Ženatá v Lidových novinách: „*Smály jsme se před třemi, čtyřmi lety tomu, že Američanky používají konzervy a hle, podívejme se dnes do výkladů a pozorujeme nakupující ženy a uvidíme, že mnohé z nich odnášejí domů konzervovaný slovenský hrášek, fazole, chřest nebo ovoce.*“¹⁰³⁰ Objevují se také publikace o zdravém životním stylu, například od francouzského lékaře Cartona *Dietetika a jednoduchá kuchyně* s více než 800 vegetariánskými recepty a sestavenými jídelními lístky.¹⁰³¹ Vegetariánství bylo sice v českých zemích známé už od konce 19. století, ale spíše jako jeden ze zdravotních směrů, nikoliv výživových.

Na jaře 1924 uvádí České slovo výňatky z časopisu *Mazdaznan*, které vydávalo v Praze Mazdaznanské hnutí věnující se umění správného žití. Doporučovalo nekombinovat více chodů stejného typu (mléčné, moučné) a naopak doplňovat „*pokrmy z pšenice, žita, ječmene, sága a moučných výrobků pokrmy zeleninovými nebo ovocnými.*“¹⁰³² V jiném článku uklidňuje

¹⁰²⁷ Časopis Škola a rodina. *Rajská jablíčka s rýží*, Právo lidu, 8. 10. 1933, roč. XLII, č. 236, s. 13

¹⁰²⁸ L. Biková. *Jak upravit zeleninu a luštěniny, aby vyhovovaly české kuchyni*, Venkov, 1. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 1, nečíslováno, příloha Žena - Domov

¹⁰²⁹ M. Ú. *Zeleninu – ale jak*, Lidové noviny, 6. 5. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 106, s. 2

¹⁰³⁰ F. B. Ženatá. *Domácí roboti*, Lidové noviny, 6. 5. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 106, s. 4

¹⁰³¹ Inzerce: *Dietetika a jednoduchá kuchyně*, Lidové noviny, 6. 5. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 106, s. 4

Podobná inzerce vyšla i v deníku Právo lidu, *Dietetika a jednoduchá kuchyně*, Právo lidu, 30. 4. 1933, roč. XLII, č. 102, s. 8

¹⁰³² NESG. *Pro hospodyně*, České slovo, 30. 3. 1924, roč. XVI, č. 77, s. 14

své čtenářky z řad dělnic a nižší střední třídy, že maso není nutné ke každému obědu a varuje před zvýšenou spotřebou masa dvakrát až třikrát denně¹⁰³³. Marja Boučková uvádí v Lidových novinách v pravidelné rubrice Domácnost vegetariánské recepty na bezmasé kotlety (hrachové, čočkové, fazolové, krupicové, rýžové, bramborové či špaldové) jako zajímavou specialitu. „Nesouhlasím s přísnými vegetariány, kteří tvrdí, že se máme živiti pouhou zeleninou, resp. chlebem tlučovým a ovocem, ale také nesouhlasím s drem Kunzem, který ve svém díle Diät praví o zelenině: „Zeleninu nelze považovati za potravinu, požívá se jí jen proto, aby se naplnil žaludek.“ Zelenina a ovoce mají svůj význam ve výživě, protože obsahují různé výživné soli a železo a velmi cenné uhlohydráty“¹⁰³⁴. Recept na pečení pro vegetariány na způsob sekané z čočky a bobů uvádí i Právo lidu.¹⁰³⁵ M. Tumlířová připomíná výhodného spojení mléka se zeleninou, které zvýší konzumaci obého, zasytí a zjednoduší a zrychlí vaření, zejména na venkově. Doporučuje „mléčné polévky zelné, pažitkové, mléčné omáčky křenové, okurkové, koprové, výborné pokrmy z karfiolu, chřestu, bramborů, kapusty a brukve, zalévané mlékem a zapékané jako se dělají známé halušky nebo žemlovky. (...) Tato zeleninová jídla podávaná s vařenými nebo opékanými brambory nebo smaženkami z bramborového těsta jsou velmi chutným zpestřením jídelního lístku.“¹⁰³⁶ Možná však čtenářky připravuje na chystaný Mléčný týden (19.–26. 2. 1933).

Na Hospodářské výstavě v roce 1933 propagovaly hospodářské kurzy Zemědělské rady zeleninu, aby učinily „zeleninu oblíbenou a přesvědčily naše obyvatelstvo, aby pohlíželo na zeleninu jako na jídlo, které nejen se k ostatním pokrmům přikládá, nýbrž které může býti zcela dobře pokrmem zcela samostatným, když je vhodně upraveno.“¹⁰³⁷ V polovině roku 1933 však už Venkov otevírá článek Léčivost zelenin tvrzením, že „dnes i široké vrstvy lidové si uvědomují, že požívání zelenin jest zdravé a proto přichází zelenina hojně na jídelní lístek. Zeleniny nejsou příliš výživné, ale doplňují těžká jídla, zvláště masitá a moučná, činí je záživnějšími a působí tedy dieteticky.“¹⁰³⁸ Redaktorka Venkova L. Stachová přináší inspiraci ze světa na úpravu zeleniny jako karbanátků, svítků, pudinků, amolet, palačinek, dortů, plněné, vařené

¹⁰³³ NESG. *Jak vařiti?*, České slovo, 24. 2. 1924, roč. XVI, č. 47, s. 14

¹⁰³⁴ Marja. *Z vegetariánské kuchyně*, Lidové noviny, 12. 10. 1924, roč. 32, č. 514, s. 20

¹⁰³⁵ Josefa Severýnová. *Pečeně pro vegetariány*, Právo lidu, 12. 2. 1933, roč. XLII, č. 37, s. nečíslováno

¹⁰³⁶ Ing. Dr. M. Tumlířová. *Spotřeba mléka v domácnosti venkovské a městské*, Venkov, 12. 2. 1933, roč. XXVIII, č. , s. 1

¹⁰³⁷ L. Stachová. *Více zeleniny – více zdraví*, Venkov, 28. 5. 1933, roč. 28, č. 125, s. 13

¹⁰³⁸ NESG. *Léčivost zelenin*, Venkov, 7. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 107, s. 13

s vaječnými omáčkami, přelité máslem, špekem či olejem, a apeluje na rodiče a opatrovnice, aby děti odmala dostávaly zeleninové kaše a zeleninu.

O 14 let později od nastolení tématu konzumace zeleniny (1938) se už rétorika posunula k propagování konzumace syrové zeleniny v sezoně, případně její lehké úpravě a hlavně jejího zařazení do dětského jídelníčku.¹⁰³⁹ Například redaktorka Lidových novin Marja Boučková uvádí recept na syrový zeleninový salát z nastrouhané mrkve, petržele, celeru, červené řepy, zelí, křenu, květáku a okurkou s majonézou¹⁰⁴⁰. L. Stachová ve Venkově v roce 1933 tvrdí, že donedávna se zelenina jedla jen v podobě okurkového salátu, případně hlávkového salátu k masu, mrkev, kedlubna a kapusta dušené na omastku a zahuštěné jíškou či moukou jako příkrm nebo zelí k vepřové pečení či uzenému. V lednu 1938 už Venkov přináší čtyři recepty na saláty, tři z vařené zeleniny a jeden ovocný z jablek, banánů, datlí a fíků s mandlemi.¹⁰⁴¹ Lze se však domnívat, že o prostém snědení čerstvého ovoce či syrové zeleniny noviny ani dobové kuchařky nepsaly, stejně jako jej nezmiňují pro přílišnou všednost pamětníci.

Marta Mašková apeluje na čtenářky Venkova, aby děti naučily jíst zeleninu, protože mimo „*fíky, švestky, citrony a pomeranče dodávají tělu basicke soli, které hrají důležitou úlohu při zdravé výživě.*“¹⁰⁴² Inspiruje k tomu pokusem z USA, kde děti v mateřské školce nechali připravovat si vlastní svačinky a oběd ze zeleniny. Lékař Karel Macek v roce 1938 v Českém slově přesvědčuje rodiče, aby dětem zajistili dostatek vitaminů. „*Podstata účinků vitaminů k výměně látkové není ve většině případů objasněna. Jisto jen jest, že hraje úlohu usměrňovače, tohoto ohromně složitého děje.*“¹⁰⁴³ Podotýká, že k objevu vitaminů došlo zhruba před 50 lety, ale ví se, že z potravin mizí dlouhým skladováním, varem nebo v nevyhovujícím prostředí. Doporučuje tedy chladničku pro uchování ovoce a zeleniny a jejich jednoduchou úpravu. Pravidelný příjem čerstvého ovoce a zeleniny z důvodu obsahu vitaminů zdůrazňuje i Marie Úlehlová (M. Ú.) v Lidových novinách na Nový rok 1938. Zejména v zimních měsících jsou třeba, z levnějších zdrojů doporučuje brambory, citronovou šťávu, nelze-li si dovolit citrusy, salát endivii (kadeřávek), jablka, vařená rajčata, kyselé zelí, křen, mrkev, plnotučné mléko, mořské ryby a rybí tuk pro dostatek vitaminu D a jódu.¹⁰⁴⁴ Stejný názor najdeme i v listu

¹⁰³⁹ M. V. Jezme hodně zeleniny, Venkov, 26. 6. 1938, roč. 33, č. 149, s. 6

¹⁰⁴⁰ Marja. Z vegetariánské kuchyně, Lidové noviny, 12. 10. 1924, roč. 32, č. 514, s. 20

¹⁰⁴¹ A. Matoušková. Zimní saláty, Venkov, 1. 1. 1938, roč. 33, č. 1, s. 7

¹⁰⁴² Marta Mašková. Naučme děti jíst zeleninu, Venkov, 16. 4. 1933, roč. XXVIII, č. 91, s. nečíslováno

¹⁰⁴³ Karel Macek. Jaro a vitaminy, České slovo, 28. 5. 1938, roč. XXX, č. 125, příloha Naše zdraví

¹⁰⁴⁴ M. Ú.. Do nového roku – levné vitaminy, Lidové noviny, 1. 1. 1938, roč. 46, č. 1, s. 12

Venkov, který radí pravidelnou konzumaci ovoce a zeleniny, hlavně čerstvé, nebo lehce povařené, hlavně dětem a pracujícím mužům. V březnu 1938 doporučoval k přesnídávkce zařadit ovoce místo uzenin.¹⁰⁴⁵

5. 3. 5. 3 Ovoce místo cukrátek i při dietě

Ve 30. letech se objevují i důkazy o vlivu ovoce na zdraví.¹⁰⁴⁶ To se do té doby zpracovalo často jen do zavařenin, knedlíků nebo koláčů. Národní politika popisuje léčivost ovoce a dává za příklad Američany, kteří „*jedí mnoho ovoce a tvrdí, že jedině hojným požíváním ovoce zachová si člověk tělesnou svěžest a dlouhé mládí. Ovoce je též nepostradatelné pro dietní stravu.*“¹⁰⁴⁷ Vyzdvihoval je nejen obsah vitaminů, ale především cukru, který byl stále velmi ceněn jako zdroj energie. České slovo doporučovalo v roce 1924 čtenářkám dávat dětem místo cukru a cukroví raději ovoce, „*v němž jsou – vedle cukru – ještě různé výživné soli.*“¹⁰⁴⁸ Z dnešního pohledu však doporučované zdravé ovocné kůry – například 1,5 kg hroznového vína denně působí spíše nezdravě. Právo lidu radí sníst před spaním syrové jablko (i se slupkou kvůli výživným látkám v ní obsažených), případně oloupané strouhané jablko s medem, svařenou a filtrovanou pomerančovou či citronovou šťávu, taktéž s medem, nebo jen samotný med. „*Pravidelně požívaná lžička medu před spaním, sklenice vody oslazená a vypitá pravidelně po každé únavě i po práci, zažene nervosu, upraví stolici a daruje nám klidný spánek.*“¹⁰⁴⁹ České slovo, Právo lidu i Venkov bez označení inzerce píší: „*Jezte med, je zdravý.*“¹⁰⁵⁰ Lžičku medu denně jako prevenci nemocí v zimě a jeho přínos ke zdraví oproti cukru vysvětluje curyšský lékař v deníku Venkov. Text je označen číslem, což značí inzerci, avšak chybí konkrétní značka či prodejce medu.¹⁰⁵¹ O týden později je ve Venkově inzerce „*V medu je zdraví, v medu je síla!*“¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁵ NESG. *Hospodyně si všímá správné výživy*, Venkov, 20. 3. 1938, roč. 33, č. 67, s. 4

¹⁰⁴⁶ J. Kopš. *Ovoce lékem*, Venkov, 16. 7. 1933, roč. XXVIII, č. 164, s. nečíslováno

¹⁰⁴⁷ Tin. *Ovoce jako léčivý prostředek*, Národní politika, 16. 7. 1933, roč. LI, č. 192, s. 8

¹⁰⁴⁸ NESG. *Kuchařské recepty*, České slovo, 6. 1. 1924, roč. XVI, č. 6, s. 12

¹⁰⁴⁹ NESG. *Dietní chyby*, Právo lidu, 7. 5. 1933, roč. XLII, č. 107, s. 14

¹⁰⁵⁰ NESG. *Jezte med, je zdravý*, České slovo, 1. 1. 1938, roč. XXX, č. 1, s. 8 a NESG. *Jezte med, je zdravý*, Právo lidu, 1. 1. 1938, roč. 47, č. 1, s. 7, NESG. *Jezte med, je zdravý*, Venkov, 1. 1. 1938, roč. XXXIII, č. 1, s. 15

¹⁰⁵¹ Inzerce: *Pozoruhodná slova MUDra Reinharta, odborného lékaře z Curychu, o včelím medu*, Venkov, 16. 1. 1938, roč. XXXIII, č. 13, s. 9

¹⁰⁵² Inzerce: *V medu je zdraví, v medu je síla!*, Venkov, 23. 1. 1938, roč. XXXIII, č. 19

5. 3. 5. 4 Krásná žena je štíhlá nebo kyprá?

Po poválečném nasycení se ženské listy začaly zabývat ideálem krásy. Zatímco katolické a dělnické časopisy řešily spíše zdravou či vyváženou stravu¹⁰⁵³, tituly zaměřené na ženy ze středních a vyšších společenských vrstev začaly velmi pozvolna prosazovat kult štíhlosti. Zdravá a krásná už není žena postavy statné, kyprých tvarů a růžolících tváří, jak bývalo zvykem dříve, ale žena sportovní, přirozeně opálená a z těchto důvodů také zdravá. Odpovídalo to celoevropskému pojetí nové ženské krásy, jak uvádí historik jídla Massimo Montanari¹⁰⁵⁴. Články kladou důraz na vyváženou, pestrou výživnou stravu, která zasytí, ale nevede k otylosti. V roce 1933 se uvádělo, že „člověk potřebuje denně asi 50 g bílkovin, 60 g tuku a 580 g uhlohydrátů.“¹⁰⁵⁵

Na tento trend reagoval restaurátér Karel Šroubek z Grandhotelu Evropa v Praze, který ve své kuchařce z roku 1935 upozorňuje, že touha žen i mužů po štíhlosti často způsobí jiné nemoci či tělesné útrapy a doporučuje ideální váhy docílit sportem i úpravou jídla – vyvarovat se pokrmů obsahující příliš tuku a „*látek, tloušťku podporujících*.“¹⁰⁵⁶ Tedy upřednostňovat bílé maso, ryby, ovoce, zeleninu, sýr a víno místo piva. Na jaře 1938 představuje Marie Úlehlová (M. Ú.) v Lidových novinách hollywoodskou dietu sestávající se z grapefruitu, syrové zeleniny, oliv, vařených vajec a masa a upravuje ji na české poměry zařazením čerstvé a vařené zeleniny bez omastku k obědu i k večeři, denní konzumaci jablka, vařeného masa a vývaru bez tuku a zavářky, a přílohy k masu v podobě brambor, rýže, chleba či salátu. Uvádí i kalorickou hodnotu jednotlivých potravin a připomíná střídmost v jídlu a dostatek pohybu.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵³ Odborně se tomu věnuje například Dr. Maria Tymichová v Ženském světě: „V celku normální potrava má se skládati: 1. Z látek dráždivých (povzbuzujících) přizpůsobených svou jakostí a silou zvyklostem místním a individuálním. 2. Z látek dusíkatých, stavebních (bílkovin) reparujících ztráty tkání. 3. Z látek spalných, energetických a kalorických (uhlohydrátů a tuků). 4. Z látek minerálních, podávaných v ústrojných asociacích protoplasmatických. 5. Z vitalisujících energií ve formě enzymů, vitaminů a produktů kvašených. 6. Z vody, která by rozpouštěla tyto rozličné látky a umožňovala jejich metabolismus. 7. Z odpadkových částic, nemajících význam přímo pro výživu, ale povzbuzujících mechanicky činnost zažívacího ústrojí.“ In Tymichová, Maria. Hygienická výživa v kuchyňské praxi, Ženský svět, Leden 1929, roč. XXXIII., č. 1, s. 10. „Nejdelikátnější část umění výživy spočívá beze sporu v přizpůsobení jejím komplexitě životních podmínek: klimatu, vlastnostem rasovým a rodinným, temperamentu, dřívějším zvykům a idiosynkrasiím, věku, pohlaví, zaměstnání, zdravotnímu stavu jednotlivce a konečně ročním a saisonním variacím.“ - záleží na individualitě a temperamentu In Tymichová, Maria. Hygienická výživa v kuchyňské praxi III., Ženský svět, Květen 1929, roč. XXXIII., č. 5, s. 134

¹⁰⁵⁴ „Stravovací a estetický vzor štíhlosti, obohacený obvyklými implikacemi zdravotního rázu, se v Evropě významně rozšířil v první polovině 20. století, ale ještě v 50. letech se ženské postavy na reklamních plakátech většinou blížily tradiční představě kypré, „plné“ tělesnosti.“ Viz M. Montanari, Hlad a hojnost: dějiny stravování v Evropě, 2003, s. 168

¹⁰⁵⁵ Řed. M. Schneiderová. Výživná hodnota tvarohu, Venkov, 19. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 67, s. 1

¹⁰⁵⁶ K. Šroubek, Jak se vaří u Šroubka, 1937, s. 175

¹⁰⁵⁷ M. Ú.. Hollywoodská kura v československém vydání, Lidové noviny, 1. 5. 1938, roč. 46, č. 219, s. 4

Dělnické vrstvy a nízkopříjmové skupiny řešily v druhé polovině 30. let spíše nedostatek jídla. Průměrná spotřeba potravin na jednoho obyvatele v roce 1937 činila 2 500 kcal denně, což odpovídalo 85 % doporučené denní dávky kalorií. Jídelníček se skládal z 60 % cukrů, z 29 % tuků a 11 % bílkovin¹⁰⁵⁸, z toho 56 % rostlinných a 74 % živočišných¹⁰⁵⁹. V roce 1938 však už byla štíhlá sportovní postava normou krásy, vyžadovaná zejména v obchodě, u filmu nebo v divadle.¹⁰⁶⁰ Podporovala ji i řada inzerovaných přípravků na hubnutí.¹⁰⁶¹ Přílišná štíhlost však také nebyla žádoucí, o čemž svědčí inzerce na přípravek Mirocal k zesílení a získání „*plné, krásné*“ postavy.¹⁰⁶²

5. 3. 6 Lahůdky pro mlsné jazýčky

Po celé období první republiky se zlepšovalo zásobování, dostupnost potravin i dovoz cizokrajných plodin a lahůdek. Přispěl k tomu zvyšující se blahobyt střední a vyšší třídy, ale jistě i nepřetržité fungování restaurací, lahůdkářství¹⁰⁶³ a cukráren, jejichž šéfkuchaři a cukráři neustále vymýšleli nové kombinace chutí a kreace. V české kuchyni zdomácněly zahraniční pokrmy jako vídeňské řízky, karbanátky, sekaná, guláš¹⁰⁶⁴ i francouzské a holandské sýry¹⁰⁶⁵, importovaly se i další zahraniční potraviny jako humři, kaviár či šampaňské. Za luxusní delikatesu platily ústřice¹⁰⁶⁶. Ve vyšších společenských kruzích byly oblíbeným pokrmem mořské ryby a další mořští živočichové soudě podle výdajů 22 milionů Kč za mořské ryby v roce 1931, při započítání humrů, raků, ústřic, kaviáru a luxusních rybích konzerv se částka mohla vyšplhat k 70 milionům Kč.¹⁰⁶⁷ „*Humří majonéza na začátku a ananasový krém na konec, toť*

¹⁰⁵⁸ Dnešní doporučené složení vyvážené stravy je 50–55 % cukrů, 30 % tuků a 15–20 % bílkovin.

¹⁰⁵⁹ J. Bartoš, M. Trapl, *Československo 1918 – 1938*, 2001, s. 69

¹⁰⁶⁰ NESG. *Tloušťka a štíhlá linie*, České slovo, 28. 5. 1938, roč. XXX, č. 125, příloha Naše zdraví, s. 2

¹⁰⁶¹ Inzerce: *Když zhubla, cítila se zdravější*, Národní politika, 29. 5. 1938, roč. LVI, č. 147, s. 5

¹⁰⁶² Inzerce: *Byla jsem hubená, nic mně neslušelo*, Národní politika, 8. 5. 1938, roč. LVI, č. 126, s. 7

¹⁰⁶³ Např. inzerce: „*Uherský salám nejlepších značek, pravý ementálský, výběr sýrů, salámů, olejovek, oček, sardelí Société, Kahlovy rybí konzervy a j. lahůdky pro obch. Nab. Bohumil Pick a spol., Vinohrady, Brandlova 3.*“ Příloha Národní politiky, 26. 4. 1924, roč. XLII, č. 115, s. nečíslováno

¹⁰⁶⁴ „*Vídeňské řízky, sekaná nebo karbanátky jsou dnes zlatým hřebem každého slavnostního oběda; a ještě Anna Kosinová, dcera rychtáře z Brda (narozena 1851) výslovně prohlašuje, že v jejím mládí (provádala se v 18 letech) sekanou a řízky vůbec neznali. A tak to bude jistě i s jinými, dnes zcela běžnými jídly, s gulášem, paprikou apod.*“ Viz L. Kaizl, *Lidová výživa: význam lidové stravy, její zvláštnosti, návrat k lidové stravě a dnešní doba. Část 1: Strava v Podkrkonoší*, 1944, s. 139

¹⁰⁶⁵ „*I konsum dovážených sýrů značně stoupl a různé ty „á lá“ sýry takřka úplně zatlačily domácí syrečky a hořčák. Specializované lahůdkářské obchody byly u nás otevřeny teprve, když stoupal blahobyt po světové válce, ale zavedly se až po několika nezdarech.*“ Viz L. Kaizl, *Lidová výživa: význam lidové stravy, její zvláštnosti, návrat k lidové stravě a dnešní doba. Část 1: Strava v Podkrkonoší*, 1944, s. 140

¹⁰⁶⁶ A. d.. *Výživnost ústřic*, Lidové noviny, 19. 7. 1924, večerník, roč. 32, č. 360, s. 1

¹⁰⁶⁷ M. Ú. *Vánoční rozjímání o rybách*, Lidové noviny, 24. 12. 1933, roč. 41, č. 644, s. 2

pro naše. mlsné jazyčky standardní ideál hostiny,“ popisuje v únoru 1938 redaktorka Lidových novin Marie Úlehlová (M. Ú.) a zmiňuje i další běžné mořské korýše – langusty, krevety, garnáty, kraby a jejich nejen výbornou chuť a exkluzivitu, ale i výživovou hodnotu a obsah vitaminů. V zimních měsících se i do českých lahůdkářství, zejména tedy pražských, případně brněnských, dováželi korýši živí, celoročně a častěji však v konzervách.¹⁰⁶⁸

Z Itálie se importovaly pomeranče, citrony, mandarinky, fíky, mandle, kaštiny, svatojánský chléb, oříšky, těstoviny, salámy, tvrdé sýry, rajčatové konzervy a rybičky v oleji.¹⁰⁶⁹ Mezi nové potraviny patřily i těstoviny nebo rajčata¹⁰⁷⁰, naopak ústřice, mořské ryby, banány a pomeranče se do českých zemí běžně dovážely už před první světovou válkou. Julius Meinl inzeroval svou pomerančovou zavařeninu¹⁰⁷¹ a lisované ovocné šťávy.¹⁰⁷² V Lidových novinách se objevil inzerát na mangové chutney přímo z Indie.¹⁰⁷³

Rajčata lidé i pěstovali, i když zatím nijak masově, protože se v novinách objevuje recept na marmeládu z rajčat (naslano i nasladko, která prý mohla substituovat zavařeninu meruňkovou)¹⁰⁷⁴ nebo záchovku – naložená rajčata s cibulí v octovém láku¹⁰⁷⁵ a doporučení jíst syrový salát z okurek či rajčat a ředkvičky pro dodání potřebných vitaminů¹⁰⁷⁶. Relativní novinkou, tedy v dělnické třídě, byly zřejmě citrony, jejichž použití popisovala příloha Ženské slovo v listu České slovo: „*Místo octa začíná se však užívatí citronu a jistě ku prospěchu zdraví. Citronová šťáva podporuje trávení, kdežto o octu toho nelze říci. Citronová šťáva má jemnější, lahodnější chuť než ocet a proto bychom vždycky měli raději sáhnouti po citronu, než po octu.*“

¹⁰⁷⁷ Ocet se totiž už nevyráběl převážně z vína, ale z kyseliny octové, která vznikala suchou destilací dřeva, kvašením lihu, případně zkysáním ovoce¹⁰⁷⁸. V dobových kuchařkách se však

---

¹⁰⁶⁸ M. Ú.. *Humři a co k nim náleží*, Lidové noviny, 13. 2. 1938, večerník, roč. 46, č. 78, č. 4

¹⁰⁶⁹ NESG. *Dovoz jižního ovoce* a NESG. *Dovoz z Itálie*, České slovo, 9. 3. 1924, roč. XVI, č. 59, s. 7

¹⁰⁷⁰ Kaizl jedl salát z rajčat poprvé ve Francii v roce 1926, v Čechách se jedla rajčata především tepelně upravená, v omáčkách, polévkách, nákypech, jak uvádějí v receptech například Ženské noviny (*Rajská jablíčka*, 17. 7. 1924, roč. VI, č. 26, s. 3 nebo *Nadíváná rajská jablíčka— Co vařiti?*, 22. 8. 1929, roč. X, č. 32, s. 3) nebo *Rajská jablíčka*, Rozsévačka, 17. 7. 1935, roč. X, č. 31, s. 7 a 24. 7. 1935, roč. X, č. 32, s. 7

¹⁰⁷¹ Inzerce: *Pomerančová marmeláda*, Lidové noviny, 19. 3. 1938, roč. 46, č. 141, s. 7

¹⁰⁷² Inzerce: *Meinlovy ovocné šťávy*, Lidové noviny, 11. 6. 1938, roč. 46, č. 292, s. 3

¹⁰⁷³ Inzerce: *Zázračné indické ovoce Mango chutney*, Lidové noviny, 31. 7. 1938, roč. 46, č. 380, s. 6

¹⁰⁷⁴ NESG. *Marmeláda z rajčat*, Národní politika, 20. 7. 1924, roč. XLII, č. 199, s. 4

¹⁰⁷⁵ NESG. *Záchovka*, Národní politika, 24. 8. 1924, roč. XLII, č. 234, s. 4

¹⁰⁷⁶ O. F.. *Jak jíme?*, Národní politika, 16. 11. 1924, roč. XLII, č. 316, s. 4

¹⁰⁷⁷ NESG. *Ocet je poživatina*, České slovo, 9. 3. 1924, roč. XVI, č. 59, s. 13

¹⁰⁷⁸ NESG. *Ocet*, České slovo, 12. 10. 1924, roč. XVI, č. 241, s. 16

citron v receptech používá běžně, zejména v omáčkách či v dezertech. Venkov přináší zprávu z časopisu Vesmír o výrobě umělého mléka z arašídů a sóji a detailně popisuje její princip¹⁰⁷⁹. Víno si stále víc dopřávala i střední třída nebo dělnictvo, prodávalo se v restauracích a hlavně v oblíbených vinotékách¹⁰⁸⁰ a tančírnách. Domácí produkci výrazně snížila ve 20. letech epidemie révokazu, která zdecimovala evropské vinice, na Moravě a ve Slezsku postihla polovinu až dvě třetiny vinic. Obnovy se dočkaly počátkem 30. let, když se z Ameriky dovezly podnože proti této nemoci odolné.

5. 3. 6. 1 Vánoční hostina

Adventní rozjímání nebo přípravu domácnosti na Vánoce noviny nijak neakcentovaly. Výjimkou byl agrární deník Venkov, který informoval o konání Mikulášského trhu – „*předkládá se z náměstí Staroměstského na náměstí Havlíčkovo, kde zahájen bude v úterý dne 3. prosince v dopoledních hodinách.*“¹⁰⁸¹ Zde se konal i o rok později – mikulášský, vánoční a josefský trh¹⁰⁸². Deník Národní politika přinesl praktické rady hospodyňkám – jak se zbavit zápachu ve spíži či kuchyňském nábytku¹⁰⁸³. Blížící se vánoční svátky dávaly tušit inzeráty na vánoční cukrovinky (v třásních, 280 ks za 20 K), kolekce, perníkové a mandlové zboží.¹⁰⁸⁴

O Vánocích 1918 si lidé mohli dopřát maso v restauracích či hospodách, ale nemohli si ho koupit v obchodech, protože první svátek vánoční a Nový rok padl na středu, tedy bezmasý den.¹⁰⁸⁵ Na přiděl byli i kapři, cukr, tuky a mouka. O rok později již byly ponechány dodávky ryb na síle trhu¹⁰⁸⁶, avšak s vymezením prodejních dnů (od 2. do 10. 12.¹⁰⁸⁷ a 20.–22. 12.¹⁰⁸⁸) a stanovením maximální ceny a množství jedna ryba na jednu poukázku¹⁰⁸⁹. O Vánocích 1919 si lidé mohli koupit i jablka a hrušky, z tuků bylo dodáváno jen kokosové máslo (250 g na

¹⁰⁷⁹ Časopis Vesmír. *Umělé mléko*, Venkov, 26. 4. 1924, roč. XIX, č. 99, s. 7

¹⁰⁸⁰ Viz inzerce, „*Vína stolní (bílá a červená, litr po 10 Kč), desertní (červené a žluté litr po 12 Kč), malaga (původní litr po 12 Kč, španělské)*, v Lidové vinárně U Afrikána, Karlín, Vítkova 2.“ In Právo lidu, 3. 5. 1924, roč. XXXIII, č. 104, s. 10

¹⁰⁸¹ NESG. *Mikulášský trh*, Venkov, 30. 11. 1918, roč. XIII, č. 279, s. 7

¹⁰⁸² „*Pro mikulášský, vánoční i josefský trh vyhraženo Havlíčkovu náměstí a pokud by nestačilo, tak ulice Mariánská na straně k Havlíčkovu náměstí.*“ In NESG. *Mikulášský a vánoční trh v Praze*, Právo lidu, 29. 11. 1919, roč. XXVII, č. 280, s. 5

¹⁰⁸³ Vložte do něj misku s trochou chlorového vápna s kapkou zředěné kyseliny sírové, uzavřete na 24 hodin a pak vyjměte. In NESG. *Spíže a kuchyňský nábytek*. Národní politika, 10. 11. 1918, roč. XXXVI, č. 262, s. 10

¹⁰⁸⁴ Inzerce, Venkov, 30. 11. 1918, roč. XIII, č. 279, s. 7

¹⁰⁸⁵ NESG. *Výjimka z předpisu o bezmasých dnech*. Právo lidu, 21. 12. 1918, roč. XXVI, č. 296, s. 7

¹⁰⁸⁶ NESG. *Ryby o vánocích*, Venkov, 22. 11. 1919, roč. XIV, č. 274, s. 7

¹⁰⁸⁷ NESG. *Prodej ryb*, Lidové noviny, 30. 11. 1919, roč. 27, č. 331, s. 4

¹⁰⁸⁸ NESG. *Přiděl ryb ve vánočním období*, Venkov, 14. 12. 1919, roč. XIV, č. 292, s. 9

¹⁰⁸⁹ NESG. *Z Aprovisačních ústavů hl. m. Prahy*, České slovo, 20. 12. 1919, roč. XI, č. 290, s. 7

osobu)¹⁰⁹⁰. V roce 1933 uvádí Národní politika jídelníček vojáků, kteří zůstanou přes svátky v kasárnách – k obědu hrachová polévka a povídkový knedlík, k večeři rybí polévka, smažená ryba s bramborovou kaší, čaj s vánočkou a čokoláda. V následujících dvou dnech dostanou vojáci bílou kávu k snídani a k obědu uzené nebo vepřovou pečení s knedlíkem a zelím.¹⁰⁹¹ Vepřové se tradičně servírovalo i na Nový rok, aby se člověka drželo štěstí. Kdo si nemohl dovolit pečení, dal si alespoň šunku.¹⁰⁹²

I v krizi 1933 si lidé chtěli na Vánoce dopřát něco výjimečného – rybu a ovoce, nejen tuzemská jablka a vlašské ořechy, ale i kokosový ořech, mandarinky, pomeranče, datle nebo kaštiny.¹⁰⁹³ Autor článku (Viktor Jedlička) tehdy považoval grapefruit a pomelo za stejný plod, tzv. Adamovo ovoce. Původ exotického ovoce a koření, tolik oblíbených o Vánocích – například lískových oříšků, vlašských ořechů, para ořechů, jedlých kaštanů, mandarinek, pomerančů, kávy, rozinek (korintek a sultánek), dýně, vanilky, burských oříšků (arašídů), rajčat, mandlí, banánů, čaje, čokolády a kakaa¹⁰⁹⁴, osvětlují Lidové noviny. Redaktorka Marie Úlehlová (M. Ú.) apeluje na čtenářky, aby kupovaly tuzemské ryby i během roku, nejen na Vánoce, protože jsou nejen zdravé, ale i levnější než maso.¹⁰⁹⁵ Dražší může být jen úprava smažením a to je stejně nezdravé.

Cukrovinky zpestřovaly sváteční chvíle dětem i dospělým. Zatímco v 18. a 19. století se jednalo především o perník, cukrkandl, marcipán¹⁰⁹⁶, na začátku 20. století se objevily bonbony¹⁰⁹⁷, čokoládové figurky na stromeček a čokoláda¹⁰⁹⁸. Nabízely je především cukrárny¹⁰⁹⁹. Vánoční

¹⁰⁹⁰ NESG. *Z Aprovisačních ústavů hl. m. Prahy*, České slovo, 21. 12. 1919, roč. XI, č. 291, s. 11

¹⁰⁹¹ Dr. E. *Vánoce v kasárnách*, Národní politika, 23. 12. 1933, roč. LI, č. 351, s. 2

¹⁰⁹² C-ová. *Pro kuchyni*, Národní politika, 30. 12. 1933, roč. LI, č. 356, s. 10

¹⁰⁹³ Viktor Jedlička. *Ovoce na vánoce*, České slovo, 24. 12. 1933, roč. XXV, č. 301, s. nečíslováno

¹⁰⁹⁴ Rjv. *Odkud až na vánoční stůl*, Lidové noviny, 23. 12. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 642, s. 9

¹⁰⁹⁵ M. Ú.. *Levné mořské ryby*, Lidové noviny, 4. 3. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 115, s. 4

¹⁰⁹⁶ Viz Č. Zíbrt, *Staročeský perník*, 1916 a M. Úlehlová-Tilschová, *Česká strava lidová*, 1945

¹⁰⁹⁷ Viz inzerce v Národní politice: *Nejlevnější nákup čokolády a cukrovinek, Vinohrady, Fochova 4,; čokoládu, cukrovinky nejlev. nakoupíte v továrním skladě F. Slabý, Praha, Celetná ul. 22 (v průchodě). Stálé novinky, pp. obchodníkům velké výhody*. Národní politika, 26. 4. 1924, roč. XLII, č. 115, s. neurčeno

¹⁰⁹⁸ V roce 1896 založil František Maršner první továrnu na výrobu cukrovinek, v roce 1914 ji přejmenoval na značku Orion. V roce 1907 vyrobila první lentilky. (viz Historie značky Orion, www.orioncokolada.cz (online, cit. 25. 3. 2020). Podle časopisu o čokoládách Gordian je čokoláda z moderní pražské továrny Kolinea nejlepší čs. čokoláda na základě laboratorního průzkumu 18 čokolád od předních českých výrobců. „Důležité je zachovat chuť a vůni kakaa a poměr co nejvíce kakaových bobů“ In NESG. *Československé čokolády*, Venkov, 1. 1. 1924, roč. XIX., č. 1, s. 12

¹⁰⁹⁹ Inzerce: „Nově otevřeno – Confiserie „Lob“, Praha, Václavské náměstí, proti pomníku sv. Václava. Nejjemnější čokoládové desertní bonbony, jemná konsumní čokoláda. Hlavní sklad švédských smetanových bonbonů „Kanold“.“ Rudé právo, 29. 11. 1924, roč. 5, č. 276, nečíslováno

stromek zdobili lidé nejčastěji domácími perníčky, sněhovým či mandlovým cukrovím¹¹⁰⁰. Ženy pekly pro rodinu i návštěvy cukroví, sušenky, koláčky, slané tyčinky sypané mákem, kmínem a solí, nebo chystaly houskové řízky namazané sardelovým máslem či salmy¹¹⁰¹ a obložené chlebíčky „o několika poschodích, v každé vrstvě něco jiného“, obložené „všemi druhy specialit, k nimž patří paštika z husích jater, račí, sardelové a jiné máslo, kapary, kaviár, uzený losos a všechna ostatní dráždidla.“¹¹⁰²

5. 3. 6. 2 Hospody i mezinárodní restaurace

Provozování pohostinského zařízení vyžadovalo koncesi a řídilo se nařízeními ministerstva pro zásobování lidu, například ohledně sortimentu¹¹⁰³ či bezmasých dní¹¹⁰⁴. V březnu 1919 zřídilo Ministerstvo pro zásobování lidu zvláštní místo inspektora a instruktora veřejných lidových kuchyní¹¹⁰⁵, přesný popis jeho činnosti však noviny neuvádí. Podle listu Venkov se v Praze stravuje v restauracích přes šedesát tisíc lidí, kteří chodí na snídani, přesnídávku, oběd či večeři. Pražští hostinští 31. října 1919 protestovali proti vládnímu návrhu stíhání lichvy v pohostinských zařízeních a vstoupili do stávk, kdy nevařili (mimo hoteliéra Oppela), a vyslali

¹¹⁰⁰ „Cukrovinky vyrábíme z mandlové hmoty zpravidla hnětením anebo pomocí „tvořítek“. Z mandlové hmoty můžete vytvářet zvířátka, pomeranče, citrony, jablka, hrušky, švestky, merunky, třešně, broskve, ředkvičku, karfiol, okurky, mrkev, rohlíčky, jaterničky, housičky aj. Všechny tyto cukrovinky barvíme bretonem červeným, žlutým nebo zeleným, čokoládou nebo kakaem, podle toho, jakou barvu má ve skutečnosti předmět, který právě napodobujeme. Uhnětené cukrovinky barvíme štětečkem a když zaschnou, potřeme je rozvařenou želatinou. Breton lze koupit u materialisty.“ In NESG. Cukrovinky na vánoční stromek, České slovo, 21. 12. 1924, roč. XVI, č. 301, s. 15

¹¹⁰¹ „Salmy je masitá kašovina, která má silnou příchut' a znamenala původně míšeninu zvěřiny a divoké drůbeže; ale protože časem všechno zobecní a všechno na světě se falšuje, tedy i salmy není již původní míšeninou určitého druhu, ale říká se tak i jiným směškám z různých druhů masa, jen úprava zůstala stejná. Je to různé dušené nebo pečené maso, utlučené a prolisované, smíchané se slaninou, nebo bez ní, rozmíchané polévkou zasmaženou máslovou jíškou, po případě zředěnou trochou bílého vína. Salmy se maže na topinky z housek, jež se nakrájejí ze žemlí nebo houskové šišky, pomažou po obou stranách rozpuštěným máslem a nechají se na plechu v troubě okorat.“ In Marja. Nesladké zákusky k čaji, Lidové noviny, 28. 12. 1924, roč. 32, č. 646, s. 13

¹¹⁰² Marja. Nesladké zákusky k čaji, Lidové noviny, 28. 12. 1924, roč. 32, č. 646, s. 13

¹¹⁰³ Stížnosti na Ministerstvo zásobování, že se „v kavárnách vydává ke slazení cukerin a nikoliv cukr rafinovaný, ačkoliv byl zrušen zákaz podávání cukru v kavárnách a dbá se na jejich zásobování cukrem.“ In NESG. Vydávání cukru v kavárnách, Venkov, 2. 8. 1919, roč. XIV, č. 181, s. 7

Na to kontrují vinohradští kavárníci, že by cukr rádi ke kávě dávali, ale žádný neobdrželi ani přes několikeré urgencye a navíc mají ještě zásoby cukerinu, který jinak prodat nemohou. In Čtk. Vydávání cukru v kavárnách, Národní politika, 3. 8. 1919, roč. XXXVII, č. 212, s. 8

¹¹⁰⁴ „revise v pražských předních restauracích a zjistil, že ve 14 hostincích se nedodržují bezmasé dny a že se tam vyrábí přepychové pečivo, jako bychom žili v již v mírových dobách a výživa širokých vrstev již byla zabezpečena. S majiteli hostinců zahájeno přísné trestní řízení a v případě neuposlechnutí bude jim odňata hostinská koncese.“ In NESG. Prohlídky v pražských hostincích, Venkov, 19. 1. 1919, roč. XIV, č. 17, s. 9

¹¹⁰⁵ NESG. Inspektorát veřejných lidových kuchyní, Právo lidu, 8. 3. 1919, roč. XXVII, č. 58, s. 8

delegaci k ministerskému prezidentovi Tusarovi¹¹⁰⁶. Od 1. listopadu 1919 byl provoz restaurací a kaváren obnoven, mohly však vařit jen jídla uvedená ve schváleném ceníku¹¹⁰⁷.

Rostoucí blahobyt většiny společnosti umožňoval i rozkvět gastronomie. Praha se postupně zařadila mezi kulinářská evropská centra po bok Vídně, Paříže či Berlína. Svědčily o tom luxusní hotely i restaurace, vyhledávané mezinárodní klientelou. Mezi takové patřil například Grand hotel Šroubek¹¹⁰⁸ na Václavském náměstí, který v roce 1924 koupil Karel Šroubek a při jeho

---

¹¹⁰⁶ NESG. *Zítřka se v hostincích vaří!*, Právo lidu, 1. 11. 1919, roč. XXVII, č. 257, s. 6

¹¹⁰⁷ „Pražskému hostinstvu a kavárnictvu. Oznamujeme tímto svým kolegům, že dnešním dnem vyvařování opětně dle možnosti se obnovuje na základě výsledku naší intervence u vlády. Předložený ceník místodržitelstvím schválený, musí býti do výsledku ankety dodržován. A. Krelbich, starosta společenstva, J. Kolář, prezident Unie, Fr. Petrovický, člen N. S. K. Šroubek, výkonný předseda Unie. A. Svoboda, předseda Hostimila, V. Adam, předseda svazu kavárníků, J. Moucha, předseda svazu malohostinských.“ In NESG. *V pražských restauracích se dnes opět vyvařuje*, Venkov, 1. 11. 1919, roč. XIV, č. 257, s. 6

¹¹⁰⁸ Původně se jmenoval U arcivévody Štěpána, což je překvapivé, protože v říjnu 1918: „Známý pražský hotel „U arcivévody Štěpána“ v Praze, na Václavském náměstí, byl nazván hotelem Wilsonovým.“ In NESG. *Hotel „Wilson“ v Praze*, Venkov, 29. 10. 1918, roč. XIII., č. 300, s. 9. Karel Šroubek hotel Štěpán zakoupil v červenci 1924 In NESG. *Koupě hotelu*, Národní politika, 19. 7. 1924, roč. XLII, č. 198, s. 5

Dnes je to Hotel Evropa. Měl 300 lůžek, 300 zaměstnanců, 3000 osob denní frekvence. Státní telefon na všech pokojích. Apartmány ve slohu Ludvíka XIV. Vlastní radiovou stanici, prádelny, chladírny. Světoznámá česká kuchyně (Šroubek, 1939, s. 3). „Dlíti v Praze a nenavštívit restaurant Šroubek znamená nebýti v Praze vůbec,“ tvrdilo jedno ze Šroubkových propagačních hesel - a možná ani moc nepřehánělo. Kulinářské umění i znalost etikety dovedli jeho současníci ocenit, a tak se za první republiky stal Karel Šroubek hlavním poradcem Hradu při pořádání recepcí. Kromě ubytovacích a stravovacích služeb nabízel i prodej občerstvení s sebou (tzv. vše přes ulici), program „Stolečku, prostři se“, voucher v určité hodnotě, na který si hosté vytvořili vlastní seznam jídel, učební kurzy pro budoucí kuchaře a praktické kurzy (vaření a vedení domácnosti) pro slečny na vdávání. V suterénu hotelu se nacházel Plzeňský restaurant, kam chodili zejména Pražané na oblíbené přesnádávky na desátou, na oběd (výběr z měšťanského menu), na večeři od šesté, ke které nechybělo plzeňské pivo, a o víkendu na rodinný oběd. Plzeňský restaurant byl pokračováním slavného podniku Šroubek, který se zaměřoval na pravou českou kuchyni doplněnou plzníčkou, kterou zde podle sládka Špalka z plzeňského měšťanského pivovaru ošetřovali nejlépe. Tak vzniklo přísloví Za života u Šroubka, po smrti v nebi. V přízemí sídlil Francouzský restaurant, kde se scházela vybraná domácí i zahraniční společnost. Vybrat si mohli české pokrmy nebo z menu du jour, „sestaveného tak, aby vyhovovalo všem chutím různých národností“. V malém salónku se stravovali slamění vdovci a mládenci, kteří šli nejen za chutnou krmí, ale i diskusemi. Celkem si hosté Grandhotelu Šroubek mohli vybrat ze 24 pokrmů na menu čtyř restaurací a kavárny, se kterou sousedila vlastní pražirna kávy. Šroubek nabízel i tzv. pense – celodenní stravování pro cizince a domácí, kteří nechtějí vařit – a pořádání hostin, v hotelu i v domácnostech včetně zapůjčení inventáře. V podstatě zajišťoval catering, v roce 1939 vydal útluou knížečku s návodem na pořádání dobrých hostin zejména ve svém hotelu, protože „slavnosti bez hostiny (...) byly by – obrazem bez rámu. A tak jako rám dobře volený náležitě dá vyniknouti obrazu, tak opětně i upravení hostiny činí teprve slavnost skutečnou slavností“ (K. Šroubek, *Grand Hotel Šroubek*, 1939, s. 5 – 6). Návrh obvyklého menu na svatební oběd by se na současných oslavách jistě setkal s povděkem. „Předně nutno se řídit roční sezonou, jakož i účelem hostiny, právě tak jako je nutno vzít v úvahu všechny okolnosti souvisící s výpravou hostiny (jako stáří účastníků, původ a prostředí, pohlaví apod.)“ (Šroubek, 1939, s. 11). Začínalo se obvykle polévkou, nebo ji nahrazoval studený či teplý předkrm. „Po předkrmu podává se některé z jídel masitých. Tento chod je vázán na chod příští tím, že musí od něho býti druh masa odlišný. Druhý chod se volí obvykle z drůbeže“ (Šroubek, 1939, s. 11). Následuje detailnější popis možných kombinací, v současnosti je pořadí obrácené – nejdříve drůbež / ryba a pak maso, zvěřina bývá zcela nakonec. Většinu stran zabírá nabídka pokrmů – polévek (např. cardinal z ryb a humrů s humrem a vaječnou sedlinou, račí, derby z rýže z curry s knedlíčky z husích jater, rýže a lanýžů, bouillon, consommé, demidoff – silný vývar z hovězího masa a slepic se zeleninou, lanýži a masitými knedlíčky, svatební – protlak z kvěťáku, růžičky z kvěťáku smažené, želví – silný vývar ze želvy), poté jste si mohli dát kaviár, paštiku z husích jater, bílá husí játra zapečená v husím sádle (palestinská), langustu, humra, ústřice, krevety, marinovaného úhoře, rýnského lososa, kapra v rosolu,

zařizování i vedení uplatnil své zkušenosti ze zahraničí. Součástí hotelu bylo několik restaurací různých cenových hladin¹¹⁰⁹, které byly mezi hosty velmi oblíbené. Dokládá to i fakt, že Karel Šroubek s manželkou Bertou napsali kuchařku *Jak se vaří u Šroubka*¹¹¹⁰, podle které vařilo mnoho generací kuchařů i hospodyň. Sousedním podnikem byla restaurace Evropa, kterou vlastnil Jiří Vařata, a kde se často scházely politické špičky, na Václavském náměstí také fungovala luxusní Vaňhova rybárna se skromnějším studeným a teplým rybím bufetem a restaurací Adriatic Grill. V Alcronu ve Štěpánské ulici vařil od roku 1936 Florian Zimmerman, který svým kuchařským uměním okouzloval hosty na veletrhu Expo 58. Dobové inzeráty v denním tisku upozorňují ještě na otevření restaurace Elner v paláci Riunione Adriatica di Sicurta na nároží Jungmannovy a Národní třídy¹¹¹¹ začátkem roku 1925, nejlepší svatby v hotelu Gráf¹¹¹² a další. Devět prvotřídních restaurací z Prahy se sešlo na Výstavě stolního umění v únoru 1938, kde představily svůj servis a nabídku. Šramotu, u sv. Havla, u Bumbříčka, Vaňhovu rybárnu, Obecní dům města Prahy, Lucernu-Barrandov, Procházku z Letné, Beránkovy podniky a Restauraci Letiště-Praha doplnila Zemská jednota společenstev hostinských v Čechách, která ukázala, jak se za posledních třicet let zjednodušilo stolování, prostírání, podávání i aranžmá jídel.¹¹¹³

Vedle luxusních podniků fungovaly i skromnější restaurace, hospody, výčepy, vinárny, besedy, automaty¹¹¹⁴, kde si lidé sami vybrali, vzali a zaplatili pokrm, a nebo také mensy, které

---

pražskou šunku či hovězí jazyk, roastbeef apod., nechybí ani zeleninové předkrmy (chřest, artyčoky, černý kořen, jarmus – kapusta zimní pozn. aut.) či teplé paštičky, ragout v mušli a různé úpravy ryb. Pečeně z masa jsou stejné jako známe dnes, zajímavě zní hovězí od špičky: „Prima hovězí maso, přírodní šťáva, macaroni“ (Šroubek, 1939, s. 18), jedly se kuřata, pulardi, kapouni, krocani, husy, kachny i holoubata a veškerá zvěřina (včetně kvíčal či tetřevů). Z dnešního pohledu zní vtipně názvy a úpravy brambor: „pommes frites (na nudle krájené a osmažené), pommes pailles (slabé nudličky, tzv. sláma), pommes soufflés (bramborové polštářky), pommes anna (syrové brambory na kolečka krájené, do formičky skládané, na másle pečené), pikoli-brambory (vykrajované bramborové kuličky),“ apod. (Šroubek, 1939, s. 22 – 23). Na dezert jste si mohli dát zmrzlinu, košíčky s krémem a ovocem, šlehačku, sorbet, různé řezy, dorty a cukroví a ovoce často zkombinované s likéry, puding, nákyp, savarin, palačinky, roláda a soufflé se servírovaly teplé. Cena menu se podle složitosti pokrmů a množství chodů pohybovala od 25 do 120 Kč (při počtu alespoň 6 osob).

¹¹⁰⁹ „Luxusní podnik prý světové pověsti je kavárna, restaurace a hotel Šroubek na Václavském náměstí. Ale my, služebná děvčata se zde máme pod psa. Pan hotelier Šroubek má dobré hlídací psy, kteří nás pozorně sledují. Když v „Rudásku“ stojí něco o Šroubkových, hned je to „zabaveno“ naším domácím censorem, aby si to žádný host nemohl přečíst.“ Je tam i děsivá paní H., která hlídá, uhoní děvčata, až z toho onemocní a pak je udá, že mají tuberkulosu In NESG. *Jak se u těch Šroubků máme*, Rozsévačka, 4. 1. 1933, roč. VIII., č. 1, s. 4

¹¹¹⁰ První vydání knihy *Jak se vaří u Šroubka: Sbíрка kuchařských receptů nejoblíbenějších jídel, střídavě denně upravovaných* vyšel v roce 1912, znovu pak v roce 1937 a v roce 2008 v nakladatelství Pragma.

¹¹¹¹ NESG. *Restaurant Elner*, Lidové noviny, 3. 1. 1925, roč. 33, č. 4, s. 4., inzerce v časopise Gentleman. *Revue moderního muže*. 1925, roč. II, č. 4, s. nečíslováno

¹¹¹² Inzerce: *Svatby nejlépe obstará Hotel Gráf, Praha II.*, Venkov, 15. 3. 1924, roč. XIX, č. 64, s. 4

¹¹¹³ Meta. *Výstava stolního umění*, Lidové noviny, 19. 3. 1938, večerník, roč. 46, č. 142, s. 9

¹¹¹⁴ Známý byl například automat Koruna na Václavském náměstí, viz M. Fantová, *Lidé, Praha a svět*, 1925, s. 69

poskytovaly snídaně, svačiny, přesnídávky, obědy, večeře i zákusky studentům i nestudentům¹¹¹⁵. Například v roce 1933 se v automatech podávaly tradiční venkovské pokrmy jako česnekové topinky, bramborové knedlíky s cibulkou nebo placky¹¹¹⁶, ale i „světové“ sandwiche. Obliba městského pohostinství souvisela i s rostoucí zaměstnaností žen. *„Dnes je mnoho domácností, kde pracuje muž i žena, kde nejsou děti a kde není služka, jenom posluhovačka. Žena obvykle večer upravuje vydatnější večeři, v poledne se oba najedí někde v automatu.“*¹¹¹⁷

Podniky sloužily nejen k občerstvení, ale i k setkání a popovídání. Každá skupina navštěvovala jiný typ zařízení. *„Za dnešních dob stýkají se literáti, novináři, politikové, vědáci a umělci ve skvělých společenských sálech pražského Hradu, v historických síních staropražských paláců, ve společenských elegantních místnostech Obecního domu nebo v Národních domech různých částí Velké Prahy, kromě kaváren a restaurací velkého slohu. Vznikla vedle stávajících již besed celá řada společensky stále pevněji zakotvujících českých klubů – to je dnešek,“*¹¹¹⁸ vzpomínala M. Laudová v deníku Venkov na pamětní knihu restaurace U Ježíška ve Spálené ulici. Především pražské kavárny často fungovaly jako druhá redakce novinářů, kteří se scházeli na pravidelnou výměnu názorů a informací. Podle svého zaměření si vybírali podnik – například do kavárny Union na Národní třídy chodili intelektuálové, spisovatelé a němečtí exulanti, v Levé kavárně se scházeli umělci levicového smýšlení, ale třeba i Vítězslav Nezval nebo Milena Jesenská, do Národní kavárny chodila intelektuální elita blízka Hradu, ve Společenském klubu na Příkopech vytvořili tzv. Táflundu herci, spisovatelé a novináři Lidových novin¹¹¹⁹, v kavárně Opera nebo Axa mívali pondělní porady redaktoři Rudého práva.¹¹²⁰

Na pořádek dbaly živnostensko-policejní předpisy živnosti hostinské a výčepnické v Praze. Zakázáno bylo například plivat na podlahu, odklepávat na zem doutníky a odhazovat zápalky

---

¹¹¹⁵ „Obědy o prázdninách – po Kč 3,50 a večeře (teplé i v neděli) po Kč 3, podává všem studentům „Mensa Akademického domu“. Též Mens. Cafeterie A. D.“ Otevřena jest nepřetržitě denně 8–10 hod, večer (snídaně, svačiny, přesnídávky, zákusky, jemné, večeře i obědy (menu po 6 Kč). Přístupna každému členu A. D. I nestudentu, jenž může používat i největší čítárnu v Praze (1300 listů). Dotazy: Informační kancelář A.D. výhradně Praha III., Pod Letnou (býv. Strakova akademie).“ In NESG. *Obědy o prázdninách*, Rudé právo, 2. 8. 1924, roč. 5, č. 181, s. 7

¹¹¹⁶ Proš. *Návrat k staré, selské stravě*, Venkov, 27. 8. 1933, roč. XVIII, č. 200, s. 4

¹¹¹⁷ Mjk. *Jaké by měly být obchody s potravinami*, České slovo, 20. 3. 1938, roč. XXX, č. 67, s. 23

¹¹¹⁸ M. Laudová. *U Ježíška*, Venkov, 26. 4. 1924, roč. XIX, č. 99, s. 2

¹¹¹⁹ B. Osvaldová. *Publicistika mezi dvěma světovými válkami se zaměřením na Lidové noviny* In J. Čeňková, J. Cebe (ed.), *Meziválečná česká a slovenská žurnalistika (1918–1938)*, 2019, s. 44–45

¹¹²⁰ V. Dolejší, *40 let Rudého práva*, 1960, s. 137; V. Dolejší vzpomíná, jak Julius Fučík rád psával v restauraci U poříčského parku, v kavárně Opera, v restauraci U Krupičků, v kavárně Imca Na poříčí, v restauraci Imperial (s. 138)

a cigarety, v místech, kde se jídlo připravovalo nebo prodávalo, bylo kouření zakázáno, nutností bylo umývadlo s vodou a mýdlem a čistá toaleta. Hostinští nesměli nalévat osobám opilým, napilým nebo neslušně se chovajícím, trpět tzv. animírky či prostituci, vodění psů do hostinců, podomní prodej a urážky a zpěvy vůči jinému národu.¹¹²¹

5. 3. 6. 3 Alkohol: metla blahobytu

Se vzrůstajícím zájmem o zdraví sílily také hlasy proti alkoholismu. V lednu 1924 byla v zámečku Tuchlovice u Teplic-Šanova založena z popudu ministerstva zdravotnictví a tělesné výchovy první protialkoholní léčebna. Muži si zde během šesti měsíců měli odvyknout pití. Abstinentský pensionát Tuchlov¹¹²² zřídil Československý Svaz abstinentský a pobyt stál měsíčně 900–1500 Kč¹¹²³, což jej řadilo mezi záležitost pro movitější klienty. Právo lidu však píše, že „*vydržovací poplatky jsou mírné a lze se nadíti, že se najdou prostředky, aby přijímání byli též lidé nemajetní za menší poplatek nebo zcela zdarma.*“¹¹²⁴ Do té doby se však alkoholici jezdili léčit do Německa.

Rostoucí spotřebu piva zbrzdila hospodářská krize v roce 1929, po které začala klesat. Důvodem pití alkoholických nápojů, zejména piva, byla prý žízeň, častější v teplých dnech. Doporučené množství tekutin – 1 l pro fyzicky pracující osobu nemohlo stačit, proto list Venkov doporučoval na zahnání žízně mléko s citronem, pomerančovou šťávou, ovocem či žloutkem a ovocem a ovocné nápoje, ledový čaj, nealkoholické a zeleninové koktejly.¹¹²⁵ Naopak Národní politika uvádí, že česká piva neobsahují přes 4 % alkoholu, slabší piva jen 3 %, a tak se alkohol stráví jako potravinu. „*Při mírném požívání asi 1 litru denně není tedy pivo alkoholickým nápojem ve fyziologickém smyslu, nýbrž spíše potravinou. (...) Nejúčinnějších úspěchů dosáhneme požíváním piva při špatném, pomalém zažívání a sklenice piva před obědem nebo večerí působí dvojnásobně, povzbuzuje chuť a zažívání. Třeba také zdůraznit, že chmelový*

---

¹¹²¹ NESG. *Proti nepřístojnostem v některých pražských hostincích a hotelích*, České slovo, 16. 11. 1924, roč. XVI, č. 272, s. 5

¹¹²² Zámeček má „*elektrické osvětlení, vodovod, koupelny, světlé dílny, sluneční lázně, krásný park, zelinářskou zahradu, čítárnu, zkrátka je tu vše, co ušlechtilé dovede rozptýlit.*“ In NESG. *Problém léčení alkoholismu*, Právo lidu, 5. 1. 1924, roč. XXXIII, č. 5, s. 9

¹¹²³ NESG. *Ústav pro odvykání alkoholu*, České slovo, 26. 1. 1924, roč. XVI, č. 23, s. 3

¹¹²⁴ NESG. *Problém léčení alkoholismu*, Právo lidu, 5. 1. 1924, roč. XXXIII, č. 5, s. 9

¹¹²⁵ NESG. *Osvěžující nápoje*, Venkov, 14. 8. 1938, roč. 33, č. 190, s. 4

*výtažek působí na nervový systém způsobem uklidňujícím.*¹¹²⁶ Raději než sklenici piva na uklidněnou, pro dobrý spánek a zdraví doporučuje Venkov sníst jedno jablko na noc.¹¹²⁷

Konzumace vína se krize nedotkla, mírně se snížila spotřeba limonád a minerálních vod a naopak vzrostla obliba sodovek.¹¹²⁸ Výroba sodovek byla v tuzemsku hojně rozšířena, v roce 1933 fungovalo přes 900 továren, jen v Praze 31.¹¹²⁹

5. 3. 7 Aby děti netrápil hlad

Hlad byl denní realitou nejen těsně po válce nebo během krize, ale v mnoha rodinách většinu dní v roce, a to nejen v horských oblastech. Stát se snažil různými způsoby zmírnit hlad alespoň dětí. Například na základě zjištění, že hodně školních dětí i dětí mladších šesti let nedostává ani jednou denně přiměřené množství jídla, zvláště teplého zavedl Ústřední sociální sbor v Praze v roce 1924 stravování chudé mládeže. Týkalo se to 2 689 dětí. *„Stravování se provádí jednak v sociálních ústavech obecních (sirotčincích, chudobincích apod.), jednak ve školních kuchyních, v dětských kuchyních, v Českém srdci, v Legii malých apod., výjimečně v hostincích.*“¹¹³⁰ V některých obcích to fungovalo už dříve, kde to nebylo možné zajistit, dostávaly děti alespoň polévku nebo mléko s houskami¹¹³¹. V prosinci 1924 vyžaduje list České slovo zvýšení dodávek mléka a zvýšení jeho konzumu¹¹³² za účelem snížení dětské úmrtnosti, která u kojenců do 1 roku činila v ČSR dle tohoto listu 20–30 %. Dětskou úmrtností 23 % v roce 1938 argumentuje Dr. K. Kulhánek, který vydal kuchařku pro malé děti se 1170 recepty a vysvětlením správné výživy kojenců, batolat a dětí.¹¹³³

O hladovějící děti postižené hospodářskou krizí se snažily starat různé spolky veřejným vyvažováním¹¹³⁴ (které podporovali zpravidla průmyslníci nebo jiní mecenáši) a organizováním

¹¹²⁶ A. B.. *Pivo a jeho funkce zdravotní a hospodářská*, Národní politika, 6. 5. 1933, roč. LI, č. 124, s. 7

¹¹²⁷ J. Kopš. *Ovoce lékem*, Venkov, 16. 7. 1933, roč. XXVIII, č. 164, s. nečíslováno

¹¹²⁸ NESG. *Pijeme méně piva a víc – sodovky*, Venkov, 6. 8. 1933, roč. XXVIII, č. 182, s. 9

¹¹²⁹ NESG. *Sodovka a lihuprosté nápoje*, České slovo, 15. 7. 1933, roč. XXV, č. 164, příloha Technické slovo nečíslováno

¹¹³⁰ NESG. *Stravování chudých dětí ve Velké Praze*, České slovo, 10. 2. 1924, roč. XVI, č. 35, s. 3

¹¹³¹ Materiální poskytnutí podpory zajišťovala zpravidla obec, zemská správa, církve a různé spolky. Viz H. Magerová, *Péče o matku a dítě v 1. polovině 20. století na Moravě – na příkladu České zemské péče o mládež*, bak. práce, Brno, 2008, s. 7

¹¹³² Ema. *Dostatek mléka dětem!*, České slovo, 21. 12. 1924, roč. XVI, č. 301, s. 15

¹¹³³ NESG. *Jídelní lístek nejmenších*, Právo lidu, 6. 3. 1938, roč. 47, č. 55, s. neuvedeno, příloha Žena a rodina

¹¹³⁴ Například v zimě 1936/37 sponzorovali veřejné stravování nejchudších v Praze a pohraničí Svobodní zednáři prostřednictvím spolku Skrytá bída (který založily manželky zednářů). V Praze vařily nejprve 50 obědů denně, pak 150–200 porcí. Celá akce trvala 82 dní do 19. 3. 1937 a za tu dobu vydaly průměrně 143 obědů denně. Finanční náklad 32 290 Kč uhradili sponzoři. *„Týdenní jídelní lístek s menšími obměnami vyhlížel asi takto: Pondělí: Gulášová polévka s brambory, chléb. Úterý: Jaternicová polévka, maso s hrachem, chléb, Středa: Hovězí*

sbírek¹¹³⁵, stát prostřednictvím mléčné¹¹³⁶ nebo chlebové akce¹¹³⁷ i odborové organizace. Ty rozdělávaly svým členům poukázky na potraviny (v hodnotě 10–20 Kč / týden) i potraviny (např. brambory, mléko), aby zajistily základní výživu především dětem. Lidem nesdruženým do odborů poukázky poskytoval stát prostřednictvím obecních úřadů¹¹³⁸, dostávali potraviny i uhlí. „*Státní stravovací akce pokračovala v dalších letech do roku 1936. Vždy koncem roku přijímal obecní úřad přihlášky a po schválení v lednu až únoru přiděloval poukázky.*“¹¹³⁹ Pomáhal i Československý červený kříž – finančními sbírkami i vyvažovacími akcemi, hlavně vařením obědů pro děti ve spolupráci s odbory Okresní péče o mládež. Vařily z darů soukromých i veřejných úřadů, např. ministerstvo zemědělství přispívalo přiděly potravin. Zapojovaly se i podniky, např. brněnské kavárny přispěly 30 haléři z každé účtenky ve prospěch nezaměstnaných při nočním provozu z 16. na 17. 9. 1933 na motocyklových závodech v Brně.¹¹⁴⁰ Školy v bohatších krajích se stávaly patrony škol v nouzi, kterým vypomáhaly školními pomůckami, oblečením i potravinami.¹¹⁴¹

Národní politika v září 1938 připomínala, že školáci potřebují vydatně snídat. „*Dejte jim ke kávě chléb nebo pečivo s máslem a zavařeninou a vejce. K svačině stačí pak již ovoce.*“¹¹⁴² Venkov upozorňuje, že nejvíce podvyživených školáků je mezi venkovskými dětmi, které sice mají přístup k čerstvému mléku, sýru, tvarohu, ale jejich matky nehlídají, kolik toho snědí. Doporučuje tedy dávat dětem k snídani hrnek kávy či mléka s chlebem a s sebou svačinu – krajíc nebo dva, chleba namazaný máslem, povidly či džemem, k tomu tvaroh, kousek salámu, buřt, natvrdo vařené vejce, pytlík švestek, jablko, mrkev, kedlubnu, buchty, koláče.¹¹⁴³ O půl roku dříve však vyšel ve Venkově článek o prospěšnosti kakaa a čokolády, které je k snídani i

---

polévka krupičná, vepřová pečeně, brambory, chléb. Čtvrtek: Jaternicová polévka, rýže se švestkami, chléb. Pátek: Vepřová pečeně, zelí, knedlík, chléb. Sobota: Hovězí polévka, hovězí maso, fazole na kyselo, chléb. Porce byly vydatné a každý se dosyta najedl.“ IN J. Čechurová (ed.), *Antologie studijních textů k novověkým sociálním dějinám*, V./2., 2003, s. 114

¹¹³⁵ „*Ve „Vzájemnosti“ se od neznámých i známých lidí sešlo na 80 vánoček, bedna čokolády, mýdla, kakao, šatstvo, mouka, cukr, hračky.*“ IN NESG. „*Jen jednou denně dosyta se najíst!*“, Rozsévačka, 17. 4. 1935, roč. X, č. 16, s. 7

¹¹³⁶ Vá. *Půlmilionový příděl ústeckým nezaměstnaným*, Lidové noviny, 11. 2. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 76, s. 3

¹¹³⁷ Od ledna do května až června 1934, rozdělení žitné mouky nezaměstnaným IN MP. *Dvojnásobné množství žita pro chlebovou akci*, Lidové noviny, 30. 12. 1933, roč. 41, č. 652, s. 4

¹¹³⁸ Například v únoru 1933 dostali žitný chléb ze zbylých zásob žita, viz NESG. *Žitný chléb nezaměstnaným*, Venkov, 4. 2. 1933, roč. XXVIII, č. 30, s. 3

¹¹³⁹ J. Petrář, *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*, 2009, s. 248

¹¹⁴⁰ Úř. *Kavárny v Brně ve dnech závodů na okruhu*, Lidové noviny, 2. 9. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 439, s. 3

¹¹⁴¹ NESG. *Československý Červený kříž v boji s bídou lidu*, České slovo, 1. 10. 1933, roč. XXV, č. 231, s. 8

¹¹⁴² M. K.. *Hospodyně, víte, že–*, Národní politika, 4. 9. 1938, roč. LVI, č. 243, s. 7

¹¹⁴³ Bř. *Dejte dětem vydatnou posnídávku*, Venkov, 4. 9. 1938, roč. 33, č. 208, s. 4

večeři výživnější a stejně levné jako ředěná káva a k večeři je zdravější teplé kakao či horká čokoláda s buchtou než uzeniny. Působí to jako inzerce, ale není to označeno, ani v textu nejsou zmíněny konkrétní značky – jen výzva: kupujme naše české výrobky, jen dobré jakosti, což se však prolíná většinou agrárních textů.¹¹⁴⁴

5. 4 Domácí království

Pět let války, během kterých se ženy staraly o rodinu, domácnost, hospodářství i vydělávaly peníze, se promítlo do jejich zaměstnanosti. V roce 1921 bylo mužů sice zaměstnáno třikrát více než žen, avšak jejich podíl stále stoupal¹¹⁴⁵. Už před ní k tomu přispěla průmyslová revoluce, když v továrnách začaly pracovat i ženy, zejména mladé nesezdané dívky. Péče o domácnost však ležela ve většině případů na bedrech ženy¹¹⁴⁶. Zahrnovala nejen vaření na kamnech na dřevo či uhlí, ale i zatápění, úklid, šití, hlídání dětí a téměř každodenní nákup potravin¹¹⁴⁷ z důvodu neexistence lednic.

Ve většině domácností vařily ženy běžně oběd i večeři, i když chodily do zaměstnání. Denní rutinu, jak skloubit práci, úklid a vaření popisuje redaktorka Ženských novin¹¹⁴⁸ v roce 1929: *„Večer si připravím maso, naklepu, osolím, event. ovařím a ráno hovězí dovařím, kotlety, řízky, karbanátky obalím v housce a dám do studena. Mimo to umyji podlahu, nádobí neb žehlím. Ráno oloupám brambory, udělám jíšku, strouhanku, čtverečky neb nudle, prolisuji vařené brambory a až v poledne přijdu, pak vše dodělám, takže za půl hodiny obědváme. Mám pouze 1 hod. volného času, tudíž musím jistě pospíchat. Podotýkám, že vařím vše na plynu¹¹⁴⁹, vzhledem k úspoře peněz při dnešní drahotě uhlí a též kvůli čistotě, v druhé místnosti topím*

¹¹⁴⁴ NESG. Význam dobré čokolády, Venkov, 13. 2. 1938, roč. 33, č. 37, s. 5

¹¹⁴⁵ V. Srb, 1000 let obyvatelstva českých zemí, 2004, s. 80

¹¹⁴⁶ Viz M. Bahenská, L. Heczková, D. Musilová, O ženské práci. Dobové (sebe)reflexe a polemiky, 2014

¹¹⁴⁷ Potraviny se kupovaly u hokynářů, obchodníků smíšeným zbožím, ve specializovaných obchodech (pekařství, krupařství, zelinářství...), nebo na tržnici. Například Staroměstská tržnice bývala otevřená od 5 do 17 hodin mimo neděle a svátky. viz NESG. Staroměstská tržnice, Venkov, 26. 4. 1924, roč. XIX, č. 99, s. 4

¹¹⁴⁸ Článek není podepsán, ale lze se domnívat, že se jedná o redaktorku Betty Karpíškovou nebo odpovědnou redaktorku Valerii Novotnou, protože ostatní přispěvatelky bývaly u článků uvedené.

¹¹⁴⁹ Vaření na plynu se začínalo rozmáhat a listy jej občas zmínily jako čisté, levné a praktické řešení. Pražské obecní plynárny pořádaly pro ženy přednášky s praktickými ukázkami: *„Ve vzorně provedené propagační místnosti Pražských obecních plynáren v Praze I., Rytířská ul., přednáší se každou středu o 4. hod. odpolední o vlastnostech plynu a jeho použití v plynových přístrojích s praktickými ukázkami vaření, pečení při volném vstupu pro každou hospodyňku, která má zájem, aby se naučila správně s plynem a plynovými přístroji zacházet. Vaří se zpravidla občanský oběd pro 4 – 5 osob; před očima návštěvníků vkládají se syrová masa a moučníky do hrnců, kastrolů a pečících trub, aby po krátkém měřeném čase a počítaném plynu byla vařená a pečená předložena přítomným zrakům k nahlédnutí a jazykům k ochutnání.“* In NESG., Příjemný převrat v pražských kuchyních, Ženský svět, 15. 12. 1928, roč. XXXII, č. 23, s. 365

*koksem a vytápím i kuchyň. Venkovské soudružky, jež nemáte plynu, připravte si vše k zatopení, aby vás to v poledne nezdržovalo. Toto provádím již 5 roků a vařím různá jídla, ale nikdy mi to déle netrvá.*¹¹⁵⁰ Podle oslovení soudružky a zaměření listu v linii sociálně demokratické strany dělnické¹¹⁵¹ je zřejmé, že autorka oslovuje čtenářky dělnice nebo zaměstnané ženy (úřednice, prodavačky apod.) a jíst ve všední den maso je pro ni běžné, zároveň se lze domnívat (na základě zjištění z dalších zdrojů), že maso se nepodávalo každý den a pokud ano, tak spíše v majetnějších rodinách. Plat novinářky byl vyšší než běžná dělnická mzda, pravděpodobně tak došlo k sociální diferenciaci novinářky a jejího publika. Redaktorka Národní politiky Olga Fastrová tvrdí, že „*při dosavadním způsobu vaření česká žena ze středních vrstev potřebuje na úpravu oběda 3–4 hodiny. (...) Toto strašlivé plýtvání časem a prací musí přestat, neboť žena ze středních vrstev musí mimo vaření též uklízet, šít, žehlit, spravovat, eventuálně i prát – a k tomu ke všemu potřebuje ne osm, ale deset až dvanáct hodin denně.*“¹¹⁵²

5. 4. 1 Podoba kuchyně

S rostoucím blahobytem i elektrifikací se proměňovala podoba kuchyní a její vybavení. K elektrifikaci docházelo postupně, ale mnohem rychleji než k zavedení kanalizace a vodovodu¹¹⁵³. Ve městech tato změna nastala už ve 20. letech¹¹⁵⁴, na vesnici přišla až v následujícím desetiletí,¹¹⁵⁵ do začátku 30. let využívalo elektřinu přes 80 % domácností.¹¹⁵⁶ V lednu 1938 však Právo lidu upozorňuje, že mnoho bytů stále nemá ani plynovou či elektrickou plotnu a teplou tekoucí vodu, a přesto činí činže druhou největší položku výdajů, protože mzdy a platy zůstaly na úrovni roku 1932.¹¹⁵⁷ Až do konce první republiky chodili lidé na mnoha místech pro vodu do studny nebo využívali potok či říčku. Ještě v roce 1933 popisuje redaktor(ka) Národní politiky M. N. jako běžnou součást venkovských chalup černou kuchyni, ve které sice otevřené pece nahradily kuchyňské sporáky, ale speciální pece na chléb, tzv.

¹¹⁵⁰ NESG. *Jaká kuchyně nám i dětem prospívá?*, Ženské noviny, 21. 2. 1929, roč. XI, č. 8, s. nečíslováno

¹¹⁵¹ V letech 1919–1944 je vydávalo Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství v Praze.

¹¹⁵² O. F.. *Jak jíme?*, Národní politika, 16. 11. 1924, roč. XLII, č. 316, s. 4

¹¹⁵³ J. Petrář, *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*, 2009, s. 251

¹¹⁵⁴ Nájemní byty vystavené Ústřední sociální pojišťovnou na přelomu 20. a 30. let na Pankráci, Vinohradech a na Žižkově měly jednu nebo dvě místnosti s kuchyní, koupelnou a tzv. pomocné místnosti. Do všech bytů je zavedena voda, plyn a elektřina, na Vinohradech je i ústřední topení. To platilo za vzor moderního nájemního bydlení. Viz J. Danda. *Patnáct roků úsilí o slušné lidové bydlení*, České slovo, 28. 10. 1933, roč. XXV, č. 254, s. 17

¹¹⁵⁵ V roce 1918 byla většina měst bez dlažeb, kanalizace, vodovodu či veřejného osvětlení. To se postupně budovalo v následujících letech a desetiletích. Viz J. Danda. *Patnáct roků úsilí o slušné lidové bydlení*, České slovo, 28. 10. 1933, roč. XXV, č. 254, s. 17

¹¹⁵⁶ Kol. aut., *Dějiny země Koruny české II.*, 4. vydání, 1997, s. 181

¹¹⁵⁷ NESG. *Kapitoly o bytě a domovu*, Právo lidu, 1. 1. 1938, roč. 47, č. 1, s. nečíslováno, Žena a rodina

pekárny zůstávaly, okna ve většině chybí, a tak žena stále vaří v tmavé kobce.¹¹⁵⁸ Kompaktní sporáky fungovaly zpravidla na dřevo či plyn,¹¹⁵⁹ na venkově se lidé myli zpravidla ve škopku nebo u studny a na záchod chodili do venkovní kadibudky.¹¹⁶⁰ Problém představovala i zdravotní (ne)závadnost venkovské vody. Ta se zajistila jejím převařením, nebo novinkou roku 1930 – sterilizací stříbrem¹¹⁶¹, je však otázkou kolik domácností to skutečně provádělo, protože jedna filtrační láhev na 1,25 milionu l vody stála 250 Kč. Naopak v Praze se v roce 1932 rozšířila kanalizační a vodovodní síť a domácnosti byly zásobovány chemicky čištěnou¹¹⁶² vltavskou vodou, která byla pitná. To přispělo i ke zvýšení počtu sociálního zařízení přímo v bytech (zhruba na 25 % všech bytů) i zavedení vodovodu přímo do bytu (zhruba ve 30 %). Kuchyně v chudých dělnických rodinách popisuje České slovo, neslouží jen k vaření. *„Dnes si hospodyně koupí nábytek natřený, ať už barevný nebo bílý, jež lze snadno omýti vlažnou vodou, (...) a udělá si z kuchyně raději obytnou místnost,“*¹¹⁶³ díky které lze pokoj navíc pronajmout (z důvodu *„těžké bytové krise“*).

O vkusu tehdejší střední třídy si lze udělat představu z reportáže ze VI. Nábytkového trhu společenstva truhlářů Velké Prahy v Sokolovně na Františku v sobotní příloze Beseda deníku Právo lidu. V 74 expozicích se představily všechny typy nábytku a zařízení domu či bytu. *„Nejšťastnější složkou trhu jsou kuchyně. A zajímavé je, že právě zde se uplatňuje moderní nábytek nejlépe a nejčastěji. Václav Kramatta z Prahy I. vystavuje sličnou kuchyň (návrh V. Kramatty), arch. Fr. Novák navrhl výraznou a ladnou kuchyň, prof. Arch. Černý navrhl dobrou kuchyň.“*¹¹⁶⁴ Autor předpokládá, že expozice odrážejí vkus zákazníků, *„činí-li kdo výjimku a zdravou reakci, je to právě moderní nábytek, který, jak to vidíte na kuchyních, spěje k ladné jednoduchosti, k jakési české lyrické prostotě,“*¹¹⁶⁵ popisuje autor *„smělou bílou kuchyň“*¹¹⁶⁶ a

¹¹⁵⁸ M. N.. *Pečení chleba na venkově*, Národní politika, 19. 11. 1933, roč. LI, č. 317, s. 7, příloha Nedělní zábavná a poučná příloha Národní politiky

¹¹⁵⁹ Inzerce: *„Rozumná paní vaří a topí petrolejovo-plynovými kamny Flamme Bleue třikrát rychleji než uhlím, přitom laciněji. Zlost, námaha, soužení, tím vším žena dříve stárne. Kdo tento francouzský zázračný aparát používá k vaření, vytápění, pečení, smažení, ku praní a žehlení prádla, vytápění pokojů, zůstane dlouho mladým a uspoří mnoho na topivu. Kamna hoří bez kouře a zápachu, zaručeně bez nebezpečí, bez přípojky do komína,“* Venkov, 16. 3. 1930, roč. XXV, č. 65, s. nečíslováno

¹¹⁶⁰ J. Petrání, *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*, 2009, s. 251

¹¹⁶¹ Ing. Dr. Jan Korecký. *Sterilisace vody stříbrem*, Venkov, 9. 2. 1930, roč. XXV, č. 35, s. 1 přílohy Žena - Domov

¹¹⁶² Voda se čistila v Podolské vodárně od roku 1930.

¹¹⁶³ NESG. *Obývací kuchyně*, České slovo, 30. 3. 1924, roč. XVI, č. 77, s. 13

¹¹⁶⁴ tamtéž

¹¹⁶⁵ ax. *Při příležitosti VI. Nábytkového trhu společenstva truhlářů Velké Prahy v Sokolovně na Františku*, Právo lidu, 26. 4. 1924, roč. XIII, č. 99, příloha Beseda, s. 1

¹¹⁶⁶ tamtéž

ořechovou jídelnu od architekta Aloise Paila z Kašperských Hor a „svěží a prostou kuchyň“¹¹⁶⁷ architekta Ložka.

Jednoduchou, čistě bílou výmalbu kuchyně doporučuje i redaktorka Marja Boučková v Lidových novinách. „*Nejlepší a nejpraktičtější je nátěr olejový bílý do výše půl druhého až dvou metrů, nejlevnější a při tom velmi hygienický, protože se musí každoročně obnovit, je vybělení. Vzorek (dáváte-li kuchyň malovati), volte drobný, co nejjednodušší, strop zůstane bílý v každém případě.*“¹¹⁶⁸ Světlá výmalba, ideálně emailová, snadno omyvatelná a na zemi lino jasné barvy¹¹⁶⁹ odpovídala představě o čisté kuchyni. „*Příkazem moderního zařízení kuchyňského jest, aby každá věc měla své místo.*“¹¹⁷⁰ Souhlasí s ní redaktorka Národní politiky, která vyzdvihuje střídmost, na obrázky, parádní nádobí na stěnách, vyšívané utěrky s příslovími se akorát práší a úklid se zbytečně prodlužuje. „*Účelně zařízená kuchyň se uklízí mnohem snadněji. Na stěnách nic. Čisté stěny, pokud možno vysoko olejovou barvou natřené, ideálnější ovšem šamotkami obložené. Nutné věci v účelných policích, uzavřených, aby se na předměty neprášilo. Hodiny a kalendář, nebo tabulka „Co nám chybí“ mají své místo na stěně. Pak ještě osvětlovací těleso, které je umístěno tak, abychom všude skutečně viděly. Pracovní stůl, deska na kredenci, nebo jak nyní říkáme příborníku, by byla nejlepší ze silného skla, kdyby ovšem sneslo všechny rány. Dobré je i silné korkové linoleum, uzavřené lištami, které se pouze*

---

¹¹⁶⁷ tamtéž

¹¹⁶⁸ „*Jen prosím vás, velmi vás o to prosím, odmítněte důrazně malování napodobených kachlů na zeď, kuchyň, vyložená bílými kachličkami, je sice ideálem všech dobrých hospodyň, ale bohužel, zůstane pro většinu jen „zbožným přáním“, napodobení kachlů jako každá imitace je hrubý nevкус. Dalším kamenem úrazu kuchyňské malby je vlys. Může to být nějaká jednoduchá linka, jen nechtějte tam mít rozčilené břichaté kuchařky, chvátající s velkým košem, kuchtíky, honící prasátka, hrnce, vidličky a ještě jinou, promiňte, pitomou kuchyňskou symboliku.*“ In Marja. *Budete malovat?*, Lidové noviny, 20. 7. 1924, roč. 32, č. 361, s. 14

¹¹⁶⁹ Pravděpodobně vycházely ze zahraničních článků. Na začátku 20. století vydal Američan Frederik Winslow Taylor výzkum organizace práce, ve kterém vycházel z výsledků zkoumání průmyslové výroby a účinků opatření k jejímu zefektivnění. Americké ženské hnutí pak jeho poznatky využívaly pro práci v domácnosti. V USA zkoumali, kolik kroků se nachodí zbytečně v neúčelně zařízené kuchyni. „*Proto pracovalo se na plánu, jak upravit kuchyň, aby se například nošení jídel z kuchyně na stůl a zase uklízení nádobí nevyžadovaly zbytečně mnoho chůze. Také různé kuchyňské vynálezy uspoří mnoho kroků a cesty. Když někdo nemůže si pro nákladnost takové náčiní pořídit, může se spokojit tím, že si podle modelu upraví přístroj sám, jenž mu uspoří mnoho zbytečných cest.*“ Například pan Grays z Washingtonu zkoumal, kolik kroků žena v kuchyni udělá a jak jejich počet snížit. „*Hospodyně ve Snohomish County nosila pedometr při práci v kuchyni, a když jej později prohlížela, vypočítala, že si uspořila zlepšením úpravy a zařízením kuchyně 5544 kroků za týden, tedy 4 a ¾ míle za měsíc a za rok 54 a 8/13 míle. Žena tato uspořila si za rok 236 631 zbytečných kroků, které by byla jinak musila vykonati a ztratit ovšem čas,*“ při výrobě chleba tak ušetřila 20 kroků a 5 minut a při topení dříví 400 kroků. „*A proč by žena měla spořit čas? Aby se mohla poohlédnout po užitečnějším zaměstnání!*“ In NESG. *Kolik mil se zbytečně prochodí v kuchyni?*, Ženské noviny, 24. 1. 1924, roč. VI., č. 4, s. 4

¹¹⁷⁰ NESG. *Moderní kuchyně*, Naše domácnost, 31. 1. 1929, roč. II, č. 18, s. 7

*otře a desky jsou stále čisté.*¹¹⁷¹ V chudších domácnostech se příprava pokrmů odehrávala na kuchyňském stole či u kamen, takže o pevně daném pořádku nemohlo být ani řeči.

V roce 1928 se v Evropě objevily kredence, tzv. reformní kuchyně: „*Skládaly se z kredence¹¹⁷², skříně na nádobí, skříně na potraviny, skříně na boty, mycí soupravy, stolu a židle (...)* Vyráběly se ze dřeva a lakovaly se nabílo, aby kuchyň vypadala upraveně.“¹¹⁷³ Redaktorka Venkova vysvětluje, proč by americkou kredenc nechtěla – postačí jí spižírna, na venkově plně vyhovuje stará dobrá almara. „*Mívá či mívala v levé polovině 3–x zásuvky, každá na 5–6 kg mouky. V pravé polovině byly přihrádky. (...) Na nádobí byly police. Byly vysoké, měly vyšší i nižší přihrádky. Nádobí se do nich pěkně stavělo, jeden kus vedle druhého a neotlouklo se jako v kredenci, kde je nutno klásti nádobí do sebe a na sebe. Aby se na nádobí neprášilo, byla police opatřena kartounovou záclonkou.*“¹¹⁷⁴ Problém vidí i v čištění a umístění potravin v chladu, ale nádobí blízko sporáku, a tedy v teple.

Většinu českých domácností však tato novinka stejně nechala chladné, protože peněz na modernizaci nezbývalo a kredenc byla nejen drahá, ale i rozložitá.

V roce 1933 list Venkov konstatuje, že ledničku či chladný sklep má málokterá domácnost, a proto se mléko v létě několikrát převařovalo, máslo se ukládalo do kameninového chladiče nebo do převařené osolené vody, maso se spotřebovalo hned, nebo zabalilo do plátna namočeného ve studené vodě, nasolilo se nebo pomazalo dřevěným uhlím.¹¹⁷⁵

Na světové trendy reagovali i lokální výrobci a prodejci a rozšiřovali nabídku domácích spotřebičů i zařízení kuchyně.¹¹⁷⁶ Novinkou byly například židle s nastavitelnou výškou sedáku, židle s odklápěcími sedáky s úložným prostorem¹¹⁷⁷ nebo pracovní stoly se zasunovacími deskami tak, aby hospodyně mohla pracovat vsedě i vestoje. Moderní vynález však v praxi

¹¹⁷¹ C-ová. *Kultura kuchyně*, Národní politika, 31. 12. 1933, roč. LI, č. 357, s. 6

¹¹⁷² „*Hlavním nábytkem kuchyně je kredenc, občas v kombinaci s chladničkou (zejména v USA). Nádobí je v ní naskládáno, nikoliv vystaveno. Vrchní část kredence mívá zásuvky na mouku, luštěniny, koření atd., opatřené patentním vysouváním, které znemožňuje usazování mouky apod. v rozích, a tím znečišťování zásuvek.*“ Článek pokračuje popisem moderní americké kuchyně (využívání sporáku na plyn, myčky nádobí, posuvná elektrická žárovka nad sporákem apod.) a končí povzdechem: „*V takto zařízené kuchyni – dá se jistě rychle a čistě pracovat. Je pro nás – proletariát – jen snem. Je však třeba přibližovat se snu...*“ In NESG. *Moderní kuchyně*, Ženské noviny, 22. 3. 1928, roč. X, č. 12, s. 2; dělnické kuchyně se sestávají zpravidla jen z koutu na vaření kolem kamen a jídelního nábytku v obytné části. In NESG. *Obytná kuchyň*, Ženské noviny, 12. 4. 1928, roč. X, č. 15, s. 5

¹¹⁷³ V. Dvořáková – Janů, *Lidé a jídlo*, 1999, s. 76

¹¹⁷⁴ M. Bíková. *Amerika a my*, Venkov, 1. 10. 1933, roč. XXVIII, č. 230, s. nečíslováno

¹¹⁷⁵ Joza. *Opatrování potravin v létě*, Venkov, 9. 7. 1933, roč. XXVIII, č. 158, s. nečíslováno

¹¹⁷⁶ Inzerce: „*Radost vařiti – s moderní a komfortní kuchyní. Použití strojů a mnoha úsporných zařízení učiní Vám vaření zábavou. Víme, co Vám chybí – navštivte nás. J. Neff.*“, Venkov, 5. 1. 1930, roč. XXV, č. 5, s. 14

¹¹⁷⁷ J. Petrák. *Racionalisace kuchyně*, Právo lidu, 16. 7. 1933, roč. XLII, č. 164, s. 14

využíval pravděpodobně málokdo, protože obměna nábytku byla velmi drahá a ženy při práci sedící byly často považovány okolím za ženy si hovící, tj. odpočívající.¹¹⁷⁸

Od 3. do 10. dubna 1938 probíhal osvětový Týden péče o zdraví venkova, ve kterém se konaly přednášky a také deník Venkov uveřejňoval tematické články. Například, že kuchyně by měla sloužit jen k vaření pro rodinu, a nikoliv k praní, vyváření prádla, kvočně sedící na kuřatech nebo pro vaření píce pro dobytek.¹¹⁷⁹

5. 4. 2 Kuchyňské spotřebiče

Skloubit péči o domácnost a zaměstnání bylo velmi náročné a firmy se snažily ženám ulehčit práci různými šikovnými spotřebiči. Ve 20. letech se proto v novinách objevovaly inzeráty na elektrické či plynové sporáky a různé přístroje, které přípravu pokrmů zrychlily a zjednodušily. Například patentní „hrnec minutový“ nebo „Lilor“ od firmy Roth fungovaly¹¹⁸⁰ jako Papinův hrnec a zkrátily dobu vaření masa ze tří hodin na 30 minut, rychlopařák Ideal uspořil až 90 % paliva při vaření v kamnech¹¹⁸¹. Mezi inzerované novinky patřil i Papinův hrnec¹¹⁸², plynové vařiče, úsporná kamna¹¹⁸³. O tři roky později byly vařiče s plotnou (kamna, sporáky a elektrické vařiče) nebo s přímým plamenem (plynové či na kapalná paliva) už častější součástí domácnosti zejména ve větších městech.¹¹⁸⁴

V roce 1938 vyšel ve Venkově článek Posázavského elektrárenského svazu na podporu rozšíření elektrických spotřebičů, „téměř v každé domácnosti jest možno upotřebiti (..) malého

---

¹¹⁷⁸ O. Zemanová. *Neplýtejte silami*, Venkov, 9. 2. 1930, roč. XXV, č. 35, s. 1, příloha

¹¹⁷⁹ NESG. *Selská kuchyně*, Venkov, 3. 4. 1938, roč. XXXIII, č. 79, s. 4

¹¹⁸⁰ Cena hrnce Lilor začínala na 155 Kč (za 1 l). „Je to ovšem cena značná, ale když uvážíme, že jinak topíme pod hovězí maso tři hodiny a v tomto hrnci stačí, když maso postavíme půl hodiny před podáváním na stůl – za čtvrt hodiny je měkké i nejtužší maso – další čtvrt hodiny je necháme odstavené s plotnou v uzavřeném hrnci, vypočítáme, že se nám hrnec zaplatí v krátké době jen za uhlí. Jiné firmy mají tyto hrnce zase v jiných značkách.“ INnKazderková, Libuše. *Neděle žen*, Ženské noviny, 2. 7. 1929, roč. XI, č. 27, s. 1

¹¹⁸¹ Inzerce: „Rychlopařák IDEAL jest nejlepší a nejlevnější, pařák pro hospodáře k vaření na kamnech, 90 % úspora paliva, František Lenk, továrna na hřeblice a zboží kovové, Plzeň“ Rychlopařák Ideal, Venkov, 6. 1. 1924, roč. XIX, č. 6, s. 15

¹¹⁸² „Jednoduché zařízení, které hospodyně ušetří mnoho času, avšak málo jest našimi hospodyňkami používáno, jest papinský hrnec. (...) Papinův hrnec znamená značnou úsporu topiva, maso se v něm rychleji a lépe uvaří a proto jej doporučujeme.“ In NESG, *Papinův hrnec*, České slovo, 16. 3. 1924, roč. XVI, č. 65, s. 14

¹¹⁸³ Inzerce: „Výborné a osvědčené pařáky, úsporná kamna, mod. stolokrbý, koupací vany, mandlové stroje, ždímačky, železářny a smaltovny Otto Hofmann, Hořovice-Praha.“ Venkov, 28. 12. 1924, roč. XIX, č. 302, s. 10 nebo „Rozumná paní vaří a topí petrolejovo-plynovými kamny Flamme Bleue třikrát rychleji než uhlím, přitom laciněji. Zlost, námaha, soužení, tím vším žena dříve stárne. Kdo tento francouzský zázračný aparát používá k vaření, vytápění, pečení, smažení, ku praní a žehlení prádla, vytápění pokojů, zůstane dlouho mladým a uspoří mnoho na topivu. Kamna hoří bez kouře a zápachu, zaručeně bez nebezpečí, bez přípojky do komína.“ Inzerce, Venkov, 16. 3. 1930, roč. XXV, č. 65, s. 1

¹¹⁸⁴ Ing. Dr. J. Kopecký. *Správné použití nádob při vaření*, Venkov, 15. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 13, s. 1

vařiče a žehličky, (...) velmi užitečný přístroj pro domácnost jest elektrická plotýnka nebo hrnek.“¹¹⁸⁵ Deník Venkov přibližuje elektrické přístroje pro domácnost z elektrotechnické továrny Elektro-Praga¹¹⁸⁶ – elektrický sporák s troubou, případně s dvěma troubami a ohřívárnou pro velké domácnosti, menší elektrický vaříč, lednici, elektrický kuchyňský strojek (dnes bychom řekli robot), který zvládl umlít maso, nastroumat housku a nakrájet zeleninu. Na úklid doporučuje vysavač prachu. Na nové spotřebiče upozorňovaly redaktorky ženských listů, ale dnes se můžeme jen domnívat, jestli jejich kladné hodnocení odpovídá osobní zkušenosti, nebo se jedná o dnes známou redakční podporu výměnou za inzerci. Rozšíření vaření na plyn podporovaly i plynárny, Pražská obecní plynárna předváděla praktické ukázky vaření, žehlení a pečení na plynových přístrojích s cílem dokázat úsporu času, práce i spotřeby topiva¹¹⁸⁷. Na Hospodyňské výstavě v Praze v květnu 1933 předváděla ředitelka hospodyňských kursů Zemědělské rady kurs zeleninových pokrmů v elektrické kuchyni zapůjčené pražskou elektrárnou.¹¹⁸⁸ Redaktorka Národní politiky Olga Fastrová zdůrazňovala časovou úsporu i nutnou změnu způsobu vaření – například místo dlouhého pečení masa jeho rychlé osmažení.¹¹⁸⁹ Tyto vymoženosti si však mohly dopřát jen ženy ve městech, na vesnicích nebyl zaveden plyn a v mnoha vsích ani elektřina¹¹⁹⁰, protože se na venkově více ujaly petrolejové a lihové vařiče.¹¹⁹¹ Venkov upozorňuje i na zbytečné výrobky – například nefunkční „úsporné“ vložky nebo plechové nástavce do plynových vaříčů.¹¹⁹²

Novinkou 20. let byl i kapesní vaříč pro přípravu teplých pokrmů venku, což využili nejen trampové a skauti, ale i rodiny při nedělních výletech, na které lidi vyráželi z města pěšky, vlakem či tramvají na konečnou, auto používali jen ti nejbohatší.

---

¹¹⁸⁵ Posázavský elektrárenský svaz. *Výhodné elektrické spotřebiče pro venkovskou domácnost*, Venkov, 22. 5. 1938, roč. 33, č. 120, s. 7

¹¹⁸⁶ Ing. J. Veselý. *Elektřina v zemědělské domácnosti*, Venkov, 22. 5. 1938, roč. XXXIII, č. 120, s. 6 přílohy

¹¹⁸⁷ NESG. *Vařte a pečte plynem!*, České slovo, 22. 3. 1924, roč. XVI, č. 70, s. 3 nebo E. *O vaření na plynu*, Právo lidu, 24. 12. 1933, roč. XLII, č. 301, s. nečíslováno

¹¹⁸⁸ NESG. *Vítá Vás Hospodářská výstava*, Venkov, 20. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 118, s. 1

¹¹⁸⁹ O. F.. *Jak jíme?*, Národní politika, 16. 11. 1924, roč. XLII, č. 316, s. 4

¹¹⁹⁰ Připojení domácností do elektrické sítě probíhalo celou první polovinu 20. století. Do poslední obce došla elektřina v roce 1955 (Hrčava na Frýdeckomístecku), <http://www.obechrcava.cz/zajimavosti/123-trojmezi> - cit. 10. 10. 2020

¹¹⁹¹ B. Merhautová-Vašatová. *Lihové vařiče*, Venkov, 21. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 119, s. nečíslováno

¹¹⁹² NESG. *Nedůvěřujte každé „novince“*, Venkov, 29. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 25, nečíslováno, příloha Žena - Domov

5. 4. 3 Stolování základ výchování

Správné chování u stolu bylo známkou dobrých mravů. Shrnul je prvorepublikový mistr etikety i propagátor sportu Jiří Stanislav Guth-Jarkovský v knize *Kterak slušně jísti a kterak se dobře chovati u stolu* (1923). Zdůrazňovaly jej ženské listy i noviny.

Prostření se odvíjelo od ekonomické situace rodiny, základem však byl čistý ubrus, příbor a talíř pro každého stolovníka. Jídlo měly hospodyně přinášet vkusně upravené, ozdobené zelenou snítkou, na předeřtých mísách a odkládat ho na příruční stolek nebo kredenc, aby během stolování neodbíhaly do kuchyně.¹¹⁹³

A. Bíková doporučovala v agrárním listu *Venkov* zásobu tří bílých ubrusů a k nim po šesti ubrouscích na stůl jídelní, „na kuchyňský stůl stačí ubrusy barevné. Pěkné jsou s hezkými květinovými vzory, modré, červené nebo žluté. (...) Ve venkovské domácnosti stačí ubrusy 2 a k nim ubrousky. Nejlepší jsou bílé. Hodí se k obědu, svačině i k večeři.“¹¹⁹⁴ Jindy nabádá její kolegyně čtenářky k tomu, aby rodina jedla u stolu prostřeného čistým ubrusem z čistého nádobí a lesknoucích se sklenic.¹¹⁹⁵ Horkou novinkou byly jednoduché desky na niklových podstavcích sloužící jako stolky, sesle, podstavec pod vázu či přenosný odkládací prostor. Desky bývaly ze skla a nepokrývaly se už ubrusem, ale krajkovým nebo tylovým prostíráním pod jednotlivé kousky nádobí.¹¹⁹⁶ Skleněnou desku stolu zmiňuje i Jarmila Nováková v Českém slově a doporučuje ji zakrývat pouze při podávání jídla – nejprve flanelem, který „*isoluje horké talíře a misky od desky stolu*“, poté ubrusem – s hladkým středem z lehkého materiálu, z jemných barevných pláten či bavlněných tkanin. Je velký přesně na stůl, převislý okraj bývá zdoben (ruční ažurou místo výšivek). „*K prostírání slavnostnějšímu hodí se nejnovější ubrusy z etamínu. Obyčejně se kombinují ze dvou barev, např. bílé a žluté, růžové a šedomodré, žluté a modré, bílé a světle zelené. Zajímavosti docílují se sestavováním čtverců, obdélníků a jiných tvarů a jich spojováním ažurami nebo ozdobnými stehy. Pod tyto etamínové ubrusy musí se ovšem dávat ještě jedna plátěná bílá podložka, která kryje zrovna jenom desku stolu, co okraje jsou průsvitné.*“¹¹⁹⁷ Moderní bylo prostírat každému hostu vlastní prostírání, tzv. malou pokrývku na talíř, příbory a sklenky z plátna, krajek, batistu a pracího surového hedvábí. Vzhledem k zaměření pravděpodobného publika Českého slova to působí trochu inzertně,

¹¹⁹³ A. Matoušková. *Jak prostíráme*, Venkov, 15. 10. 1933, roč. XXVIII, č. 242, s. nečíslováno

¹¹⁹⁴ A. Bíková. *Jak velkou výbavu*, Venkov, 8. 1. 1933, roč. XXVIII, č. 7, nečíslováno, přílohy Žena - Domov

¹¹⁹⁵ A. Matoušková. *Jak prostíráme*, Venkov, 15. 10. 1933, roč. XXVIII, č. 242, s. nečíslováno

¹¹⁹⁶ Marja. *Podáváme černou kávu*, Lidové noviny, 22. 4. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 204, s. 2

¹¹⁹⁷ Jarmila Nováková. *Jak prostíráme*, České slovo, 3. 9. 1933, roč. XXV, č. 207, s. nečíslováno

protože čtenáři nejspíš tímto způsobem denně nestolovali a nákup nového prostírání pro sváteční příležitost v hospodářské krizi nezní moc pravděpodobně. V roce 1938 vyšel v Lidových novinách inzerát na ubrusy lněné, bavlněné, krajkové, bílé, žlutohnědé i žlutobílohnědé, barevně obnitkované nebo čajové s ubrousky.¹¹⁹⁸ Čajovou a kávovou soupravu doporučuje L. Stachová z Venkova jen v rodinách s častými návštěvami. Novinkou jsou nerozbitné jídelní přístroje, talíře a hrnky, autorka oceňuje i azbestovou podložku na stůl jako ochranu před propálením od horkého pekáče či hrnce nebo jednoduché ohřívače jídel na stůl.¹¹⁹⁹ Osobní názor redaktorky však působí trochu jako reklama na brzkou Hospodářskou výstavu. V movitějších domácnostech se rozšiřoval kávovar¹²⁰⁰, obvyklými se stávaly nerezové přístroje a nože.¹²⁰¹ Z pařížského veletrhu v létě 1938 vybrala M. J. (nejspíš Milena Jesenská) pro čtenářky Lidových novin domácí jogurtovač, chladič potravin a lis na citrusy z neoxidujícího kovu.¹²⁰²

Káva se servírovala v malých moka-hrníčkách s malou moka-lžičkou, kdy podle poslední módy by měl být každý hrníček i lžička jiné.¹²⁰³ Zpravidla černá a k tomu pár bonbonů, žádné chlebičky ani dezerty, jak bylo zvykem ve dvacátých letech. Na konci 30. let už bylo obvyklejší i večerní pozvání. Malé večerní pohoštění pro návštěvy, přátele a známé představuje Právo lidu – obloženou mísu bramborového nebo celerového salátu, salám, šunku či studené uzené, zelený salát, rajská jablka, vejce, ředkvičky, sýr či rozhodu, karbanátky, řízky či smaženou rybu a k tomu namazané chleby (máslem či pomazánkou).¹²⁰⁴

Nádobí listy takovou pozornost nevěnovaly, bývalo buď železné, smaltované či hliníkové, na servírování porcelánové. Od 30. let se objevovaly i plastové misky, šálky a pohárky z poloplastu a bakelitu v barvě žluté, hráškově zelené, červené, bledě modré, bílé.¹²⁰⁵ Zpravidla je zmiňovaly jen inzeráty, například na nádobí a strojky do kuchyně od firmy Neff, založené 1863.¹²⁰⁶ Ta v roce 1938 nabízela své výrobky s argumentem, že žena potřebuje čas na práci, péči o rodinu a sebevzdělávání, a proto potřebuje kuchyň, která vaří skoro sama.¹²⁰⁷ „*Pojem*

¹¹⁹⁸ Inzerce: *Ubrusy pro všední i sváteční dny*, Lidové noviny, 23. 4. 1938, roč. 46, č. 204, s. 9

¹¹⁹⁹ L. Stachová. *Co ženy zajímá*, Venkov, 30. 4. 1933, roč. XXVIII, č. 102, s. nečíslováno, příloha Žena - Domov

¹²⁰⁰ Marja. *Podáváme černou kávu*, Lidové noviny, 22. 4. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 204, s. 2

¹²⁰¹ J. K. *Nerezavějící ocel*, Lidové noviny, 31. 12. 1933, roč. 41, č. 654, s. 11

¹²⁰² M. J. *Paříž hospodyňkám*, Lidové noviny, 11. 6. 1938, odpoledne, roč. 46, č. 293, s. 9

¹²⁰³ Marja. *Podáváme černou kávu*, Lidové noviny, 22. 4. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 204, s. 2

¹²⁰⁴ Pst. *Malé pohoštění*, Právo lidu, 8. 5. 1938, roč. 47, č. 108, s. 8

¹²⁰⁵ Jan Korecký. *Nerozbitné nádobí*, Venkov, 21. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 119, s. nečíslováno

¹²⁰⁶ Inzerce: *J. Neff na Příkopě 24*, České slovo, 23. 4. 1933, roč. XXV, č. 96, s. nečíslováno

¹²⁰⁷ Inzerce: *Dnešní žena musí být zbavena kuchyňské práce*, Národní politika, 29. 1. 1938, roč. LVI, č. 28, s. 6

„výbava“ už zmizel. Patřilo k němu všeho na tucty,“ psala redaktorka Českého slova v roce 1938 a uklidňovala čtenářky, že do malého jednopokojového bytu stačí pár kousků nádobí z obyčejného porcelánu, který lze doplňovat dle potřeby.“¹²⁰⁸

5. 4. 4 Umění vařit

Povolání kuchaře a šéfkuchaře vykonávali za první republiky většinou muži. Vyučili se na školách, které mohly od roku 1919 navštěvovat také dívky. Například Vilém Vrabec¹²⁰⁹, učitel a autor dnes legendárních kuchařek, vedl kuchařské učiliště s odbornou výukou. Zatímco dříve hospodyně vařily od oka a nanejvýš si psaly nákup a jejich dcery to od nich odkoukaly, především s příchodem do měst a odstěhováním generací od sebe se tato přirozená kontinuita přerušila. Dívky se učily vařit ve specializovaných školách nebo kurzech a přesně podle receptů.¹²¹⁰ Součástí běžné výuky na měšťanské škole byly základy vaření a péče o domácnost¹²¹¹.

5. 4. 4. 1 Kurzy vaření

Dívky, které do měšťanské školy nechodily, si znalosti mohly osvojit v krátkodobých kurzech vaření a péče o domácnost nebo během čtyřleté docházky do tzv. hospodyňských, živnostenských nebo rodinných škol¹²¹². Ty nabízely i tříměsíční kurzy vaření¹²¹³ nebo

¹²⁰⁸ Yks. *Porculánové nádobí*, Česká slova, 1. 5. 1938, roč. XXX, č. 102, s. 28

¹²⁰⁹ Inzerce: *První Vrabcovy odborné kursy Novodobé teplé kuchyně*, Národní politika, 1. 1. 1938, roč. LVI, č. 1, s. 7

¹²¹⁰ M. Ú.. *Zdravě, ale chutně!*, Lidové noviny, 22. 4. 1933, odpoledne, roč. 41, č. 205, s. 2

¹²¹¹ To, co dívky uvařily, mohly také sníst, ale nevařily pro ostatní děti ve škole, jak ukazuje příklad měšťanské školy v Hořovicích ve 20. letech 20. století. „*(Školní kuchyně) nesloužila však stravování školních dětí, ale k výuce vaření začek této. Nanejvýše ony samy si snědly to, co samy uvařily. Pro chudou školní mládež však přesto existovala možnost veřejného stravování, a to ve veřejné kuchyni (tj. jídelně) provozované obvykle okresní péčí o mládež.*“ In P. Novák et al., *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova 19. a první poloviny 20. století*, 2007, s. 320

¹²¹² Fungovaly určitě od roku 1900 do roku 1949, jak dosvědčuje inzerát na Rodinnou školu a pensionát „Světla“ ve Velkém Meziříčí na Moravě, který 3. 9. 1924 zahajuje 24. školní rok. („*Školní oddělení jsou: 1. Dvouletá odborná škola rodinného typu A s živnostenskou pracovní jako třetím ročníkem, 2. Roční škola rodinná. 3. Pětíměsíční kuchařské kursy rodinné. 4. Tříměsíční kuchařské kursy rodinné. 5. Škola hudební. 6. Škola cizích řečí. 7. Kursy umělecko-průmyslové. 8. Škola k výchově dobrých služek pro místa dobře placená. Školy i dobře vedený pensionát umístěny jsou v nových, krásně zařízených budovách, jež jsou domy radostné práce a zdravého duševního i tělesného vývoje. Pořad zašle ředitelství škol „Světla“, podává vysvětlení a přijímá přihlášky. Kdo si chce pro dceru zajistit přijetí, radíme, aby podal brzy přihlášku.*“ In Inzerce, Venkov, 19. 7. 1924, roč. XIX, č. 169, s. 6. Například v září 1924 měla být zřízena ve Frýdku první dívčí rodinná škola na Frýdecku. „*V celém okrese frýdeckém není ani jediné školy, kde by děvčata škole odrostlá měla příležitost k dalšímu vzdělávání.*“ In NESG. *První dívčí rodinná škola na Frýdecku*, Česká slova, 16. 3. 1924, roč. XVI, č. 65, s. 4

¹²¹³ „*Účelem těchto kursů jest poskytnouti ženám dalšího teoretického i praktického vzdělání v oboru vaření jednoduchého i jemného, zavařování letního a podzimního ovoce, paličkování krajek, kreslení stříhů, šití prádla a*

pětiměsíční hospodyňský kurz¹²¹⁴. Tříměsíční kurz poskytoval i ústav pro ženská povolání Světla ve Velkém Meziříčí.¹²¹⁵ První českou školu vaření založil v roce 1885 v Praze spolek Domácnost¹²¹⁶ pro české dívky, aby zůstala zachována národní kuchyně.¹²¹⁷ Syllabus vycházel z díla Magdaleny Dobromily Rettigové a kurzistky se během tří měsíců naučily vařit, nakupovat a vést domácnost, včetně například úklidu a šití. Kurzy se obnovily ihned po skončení války. „*K stále mne docházejícím dotazům oznamuji, že Kuchařský kurs tříměsíční v mojí koncesované kuchařské škole v Hradci Králové opět započne dne 15. prosince 1918 a 15. ledna 1919, a poněvadž jen určitý počet žaček na celé zaopatření mohu přijmouti, prosím, přihlášky ihned učiniti (...) Též svůj osvědčený prací prášek „Nouzi“ a „Škrob“ atd. stále vyrábím a zasílám. A. Kejřová, majitelka kuchařské školy, emer. učitelka vaření na školách atd.*“¹²¹⁸ Anuše Kejřová byla tehdy významnou učitelkou vaření a autorka kuchařek¹²¹⁹. Na podzim roku 1918 založila Zemská jednota hostinských a kavárníků pro Moravu a Slezsko první moravskou odbornou školu hostinskou. Určená byla manželkám a dcerám hostinských, ale i širší veřejnosti. V roce 1924 nabízela už dvouleté kurzy, které vedlo 16 profesorů. Částečně ji financovala státní a

---

šatů. (...) První lidový kurs vaření konati se bude od 15. září do 15. prosince 1924 (v rodinné škole v Hradci Králové – pozn. aut.). Bude obsahovati 24 tříhodin. lekcí, dvakrát týdně, vždy od půl sedmé do půl 10. hodiny večer. Kromě zápisného 30 Kč jiných poplatků není.” In NESG. Zápis do lidových kursů, Žena, 9. 9. 1924, roč. VI. (XV.), č. 9, s. 5, podobné inzeráty se objevují i v jiných listech: Inzerce: „Při odborné škole pro ženská povolání „Světla“ ve Velkém Meziříčí (otevírá se kurz, pětiměsíční a tříměsíční pro vedení domácnosti ve vzorně vedeném švýcarském penzionátu)” Ženské noviny, 28. 8. 1929, roč. XI, č. 35, s. 6

¹²¹⁴ Inzerce: „Na Zemské hospodyňské škole ve Velkém Meziříčí začíná vyučování na zimním běhu pětiměsíčním 15. září 1924 a končí 15. února 1925. Vyučuje se vaření jemnému i obyčejnému, šití prádla a šatů, stříhům, praní, žehlení, zpracovávání mléka. Přednášky jsou praktické i osvětové. Chovanky jsou ubytovány ve vzorně vedeném, levném internátě, kde dostává se jim společenské výchovy. Bližší sdělí a prospekty zašle ředitelství zemské hospodyňské školy ve Velkém Meziříčí na Moravě.“ Venkov, 20. 7. 1924, roč. XIX, č. 170, s. 5 Nebo Inzerce (jako článek): „Dívčí zahradnická škola v Praze-Krči připravila pro dívky pětiměsíční hospodyňské kurzy, v nichž se vyučuje vaření a úpravě pokrmů, konzervování ovoce a zeleniny, úpravě stolu, šití prádla a domácích šatů, kreslení stříhů, úklidu, praní a žehlení. Z hospodářských předmětů: drůbežnictví a zahradnictví, zejména pěstování květin a zeleniny. (...) Poplatky: zápisné Kč 10, školné s příspěvkem na učební pomůcky, na lékařské ošetření, na knihovnu a za použití inventáře Kč 200. Za stravu, but, otop, světlo a teplé koupele měsíčně Kč 370.“ In Božena Kubíčková. Hospodyňské vzdělání dívek, České slovo, příloha Ženské slovo, 27. 8. 1933, roč. XXV, č. 35, s. nečíslováno

¹²¹⁵ Inzerce: „Vyučuje se zejména vaření, stolničení, vedení domácnosti, společenské výchově, šití a stříhům prádla i šatů. Při školách jest pensionát v nových budovách na svěžím a čistém horském vzduchu. Letní sporty. Vyučování cizím jazykům, hudbě, ozdobným psacím, psaní strojem atd. podle volby.“ Kuchařský kurz tříměsíční, Venkov, 5. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 55, s. 5

¹²¹⁶ Fungovala až do roku 1949 a ročně vyučila zhruba 300 žákyň.

¹²¹⁷ M. Lenderová, B. Kopiczková, J. Burešová, E. Maur (eds.), Žena v českých zemích od středověku do 20. století, 2009, s. 424

¹²¹⁸ inzerát, Venkov, 23. 11. 1918, roč. XIII, č. 273, s. 7

¹²¹⁹ Úsporná kuchařka: Zlatá kniha malé domácnosti (1905), Cukrovinky na vánoční stromek (1920), Minutové večere: různé úsporné předpisy hodící se zejména pro dobu letní, úřednice, učitelky atp. (1922), Dělnická kuchařka (1923), Cukrovinky na vánoční stromek, ku hostinám, ku jmeninám a jiným příležitostem (1924), Česká vegetariánská kuchařka Anuše Kejřové (1933), České moučníky Anuše Kejřové (1935)

zemská dotace, většinu nákladů hradili členové hostinských organizací na Moravě a příspěvky v dobrovolných sbírkách.¹²²⁰ Speciálně pro manželky či dcery hostinských pořádal Ústav pro zvelebování živností měsíční kuchařsko-hospodyňský kurz.¹²²¹

Až v roce 1920 se sjednotila výuka na specializovaných školách na domácí hospodaření¹²²², od roku 1924 byla součástí osnov na občanských školách nauka o domácím hospodářství, včetně znalosti zboží¹²²³. Hospodyňské školy navazovaly na školy měšťanské a v půlročním či ročním kurzu prohlubovaly znalosti odbornými předměty. „*Připravují venkovské dívky k vedení venkovské domácnosti. Rozsahem učiva přibližují se nejvíce školám rodinným, jež jsou určeny výhradně pro vzdělání hospodyň městských.*“¹²²⁴

Krátkodobé kurzy – denní či měsíční – pořádaly různé spolky, školy večer nebo v neděli, Odbor venkovských žen¹²²⁵ nebo Ministerstvo pro zásobování lidu. Sloužily k seznámení s určitým způsobem vaření, surovinou nebo zpracování sezonních surovin – například v červenci 1919 na zpracování ovoce a zeleniny, aby se především „*ženy z nemajetných kruhů seznámily s racionálním zužitkováním ovoce a zeleniny. Kursy ty mají nyní tím větší důležitost, čím více půdy nabývá i u nás zakládání rodinných zahrádek, které dělnickým rodinám slouží nejen k osvěžení, ale přináší jim i značný užitek.*“¹²²⁶. Letní kurz zavařování ovoce a zeleniny udělal Zemský pomologický ústav v Praze.¹²²⁷

Svým pojetím a obsahem se odlišovaly kurzy pro měšťanské a venkovské dívky. Zároveň se do nich promítaly i nové výživové poznatky, takže kurzy nemalou měrou ovlivnily podobu stravování širokých vrstev společnosti¹²²⁸. O významu hospodyňských škol a kurzů vaření a

¹²²⁰ Ek. *Kuchařskou výstavku v Brně*, Lidové noviny, odpoledne, 29. 11. 1924, roč. 32, č. 600, s. 2

¹²²¹ NESG. *IV. kurs kuchařsko-hospodyňský*, Národní politika, 12. 10. 1924, roč. XLII, č. 282, s. 7

¹²²² Ke konci 20. let bylo v Československu již 137 těchto škol a ročně tento zpravidla dvouletý kurz absolvovalo 25 000 studentek. Naučily se nejen vařit, ale i sestavit vyvážený jídelníček s ohledem na zdraví i finanční situaci rodiny. Vaření vyučovaly kuchařky a autorky kuchařek i renomovaní kuchaři z restaurací a hotelů. Viz V. Dvořáková-Janů, *Lidé a jídlo*, 1999, s. 87

¹²²³ Marja. *Kapitola ze znalosti zboží*, Lidové noviny, 4. 5. 1924, roč. 32, č. 224, s. 13

¹²²⁴ Marta Mašková. *Zemědělské dívky do hospodyňských škol!*, Venkov, 24. 6. 1933, roč. XXVIII, č. 147, s. nečíslováno

¹²²⁵ Např. třídní kurz jemného pečiva ve Středoklukách, během kterého se 24 dívek naučilo těsto linecké, žloutkové, vařené, listové máslové, vaflové, mandlové a krásné ozdoby na dorty. IN družky. *Vzdělávací činnost našich žen*, Venkov, 5. 3. 1933, roč. XXVIII, č. 55, s. 1 nebo třídní kurs zavařování ovoce a zeleniny na státní vyšší škole ovocnářskovinařské a zahradnické na Mělníce, In NESG. *Kurs zavařování ovoce a zeleniny*, Venkov, 2. 7. 1933, roč. XXVIII, č. 153, s. 5

¹²²⁶ NESG. *Kursy o zpracování ovoce a zeleniny v domácnostech*, Právo lidu, 6. 7. 1919, roč. XXVII, č. 158, s. 11

¹²²⁷ NESG. *Letní kurs pro zavařování ovoce a zeleniny*, Venkov, 21. 5. 1933, roč. XXVIII, č. 119, s. 10

¹²²⁸ např. Kurz dělnického vaření v odborné škole pro ženská povolání v Praze II. pro nemajetné ženy, „*umožněno laskavostí správy místní školy, vládním radou p. dr. Zahradníkem a naší milou soudr. posl. Jurnečkovou,*“ sociální demokratkou.

domácnosti svědčí i to, že noviny Venkov informovaly o úmrtí a pohřbu státní inspektorky hospodyňských škol a ředitelky vyšší odborné hospodyňské školy v Chrudimi Marie Trachtové.¹²²⁹ Zpravidla na kurzy zvaly inzeráty v novinách¹²³⁰.

V lednu 1936 se při Ženském výrobním spolku v Praze otevřela Vyšší škola praktické dietetiky, která nabízela 1,5letý obor s maturitou, ve kterém se dívky naučily dietně vařit dle lékařských předpisů a speciálních diet.¹²³¹

I v čase krize pokračovaly kurzy vaření. Pořádal je Spolek Hvězda československých paní a dívek, který vyučoval vaření, šití i tělovýchovu¹²³². Trvaly 10 týdnů, každý den dopoledne či odpoledne, nebo dvakrát týdně v podvečer.¹²³³ Ředitelka hospodyňské školy v Jilemnici horovala pro náležité vzdělání dívek i během agrární krize, aby získaly odborné znalosti, které pak mohou na rodném statku uplatnit.¹²³⁴

5. 4. 4. 2 Kuchařky

Naučit se vařit dívkám a hospodyňkám pomáhaly i kuchařky. Uvádím zde jen pár příkladů, které se objevily v tisku, ať už v podobě recenze nebo inzerátu. Například v Národní politice vyšlo doporučení na kuchařské knihy Anuše Kejřové. Forma s perokresbou, cenami a grafickou úpravou však silně připomínala inzerci¹²³⁵. List Venkov uveřejnil v rubrice Literární novinky zmínku o knize Anuše Kejřové: *Cukrovinky na vánoční stromek, hostiny, k jmeninám a jiným příležitostem*¹²³⁶. Ve večerníku Rudého práva vyšla inzerce na *Pravou českou kuchařku s 1000*

¹²²⁹ NESG. *Pohřeb paní Marie Trachtové*, Venkov, 19. 7. 1924, roč. XIX, č. 169, s. 5

¹²³⁰ např. v deníku Venkov vycházely téměř denně z celé republiky v rubrice Odbory pro zájmy venkovských žen: „Kurs kuchařsko-hospodyňský (nedělní), pořádaný místním odborem, bude zahájen 10. února,“ ve Lhotě Víchovské u Jilemnice nebo avízo na měsíční kurs zavařování podzimního ovoce: 1. – 21. 10. 1924, 6 čtyřhodinových lekcí 2 x týdně buď 2 – 6 hodin nebo 6 – 10 hodin večer, zápisné 20 Kč In NESG. *Zápis do lidových kursů*, Žena, 9. 9. 1924, roč. VI. (XV.), č. 9, s. 5

¹²³¹ Ld. *Ženy hledají nová povolání*, Lidové noviny, 29. 1. 1938, roč. 46, č. 51, s. 7

¹²³² NESG. *Kursy Hvězdy*, České slovo, 1. 10. 1933, roč. XXV, č. 231, s. 11

¹²³³ Inzerce: *Kursy Hvězdy*, České slovo, 1. 10. 1933, roč. XXV, č. 231, s. 11

¹²³⁴ „Dnes, kdy krize zemědělská ochromuje existenci našeho zemědělce, je nutno, aby byl každý zemědělec co nejvíce připraven a vybaven v náležité míře odbornými znalostmi, neboť jedině tyto mohou ho ochránit, aby nepodleh v zápase s konkurencí světovou, jež v přítomné době tak krutě ohrožuje jeho produkci domácích.“ (...) aby byla odborně vzdělaná žena. „K tomuto názoru přišlo se v letech 1888, kdy počaly vznikat nejprve pro mladé hospodyňky kurzy, různou dobu trvající, jež teprve později přeměněny byly na hospodyňské školy. (...) Naše letní hospodyňská škola v Jilemnici poskytuje dívkám všestranného vzdělání, a to jak všeobecného, tak odborného. (...) Začíná se 1. dubna a finanční stránka by se neměla brát v potaz, protože je to povinností rodiče zajistit dceři vzdělání.“ In Hesslerová. *Posílejte své dcerky do hospodyňských škol*, Venkov, 16. 3. 1930, roč. XXV, č. 65, s. 1 příloha Žena - Domov

¹²³⁵ Inzerce: „Českým hospodyňkám! Doporučujeme kuchařské knihy Anuše Kejřové, odborné učitelky. Dosud vyšlo: *Úsporná kuchařka, Kniha vzorné domácnosti, Cukrovinky, Minutové večere*.“ In Národní politika, 27. 4. 1924, č. 116, s. 6

¹²³⁶ NESG. *Literární novinky*, Venkov, 4. 5. 1924, roč. XIX, č. 105, s. 12

*předpisy*¹²³⁷. České slovo recenzovalo koncem srpna 1924 kuchařku *Ovoce a jeho zpracování v domácnostech* od roudnického pomologa Jar. Háka¹²³⁸, který v ní shrnul své zkušenosti se zavařováním, sušením, kandováním a ukládáním ovoce na zimu i domácí výroby šťáv a ovocného vína. V říjnu upozorňovalo na knihu *Dívkám hospodyňkám. Rady pro domácnost a kuchařské předpisy* K. Kovářičkové, která dívky učí vše, co potřebují znát při vedení vlastní domácnosti, ale i o přírodě a z kulturního rozhledu.¹²³⁹ Mladé hospodyňky se mohly vedení vlastní domácnosti naučit i z knihy *Umění šetřiti v domácnosti* od Růženy Černé, která vyšla v červnu 1924. Pochvalně ji recenzuje redaktorka listu Venkov A. Beranová-Chejnická a zdůrazňuje především praktické řazení do kapitol (Kuchyně, rozpočet potřeb při nákupu, úspory při vaření, konzervování a ukládání jídel a potřeb k nim) i motto celé knihy: Pracuj a šetři!.¹²⁴⁰ Nakladatelství Fr. Borový inzerovalo v dubnu 1938 v Lidových novinách knihu *Veselé umění kuchařské* od Edouarda de Pomiana s ilustracemi.¹²⁴¹

5. 4. 4. 3 Specializované rubriky v novinách

Další možnost představovaly rubriky pro ženy v denním tisku nebo specializované časopisy pro ženy, ve kterých nechyběly články o péči o děti, o rodinu, střihy na šití, módní zpravodajství, kuchyňské rady i recepty a nejnovější poznatky o výživě. Rostoucí význam rubrik věnující se domácnosti vysvětluje Národní politika při zavedení rubriky Pro kuchyni v listopadu 1924: „Nyní vstupují totiž v manželství ženy z generací, které v dívčím věku se příliš nestaraly o domácnost. Ať to byly dívky studované nebo nestudované, jejich život je odváděl z domova. Chodily do škol, do úřadů, do obchodů, do dílen, a jen menšina z nich učila se doma vařit a hospodařit. Tyto mladé hospodyňky jsou často nakloněny podceňovat význam kuchyně v domácnosti. Ale to je chyba.“¹²⁴² Především z těchto rubrik je provedena analýza běžných jídelníčků různých společenských skupin za první republiky v této práci.

¹²³⁷ Inzerce: „Vařte levně a chutně – podle nejlepší knihy kuchařské „Pravá česká kuchařka“. Přes 1000 předpisů, 100 obrázků, slovníček rad pro domácnost, jídla pro nemocné. Stojí 10 Kč, poštou 13 Kč. Nakladatel Karel Ločák v Praze, Jindřišská 10“ In Rudé právo, večerník, 4. 10. 1924, roč. 5, č. 230, s. 4

¹²³⁸ NESG. *Ovoce a jeho zpracování v domácnostech*, České slovo, 31. 8. 1924, roč. XVI, č. 206, s. 14

¹²³⁹ NESG. *Pro hospodyně*, České slovo, 12. 10. 1924, roč. XVI, č. 241, s. 16

¹²⁴⁰ A. Beranová-Chejnická. *Umění šetřiti v domácnosti*, Venkov, 14. 6. 1924, roč. XIX, č. 139, s. 5

¹²⁴¹ Inzerce: *Veselé umění kuchařské*, Lidové noviny, 24. 4. 1938, roč. 46, č. 206, s. neuvedeno

¹²⁴² O. F.. *Pro kuchyni*, Národní politika, 29. 11. 1924, roč. XLII, č. 329, s. 9

6 Závěr

Během krátkého trvání první republiky se podoba české kuchyně výrazně proměnila. Přispěla k tomu první světová válka a strádání během válečných a poválečných let, zvýšení zaměstnanosti žen, které už nestíhaly starat se o domácnost ve stejném rozsahu jako na přelomu 19. a 20. století, zavedení elektřiny, plynu a vody do domácností i vynálezy domácích spotřebičů, které každodenní činnosti zjednodušovaly a ulehčovaly. Přesto byla péče o domácnost časově náročná, elektrické spotřebiče usnadňující přípravu byly relativně drahé a většina žen si je dovolit nemohla, nebo domů ani neměla zavedenou elektřinu. Praní, zatápění, vaření a nákupy potravin trvalo každý den mnoho hodin.¹²⁴³

Zatímco v 19. století se žena realizovala především doma – pécí o rodinu, případně o hospodářství, vařením, šitím, spravováním oděvů, praním, úklidem a výchovou dětí, během první světové války přebrala i povinnosti mužů sebe, děti a příbuzné uživit. Po válce zesílily hlasy žen a ženských spolků po větší rovnoprávnosti s muži, ať už v politice, ve sportu, společenském životě nebo domácích pracích.

V roce 1825 způsobila *Domácí kuchařka* Magdaleny Dobromily Rettigové revoluci ve vnímání vaření – přestalo být činností k nasycení hladových a potřebných, M. D. Rettigová jej představila jako kreativní úpravu surovin a výuku správného stolování.¹²⁴⁴ Po první světové válce se naplno rozvinula role stravování jako zajištění zdravého vývoje, prostředek k zesílení a způsob zužitkování sezonních surovin a plodin. Pokrmy měly být výživné, sytivé a zdravé a zároveň jejich příprava neměla zabrat veškerý volný čas ženy, aby se mohla vzdělávat, žít kulturně, věnovat se politice a s láskou pečovat o své děti, manžela a domácnost. Ačkoliv nízkopříjmové skupiny stále pociťovaly hlad, většina společnosti se najedla dostatečně a pozornost začal získávat kult štíhlosti. Ženy více sportovaly a držely různé diety.

Všechny tyto tendence reflektovala média, která se stravování věnovala už od přelomu 19. a 20. století. Po prvotních článcích spíše charakteru zajímavostí následovalo podrobné zpravodajství o dostupnosti potravin během války a v prvních poválečných letech. Sloužily k tomu rubriky o zásobování v jednotlivých listech, kde vycházely informace o přidělech, nákupech a prodeích na lístky a shrnutí vyhlášek a rozhodnutí Ministerstva pro zásobování

---

¹²⁴³ M. Lenderová, B. Kopiczková, J. Burešová, E. Maur (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 2009, s. 317

¹²⁴⁴ M. Lenderová, B. Kopiczková, J. Burešová, E. Maur (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 2009, s. 314

lidu. Od poloviny 20. let se většina celospolečenských deníků a ženských časopisů věnovala stravování systematicky. Informovaly o surovinách, jejich využití, aktuálních trendech a výživových poznatcích, přinášely recepty, dobré rady a doporučení na sestavení jídelníčku. Lze říci, že kultivovaly vkus a způsob stravování svých čtenářek a jejich rodin.

Recepty, výživové poznatky, doporučení a články o surovinách, jejich využití a úpravě vycházely zpravidla v ženských rubrikách v nedělní příloze. V Českém slově řídila přílohu Ženské slovo od roku 1919 Božena Kubíčková. Od roku 1924 byla její součástí rubrika Pro hospodyně a od roku 1933 rubrika Co vařit? s recepty Anny Drahošové, učitelky vaření. V Lidových novinách fungovala od roku 1923 rubrika Domácnost, která se v roce 1930 přesunula do Nedělní přílohy do rubriky Móda a společnost. V roce 1938 došlo k diferenciaci, zábavnější zprávy patřily do Nedělní přílohy, praktické rady do Dobré domácnosti. Ženskou rubriku vedla Marie Fantová, Módu a společnost Marie Úlehlová-Tilschová. Nejvíce článků napsala Marja Boučková (Marja). V Národní politice se články o surovinách a výživě objevovaly v rubrice Pro domácnost a hospodářství, recepty měly své místo v rubrice Pro kuchyni (od roku 1924). Z autorů přispívali častěji Samuel Verner (S. V.), Marie Kučerová, nejspíš i pod zkratkou M. K., Olga Fastrová (O. F.) a Oldřiška Zemanová (oz). Právo lidu řešilo stravování v rubrice Žena a rodina, kterou od roku 1922 řídila Vilma Meisnerová a od roku 1933 Josefa Severýnová. Ve Venkově našly čtenářky informace v obsáhlé rubrice, od roku 1933 spíše příloze, Žena-Domov, kterou vedla L. Stachová. V Rudém právu se žádná ženská rubrika nevyskytovala. Z provedené obsahové analýzy denního tisku v letech 1918–1938 vyplývá, že se tisk tématu věnoval, četně, pravidelně a návodně. Dává nám představu o všedním stravování různých společenských vrstev zejména ve městech. Ukázal proměnu a vývoj stravování v Československu mezi dvěma světovými válkami a nastínil životní styl většiny městského obyvatelstva. Obrázek zpřesňovaly i inzerované potraviny, domácí spotřebiče a podniky.

Text tak vyvrací zažitou mylnou představu období první republiky jako éry blahobytu, základu české národní kuchyně a běžně dostupných luxusních pochoutek. Pravdivější obraz ukazuje častý nedostatek i základních surovin, skromné pokrmy odvislé od úrody a sezony, proměnu jídelníčku dle finančních možností rodiny i dobové představy o (správné) výživě. Nad podobou české národní kuchyně se zamýšlí redaktorka Národní politiky Olga Fastrová v článku *Jak jíme?* z roku 1924 a tvrdí, že každý si ji představuje jinak podle toho, k jaké společenské vrstvě náleží. Výzkum podkryl další, dosud skrytou část všedního života za první republiky. Zasadil metodu obsahové analýzy běžně používanou pro výzkum mediálních obsahů do kontextu

mikrohistorie a výzkumu každodennosti. Přispěl k definici gastronomické žurnalistiky, poodhalil její historii a poukázal na její vývoj. Lze jen doufat, že text osloví další badatele a společně se vydáme podrobně zmapovat kořeny, vlivy a vývoj české národní kuchyně a dějin gastronomické i tzv. lifestylové žurnalistiky. Pro další rozvoj české historie každodennosti by to bylo jistě přínosné a žádoucí.

Podrobnější mozaiku stravování v období první republiky by bylo možné vytvořit analýzou tištěných médií v regionech, dohledáním osobních písemností z tehdejší doby, podrobnou analýzou archivu ministerstva zásobování lidu a jednotlivých potravinářských svazů a dobových kuchařek. Zajímavá by byla i komparace uveřejněných receptů v tisku a receptů v kuchařkách, protože se lze domnívat, že noviny přinášely spíše běžné, jednodušší a levnější pokrmy a kuchařky nevšední, slavnostnější či náročnější jídla. Potenciál dalšího výzkumu tkví i v analýze inzertních stránek, hospodářských rubrik a zájmových periodik, který by mohl přispět k odhalení poutavé historie tuzemských značek a významných firem formující život za první republiky. Šíře výzkumného materiálu a interdisciplinarita však dalece přesahuje možnosti této práce.

Prameny a literatura

Analyzovaná média

Noviny

České slovo, 1918–1938
Lidové noviny, 1918–1938
Národní listy, 1918
Národní politika, 1918–1938
Právo lidu, 1918–1938
Rudé právo, 1920–1938
Venkov, 1918–1938

Časopisy

Gentleman. Revue moderního muže, 1925
Moravská orlice, 1863
Naše domácnost, 1929
Přítel dělníků. Týdenník pro zábavu a poučení dělníků a jich rodin, 1886
Rozsévačka, 1933 a 1935
Žena, 1924
Ženské listy. Časopis pro záležitosti žen a dívek československých, 1873
Ženské noviny, 1919–1933
Ženský svět, 1928 a 1929

Použitá literatura

Publikace

Andrle A.: *Vývoj československých měst 1869–1980*, Praha: Čs. redakce MON, 1986, 76 s., ISBN neuvedeno

Ashley B., Hollows J., Jones S., Taylor B.: *Food and Cultural Studies*, London: Routledge, 2004, 248 s., ISBN 1134490038

Bahenská M., Heczková L., Musilová D.: *O ženské práci. Dobové (sebe)reflexe a polemiky*, Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014, 243 s., ISBN 978-80-87782-34-7

Bartoš J., Trapl M.: *Československo 1918 – 1938*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 156 s., ISBN 80-244-0267-X

Bednařík P., Jiráček J., Köpplová B.: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*, Praha: Grada, 2011, 439 s., ISBN 978-80-247-3028-8

Bělina P. a kol.: *Dějiny země Koruny české II.: Od nástupu osvícenství po naši dobu*, 4. vydání, Praha: Litomyšl, 1997, 328 s., ISBN 80-7185-098-5

Beránková M., Křivánková A., Ruttkay F.: *Dějiny československé žurnalistiky*, III. díl, Praha: Novinář, 1988, 315 s., ISBN neuvedeno

Boštík M.: *Spasitel všednosti Quido Šimek*, Praha / Litomyšl: Paseka, 2007, 173 s., ISBN 978-80-7185-849-2

Bourdieu P.: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge, 2010, 640 s., ISBN 9780415567886

Bradley P. (ed.): *Food, Media and Contemporary Culture*, Palgrave Macmillan UK, 2016, 274 s., ISBN 978-1-137-46322-7

Budil I. T.: *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, Praha: Triton, 1998, 259 s., ISBN 80-7254-001-7

Burke P.: *Co je kulturní historie?*, Dokořán, 2011, 220 s., ISBN 978-80-7363-302-8

Burešová J.: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, 506 s., ISBN 80-244-0248-3

Bůžek V. a kol.: *Úvod do studia historie*, České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 1994, 88 s., ISBN 80-7040-063-3

Claflin K. W., Scholliers P. (ed.): *Writing Food History. A Global Perspective*, London / New York: Berg, 2012, 304 s., ISBN 978184788082

Counihan C., Van Esterik P.: *Food and Culture: A Reader*, Taylor and Francis, 2012, 3. vydání, 634 s., ISBN 0415521041

Čechurová J. (ed.): *Antologie studijních textů k novověkým sociálním dějinám V./2.*, Praha: Karolinum, 2003, 252 s., ISBN 80-246-0461-2

Čeňková J., Cebe J. (ed.): *Meziválečná česká a slovenská žurnalistika (1918–1938)*, Praha: Karolinum, 2019, 306 s., ISBN 978-80-246-4299-4

Čep T.: *Životní spotřeba zemědělské rodiny jako sociologický problém*, Brno: Svobodné učení selské, 1934, 71 s., ISBN neuvedeno

Čičaj V., Pickl O. (eds.): *Städtisches Alltagsleben in Mitteleuropa vom Mittelalter bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*, International Symposion *Everyday Life in the Cities in Middle Europe from the Middle Age to the End of 19th century*, Častá-Píla, 11.–14. září 1995, 1998, Bratislava: Academic Electronic Press, 356 s., ISBN 80-88880-21-1

Čvančara M., Čvančara J.: *Zaniklý svět stříbrných pláten. Po stopách pražských biografů*, Praha: Academia, 2011, 597 s., ISBN 978-80-200-1969-1

Dolejší V.: *40 let Rudého práva*, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960, 236 s., ISBN neuvedeno

Dvořáková-Janů V.: *Lidé a jídlo*, Praha: ISV, 1999, 182 s., ISBN 80-85866-41-2

Elkort M. E.: *The Secret Life of Food: A Feasts of Food and Drink in History, Folklore and Fact*, Tarcherperigree, 1991, 208 s., ISBN 0874776627

Fantová M.: *Lidé, Praha a svět*, Praha: Lidová knihovna Aventina, sv. 13, 1925, 145 s., ISBN neuvedeno

Fasora L. (ed.): *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, 503 s., ISBN 80-7325-105-1

Fejtová O., Ledvinka V., Pešek J. (ed.): *Dobrou chuť, velkoměsto*: sborník příspěvků z 23. vědeckého konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií FSV UK ve dnech 5. a 6. října 2004 v Clam-Gallasově paláci v Praze, Praha: Scriptorium: Archiv hlavního města Prahy, 2007, 465 s., ISBN 978-80-86852-16-4

Fialová L. a spol.: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha: Mladá fronta, 1996, 399 s., ISBN 80-204-0283-7

Franc, M.: *Řasy, nebo knedlíky?: postoje odborníků na výživu k inovacím a tradicím v české stravě v 50. a 60. letech 20. století*, Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2003, 304 s., ISBN 80-7285-029-6

- Franc M., Knapík J.: *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, Praha: Academia, 2013, 573 s., ISBN 978-80-200-2229-5
- Ginzburg C.: *Sýr a červi*, Argo, 2000, 224 s., ISBN 80-7203-278-X
- Goody J.: *Cooking, Cuisine and Class: A Study in Comparative Sociology*, Cambridge University Press, 1982, 253 s., ISBN 0525286969
- Hajna A. (red.): *Ročenka Československé republiky*, Praha: Tiskový odbor čsl. národní demokracie, 1922, 438 s., ISBN neuvedeno
- Higman B. W.: *How Food Made History*, Wiley-Blackwell, 2011, 280 s., ISBN 9781405189484
- Holubec S.: *Lidé periferie: Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, Plzeň: Západočeská univerzita, 2009, 329 s., ISBN 978-80-7043-834-3
- Iggers G. G.: *Dějepisectví ve 20. století: od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 177 s., ISBN 80-7106-504-8
- Kaizl L.: *Lidová výživa: význam lidové stravy, její zvláštnosti, návrat k lidové stravě a dnešní doba*, Praha: Dr. Eduard Grégr a syn, 1944, 154 s., ISBN neuvedeno
- Kárník Z.: *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*, Praha: Libri, 2000, 571 s., ISBN 80-7277-027-6
- Kárník Z.: *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl druhý: Československo a České země v krizi a ohrožení (1930 – 1935)*, Praha: Libri, 2002, 577 s., ISBN 80-7277-030-6
- Kárník Z.: *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl třetí: O přežití a o život (1936 – 1938)*, Praha: Libri, 2003, 803 s., ISBN 80-7277-119-1
- Knapík J., Franc M. a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*, Praha: Academia, 2011, 1260 s., ISBN 978-80-200-2019-2
- Končelík J., Večeřa P., Orság P.: *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál, 2010, 344 s., ISBN 978-80-7376-698-8
- Kubíček J. a kol.: *Česká retrospektivní bibliografie (CERBI), Řada 1: Noviny, Díl 1: Noviny České republiky od počátku do roku 1918, Část 1: Bibliografie, Sdružení knihoven České republiky*, 2008, 276 s., ISBN 978-80-86249-46-9
- Kučera M.: *Populace České republiky 1918–1991*, Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 1994, 197 s., ISBN 80-901674-7-0
- Kučera M., Vysušilová D.: *Demografická příručka*, Praha: Státní statistický úřad, 1959, 110 s., ISBN neuvedeno

Kučera M., Srb V.: *Atlas obyvatelstva ČSSR*, Praha: Ústřední správa geodézie a kartografie, 1962, 91 s., ISBN neuvedeno

Lacina V.: *Krise československého zemědělství 1928-1934*, Praha: Ústav čs. a světových dějin ČSAV, 1974, 352 s., ISBN neuvedeno

Lacina V.: *Zlatá léta československého hospodářství /1918–1929/*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2000, 254 s., ISBN 80-7286-000-3

Lacina V., Pátek J. (ed.): *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti*, svazek III., Praha: Karolinum, 1995, 219 s., ISBN 80-7184-051-3

Lenderová M.: *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*, Praha: Mladá fronta, 1999, 300 s., ISBN 80-204-0737-5

Lenderová M. a kol.: *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století, II. díl: Život všední a sváteční*, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005, 180 s., ISBN 80-7194-756-3

Lenderová M., Jiránek T., Doušová H.: *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století, I. díl: Dějiny hmotné kultury*, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2001, 148 s., ISBN 80-7194-414-9

Lenderová M., Jiránek T., Macková M.: *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, Praha: Karolinum, 2010, 472 s., ISBN 978-80-246-3510-1

Lenderová M., Kopiczková B., Burešová J., Maur E. (eds.): *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 853, ISBN 978-80-7106-988-1

Lenderová M., Kouba M., Kozár A., Říha I.: *„Spanilost Vaše cizozemcům se líbí...“: české kuchařské knihy v 19. století*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017, 532 s., ISBN 978-80-7465-298-1

Lüdtke A. (eds): *Alltagsgeschichte Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungen und Lebensweisen*, Campus Verlag, Frankfurt am Main / New York, 1989, 349 s., ISBN 3-593-33893-9

Ludvíková M.: *Lidová strava na Brněnsku*, Brno: Moravské museum, 1961, 83–126 s., ISBN neuvedeno

Ludvíková M.: *Lidová strava na Kloboucku a Žďánicku*, Mikulov: Okresní vlastivědné muzeum: Okresní archiv, 1967 (8), 54 s., ISBN neuvedeno

Machin D.: *Ethnographic Research for Media Studies*, Bloomsbury Academic, 2002, 192 s., ISBN 9780340806883

McIntosh W. A.: *Sociologies of Food and Nutrition*, Axel Springer, 1996, 314 s., ISBN 978-0306-35335-9

Mička V., Čáp V., Bondyová J. (Federální statistický úřad): *Historická statistická ročenka ČSSR*, Praha: SLN, 1985, 910 s., ISBN neuvedeno

Mintz S. W.: *Sweetness and Power: The Place of Sweetness in Modern History*, Penguin Books, 1985, 274 s., ISBN 0140092331

Montanari M.: *Hlad a hojnost: dějiny stravování v Evropě*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 227 s., ISBN 80-7106-560-9

Novák P.: *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*, Praha, 2007, 341 s., ISBN 978-80-86874-06-7

Oddy D., Petráňová L. (eds.): *Diffusion of Food Culture – Cookery and Food Education in Europe since the Eighteenth Century*, Praha: Academia, 2005, 300 s., ISBN 80-200-1325-3

Olivová V.: *Dějiny První republiky*, Praha: Karolinum, 2000, 355 s., ISBN 80-7184-791-7

Pacner K.: *Osudové okamžiky Československa*, 3. vydání, Praha: Brána, 2012, 711 s., ISBN 978-80-7243-597-5

Pekař J.: *Dějiny československé*, Praha: Akropolis, 1991, 247 s., ISBN 80-900354-2-6

Pekař J.: *O smyslu českých dějin*, Voznice: Leda, 2013, 367 s., ISBN 978-80-7335-231-8

Pernes J.: *Svět Lidových novin 1893–1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, Praha: Lidové noviny, 1993, 143 s., ISBN 80-7106-056-9

Petráň J.: *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 572 s., ISBN 978-80-7106-605-7

Pickl O., Feigl H. (eds.): *Methoden und Probleme der Alltagsforschung im Zeitalter des Barock*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1992, 236 s., ISBN 3-7001-1990-9

Rataj M.: *Německá žurnalistika a opavští Němci v ČSR*, Nakladatelství Troppau, 2016, 491 s., ISBN 978-80-270-0781-3

Robek A., Moravcová M., Šťastná J. a kol.: *Stará dělnická Praha: život a kultura pražských dělníků 1848–1939*, Praha: Academia, 1981, 311 s., ISBN neuvedeno

Rössel J., Gunnar O.: *Lebensstilforschung*, Koelner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Sonderheft 51/2011, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2012, 460 s., ISBN 978-3-531-18628-3

Rožumberk S., Vaništová O.: *Problematika struktury sítě pohostinství*, Praha: Výzkumný ústav obchodu, 1975, 48 s., ISBN neuvedeno

- Schlumbohm J. (eds.): *Mikrogeschichte- Makrogeschichte komplementär oder inkommensurabel?*, Göttingen: Wallstein Verlag, Band 7, 1998, 136 s., ISBN 3-89244-321-1
- Schulze W. (eds.): *Sozialgeschichte, Alltagsgeschichte, Mikro-Historie. Eine Diskussion*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1994, počet stran neuvedeno, ISBN 3-525-33593-8
- Slanina A.: *Stravování zemědělců u srovnání se stravováním úředníků, zřízenců a dělníků*, Praha: Zemědělský ústav účetnicko-správovědný, 1933, 48 s., ISBN neuvedeno
- Srb V.: *1000 let obyvatelstva českých zemí*, Praha: Karolinum, 2004, 275 s., ISBN 80-246-0712-3
- Srb V., Šebesta J.: *Populační atlas českých zemí*, Praha: Vladimír Žikeš, 1947, 33 s., ISBN neuvedeno
- Státní úřad statistický: *Statistická ročenka republiky Československé 1935*, Praha: Orbis, 1936, 299 s., ISBN neuvedeno
- Šalda J.: *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace*, Praha: Eva, 2001, 342 s., ISBN:80-238-8732-7
- Šoukal J.: *Slasti a strasti letních bytů. Život na letních bytech a letních vilách v éře první republiky*, Praha: Academie, 2016, 185 s., ISBN 978-80-200-2611-8
- Šroubek K.: *Grand hotel Šroubek*, Praha: Karel Šroubek, 1939, 37 s., ISBN neuvedeno
- Šroubek K.: *Jak se vaří u Šroubka*, Praha: Karel Šroubek, 1937, 239 s. , ISBN neuvedeno
- Štika J.: *Lidová strava na Valašsku*, Ostrava: Profil, 1980, 170 s., ISBN neuvedeno
- Šusta J.: *Úvahy o všeobecných dějinách*, Praha: Argo, 1999, 341 s., ISBN 80-7203-217-8
- Tannahill R.: *Food in History*, New York: Three Rivers Press, 1988, 424 s., ISBN 0-517-88404-6
- Tanner J.: *Historische Anthropologie zur Einführung*, Hamburg: Junius, 2004, 235 s., ISBN 3-88506-601-7
- Tiskový odbor čsl. národní demokracie: *Ročenka Československé republiky 1924*, roč. 3, 1924, 456 s., ISBN neuvedeno
- Turner B., Orange R.: *Specialist Journalism*, New York: Routledge, 2013, 220 s., ISBN 9780415582858
- Úlehla V.: *Jičín na konci 19. století*, Jičín: TomTour, 2006, 159 s., ISBN 80-239-8171-4
- Úlehlová-Tilschová M.: *Česká strava lidová*, Praha: Družstevní práce, 1945, 631 s., ISBN neuvedeno

Úlehlová-Tilschová M.: *Česká strava lidová*, 2011, Praha: Triton (reprint), 444 s., ISBN 978-80-7387-421-6

Vankeová A.: *Pojízdné stravování*, 1977, Praha: Výzkumný ústav obchodu, 28 s., ISBN neuvedeno

Vopravil J.: *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, 1540 s., ISBN neuvedeno

Vošahlíková P., Martínek J. a kol.: *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, Praha: Historický ústav, 2010, 239 s., ISBN 978-80-7286-164-4

Zíbrt Č.: *Staročeský perník*, Praha: Emil Šolc, 1916, 88 s., ISBN neuvedeno

Zídek P. a kol.: *Budovatelé státu, Příběhy osobností, které ovlivnily vznik Československa*, Praha: Mafra, 2018, 317 s., ISBN 978-80-242-6230-7

Články

Sedlák P.: Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání, *Soudobé dějiny*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013, 20 (1–2), 120–157, ISSN 1210-7050

Fitzgerald G. J., Petrick G. M.: In Good Taste: Rethinking American History with Our Palates, *The Journal of American History*, Oxford University Press: Organization of American Historians, 2008, 95 (3), 392–404, ISSN 0021-8723

Franks R., Brien D. L.: 'Take the Most Tender Part of the Kangaroo': Locating archival and other food studies resources in Australian public collections, *Australasian Journal of Popular Culture*, UK: Popular Culture Association of Australia and New Zealand, 2012, 2 (1), 107–125, ISSN 2045-5852

Harrington-Lueker D.: Book Review: Lifestyle Journalism, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, USA: AEJMC, 2014, 91 (2), 400–402, ISSN 1077-6990

Lonsdale S.: „Roast seagull and other quaint bird dishes.“ The development of features and „lifestyle“ journalism in British newspapers during the First World War, *Journalism Studies*, UK: Routledge, 2015, 16 (6), 800–815, ISSN 2577-3135

Maslow A.: A Theory of Human Motivation, *Psychological Review*, USA: American Psychological Association, 1943, 50 (4), 370–396, ISSN 0033-295X

Mintz S. W., Du Bois Ch. M.: The Anthropology of Food and Eating, *Annual Review of Anthropology*, USA: Annual Reviews, 2002, 31 (1), 99–119, ISSN 0084-6570

Morton T.: Food Studies in the Romantic Period: (S)mashing Histor

y, *Romanticism*, UK: Edinburgh University Press, 2006, 12 (1), 1–4, ISSN 1354-991

Nestle M., McIntosh A. W.: Writing the Food Studies Movement, *Food, Culture and Society*, Association for the Study of Food and Society, 2010, 13 (2), 159–179, ISSN 1552-8014

Santich B.: The Study of Gastronomy: A Catalyst for Cultural Understanding, *The International Journal of the Humanities*, USA: Common Ground Research Networks, 2007, 5 (6), 53–58, ISSN 1447-9508

Zábrodská K.: Using Gastronomy Heritage as a Part of Lifestyle Studies, *Athens Journal of Tourism*, Athens: ATINER, 2017, 4 (3), 238–240, ISSN 2241-8148

Závěrečné práce

el Asfahani A. M.: *Nutriční požadavky vybrané skupiny dělníků a jejich realizace v závodním stravování* (referát dizertace), 1977, 18 s.

Forné F. F.: *Food Journalism: Building the discourse on the popularization of gastronomy in the twenty-first century*, Tesi Doctoral, Facultat de Comunicació i Relacions Internacionals Blanquerna, Universitat Ramon Llull, Departament de Comunicació, Barcelona, 2017, 294 s.

Magerová H.: *Péče o matku a dítě v 1. polovině 20. století na Moravě – na příkladu České zemské péče o mládež*, bak. práce, Brno, 2008, 42 s.

Penkalová L.: *Rubriky pro ženy v denním tisku 20. let 20. století a jejich autorky: Olga Fastrová, Marie Fantová, Milena Jesenská, Staša Jílovská a Zdena Wattersonová*, dizertační práce, FSV UK, 2011, 253 s.

Šemberová K.: *Gastronomie na stránkách prvorepublikového tisku v Čechách*, Diplomová práce, FSV UK, 2012, 154 s.

Internetové zdroje

Bastl O.: Zásobování Prahy v letech 1784–1945 In: *Archiv hlavního města Prahy* [online], publikováno neuvedeno, [cit. 29. 10. 2018], dostupné z: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-D.html>

Chrisafis A.: First Course, In: *The Guardian* [online], 22. 10. 2003, [cit. 5. 7. 2018], dostupné z: <https://www.theguardian.com/education/2003/oct/22/highereducation.uk>

Český statistický úřad: *Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785 – 2010, relativní údaje* [online], 30. 6. 2014, [cit. 23. 9. 2018], dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf>

Český statistický úřad: *Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785 – 2010, absolutní údaje* [online], 30. 6. 2014, [cit. 23. 9. 2018], dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf>

Český statistický úřad: *Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 až 2010* [online], 30. 6. 2014, [cit. 23. 9. 2018], dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf>

Český statistický úřad: *Tab.1: Spotřeba potravin a alkoholických nápojů v letech 1920 až 2006*, [online], datum publikace neuvedeno, [cit. 5. 7. 2020], dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536166/301408_01.pdf/3709a4cf-baa5-4dca-b24b-fe55fe08bd97?version=1.0

Český statistický úřad: *Spotřeba potravin – 2018*, [online], 2. 12. 2019, [cit. 20. 11. 2020], dostupné z: http://www.akcr.cz/data_ak/19/k/Stat/SpotrebaPotravin2018.pdf

Český statistický úřad: *Spotřeba potravin a nealkoholických nápojů*, [online], datum publikace neuvedeno, [cit. 2. 10. 2020], dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/122733916/2701392001.pdf/6a6c85ce-5334-409b-93e1-fab400fc542e?version=1.3>

Kar: Španělská chřipka vypukla před 100 lety. Zabíjela víc lidí než první světová válka, In: ČT 24, [online], 8. 3. 2018, [cit. 5. 7. 2020], dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2412412-spanelska-chripka-vypukla-pred-100-lety-zabila-vic-lidi-nez-prvni-svetova-valka>

Krupička M., Křížová D.: Historie rozhlasu v kostce, In: *Český rozhlas*, [online], 25. 10. 2017, [cit. 10. 10. 2020], dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/historie-rozhlasu-v-kostce-7983541>

Městská knihovna Praha: *Průměrné ceny 1918–1938*, [online], 15. 1. 2009, [cit. 2. 1. 2021], dostupné z: <https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/prumerne-ceny-1918-1938>

Nesg. *Historie*, [online], datum publikace neuvedeno, [cit. 25. 3. 2020], dostupné z: www.orioncokolada.cz/historie

Nesg. Lidové noviny 1893–2013, In: *Lidové noviny*, [online], 2013 (?), [cit. 27. 12. 2020], dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF

Nesg. *Období první republiky 1918 – 1938*, In: *Vláda ČR*, [online], datum publikace neuvedeno, [cit. 23. 9. 2018], dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/Obdobi-prvni-republiky-1918.pdf>

Nesg. Obilní ústav, In: ČT, [online], datum publikace neuvedeno, [cit. 3. 1. 2020], dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12171880957-dnes-pred-100-lety/0/61225-obilni-ustav/>

Orálek P., Drašnarová K.: Co se dalo v historii koupit za sto korun, In *iDnes.cz*, [online], 28. 12. 1999, [cit. 23. 9. 2018], dostupné z: <https://ekonomika.idnes.cz/co-se-dalo-v-historii-koupit-za-sto-korun-ffx-/ekonomika.aspx?c=1999M301F02A>

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna: *121/1920 Sb., Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky*, [online], datum publikace neuvedeno, [cit. 1. 1. 2020], dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Viček T. (?): Československá strana národně socialistická (ČSNS), In: *Totalita*, [online], datum publikace neuvedeno, [cit. 1. 1. 2021], dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_csns.php

Jmenný rejstřík

Novináři a novinářky

Bass Eduard	48
Beneš V. (Šumavský)	54
Beranová-Chejnická A.	200
Bíková A.	194
Bíková L.	171
Bíková M.	45, 72, 74
Böhmová A.	45, 74
Borský Lev	54
Boučková Marja	52, 72, 74, 169, 172, 173, 190, 202
Dejml Karel	161
Fantová Marie	51, 72, 202
Fastrová Olga	56, 58, 72, 74, 133, 170, 188, 193, 202
Halík Rudolf	39
Heinrich Arnošt	37, 48, 51, 72, 77
Janda Josef	54
Jedlička Viktor	179
Jesenská Milena	52, 183
Klíma Karel Zdeněk	48, 63
Kopš J.	45, 74
Korecký Jan	45, 74
Krychtálek Vladimír	39
Kubíčková Božena	65, 74, 202
Kučerová Marie	56, 57, 72, 165, 202
Lelek F.	170
Mašková Marta	45, 74, 173
Matoušková A.	45, 72, 74
Meisnerová Vilma	61, 74, 202
Nikolau Stanislav	54
Nováková Jarmila	194
Novotný Bohuslav	68
Petrák J.	61, 72, 74
Pichl Jiří	63
Rón Zdeněk	138
Schneiderová Marie	45, 74
Severýnová Josefa	61, 72, 74, 202
Smělá-Šípková Marta	45, 74
Stach Zd.	45, 74
Stachová L.	44, 45, 47, 72, 74, 145, 146, 167, 172, 173, 195, 202
Stivín Josef	58
Stýblová Anna	45, 74
Sýpal Otakar	63
Šalda F. X.	39
Tumlířová M.	172

Úlehlová(-Tilschová) Marie	24, 51-2, 72, 74, 154, 164, 168, 170-1, 173, 175, 177, 179, 202
Verner Samuel	38, 56, 72, 202
Vraný Josef	39
Wiesnerová Vlasta	45, 74
Zemanová Oldřiška	45, 56, 57, 72, 74, 202
Ženatá F. B.	171

Ostatní významné osobnosti

Ashley Bob	22
Bartoš Josef	30
Bell David	36
Beneš Edvard	86, 99, 110, 159
Borscheid Peter	18
Bourdieu Pierre	19
Bradley Peri	24
Burešová Jana	26
Burke Peter	18
Čep Tomáš	25
Černá Růžena	200
Černý, arch.	189
de Pomian Edouard	200
Drahošová Anna	66, 72, 74, 169, 202
Du Bois Christine M.	20, 21
Dvořáková-Janů Věra	26
Epstein Joseph	12
Fialová Ludmila	83
Flandrin Jean-Louise	22
Franc Martin	26
Ginzburg Carlo	17
Goody Jack	21
Hák Jar.	200
Hodža Milan	97
Hollows Joanne	22
Holubec Stanislav	26, 31
Houdek Fedor	126
Iggers Georg G.	17
Jiránek Tomáš	18
Jones Steve	22, 36
Kaizl Ladislav	25
Kárník Zdeněk	30, 97
Kejřová Anuše	56, 143, 197, 199
Kováříčková K.	200
Kramář Karel	86, 87, 110
Kramatta Václav	189
Kulhánek K.	185

Langhammerová Jiřina	25
Laudová M.	183
Lenderová Milena	16, 18, 25
Lévi-Strauss Claude	21
Ložek, arch.	190
Lüdtke Alf	17, 18
Macek Karel	173
Machin David	28
Macková Marie	18
Malypetr Jan	97
Masaryk Tomáš Garrigue	43, 48, 87, 89, 90, 166
Masaryková Alice	43, 95
Maslow Abraham	13
Mintz Sidney W.	20, 21
Montanari Massimo	21, 22, 175
Moravcová Mirjam	25
Nezval Vítězslav	183
Novák Fr., arch.	189
Novák Pavel	26
Olivová Věra	30
Osvaldová Barbora	37
Pail Alois, arch.	190
Pekař Josef	17
Petr Jindřich	93
Petráňová Lydia	26
Rettigová Magdalena Dobromila	168, 197, 201
Scholliers Peter	23
Sedlák Petr	17
Shaw George Bernard	12
Slanina Antonín	25
Smotlacha František	40
Soukup František	86
Stránský Adolf	47
Stránský Jaroslav	48
Šroubek Karel	144, 175, 181, 182
Šroubková Berta	182
Šusta Josef	17, 18
Švehla Antonín	38, 39, 86
Tannahill Reay	21
Taylor Ben	22, 36
Teuteberg Hans Jürgen	16
Todorovová Jiřina	25
Trachtová Marie	199
Trapl Miloš	30
Tusar Vlastimil	87, 89, 181
Udržal František	97
Valentine Gill	36

Vařata Jiří	182
Velich Vratislav	149
Vokrouhlík Václav	139
von Rumohr Karl Friedrich	20
Vrabec Vilém	196
Vrbenský Bohuslav	105, 126
Zápotocký Antonín	68
Zemínová Fráňa	52
Zíbrt Čeněk	24
Zimmerman Florian	182

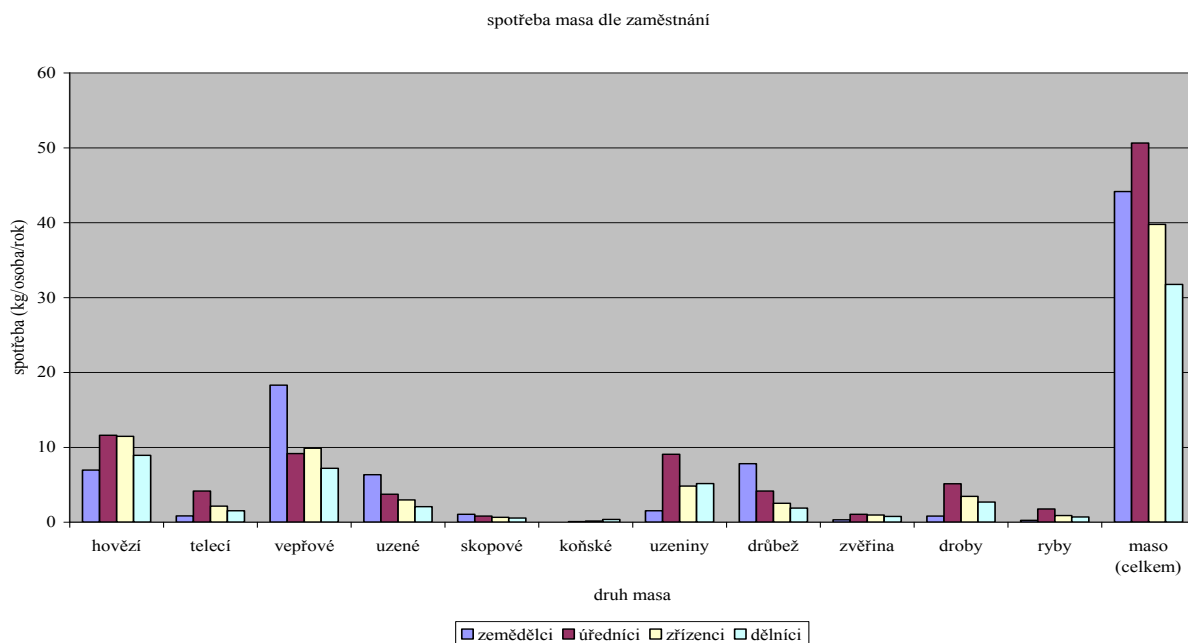
Přílohy

Rejstřík tabulek a grafů

Tabulka č. 1: Rozdělení obyvatel ČSR dle zaměstnání v letech 1921 a 1930	83
Tabulka č. 2: Ceny vybraných běžných komodit v letech 1921–1939	85
Tabulka č. 3: Spotřeba potravin v letech 1920–1937 v ČSR (v kg / l na osobu a rok)	221
Graf č. 1: Týdenní příděly na moučenku na osobu v roce 1919	129
Graf č. 2: Týdenní příděly základních potravin přepočteno na osobu v roce 1919	129
Graf č. 3: Spotřeba masa v letech 1920–1937	145
Graf č. 4: Proměna spotřeby základních potravin v letech 1929 a 1933	152
Graf č. 5: Spotřeba masa dle zaměstnání respondentů	219
Graf č. 6: Spotřeba tuků dle zaměstnání respondentů	219
Graf č. 7: Spotřeba příloh a mléčných výrobků dle zaměstnání respondentů	220
Graf č. 8: Spotřeba vybraných druhů potravin v letech 1928 – 1929 dle třídy	220

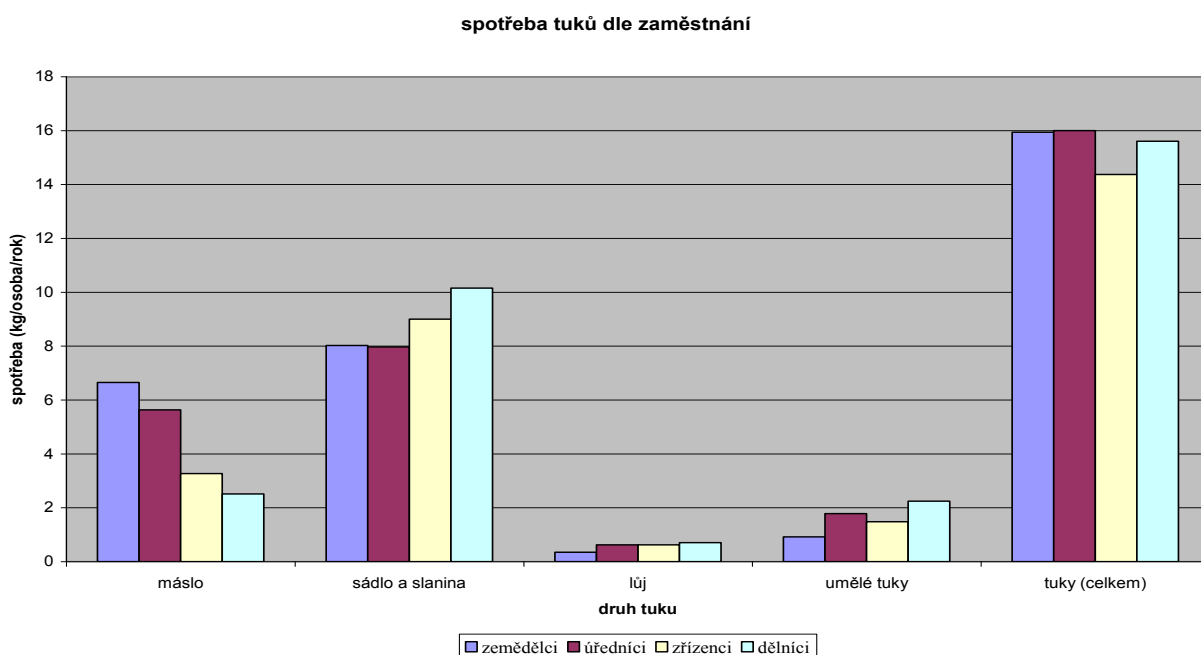
Grafy

Graf č. 5: Spotřeba masa dle zaměstnání respondentů

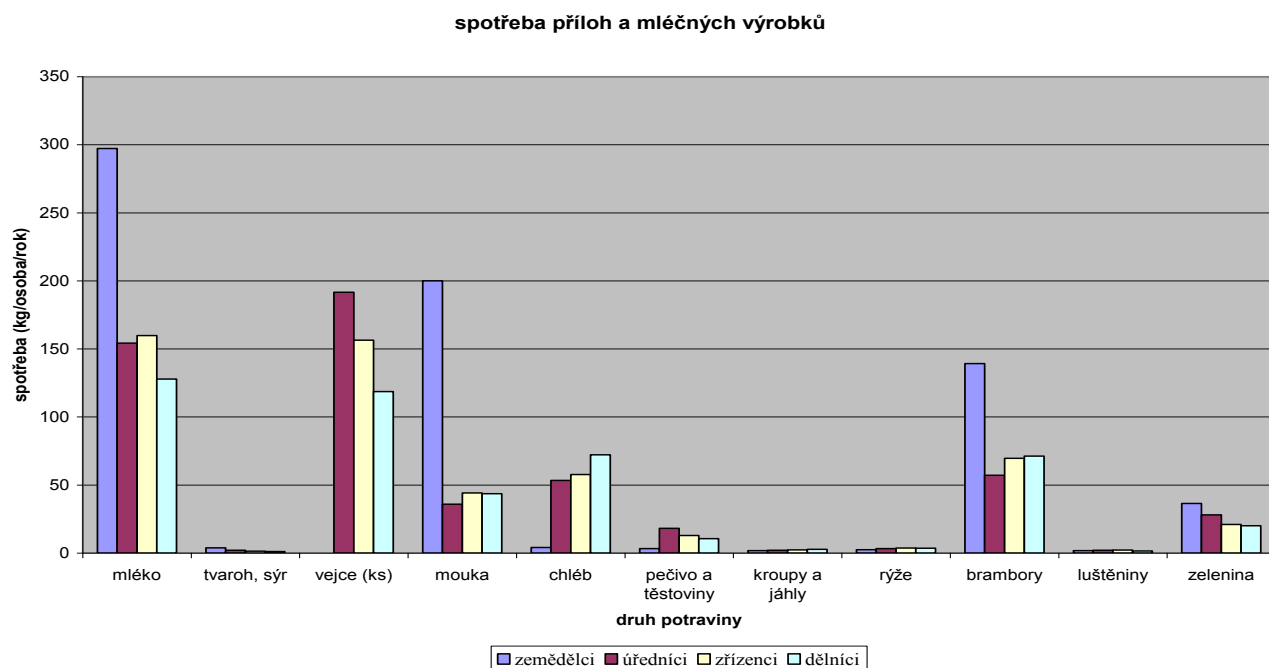
Zdroj: vlastní graf na základě údajů o spotřebě z ročenek a statistik In Šemberová K.: *Gastronomie na stránkách prvorepublikového tisku v Čechách*, Diplomová práce, FSV UK, 2012, s. 78

Graf č. 6: Spotřeba tuků dle zaměstnání respondentů

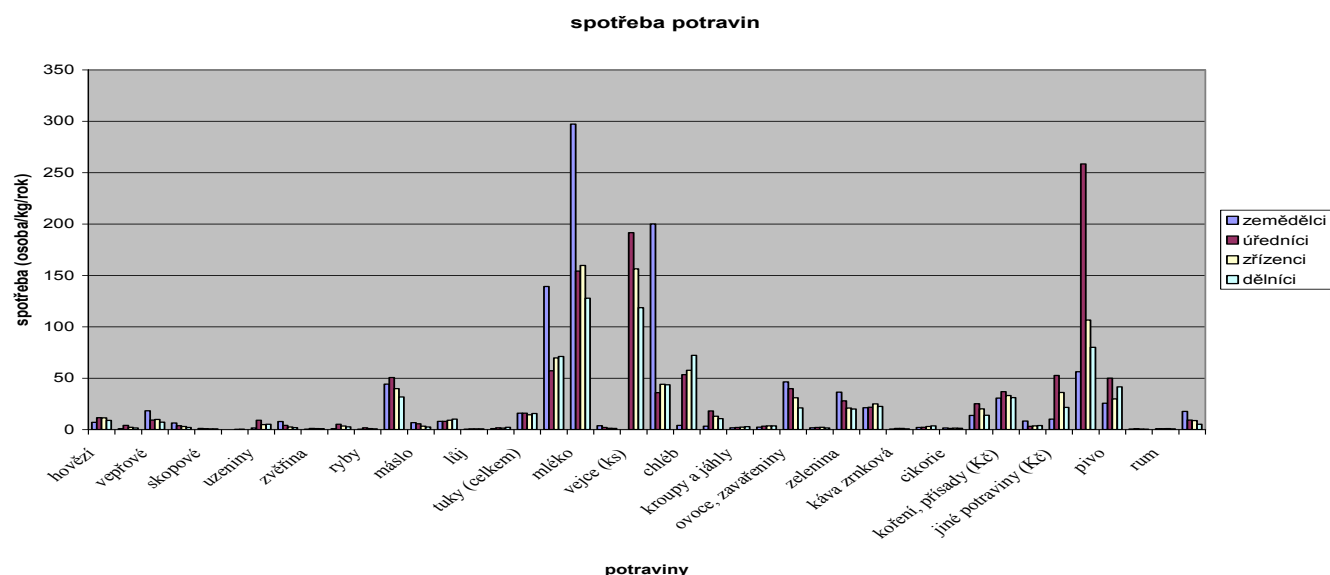
Zdroj: vlastní graf na základě údajů o spotřebě z ročenek a statistik In Šemberová K.: *Gastronomie na stránkách prvorepublikového tisku v Čechách*, Diplomová práce, FSV UK, 2012, s. 79

Graf č. 7: Spotřeba příloh a mléčných výrobků dle zaměstnání respondentů

Zdroj: vlastní graf na základě údajů o spotřebě z ročenek a statistik In Šemberová K.: *Gastronomie na stránkách prvorepublikového tisku v Čechách*, Diplomová práce, FSV UK, 2012, s. 80

Graf č. 8: Spotřeba vybraných druhů potravin v letech 1928 – 1929 dle třídy

Zdroj: Slanina, A. 1933, s. 12 – 15 a 43 In Šemberová K.: *Gastronomie na stránkách prvorepublikového tisku v Čechách*, Diplomová práce, FSV UK, 2012, s. 81

Tabulka č. 3: Spotřeba potravin v letech 1920–1937 v ČSR (v kg / l na osobu a rok)

Komodita-rok	1920	1921	1924	1928	1929	1933	1935	1936	1937
Rýže	1,8	3,8	3,6	3,6	3,3	3,9	4,4	3,6	4
obiloviny v hodnotě mouky	-	-	110,4	-	111,2	107,8	111,1	121,1	-
pšeničná mouka	-	-	60,1	62,3	62,9	57,1	56,1	62,6	-
kroupy, ječná krupice, ovesné vločky	-	-	-	-	-	-	-	1,4	-
žitná mouka	-	-	41,7	-	41	43,8	48,6	53	-
chléb	-	-	72,8	77,3	77,9	78,5	80,9	84,7	-
pšeničné pečivo	-	-	-	8,3	9,2	11	11,2	11,7	-
těstoviny	-	-	-	-	-	-	-	0,6	-
maso v hodnotě na kosti (celkem)	-	-	25	30,4	29,7	26,3	28,4	34	-
vepřové maso	-	-	10,4	13	12,6	11,7	13,1	13,2	-
hovzí maso	-	-	11,6	13,6	13,5	11,5	11,9	13	-
telecí maso	-	-	-	-	-	-	-	2,8	-
skopové, kozi, koňské	-	-	-	-	-	-	-	0,6	-
drůbež	-	-	-	-	-	-	-	2,5	2,4
zvěřina	-	-	-	-	-	-	-	0,4	-
vnitřnosti	-	-	-	-	-	-	-	2,3	-
ryby celkem	1,1	0,8	1,5	1,6	2	1,4	1,7	2,1	2,2
mléko a mléčné výrobky (bez másla)	-	-	-	-	-	-	-	205,4	211,5
kravské mléko konzumní	-	-	-	-	-	154	157	154,9 (159,1)	-
sýry	-	-	-	-	-	-	-	0,8	-
mléčné konzervy	-	-	-	-	-	-	-	0,1	-
tvářoh	-	-	-	-	-	-	-	1,4	-
ostatní mléčné výrobky	-	-	-	-	-	-	-	1,4	-
vejce (ks)	-	-	-	-	-	-	-	138	140
olej a tuky	-	-	-	-	-	-	-	17,4	-
máslo	-	-	-	-	-	4,7	4,7	4,9	4,9
sádlo	-	-	6,9	6	6,1	4,5	4,7	5,5	5
jedlé rostlinné tuky a oleje	-	-	-	-	-	-	-	5,2	-
ovoce (jablka/ hrušky/ citrusy)	-	-	-	27,62	10,26 (23)	24,36 (41)	18,9	42,9	-
zelenina	-	-	-	-	-	-	-	65,5	-
luštěniny (hrách a čočka)	-	-	-	2,48	1,83	1,73	1,49	4 (2,08)	-
brambory	66	57	83	106	131	98	87	118,9	123,5
cukr	21,5	20,8	25,5	25,9	25,6	24,7	25,1	23,2	26
kakaové výrobky	-	-	-	-	-	-	-	1,8	-
nečokoládové cukrovinky	-	-	-	-	-	-	-	1,1	-
cukrářské výrobky	-	-	-	-	-	-	-	1,4	-
včelí med	-	-	-	-	-	-	-	0,3	-
mák	-	-	-	-	-	-	-	0,7	-
čaj	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,03	0,04	0,04	0,04
zrnková káva	0,32	0,73	0,89	0,76	0,8	0,54	0,68	0,65	0,62
minerální vody a nealko nápoje	-	2,9	3,3	6,1	6	4,9	5,2	5,2	5,9
alkoholické nápoje (v hodnotě čistého lihu)	-	4,2	4,3	4,6	4,9	3,2	3	3,4	3,3
lihoviny (40 %)	-	6,6	4,7	4,4	4,6	2,6	2,3	2,4	2,6
víno	-	-	-	-	-	-	-	7,2	7,2
víno hroznové v hodnotě čistého lihu	-	5	4	3,3	4	3,7	3,5	4,3	4,4
pivo	-	52,7	62,2	77,8	81,1	55,2	53,2	51,8	56,5

Zdroj: *Spotřeba potravin a nealkoholických nápojů v letech 1920 až 1946* (ČSÚ, tabulka 1a), *Demografická příručka* - dle bilanční metody na 1 obyvatele ČSR 1936 (tabulka 70, s. 76), Bartoš, Trapl, 2001, s. 68 (údaje v závorce), ročenka *Československo 1918 – 1937* (1938, s. 857 – 858), ročenka *Spotřeba potravin 1920 – 2010*, Český statistický úřad, 2008, dostupné z <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/3014-08>, cit. 2. 12. 2011
In Šemberová K.: *Gastronomie na stránkách prvorepublikového tisku v Čechách*, Diplomová práce, FSV UK, 2012, s. 69–71